

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KARŞILIKLI BAĞIMLILIK EKSENİNDE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÇİN-
HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ

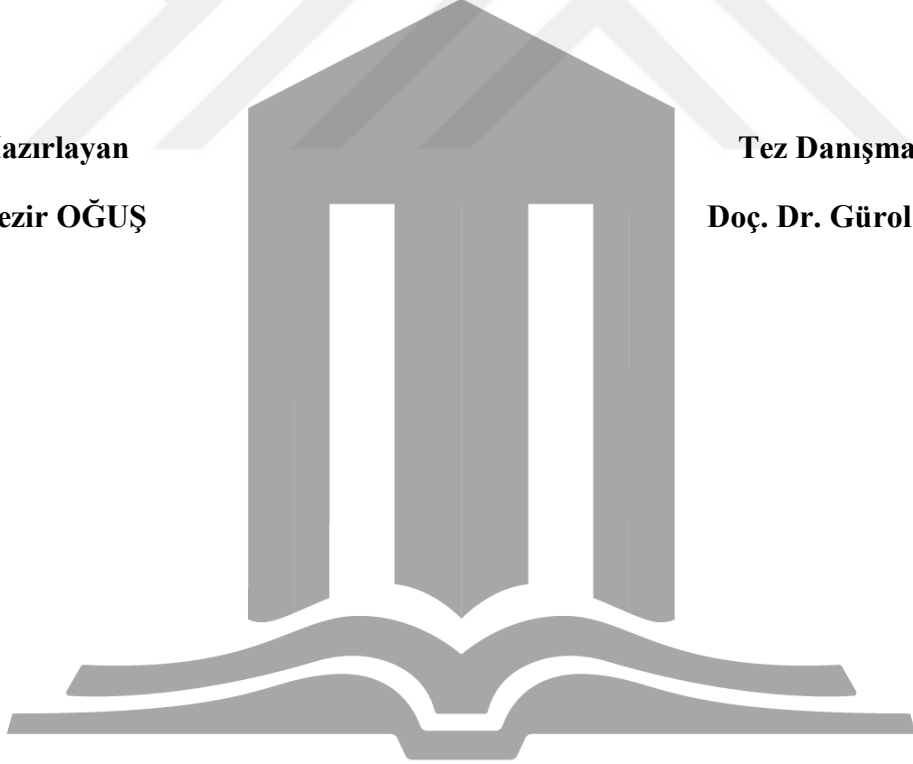
Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Nezir OĞUŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Gürol BABA

ÇANAKKALE - 2018

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Karşılıklı Bağımlılık Ekseninde Soğuk Savaş Sonrası Çin- Hindistan İlişkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/07/2018

Nezir Oğuş

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Nezir OĞUŞ'a ait "Karşılıklı Bağımlılık Ekseninde Soğuk Savaş Sonrası Çin-Hindistan İlişkileri" adlı çalışma, jürimiz tarafından tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir

Üyeler

İmza

Prof. Dr. Mehmet Bülent
ULUDAĞ

Doç.Dr. Gürol BABA
(Danışman)

Doç.Dr. Mustafa
Turgut DEMİRTEPE

Tez No : 10193205

Tez Savunma Tarihi: 30.07.2018

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdür
15.08.../20.18

ÖZET

KARŞILIKLI BAĞIMLILIK EKSENİNDE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÇİN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ

1970’lerde Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye’nin oluşturduğu “Karşılıklı Bağımlılık Teorisi” (*Interdependence*), Soğuk Savaş şartlarının ortadan kalkması ve küreselleşmenin etkisiyle sistemde meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak güncel uluslararası sistemi analiz etmek ve uluslararası ilişkileri anlamak için başvurulan en kapsamlı ve açıklayıcı teorilerden biridir. Karşılıklı bağımlılık teorisi, günümüzde uluslararası sistemin baskın aktörü olan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ve etkileşimlerini analiz etmesinin yanında uluslararası örgütlerin, uluslararası hükümet dışı kuruluşların ve çok uluslu şirketlerin sistem üzerindeki etkilerini de ele almaktadır. Ancak çalışmada üzerinde durulan temel aktörler iki devlet (Çin ve Hindistan) olduğu için, tez karşılıklı bağımlılığın devletler arasında oluşan ilişkilerdeki etkisine odaklanacaktır.

Hindistan ve Çin arasında bazı sorunlu alanlar olmasına rağmen birbirileri ile olan ilişkilerinin özellikle son yıllarda giderek geliştiği ve ekonomik ve siyasal ilişkilerinin karşılıklı bağımlılık düzeyine doğru evrildiği görülmektedir. Öte yandan, bu bağımlılık olgusunun, iki ülke arasında simetrik olmayıp asimetrik bir nitelikte olduğu da vurgulanmalıdır. Diğer bir deyişle Hindistan’ın Çin’e olan bağımlılığı, Çin’in Hindistan’a olan bağımlılığından daha fazladır. Karşılıklı bağımlılığın ekonomiden siyasal alana yayılması da (*spill over effect*) uluslararası ilişkilerde karşılan bir durumdur. Çin ve Hindistan arasındaki gerilimli ilişkilerin ekonomideki artan bağımlılık ilişkileri neticesinde yerini olumlu ilişkilere bırakması ve bu durumun Soğuk Savaş sonrasında siyasal ilişkilerde de olumlu yansımalarının olması bunun önemli bir örneğidir.

Bu bağlamda çalışmada karşılık bağımlılık teorisi kapsamında Hindistan ve Çin’in Soğuk Savaş sonrasında geliştirdikleri ekonomik temelli işbirliklerinin diğer alanlara olumlu yönde etki ederek siyasal işbirliklerine doğru evrilmesi durumu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karşılıklı Bağımlılık, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Çin, Hindistan, Simetrik Bağımlılık, Asimetrik Bağımlılık

ABSTRACT

RELATIONS BETWEEN CHINA AND INDIA IN THE POST-COLD WAR ERA IN TERMS OF INTERDEPENDENCE THEORY

The Interdependence Theory put forward by Robert O. Keohane and Joseph S. Nye in the 1970s, is one of the most comprehensive and explanatory theories to comprehend international relations and to analyze the current international system thanks to the influence of new developments occurred as a consequence of the end of Cold War and globalization. The interdependence theory analyzes the relations and interactions of the states, which are the dominant actors of the international system, as well as the influence of international organizations, international non-governmental organizations, and multinational corporations on the international system. However, since the main actors in the study are two states (China and India), the thesis will focus on the influence of the interdependence on relations between the states.

Although there are some problematic issues between two countries, relations between China and India seem to be increasingly developing in the recent years and to some extent to transform into interdependence. On the other hand, it is also emphasized that this phenomenon of dependency is not qualified as symmetrical between two countries, its nature is asymmetric and it is quite obvious that India is more dependent on China. The extension of interdependence from economy to the political area is (*spill over effect*) a circumstance which is encountered frequently in international relations. The post-Cold War relations between China and India are one of significant examples of this situation.

In this context, the thesis deals with the effects of economic relations between China and India on political area in the post-Cold War era in the framework of interdependence theory.

Keywords: Interdependence, Post-Cold War Period, China, India, Symmetric Dependence, Asymmetric Dependence

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamda, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimler ve dönüşümler neticesinde günümüzde iki süper güç haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan Cumhuriyeti'nin birbirleriyle olan ilişkilerini karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde; bu teori etrafında şekillenen ekonomik ilişkilerin siyasal ilişkilere evrilmesi bağlamında inceledim. Bunu yapmaya çalışırken de karşılıklı bağımlılık teorisi bağlamında geliştirilen farklı yaklaşımlar ve bu teoriye yöneltilen eleştiriler de değerlendirilmeye dahil edilmiştir.

Özellikle tez konusunu belirlerken bana yardımcı olan, bu zorlu sürecin her anında ve alanında yanımda bulunan; bana desteklerini, her türlü katkılarını cömertçe sunan ve çok kıymetli zamanını ayıran değerli hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Gürol BABA'ya minnettarlığımı belirtmek istiyorum.

Ayrıca tanıdığım ilk günden beri, desteğini hiç eksiltmeden bana güven, cesaret ve inanç aşılayan çok değerli hocam ve yol gösterenim sayın Prof. Dr. Şevket YAVUZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bugüne kadar tanıdığım bütün eğitimci hocalarıma bana verdikleri katkıların bilincinde olarak, onlara her zaman borçlu kalacağımı ifade eder, hepsine ayrı ayrı teşekkürlerimi en kalbi duygularıyla sunarım.

Son olarak, bugüne kadar benimle dayanışma içinde olan, varlıklarıyla bu dünyayı anlamlı ve güzel kılan çok değerli dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmayı, en kıymetlilerim, Allah'ın bana verdiği bir armağan olarak gördüğüm aileme ithaf ediyorum.

Nezir OĞUŞ

Çanakkale 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KARŞILIKLI BAĞIMLILIĞIN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Karşılıklı Bağımlılık Kavramının Teorik Analizi: Tanımı, Kapsamı Ve Etkileri.. 6	
1.1.1. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Perspektifinden Karşılıklı Bağımlılık 9	
1.1.2. Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Etkisi	12
1.1.3. Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık	14
1.1.3.1. İletişim Kanallarının Fazlalığı	15
1.1.3.2. Konuların Hiyerarşi Yoksunluğu	16
1.1.3.3. Askeri Gücün Öneminin Azalması.....	16
1.1.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisinin Temel Varsayımları	18
1.1.5. Uluslararası İlişkileri Okumada Karşılıklı Bağımlılık Kavramı	19
1.1.5.1. Realist Teoriye Göre Karşılıklı Bağımlılık	20
1.1.5.2. Liberal Teoriye Göre Karşılıklı Bağımlılık	22
1.1.5.3. Ticari Beklentiler Teorisi ve Karşılıklı Bağımlılık.....	24
1.1.6. Karşılıklı Bağımlılık Teorisine Yöneltilen Eleştiriler	26

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞİN İZİNDE GELECEĞİN İNŞAASINDA ÇİN MEDENİYETİ: ÇİN'İN YAPISAL ANALİZİ VE HİNDİSTAN İLE İLİŞKİLERİ

2.1. Yeni Süper Güç: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yapısal Analizi.....	32
2.1.1. Çin Dış Politikası	33
2.1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Dış Politika	34
2.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika	36
2.1.2. Çin'in Ekonomik Yapısı ve Özellikleri.....	41
2.1.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Ekonomik Yapı.....	43
2.1.2.2. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Ekonomik Yapı.....	44
2.1.2.2.1. Mao Dönemi ve Reformları	46
2.1.2.2.2. Deng Xiaoping Dönemi	49
2.1.3. Çin'in Hindistan İle Olan Ekonomik İlişkileri Ve Ekonomik Bağımlılığı..	52
2.1.3.1. Çin İhracatında Hindistan.....	55
2.1.3.2. Çin İthalatında Hindistan.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇTEN EKONOMİK SÜPER GÜCE HİNDİSTAN: HİNDİSTAN'IN YAPISAL ANALİZİ VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİ

3.1. Hindistan Cumhuriyeti'nin Yapısal Analizi	61
3.1.1. Hindistan Dış Politikası.....	62
3.1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Dış Politika	63
3.1.1.1.1. Nehru Döneminde Dış Politika	64
3.1.1.1.2. Nehru Sonrası Dönemde Dış Politika	65
3.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika	66
3.1.2. Hindistan'ın Ekonomik Yapısı.....	69
3.1.2.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Ekonomik Yapı.....	75
3.1.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Ekonomik Yapı	80
3.1.3. Hindistan'ın Çin ile Olan Ekonomik İlişkileri ve Ekonomik Bağımlılığı ...	83
3.1.3.1. Hindistan İhracatında Çin.....	84
3.1.3.2. Hindistan İthalatında Çin.....	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EJDERHA VE FİLİN MÜCADELESİNDE ŞEKİLLENEN ASYA: SORUNLAR, ÇATIŞMA, REKABET, NORMALLEŞME VE KARŞILIKLI SİYASAL İLİŞKİLER

4.1. Çin ve Hindistan'ın Birbirleriyle Olan Sorunları ve Çatışmaları	89
4.1.1. Sınır Sorunları ve Çatışmalar	90
4.1.2. Hindiçini (Çinhindi) Rekabeti.....	96
4.1.3. Tibet Sorunu	100
4.1.4. Keşmir Sorunu.....	106
4.1.5. Çin ve Hindistan'ın Deniz Yolları Egemenliği Stratejileri.....	109
4.1.6. Çin ve Hindistan'ın Enerji Politikaları	113
4.2. İki Ülke İlişkilerinin Normalleşmesi	116
4.2.1. Çin -Hindistan Arasında Karşılıklı İşbirliği, Dostluk ve Siyasal İlişkilerin Kurulması	122
4.2.2. İki Ülkenin Karşılıklı İlişkilerinin Günümüzdeki Durumu	125
SONUÇ	132
KAYNAKÇA.....	139
EKLER	139
EK 1. ÇİN COĞRAFI SINIRLARI.....	139
EK 2. ÇİN'İN YILLARA GÖRE NÜFUS ARTIŞI	140
EK 3. ÇİN'İN İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN	141
EK 4. ÇİN'İN İHRACATINDA İLK 10 ÜLKE VE HİNDİSTAN	142
EK 5. ÇİN'İN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN	143

EK 6. ÇİN'İN İTHALATINDA İLK 10 ÜLKE VE HİNDİSTAN.....	144
EK 7. ÇİN'İN HİNDİSTAN'A İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN.....	145
EK 8. ÇİN'İN HİNDİSTAN'DAN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN.....	146
EK 9. HİNDİSTAN SINIRLARI VE KOMŞULARI.....	147
EK 10. HİNDİSTAN'IN NÜFUS ARTIŞ ORANLARI YILLARA GÖRE	148
EK 11. HİNDİSTAN'IN İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN	149
EK 12. HİNDİSTAN'IN İHRACATINDA İLK 10 ÜLKE VE ÇİN	150
EK 13. HİNDİSTAN'IN ÇİN'E İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN	151
EK 14. HİNDİSTAN'IN İTHALATINDA İLK 10 ÜLKE VE ÇİN.....	152
EK 15. HİNDİSTAN'IN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN.....	153
EK 16. HİNDİSTAN'IN ÇİN'DEN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN.....	154
EK 17. HİNDİSTAN VE ÇİN ARASINDAKİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI BÖLGELERİ.....	155
EK 18. 2017 YILI SAVUNMA HARCAMA SIRALAMASI	156
ÖZGEÇMİŞ.....	157

KISALTMALAR

- AB.** : Avrupa Birliği
- ABD.** : Amerika Birleşik Devletleri
- APEC.** : *Asia-Pasific Economic Cooperation* (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
- ASEAN.** : *Association of Southeast Asian Nations* (Güney Doğu Asyalı Uluslar Birliği)
- Bkz.** : Bakınız
- BM.** : Birleşmiş Milletler
- BMGK.** : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- Çev.** : Çeviren
- ÇHC.** : Çin Halk Cumhuriyeti
- ÇKP.** : Çin Komünist Partisi
- ÇUŞ.** : Çok Uluslu Şirketler
- Der.** : Derleyen
- Ed.** : Editör
- GSMH.** : Gayri Safi Milli Hasıla
- GSYH.** : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
- GSYİH.** : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- IMF.** : *International Monetary Fund* (Uluslararası Para Fonu)
- Isbn.** : *International Standard Book Number* (Uluslararası Standart Kitap Numarası)
- Issn.** : *International Standard Serial Number* (Uluslararası Standart Süreli Yayın Numarası)
- KİT.** : Kamu İktisadi Teşebbüsü
- NATO.** : *North Atlantic Treaty Organisation* (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)

No. : *Number* (Numara)

OECD. : *Organisation for Economic Cooperation and Development* (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü/İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)

P. : *Page* (Sayfa)

Pp. : Sayfa Sayısı

S. : Sayfa

Seato. : *South East Asia Treaty Organization* (Güney-Doğu Asya Anlaşma Teşkilatı/Manilla Paktı)

SSCB. : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ. : Şanghay İşbirliği Örgütü

Vb. : Ve benzeri

Vd. : Ve diğerleri

Vol. : *Volume* (cilt)

WB. : *The World Bank* (Dünya Bankası)

WTO. : *World Trade Organization* (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

İnsanoğlu yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. Bu varlık yaşamını devam ettirebilmek için muhakkak başka insanlarla etkileşim içerisinde bulunmak; karşılıklı olarak bir şeyler alıp vermek, paylaşımında bulunmak zorundadır. İnsanoğlu var olduğu günden bugüne kadar bu sosyal yönlerini korumuş hatta geliştirmiştir.

İnsan için toplumsal yaşam formu, medeniyet inşası ve sonrası süreçte ortaya çıkan bir olgu değildir. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten; tarım ve hayvancılık ile uğraştıktan hatta medeniyetler inşa ettikten sonra da tek başına kalamamıştır. Çünkü insanın toplumsal yaşamı bir tercih değil, belli zorunluluklar ve ihtiyaçlar sonucunda ortaya çıkmış bir olgudur. İnsanları bir arada yaşama sevk eden en önemli ihtiyaçlar; temel yaşamsal ihtiyaçlar olarak adlandırılan beslenme, barınma ve güvenliğini sağlamadır. Bu ihtiyaçları tek başına karşılayamadığı zaman, diğer insanlarla işbirliği yaparak, karşılıklı yardımlaşarak ihtiyaçlarını karşılama yoluna gitmiştir. Bu bağlamda ele aldığımızda insanlık tarihi, kimi zaman güçlü olan devletlerin ve medeniyetlerin yıkımına uğramamak için verilen mücadeleler, kimi zaman da var olan egemenliğini, gücünü kaybetmemek ve daha da güçlenmek için yakın komşularıyla birlikler kurma, ortak hareket etme tarihidir. Bu noktada tarihsel süreç içerisinde etkisi kısmen de olsa görülmeye başlanan “Karşılıklı Bağımlılık” (*Interdependence*) durumundan söz etmek mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gelişmeler, değişimler ve dönüşümler neticesinde günümüz ilişkilerinde karşılıklı bağımlılık durumu daha yoğun bir şekilde görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikanın gündeminin belirlenmesinde yaklaşık kırk yıl boyunca dönemin süper güçleri durumunda bulunan ABD ve SSCB'nin etkisi çok belirleyici rol oynamıştır. Dönemin bu iki süper gücü etrafında göreceli olarak daha zayıf durumda olan bazı devletler ABD'nin liderliğinde oluşan Liberal-Kapitalist Blok olan Batı Blok'unda yer alırken bazı devletler de bu blokun zıt ideolojisine sahip ve SSCB'nin başını çektiği Komünist-Doğu Blok'unda yer almışlardır. İki kutuplu sistem içerisinde hegemon aktörler olan ABD ve SSCB etrafında kümelenen küçük ve orta ölçekli devletler, Hindistan, Yugoslavya gibi bağlantısız-tarafsız devletler haricinde, bu başat aktörlerin hegemonyası altında bağımlı politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır. Soğuk Savaş yıllarında yeryüzü adeta iki kutuplu yapının egemenlik ve güç yarışının yaşandığı bir yer haline gelmiş; ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, teknolojik ve ideolojik gibi hemen

hemen her alanda bu iki kutup arasında rekabet ve yer yer bölgesel sıcak çatışmalar yaşanmıştır.

Soğuk Savaş'ın rekabet koşullarına daha fazla dayanamayan, ekonomik ve sosyal olarak olumsuz durumlar yaşamaya başlayan SSCB bu yarıştan çekilmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla kendisiyle ideolojik ve ekonomik temelde birlik kuran Doğu Blok'unda yer alan diğer devletler de rekabetten çekilmek durumunda kalmışlardır. Nihayet Doğu Blok'u yok olmuştur. Neticede rakipsiz kalan Kapitalist-Batı Blok'u daha da güçlenerek uluslararası politikayı ve devletlerarasındaki ilişkilerin seyrini belirleyen tek egemen güç olarak uzun bir süreden beri hüküm sürmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde hız kazanan küreselleşmenin bir sonucu olarak ulus-devletlerin sınırları eski önemlerini yitirmiş ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay veya durum küresel sistem içerisinde kısa sürede yayılmaya ve sonuçları itibariyle herkesi etkilemeye başlamıştır. Bu etkileşim sonucu günümüzde devletler, devlet dışı yapılanmalar ve hatta toplumlar birbirlerine daha fazla bağlı kalmak, birbirleriyle bölgesel, ekonomik ve küresel ittifaklar kurmak, ortak politikalar geliştirmek eğilimindedir. Bu bağlamda küresel sistemdeki bütün aktörler için "karşılıklı bağımlılık" temelinde hareket etmenin bir zorunluluk olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Dünya tarihinin hemen hemen tüm dönemlerinde, medeniyet safhalarında, gelişmelerde ve tarih yazımında yer almış; en önemli ve kadim medeniyetlerden, kültürlerden birisi olan Çin Medeniyeti'nin varisi olarak günümüzde global güç konumuna yükselen Çin Halk Cumhuriyeti gibi önemli bir devlet ile Asya'da adeta "kıta devleti" konumunda bulunan ve dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip ülkelerinden birisi olan; yeryüzünün en büyük demokrasisi kabul edilen, bin yıllık bir medeniyetin kalıntıları üzerinden yeniden medeniyet kurmayı başarabilen; politik, ekonomik, kültürel ve sosyal dokusuyla Asya Kıtası'nın ve Dünya'nın sayılı "büyük güçlerinden" birisi olan Hindistan Cumhuriyeti'nin ekonomik ve siyasal karşılıklı bağımlılık ekseninde oluşturdukları ilişkileri bu çalışmada ele alınmaya çalışılmıştır.

Asya, kıta olarak günümüzde sürekli yükselen, ekonomik, siyasal, sosyal vb. pek çok alanda dünyanın önde gelen bir kıtasıdır. Asya Kıtası bir bütün olarak jeo-politik ve jeo-stratejik bir öneme sahiptir. Geniş topraklarının yanında Pasifik Okyanusuna; İpek ve Baharat Yollarına, Transatlantik gibi önemli enerji, mal, sermaye, insan geçiş yollarını da barındırmaktadır. Dünyanın en gelişen ekonomilerinden bazılarını, en zengin ve fakir

nüfuslarını; en güçlü devletlerden bazılarını ve dünya nüfusunun yarısından fazlasını bünyesinde taşıdığından dolayı önemi her geçen gün artan bir durumda bulunmaktadır.

İşte böylesine önemli bir kıtada, medeniyet kodlarıyla bezenmiş, ekonomik olarak da çok güçlü konumlarda yer almış, dünyanın en kalabalık ve en büyük devletlerinden Çin ve Hindistan'ı günümüzde yeteri kadar ve hak ettikleri şekliyle incelemek, araştırmak ve en önemlisi öğrenmek artık kaçınılmaz bir zorunluluk halini almıştır.

Çalışma teorik çerçeve olarak, Robert O. Keohane ile Joseph S. Nye'nin oluşturduğu "Karşılıklı Bağımlılık Teorisini"¹ temel almakta, bu temelde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın siyasal bağımlılığa ve kültürel ilişkilere evrilmesini irdelemektedir.

Karşılıklı bağımlılık olgusu üzerine ilk çalışmalar, ekonomik anlamda meydana gelen gelişmeler neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalara göre, ekonomik anlamda güçleri birbirine yakın ve etkileşim halinde olan ülkelerin, içerisinde buldukları hareket tarzından kaynaklı olarak eğer birbirileri üzerinde bir ihtiyaç oluşturması söz konusu olursa, bu ülkeler arasında karşılıklı bağımlılıktan söz edilebilir. 1970'lerle beraber ortaya çıkan bu anlayışa göre, devletler arasındaki ticari ilişkilerin artması, barış ortamının tesis edilmesi hususunda önemli etkiye sahiptir. 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler, dolar paritesindeki hareketlilik, petrol fiyatlarındaki artış, Vietnam Savaşı'nın ABD kamuoyu üzerindeki yansımaları vb. gibi sebeplerden, karşılıklı bağımlılık teorisi uluslararası literatürde tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır. Yine bu yıllarda realist bakış açısı doğrultusundaki devlet merkezli yaklaşıma göre ise, oluşan bu yeni ortamda, aktörlerin artması, engellerin kalkması vb. sebeplere dayanarak devletler arasında oluşan karşılıklı bağımlılık olgusu yavaş yavaş işlevini yitirmeye neticede yerine yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur².

Uluslararası ilişkilerde, devletler arasında olumlu veya olumsuz anlamda mutlaka bir etkileşim durumu yaşanmaktadır. Bu etkileşim, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısında (Doğu-Batı) ve güçlü devletlerin (ABD-SSCB) tekelinde olan bir süreç iken,

¹ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown Company, Boston 1977; Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr., "Review: Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, Vol: 41, No: 4, Autumn 1987; Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Jr., "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, Vol: 77, No: 5, 1998, pp. 81-94.

² Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, ss. 97-98.

modern uluslararası ilişkiler bağlamında görece daha zayıf olan devletler ve devlet dışı aktörlerin de sürece dâhil olmasıyla beraber bu etkileşim bir “bağımlılık” ilişkisine dönüşmüştür.

Bu bağlamda “bağımlılık olgusu”, tek taraflı olarak bir devletin dış politikasının başka bir devletin etkisinde kalmasını ifade ederken, “karşılıklı bağımlılık” olgusu ise politika belirleme sürecinin ekonomik, politik, toplumsal, güvenlik vb. gibi hususlar doğrultusunda karşılıklı etkileşim sebebiyle çift taraflı bir etkiyi ortaya koymaktadır. Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılık durumunun oluşması için “maliyet” unsuruna dikkat çekmektedirler. Buna göre karşılıklı bağımlılık ilişkisinde, etkileşim halinde olma durumunun, aktörlerde olumsuz bir etki oluşturması söz konusu olduğunda bu bağımlılığın oluşacağını belirtmektedirler. Aksi durumda ise, etkileşim sadece fayda sağlamaya yönelik olup, olumsuz anlamda bir maliyet etkisi yoksa karşılıklı bağımlılık ilişkisi kapsamında olmayacağını ifade etmektedirler³.

Karşılıklı bağımlılık ilişkisi, devletlerin aralarındaki sorunları, çatışmaları ve rekabeti tamamen ortadan kaldırmaz. Bu bağımlılık durumuna dahil olan iki aktör de bu ilişkiden görece kazanç sağlamaya çalışmaktadır. Neticede devletler kendi çıkarlarını düşünür ve karlı çıkabilecekleri bir ilişki durumunu sürdürmeleri gayet normaldir.

Bu çerçevede çalışmamızın hipotezi, devletlerin karşılıklı olarak birbirleriyle kurduğu veya kuracağı ekonomik işbirliğinin zamanla geniş alanlara yayılmasıyla devletlerin birbirlerine siyasal açıdan da bağımlı olabilmesi ihtimalini taşımasıdır. Bir başka deyişle karşılıklı bağımlılığın sektörden sektöre yayılabileceği gibi ekonomik ve siyasal sahalar gibi bir sahadan diğerine de sıçrama yaratabileceğini iddia etmektedir.

Çalışmanın başlangıç noktası, Çin ve Hindistan devletleri arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılık durumunun siyasal bağımlılığa nasıl dönüştüğüdür. Bu dönüşümde iki devlet arasındaki sorunlar, rekabet ve kısmen de olsa çatışmaların son bulmamasına rağmen; iki devletin bölgesel bir müttefik konumunda olmaları son derece önemlidir.

Çalışmamızın üzerinde durduğu ana sorunsal ise; karşılıklı bağımlılık teorisi iddialarının Çin ve Hindistan arasındaki ilişkiler üzerinden devletlerarası ilişkilerde ve dış politika davranışlarındaki yansımalarının incelenmesidir. Bu bakış açılarıyla tezin ilk bölümünde, karşılıklı bağımlılığın teorik ve kavramsal çerçevesini; karşılıklı bağımlılığın

³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 5. Basım, Marmara Yayınevi, Bursa 2008, s. 406.

uluslararası ilişkilerdeki karşılığını, küreselleşme ile ilişkisini ve uluslararası politikaya etkilerini farklı bakış açılarıyla teoriye yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında Çin devletinin ekonomisi, dış politikaları ve ülkenin gerçekleştirdiği önemli değişim ve reform olgularına (Mao Zedung ve Deng Xiaoping dönemleri) değinildikten sonra Çin'in Hindistan ile geliştirdiği ekonomik ilişkilere dolayısıyla iki ülke arasında karşılıklı olarak gelişen ekonomik bağımlılık durumlarına değinilmiştir.

Tezin üçüncü bölümü, Hindistan devletinin kurulma sürecini ve sonrasında; Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Nehru döneminde ve Nehru'dan sonra gerçekleştirilen siyasal, kültürel, ekonomik değişim ve dönüşümlere değinildikten sonra Hindistan'ın Çin ile geliştirdiği kapsamlı ekonomik ilişkilere ve bunun neticesinde oluşan karşılıklı ekonomik bağımlılık durumlarına geniş bir bakış açısıyla değinilmiştir.

Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde ise, Ejderha ve Filin Mücadelesinde Şekillenen Asya: Sorunlar, Çatışma, Rekabet, Normalleşme ve Siyasal İlişkiler başlığı altına iki ülkenin siyasal ilişkilerini, çatışma ve rekabet bölgelerini; ilişkilerin nasıl ve ne şekilde normalleştiğini, geniş bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken de Çin ve Hindistan'ın karşılıklı ekonomik bağımlılığının siyasal bağımlılığa evrilmesini son olarak da iki ülkenin günümüzdeki ilişkilerinden yola çıkarak siyasal olarak "bağımlılıklar" veya "bağımsızlıklar" örnekler ile ön plana çıkarılmıştır.

Tüm bu unsurlar çerçevesinde bu tez, Soğuk Savaş sonrasında Çin ve Hindistan devletleri arasında oluşan karşılıklı ekonomik bağımlılığın siyasal bağımlılığa nasıl ve ne derece dönüştüğünü ispatlamaya çalışacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KARŞILIKLI BAĞIMLILIĞIN TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Karşılıklı Bağımlılık Kavramının Teorik Analizi: Tanımı, Kapsamı Ve Etkileri

Devletlerin davranışları tam olarak insan davranışlarına benzemese de devletlerin insan topluluğundan meydana geldiğini ve insanların beklenti, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda politikalar belirlediğini vurgulayabiliriz. Uluslararası politikada hala en önemli aktör olan devletlerin davranışlarını, söz konusu devletleri ortaya çıkaran toplulukların beklenti ve isteklerinden aldığı aşikârdır. Bundan dolayı toplumsal beklentiler doğrultusunda şekillenen devletlerin dış politikaları birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olabilmektedir. Bu bağımlılık ilişkileri sadece güçlü olan veya görece sadece zayıf olan devletlerin kendi aralarında oluşabilecek bir yapıda değil de güçlü olan devletin kendisine oranla güç bakımından zayıf olan başka bir devlet ile aralarında karşılıklı olarak oluşabilecek bir ilişki durumunu barındırabilmektedir. Türevleri gittikçe artan uluslararası ilişkiler teorilerinden, sadece biri olan “karşılıklı bağımlılık teorisi” bu çalışmada etraflıca irdelenmeye çalışılmıştır.

Çin ve Hindistan devletleri tarih boyunca önemli bir konumda yer almışlardır. Sahip olduğu kendilerine özgü sosyo-kültürel, siyasal ve ekonomik yapılarıyla ve kendilerine has sistemleriyle binlerce yıl ayakta kalmayı başarabilen bu iki medeniyetin günümüzde birbirleriyle olan ilişkileri hem Asya bölgesi hem de Dünya siyaseti ve ekonomisi açısından önemlidir. Çünkü toplamda nüfusları 2,5 milyarı bulan Çin ve Hindistan oldukça geniş pazarlara ve önemli coğrafi konumlara sahiptirler. Ayrıca sahip oldukları güçlü ekonomiler, siyasal ve kültürel etki alanları ile hem bölgede hem de dünya genelindeki gelişmeleri etkileyebilecek ve bu gelişmeler üzerinde söz sahibi olabilecek iki büyük güç durumundadırlar. Soğuk Savaş sonrasında gelişen karşılıklı bağımlılık koşullarında Çin ve Hindistan’ın birbirlerine olan ekonomik, siyasal, kültürel vb. bağımlılık durumları günümüzde daha yoğun ve daha geniş alanlara yayılma özelliği taşımaktadır. Bu bakımdan karşılıklı bağımlılığın en güzel örneklerinden birini oluşturan Çin-Hindistan ilişkilerinin bu minvalde değerlendirilmesi ve geniş örnekleri ile ortaya

konulması dünya siyasetinin ve devletlerin “karşılıklı bağımlılık” ilişkilerinin anlaşılması açısından son derece önemlidir.

Karşılıklı bağımlılık teorisi, farklı sistemlerce ve kişilerce farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu farklı tanımlamalardan bazıları da şunlardır: Çoğulcu (*Plüralist*) olarak nitelendirilen kişilerce bu teori, küresel siyasette aktör olarak devlet veya devlet dışındaki örgütlerin geliştirdikleri iletişim ve etkileşimler neticesinde oluşan durumlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bakımdan karşılıklı bağımlılık; devletler, devletleri oluşturan toplumlar veya devlet dışı aktörler arasındaki karşılıklı etkileme durumunun uluslararası sistemde meydana getirdiği karmaşık şartların tümü olarak nitelendirilebilir⁴. Bu tanımlamada karşılıklı bağımlılık olgusunun öncelikli olarak bir konu bakımından meydana gelmediği ve aktörlerin karşılıklı etkileşimleri neticesinde ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

Sosyal bilimlerdeki en yaygın tanımlanmasıyla karşılıklı bağımlılık⁵ aktör olarak iki veya ikiden fazla tarafın birbirleriyle geliştirdikleri ilişkilerin ortadan kaldırılması veya daha alt seviyeye çekilmesi neticesinde oluşabilecek kötü durumların taraflarca eşit bir şekilde paylaşılması şeklinde tanımlanmaktadır⁶. Bu bakımdan karşılıklı bağımlılık teorisi hakkında çok fazla tanımlamalar yapılmasına rağmen en geniş şekliyle tanımlanırsa: Karşılıklı bağımlılık, uluslararası aktörlerin⁷ politika ve tasarrufları üzerindeki özerkliğe sınırlama getiren maliyet hesaplamalarını esas alan bir uluslararası politika yaklaşım aracıdır⁸.

⁴ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, a.g.e., p. 7.

⁵ Karşılıklı bağımlılık kavramının İngiliz dilindeki karşılığı olan “Interdependence” kelimesi köken olarak Latin dilindeki “pendo” sözcüğünden gelmektedir (pendere, pendeo, pendo, dependeo vb.). Pendo kelimesi; ağırlığında olmak, gerektiğince tartmak, değer vermek, kafa yormak, itibar etmek vb. değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Ancak zamanla “de” öneki almasıyla sarkıtmak, belden bağlanarak sarkmak, bel bağlamak, bağlı olmak anlamlarına gelen “dependeo” kelimesi şeklinde türetilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: Latice-İngilizce çevrimiçi sözlük.

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Persueus%3AAtex%3A1999.04.0059%3Aentry%3Dpendo>
(Erişim Tarihi: 04.04.2018)

⁶ Martin Griffiths *et. al.*, *International Relations: The Key Concepts*, Routledge Publishing, New York 2008, p. 160.

⁷ Günümüzde, uluslararası ilişkilerde devlet tek aktör olmadığı için dünya siyasetinde ve gelişmelerinde devlet aktörü dışında başka aktörler de bulunmaktadır. Nitekim karşılıklı bağımlılık, bütün aktörler için karşılıklı olarak bir dereceye kadar etkili ve belirleyici olabilir. Bundan dolayı bütün aktörler üzerinde maliyet söz konusu olabilir. Tezde temel aldığımız aktör devletlerdir. Bu şekliyle temel aktör olan devletlerin de bu maliyetlerden en çok etkilenen aktör olduğunu savunmaktayız.

⁸ Robert O. Keohane, *Power and Governance in a Partially Globalized World*, Routledge, New York 2002, p. 14.

Bağımlılık, herhangi bir ülkenin dış politikasının başka bir ülke tarafından şekillenebildiği tek yanlı bir ilişki ve etkileşim durumunu tanımlarken; karşılıklı bağımlılık, farklı ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinde oluşan karşılıklı etkileşim ve ilişki durumlarını niteleyen bir konsepttir. Aktörler arasında meydana gelen bu etkileşimin kökeni, parasal, siyasal, mali, toplumsal, kültürel, askeri, güvenlik vb. durumlar veya sorunlar olabilmektedir⁹.

Karşılıklı bağımlılığın diğer bağımlılık durumlarından ve ilişki türlerinden ayrılan temel yönü, aktörler arasında meydana gelen bağımlılık ilişkilerinin karşılıklı olarak iki aktörü de ilgilendiriyor olmasıdır. İki taraf arasında oluşan bu bağımlılık durumundan taraflar maksimum bir çıkar ve kazanç sağlamaya çalışmaktadır.

Günümüz enformasyon ve bilgi çağında adeta “küresel bir köye” dönüşen evrende devletlerin veya devlet dışı aktörlerin birbirlerinden bağımsız bir şekilde izolasyon temelinde politikalar geliştirmeleri neredeyse imkansızdır. Bu durumun nedeni olarak da yeryüzünün herhangi bir ülkesinde veya bölgesinde meydana gelen herhangi bir gelişme tüm dünyaya yayılarak olumlu veya olumsuz bir şekilde diğer aktörlerde de karşılık bulabilmektedir. İşte bu tür ilişkilerin geliştiği günümüz uluslararası sistemini bu minvalde değerlendirmekte fayda vardır.

Realist ekolün öncülerinden biri olan Kenneth Waltz, “karşılıklı bağımlılık” olgusunu devletlerin çıkarına zarar veren bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Waltz’a göre, “karşılıklı bağımlılık, devletler arasında siyasi ve ekonomik bağımlılığı artırmakta ve devletleri birbirlerine karşı savunmasız bırakmaktadır”. Devletler üzerinde gelişen bu durum ise, güçlü devletlerin, uluslararası sistemdeki hâkimiyetlerini sürdürmelerine yardım etmektedir¹⁰. Devletlerin güçlerinin veya hegemonya durumlarının diğer devletler ile olan ilişkilerini belirleyebilmeleri karşılıklı bağımlılık olgusunun hakim olduğu bir dünyada artık eskisi kadar kolay olamamaktadır. Nitekim karşılıklı bağımlılık temelinde ilişkiler geliştiren iki aktörün (devletin) temel amacı mevcut durumdan kar elde etmektir. Fakat bu karın da aktörler arasında eşit bir şekilde paylaşılma isteği de mevcuttur.

⁹ Tayyar Arı, a.g.e., s. 406.

¹⁰ Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı, *Dış Politika Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*, 1. Cilt, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2012, s.14.

Yine realistlerin temel olarak savunduğu bir nokta daha var ki o da uluslararası sistemde güç ve çıkar çatışmalarının yaşanması durumudur. Realistler, bu açıdan sistemi anarşi olarak görmektedir. Ancak realist ekolün bu noktada eksik gördüğü başka bir konu da karşılıklı bağımlılık temelinde oluşan barış ve işbirliği ortamıdır. Birbirleriyle karşılıklı olarak bağımlılık temelinde ilişki kuran iki aktörün aralarındaki sorunları, ihtilafları en aza indirmesi dolayısıyla barış ortamının sağlanması beklenmektedir. Bu şekilde karşılıklı bağımlılık durumu, devletler arasında işbirliğini ve diyalog zeminini teşvik etmektedir.

1.1.1. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye Perspektifinden Karşılıklı

Bağımlılık

Yaklaşık olarak 1970'lerin sonunda Keohane ve Nye'nin oluşturduğu “karşılıklı bağımlılık teorisi”, günümüzün karmaşık uluslararası ilişkiler ortamının analizini yapmada hala etkili bir yaklaşımdır. Soğuk Savaş durumunun son bulması ve akabinde küresel sistemdeki dengelerde köklü bir değişim yaşanmasına rağmen devletlerin birbirleriyle daha fazla etkileşimde bulunabildiği günümüzde, “karşılıklı bağımlılık kavramı” realist düşünceden daha tesirli yanıtlar verebilmektedir. Ancak bu teorinin, küresel sistemde meydana gelen sorunlara bir başına yanıt bulması mümkün olmasa da problemlerin çözülmesi noktasında sağlıklı bir diyalog zeminini oluşturacağı söylenilebilir. Bu bakımdan bazı konularda teorinin çatışmaları çözücü ve yol gösterici bir harita ortaya koyduğu ifade edilebilir¹¹.

Keohane ve Nye, bu teoriyi oluştururken, “Güç ve Karşılıklı Bağımlılık (*Power and Interdependence*)” olgusuyla olan bağlantılarına da dikkat çekmişlerdir. Öyle ki, Realist ekolün önde gelenlerinden biri olan Hans Morgenthau, siyasi, ekonomik ve askeri güç olguları arasındaki bağlantıların görmezden gelindiğini, güç ve karşılıklı bağımlılık olguları arasında bulunan ilişkinin kesin bir şekilde oluşturabilmesi için de aktörler arasındaki etkileşimi meydana getiren bir takım kavramlara ihtiyaç olduğunu savunmaktadır¹². Bu bağlamda, küresel sistemde oluşan karşılıklı bağımlılık koşullarında, aktörlerden birinin “a” öbürü “b” üzerindeki “Pazarlık Gücü (*Bargaining Power*)”, öbür

¹¹ Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner, “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009, s. 88.

¹² Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, a.g.e., p. 8.

tarafın “b” aralarındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi aktörün “Hassasiyetine” (*Sensitivity*) ve “Etkilenme Derecesine” (*Vulnerability*) göre oluşmaktadır¹³.

Keohane ile Nye bu şekilde karşılıklı bağımlılık şartlarında küresel sistemin esas niteliği hakkında, karşılıklı bağımlılık ve küresel sistemin etkileşimine dikkat etmektedirler. Böylece Keohane ve Nye, birbirleriyle uyumlu olarak, karşılıklı bağımlılık durumu ile uluslararası sistem arasında doğrudan bir irtibat olduğunu savunmaktadırlar.

Keohane ve Nye’nin karşılıklı bağımlılık tezinin kökenleri net biçimde liberalizmin ana varsayımları ile örtüşmesine rağmen liberalizme vurgudan kaçındıkları görülmektedir. Günümüzdeki şartlar dikkate alındığında, 1950’li ve 1960’lı yıllarda geliştirilen ancak belirli bir durumda kalan liberalizm akımının “yeni-işlevselci” (*neofunctional*) yönünü biraz da olsa genişletmeyi hedeflemişlerdir¹⁴.

Nye ve Keohane tezlerinde, aktörler arasında meydana gelen karşılıklı bağımlılık ilişkisinin her koşulda ve durumda işbirliği süreçlerine dönüşmeyeceğini de savunmaktadırlar. Tezlerinde değindikleri temel husus, karşılıklı bağımlılığın gücü tamamen ortadan kaldırdığı ve işlevsizleştirdiği değildir. Bu durumun tersi olarak, karşılık bağımlılık ve güç kalıpları madalyonun iki yüzü gibi yakından bağlantılıdır. Bu noktada Nye ve Keohane, tezlerini Liberal ve Realist ekollerin birbirleriyle olan bağlantıları üzerinden ele almışlardır.¹⁵ Buradan hareketle Nye ve Keohane, karşılıklı bağımlılık tezlerini sadece belli bir ekole göre tasavvur etmeyip, hem Realist hem de Liberal bakış açılarını tezlerinde ortaya koymaya çalışmışlardır.

Karşılıklı bağımlılık kavramı, “karmaşık karşılıklı bağımlılık” kavramından bazı yönleriyle farklılık göstermektedir. Karşılıklı bağımlılık, devletler veya devlet dışındaki aktörler arasında meydana gelen etkileşimler sonucunda meydana gelmektedir. Bu etkileşimler; siyasi, ekonomik, kültürel veya askeri olabilmektedir. Bu durumlardan ayrı olarak, “karmaşık karşılıklı bağımlılık” birden fazla aktör veya devlet arasında çok sayıda iletişim kanallarının aktörleri birbirine bağladığını ve aktörler arasındaki

¹³ John A. Kroll, “The Complexity of Interdependence”, *International Studies Quarterly*, Vol: 37, No: 3, 1993, pp. 322-323.

¹⁴ Robert O. Keohane, Jr. Joseph Nye, “Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, Sayı: 46, s. 83.

¹⁵ Robert O. Keohane, Jr. Joseph Nye, a.g.e., s. 83.

problemlerde net bir şekilde bir hiyerarşinin olmadığına ve aktörlerin birbirlerine yönelik askeri güç kullanımının devre dışı olduğu durumlara dikkat çekmektedir¹⁶.

Ayrıca Robert Keohane ve Joseph Nye'in 1970'lerin ortalarında yazdıkları birkaç makale ile belirttikleri Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Teorisi (*Complex Interdependence*), devletler arasındaki bağımlılık ilişkisini ortaya koyarak, bu teorinin devletlerin birbirleriyle diyalog kurmasına ve çatışmadan kaçınmalarına olanak sağladığını vurgulamaktadır. Başka bir yönüyle karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisi, uluslararası sistemdeki aktörlerin ilişkilerine ekonomi bakış açısından bakılmasına olanak sağlamaktadır. Fakat ortaya konulduğu şekliyle bu teori, salt bir ekonomi teorisi değil, ekonomik bağımlılıkla siyasal alana ilişkin dönüşümü öneren bir siyaset teorisidir. Teorisyenler karmaşık karşılıklı bağımlılığı açıklarken burada tesis edilmeye çalışılan durumlar olarak, devlet güvenliğinin öneminin azaldığını bunun yanında devlet ilişkilerinde güç unsurunun diğerlerine göre daha az öneme sahip olduğunu son olarak da devletlerin birbirlerine pek çok şekilde (kanalla) bağlı duruma geldiklerini vurgulamaktadırlar¹⁷.

Nye ve Keohane, dünya siyasetinde var olan askeri hassasiyetlerdeki "asimetri" durumunun önemini koruduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre, ekonomik araçlar olmaksızın askeri güç unsuruna başvurularak etkili neticeler alınması mümkün değildir. Bundan dolayı "askeri güç ekonomik güce hakimdir" iddiasına arka çıkmaktadırlar. Ancak askeri gücün kullanımının yüksek maliyetli olması sebebiyle planlanan hedefe erişmede bu seçeneğin ekonomik seçeneklerden daha etkili olacağını garantisini vermemektedirler¹⁸.

Bu bakımdan Nye ve Keohane, güç ve karşılıklı bağımlılık durumunda devletler arasındaki ilişkilerde iletişim ve etkileşimi ön plana alan karşılıklı bağımlılık kavramını kullanmaktadırlar. Bunu yaparak da Realizm ve Liberalizm akımlarının bu konudaki yaklaşımlarını bütünleştirmektedirler. Uluslararası politikada gücün tek başına öneminin olmayacağını farkında olmalarına rağmen gücün caydırıcı yönünü ve önemini de göz ardı etmemektedirler.

¹⁶ Robert O. Keohane, Jr. Joseph Nye, a.g.e., s. 84.

¹⁷ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye Jr., "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, Vol: 77, No: 5, 1998, p. 83.

¹⁸ Robert O. Keohane, Jr. Joseph Nye, a.g.e., s. 86.

1.1.2. Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Etkisi

Küreselleşme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış ve 1980'lerin ortalarından itibaren de dikkati çeken bir şekilde gelişme göstermiştir. Küreselleşmenin hızla gelişmesinde pek çok önemli etken olmasına rağmen en önemli iki faktör olarak bilişim teknolojisindeki gelişmeler ve çeşitlenen, derinleşen ticari ilişkiler gösterilebilir. Teknolojik imkânlar ile birlikte alternatif iletişim kanalları artmış ve toplumlar rahatlıkla birbirlerinden haberdar olmaya başlamışlardır. Ayrıca serbest piyasa ekonomisinin canlanması ile beraber liberal ekonomi anlayışının etkisiyle şirketlerin hareket kabiliyetleri artmış, ülke sınırlarının olduğu kısıtlamalar ortadan kaldırılmıştır. Bu gelişmelerden sonra “yeni aktörler” olarak devletler dışındaki aktörler de süreçte yerlerini almışlardır. Görece en güçlü aktör olan devletlerin eski güçlerinde bir düşüş meydana gelmiştir. Neticede uluslararası ilişkilerde, aktör olarak devletin yanında çok sayıda başka aktörler de ortaya çıkmıştır¹⁹.

Karşılıklı bağımlılık ile küreselleşme kavramları zaman zaman birbirlerinin yerine ve aynı anlama denk gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu iki kavram karşılıklı olarak birbirlerini tamamlamaktadırlar. Her ikisinin de uygulama alanı uluslararası ortam olmakla beraber; karşılıklı bağımlılık, uluslararası düzeyde aktörler arasındaki bağımlılığa dayalı olarak ilişkileri dengeleyici bir rol oynarken, küreselleşme ise bu bağımlılığı da içine alan ve aynı zamanda destekleyen bir biçimde, uluslararası alandaki sınırları kaldırmakta, buna paralel olarak da bağımlılıkların derecesini ve yoğunluğunu artırmaktadır. Bu minvalde düşünüldüğünde karşılıklı bağımlılık, küreselleşme olgusu sonucunda meydana gelen bir durum olarak da değerlendirilebilir²⁰.

Küreselleşme, uluslararası sistemde bulunan aktörlerin dış çevrelerine karşı daha açık bir hale geldikleri bir zemini hazırlamıştır. Burada bulunan “dış çevre”, pek çok aktörün yer aldığı ve sadece ulus devlerin dış politikalarından oluşmayıp, çok sayıda ve farklı türdeki aktörlerin karşılıklı iletişim ve etkileşimleri neticesinde şekillenen bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşme olgusu ve teknolojik-iletişim araçlarında yaşanan pek çok gelişme ile aktörler arasındaki iletişim ve etkileşim ilişkilerini yoğunlaştırarak aktörlerin karşılıklı bağımlılık temelinde adımlar atmasını sağlamıştır. Bu durumda devletlerin klasik

¹⁹ Yusuf Arslan, *ABD ve İngiltere'nin Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2014, s.11.

²⁰ Yusuf Arslan, a.g.e., s. 11.

olarak nitelendirilen “ulusal sınır” ve “egemen devlet” kavramları aşınmış, iç ve dış politika ayrımı da azalmıştır²¹.

Devletler 1980’li yıllara kadar uluslararası ortamın başat aktörleridir. Devletlere ulus devlet perspektifinden yaklaşarak “egemenlik” ön plana çıkarılmaktadır. Keohane ile Nye’in “karşılıklı bağımlılık (*Interdependence*)” dönemi şeklinde ifade ettikleri bu süreç, Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin uluslararası literatüre dâhil olması neticesinde etkinliğini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Ekonomi alanında özellikle bu değişim hissedilmiş ve ekonomik anlamda oluşan bağımlılıklar, devletleri zayıf veya güçlü ayırt etmeksizin uluslararası sistemin çıkarlarına uyumlu bir şekilde hareket etmeye zorlamıştır. Netice itibarıyla aktörler, işbirliği içerisinde hareket etme ve uluslararası ortamda da politikalarını bu ilişki biçimine göre şekillendirmek zorunda kalmışlardır²².

Küreselleşmenin etkili olduğu alanı genişleten faktörler, aynı zamanda karşılıklı bağımlılığın da içerisinde yer aldığı alanlardır. Sonuçta küreselleşme olgusu da karşılıklı bağımlılık gibi benzer alanlar ile ilgilenmektedir. Etki bakımından da aynı konuları (siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, ticaret, turizm, devlet, örgüt ve aktörler gibi) incelemektedirler. Yatırımlar, ekonomik faaliyetler, ticaret ve teknolojinin artması ile birlikte devletlerin arasındaki sınırlar gittikçe önemini yitirmekte (şeffaflaşmakta) ve sınırlar önemini yitirdikçe de bağımlılıklar artmaktadır²³.

Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlılık ilişkisinin zamanla “1930 Dünya Ekonomik Bunalımı’nda” olduğu gibi etkisini yitirebildiğini, fakat küreselleşmenin hızlı bir ivme ile duraksamadan etkisini devam ettirdiğini ifade etmektedirler²⁴. Karşılıklı bağımlılık ilişkileri ekonomik alandaki ilişkilerde de görüldüğü için bu alanda meydana gelen duraksamalar karşılıklı ekonomik ilişkilere de yansımaktadır. Dolayısıyla ilişkilerde de duraksamalar görülebilmektedir. Ancak küreselleşme olgusu, sadece ekonomik alanla sınırlı kalmayıp, siyasi, güvenlik, kültürel vb. gibi birçok alanda görülmesi nedeniyle

²¹ Karşılık bağımlılık tezleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: Robert O. Keohane ve Joseph Nye, *Power and Interdependence*, Harvard University Press, Mass., Cambridge 1989; Andrew Linklater, *International Relations: Critical Concept in Political Science*, Routledge, Londra 2001.

²² Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçın, Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler*, s. 74.

²³ Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçın, a.g.e., s. 89.

²⁴ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, “Globalization: What’s New? What’s Not? (And So What?)”, *Foreign Policy*, No: 118, 2000, p. 105.

etkinliğini sürdürebilmektedir. Bu bakımdan ekonomik alanda ilişkiler durağan duruma gelse dahi siyasal veya kültürel alanlardaki ilişkiler devam ettirilebilmektedir.

Küreselleşme ile etki alanı genişleyen karşılıklı bağımlılık, devletler arasındaki ilişkilerde her şekilde işbirliğini teşvik etmez. Uluslararası ilişkilerde meydana gelen hızlı değişimler ve gelişmeler, uluslararası sistemde halen en etkili aktör olan devletlerin farklı paradigmalardan küresel sorunlara yaklaşım göstermelerini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle devletlerin çıkar temelli kuracağı ilişkiler, devletlere fayda sağlanmadığı durumlarda çatışma ve ayrışmanın olması kaçınılmazdır.

Küreselleşme olgusu sonucunda ulus-devlet sınırlarının pek bir önemi kalmamış ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay veya durum kısa sürede yayılarak küresel alandaki herkesi etkilemeye başlamıştır. Günümüzde devletler, toplumlar ve devlet dışı yapılanmalar birbirleriyle daha fazla etkileşim kurarak, birbirleriyle bölgesel, ekonomik, siyasal ve küresel ittifaklar oluşturmaya başlamışlardır. Neticede küreselleşme ulusal ve uluslararası aktörleri birbirine bağımlı hale getirmekte ve oluşan bu karşılıklı bağımlılık ilişkileri devletlerin çatışmacı politikalar üretmelerinin önüne geçmektedir.

1.1.3. Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık

Keohane ve Nye, devlet merkezli paradigmanın (realist ekolün görüşü olan) değişime uğratılması gerektiğini savunmaktadırlar. Buna göre, sistemde yer alan aktörlerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler gün geçtikçe daha da karmaşık bir duruma gelmektedir. Karmaşık hale gelen bu durumların sistemdeki aktörleri savunmasız ve hassas bir yapıya getirdiğini vurgulayan karmaşık karşılıklı bağımlılık teorisi, üç önemli durum üzerine kurulmuştur. Bu durumlar:

- 1) Uluslararası alandaki iletişim kanallarının fazlalığı,
- 2) Uluslararası ilişkilerde hiyerarşi durumunun ortadan kalkması,
- 3) Küresel siyasette askeri gücün gün geçtikçe öneminin azalması²⁵.

²⁵ Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner, a.g.e., s. 78; Hüseyin Işıksal, "To What Extent Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol: 3, No: 2-3, 2004, pp. 139-140.

1.1.3.1. İletişim Kanallarının Fazlalığı

Günümüzde karmaşık bir yapıya bürünen uluslararası sistemdeki durumların ilki, toplumların birbirleriyle etkileşimini meydana getiren “kanalların (*multiple channels*)” sayıca çok olmasıdır. 20. yüzyılın sonlarına doğru, küreselleşme ile teknolojiye gelişmeler neticesinde hem devletlerin hem de toplumların birbirleriyle iletişim kurma imkânları artmıştır. Devlet dışındaki aktörlerin etkinliği daha da hissedilmiştir. Uluslararası sistemde meydana gelen çoklu iletişim kanallarına örnek olarak, çok uluslu şirketler (ÇUŞ), küresel sivil toplum kuruluşları ve bankalar gösterilebilir. Günümüzde halen realist teori devleti en önemli aktör (tek aktör) olarak kabul etse de küreselleşme olgusu ile birlikte devletlerin tek başlarına dünya politikası üzerindeki etkileri azalmaktadır. Artık aktör olarak kişiler, çok uluslu şirketler, hükümetler dışı örgütlenmeler de uluslararası iletişimde söz sahibi olmuşlardır. Bununla birlikte günümüzde devletlerin iç ve dış politikaları birbirlerine yakın, benzer duruma gelmiş ve devletlerin birbirlerine bağımlı hale gelmeleri kolaylaşmıştır²⁶. Keohane ve Nye’in da vurguladığı gibi

Günümüzde herhangi bir uluslararası havaalanına uğramak gelişmiş ülkeler arasındaki ilişkilerin çok taraflı hale geldiğini anlamak açısından yeterlidir. Farklı ülkelerin bürokratları veya uluslararası örgüt liderleri birbirleriyle çeşitli yollarla iletişim kurmakta ve çeşitli toplantılarda bir araya gelmektedirler. Aynı şekilde çok uluslu şirketler ve bankalar hem iç hem de uluslararası ilişkileri etkilemektedirler. Bu aktörler hükümetlerin politikalarını birbirlerine yakınlaştırarak bir köprü görevi görmektedirler. Hükümetlerin içsel faaliyetlerinin kapsamı genişledikçe ve şirketler, bankalar ve az da olsa sendikalar ulusal sınırları aşan kararlar aldıkça, farklı ülkelerin iç politikaları birbirlerine bağlı ve etkilenebilir hale gelmektedir. Uluslararası iletişim kanalları bu etkiyi artırmaktadır²⁷.

Günümüzde enformasyon ve küreselleşme gibi etkenlerle uluslararası sistemde devlet dışı aktörlerin ve örgütlenmelerin de etkinliği her geçen gün daha da artmaktadır. Bunun yanında devletlerin gücünde bir takım aşınmalar olmasına rağmen halen uluslararası ilişkilerde ve politikalarda en etkin ve en önemli aktör devletlerdir.

²⁶ Kal J. Holsti, “A New International Politics? Diplomacy in Complex Interdependence”, *International Organization*, Vol: 32, No: 1978, p. 521.

²⁷ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Brown Company, Little, Boston 1977, pp. 25-26.

1.1.3.2. Konuların Hiyerarşi Yoksunluğu

Karmaşık karşılıklı bağımlılık teriminin ikinci niteliği, küresel sistemde uluslararası ilişkiler düzeyinde meydana gelen gelişmelerin ve değişimlerin belli bir hiyerarşiye göre (belli bir sıraya göre) meydana gelmediğini (*absence of hierarchy among issues*) belirtmektedirler. 1970’li yıllardan bu yana küresel sistemde meydana gelen gelişmeler neticesinde devletlerin dış politikalarını oluşturan durumlar çok çeşitli bir hal almıştır. Gelenen son aşamada devletlerin iç ve dış politikaları birbirinden pek de farklılaşmadığı gibi konular arasındaki hiyerarşi durumu da ortadan kalkmıştır²⁸.

Tayyar Arı, hiyerarşinin bu değişimini şu şekilde değerlendirmektedir;

Dış politikanın gündemi arasında (yani hükümetleri ilgilendiren dış politika konularındaki öncelik sırasında) hiyerarşinin yokluğuna gelince, artık devletler arası ilişkilerin gündeminin açık ve tutarlı bir hiyerarşi içinde düzenlenemeyecek kadar çok sayıda konuyu kapsaması konular arasında bir hiyerarşinin oluşturulamayacağı gerçeği, askeri ve güvenlik konularının (realistlerin yaptığı gibi) en başa temel gündem konusu olarak konmasını olanaksız hale getirmiştir. Birçok konu iç politika konusu olarak düşünülen konuların uzantısı olduğundan ve iç-dış politika (konuları) diye bir ayırım yapmak fazla bir anlam ifade etmediğinden konuların büyük bir kısmı dışişleri bakanlığının dışında çeşitli düzeylerde diğer bakanlıkların çalışma alanına girmektedir. Bu konular arasında bir politik eşgüdümün olmaması ise zaman zaman sorunlara yol açabilmektedir. Farklı konular aynı zamanda gerek hükümet içinde gerekse de hükümetler arasında farklı koalisyonlara ve sürtüşmelere yol açabilir²⁹.

Tayyar Arı’nın yukarıda ifade ettiği gibi, gelenen süreçte artık aktör olarak devlet dışında çok sayıda başta aktörler de ortaya çıkmıştır. Bu durum devletlerin bir konu hakkında tek başına karar verme yetkisini de kısıtlamaktadır. Günümüz enformasyon çağında toplumların bilgiye rahat bir şekilde ulaşabilmeleri durumu devletler üzerinde ciddi bir toplumsal baskıya neden olmaktadır. Devletler üzerlerinde bu baskıyı hissettikleri için konularda bir takım öncelikler gözetmek zorunda kalmışlardır.

1.1.3.3. Askeri Gücün Öneminin Azalması

Askeri güç unsurunun aktörler arasındaki etkileşimdeki önemi ve kullanımını geçmiş dönemlerle kıyaslanıldığında net olarak azalma (*minor role of military force*) olduğu

²⁸ Elizabeth Smythe, “International Relations Theory and the Study of Canadian-American Relations”, *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 13, No:1, 1980, p. 137.

²⁹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, 6. Basım, MKM Kitabevi, Bursa 2010, ss. 410-411.

görülmektedir³⁰. Bunun sonucunda aralarında karşılıklı bağımlılık temelli ilişkiler gelişen devletlerin birbirlerine karşı askeri nitelikli bir kuvvet kullanma durumu neredeyse yok derecesinde zayıf bir ihtimaldir. Bu duruma Nye ve Keohane, “Transnationalism” adlı eserlerinde değinmektedirler. Eserde devletlerarasında oluşan bu karşılıklı bağımlılığa örnek olarak, De Gaulle dönemindeki Fransa’nın şiddetten uzak politikalarına ve geçmişte aralarında sorunlar olmasına rağmen Almanya ve Fransa’nın birbirlerini tehdit olarak algılamamalarını göstermektedirler³¹.

Keohane ve Nye’a göre, askeri güç, aralarındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunmayan devletlerarası ilişkilerde ön plana çıkmaktadır. Bir ittifakın başka bir blok ile askeri ve siyasal ilişkilerinde askeri güç çok büyük bir öneme sahip iken, aynı blok üyesi olan devletlerarasındaki sorunların çözümünde o kadar da önem taşımayabilir. Böyle bir durumda askeri gücü kullanmaktan ziyade karşılıklı bağımlılığı devreye sokmak daha fazla işe yarabilmektedir³².

İkilinin bu tanımlamaları çerçevesinde, karşılıklı bağımlılık terimi ülkelerin birden fazla alanda ve birden fazla şekilde birbirlerine bağlandığı ve aralarındaki sorunlarda şiddet unsurunun önemini yitirdiği bir durumu belirtmektedir. Bu bakımdan gücü etkin kılan, “pazarlık yöntemlerini” ve karmaşık karşılıklı bağımlılığın getirdiği durumları değerlendirmek gerekir. Karmaşık karşılıklı bağımlılıkta gücün oluşturulması kapsamında, “sorunlar arası bağlantı kurma” (*issue linkage*), “gündem belirleme stratejileri” (*agenda setting*), “uluslar-ötesi” ve “hükümetler-ötesi” etkileşimlere başvurulmasını ve uluslararası örgütlerin de etkin olması yöntemleri değerlendirilmeye alınmalıdır³³.

Nitekim karşılıklı bağımlılık, aktörler arasındaki ilişkilere ve konulara daha fazla değinmesine rağmen aktörlerin neler olduğuna dair unsurlar üzerinde yoğun bir şekilde durmamaktadır. Bunun yanında, karmaşık karşılıklı bağımlılık yaklaşımı ise aktörlerin düzeylerini detaylandırmaktadır. Keohane ve Nye, ülkelerin dışında kalan ve uluslararası politikalara katılan aktörleri küresel politikalara doğrudan katılımcılar olarak

³⁰ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, a.g.e., s. 87.

³¹ Muharrem Gürkaynak, Serhan Yalçiner, a.g.e., s. 79.

³² Tayyar Arı, a.g.e., s. 412.

³³ Yusuf Arslan, a.g.e., s. 14. Haluk Özdemir (Akt.), “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 3, 2008, ss. 132-133.

nitelendirmektedirler. Ayrıca devlet dışındaki aktörleri (bankalar, çok uluslu şirketler vb.) gerek iç politikaya gerekse de dış politikaya katılımcılar olarak değerlendirmektedirler³⁴.

Özetle karşılıklı bağımlılık teorisi, günümüz küresel sisteminde yer alan aktörlerin (devlet ve toplumlar dahil) birden fazla durumla/yolla birbirlerine bağımlı hale geldiğinin ve aktörleri bağımlı duruma getiren unsurlar arasında hiyerarşinin olmadığını, son olarak da aktörlerin aralarında oluşabilecek bir sorun karşısında askeri güç kullanımının azaldığının altını çizmektedir. Buna rağmen, ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık temelli ilişkiler geliştiren devletler gibi aktörlerin seçenek olarak çok düşük bir ihtimal de olsa askeri kuvvet kullanmayı tamamen gündemlerinden çıkarmadıklarını savunmaktadır.

1.1.4. Karşılıklı Bağımlılık Teorisinin Temel Varsayımları

Karşılıklı bağımlılık, uluslararası alandaki aktörlerin ihtiyaç duydukları bir durumdur. Frankel'a göre:

Devletlerin uluslararası arenada varlıklarını devam ettirmeleri için uluslararası sistemin bağımlılık kurallarına uygun şekilde hareket etmeleri gerekmektedir. Ülkeler ve aktörler arasında çıkarlara dayalı bir ilişki bulunmakta ve bu durumun zarar görmemesi için karşılıklı bağımlılık içerisinde dengeli hareket etmek bir zorunluluk halini almaktadır³⁵.

Günümüz uluslararası sisteminde gelişen durumların etkisiyle karşılıklı bağımlılık ilişkisi ön planda bulunmaktadır. Bu nedenle birbirlerine bağımlı olan iki aktör arasında oluşabilecek herhangi olumlu veya olumsuz bir gelişme her iki aktörü etkileyecek neticeleri ortaya çıkarmaktadır. Ancak her koşulda iki aktörün (devletin) tüm yönleriyle aynı güç ve durumda olmayacağı gibi bu aktörlerden biri diğerine oranla daha baskın olabileceği realitesi bulunmaktadır. Buna rağmen çıkar temelli oluşan bu ilişkiden iki tarafın da kazançlı çıkması için bazı hassas noktalar ve dengelerin oluşması kaçınılmazdır. Bunun için de iki tarafın (devlet) da aralarındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin devamına yönelik istek ve çaba göstermek durumundadır.

Günümüz küresel sisteminde, devletlerin tam olarak bağımsız hareket etmeleri ve sistem içerisinde meydana gelen değişimlerden/gelişmelerden hiçbir şekilde etkilenmemesi

³⁴ Gustaaf Geeraerts, "Analyzing Non-State Actors in World Politics", *Pole Paper Series*, Vol: 1, No: 4, October 1995, pp. 7-8.

³⁵ Abdulkadir Baharçipek, *The Impact of Recent Major Changes in International Politics for Turkey's Security Interests*, Thesis submitted to the University of Nottingham for the Degree of Doctor of Philosophy in International Relations, United Kingdom 1993, p. 21.

mümkün değildir. Birçok aktörün ortaya çıktığı günümüz şartlarında, aktörler arasında asimetrik bir ilişki biçimi bulunmaktadır. Bu şekildeki bir neo-liberal yaklaşıma göre, aktörler arasında asimetrik bir özellikte karşılıklı bağımlılığın meydana gelmesi olağan bir durumdur. Bu durumda, uluslararası ortam içerisinde bulunan her aktör bir şekilde bağımlılık mekanizmasına dâhil olmaktadır. Aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkisi bulunan aktörlerden diğerine göre nispeten az bağımlı olan aktör, bağımlılık durumunun az olması sebebiyle etkisi daha çok siyasal temelde meydana gelmektedir³⁶.

Başka bir deyişle, karşılıklı bağımlılıkta aktörler muhakkak ki birbirlerinden etkilenmektedir. En güçlü aktör olan devletler bile asimetrik güç ilişkisi sebebiyle zayıf bir aktör tarafından politikalarında değişiklik yapması hususunda zorlanabilir. Önemli olan, politika değişikliğinin ne kadar maliyet doğuracağıdır. Karşılıklı bağımlılık neticesinde oluşan duyarlılık, devletlerin uluslararası ortamda ne kadar rahat edebileceğini belirleyen bir unsur olacaktır³⁷.

1.1.5. Uluslararası İlişkileri Okumada Karşılıklı Bağımlılık Kavramı

Karşılıklı bağımlılık, küresel siyasette farklı devletler veya devlet dışı aktörlerin karşılıklı etkileşimleri ile meydana gelen durumları göstermektedir. Bu etkiler, sıklıkla uluslararası etkileşimden doğar ve uluslararası sınırlar üzerinde para, mal, insan ve mesajların akışı ile kendini göstermektedir³⁸.

Karşılıklı bağımlılık teorisi üç temel öngörüye dayanmaktadır. *Birinci öge*, dünyanın askeri açıdan gittikçe küçüldüğü buna karşılı olarak da karşılıklı bağımlılığın gittikçe arttığıdır. Günümüzde dünya; gelişmiş nükleer silah teknolojilerinden sonra, küçük bir yer haline gelmiştir. Bu nedenle silahların kullanılma durumu oldukça düşüktür. Karşılıklı bağımlılığın *ikinci ögesi*, dünyanın ekonomik olarak, iç içe geçmiş şekilde birbirine bağlanmasıdır. Yeryüzünün neresinde olursa olsun bir mal/hizmet fiyatında oluşabilecek herhangi bir değişim dünyanın başka yerindeki mal/hizmetlerin fiyatlarında değişime neden olmaktadır. *Üçüncü öge ise*, iletişim alanındaki gelişmeler ve ulaşımın kolay olması dolayısı ile dünya artık bütün ulusların doğal coğrafyası haline gelmiştir. Bütünleşen bu coğrafyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir değişim diğer alanları da etkilemektedir. Örneğin Brezilya yağmur ormanlarının tahribata uğraması, dünyanın

³⁶ Haluk Özdemir, a.g.e., s. 131.

³⁷ Haluk Özdemir, a.g.e., s. 132.

³⁸ Robert O. Keohane, Joseph. S. Nye., *Power and Interdependence*, Addison-Wesley Publishing, 2001, p. 7.

diğer taraflarında yaşayan insanları etkiler ve ilgilendirir hale gelmiştir³⁹. 2008 Asya Krizi'nin küresel alanda neredeyse bütün bölgeleri ve aktörleri etkilemesi günümüzdeki küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık olgularını ortaya koyması açısından önemli bir örnek niteliğindedir.

Güncel uluslararası ortamda tüm devletler farklı düzeylerde de olsa bölgesel ve küresel değişimlerden etkilenmektedirler. Dolayısıyla uluslararası sistemde tüm aktörler birbirlerini etkiler duruma gelmiştir. Bu etkileşim ya da bir sonraki adım olan bağımlılıkta en güçlü aktör olan devletler bile asimetrik güç ilişkisi sebebiyle zayıf bir aktör tarafından politikalarında değişiklik yapmaları hususunda zorlanabilir. Karşılıklı bağımlılık sonucunda oluşan duyarlılık, devletlerin uluslararası ortamda ne kadar rahat hareket edebileceğini belirleyen bir unsur durumuna gelecektir. Savunmasızlık zamanları ise, istisnai bir durum olarak, aktörün zor durumda olması nedeniyle daha fazla maliyete razı olmasına neden olacaktır⁴⁰.

1.1.5.1. Realist Teoriye Göre Karşılıklı Bağımlılık

Realizm ile karşılıklı bağımlılık arasındaki etkileşimin en iyi örneklerinden biri ABD'nin Çin ile olan ticari ilişkisidir. Japonya ile olduğu gibi, ABD'nin Çin'den yaptığı ithalat Çin'e olan ihracattan çok yüksektir. Bunun sonucu önemli bir ticaret açığıdır. ABD ile Çin arasındaki iki taraflı ticaret ilişkisi Çin lehine asimetrik olmakla birlikte, ABD potansiyel Çin ticaret ambargoları karşısında özellikle korunmasız değildir, çünkü mallarını başka yerlerden satın alarak kaybını telafi edebilmektedir. Ayrıca, Çin'in ihracattan kazandığı büyük dolar rezervlerini satma tehditleri, Çin'in Amerika'ya satışlarını olumsuz etkileyebilecektir. Aynı zamanda, Çin pazarının Amerikan malları için potansiyel büyüklüğü ve ABD'de Çin mallarına olan iç talep, ABD hükümetinin Çin'e karşı eylem kapasitesinin, adaletsiz ticari uygulamalar ve insan hakları ihlalleri yüzünden Çin'e yaptırımlar uygulamaması için ABD hükümetlerine baskı yapan Amerikan çokuluslu şirketlerinin de aralarında bulunduğu uluslararası aktörler tarafından bir ölçüde kısıtlandığı anlamına gelmektedir⁴¹.

³⁹ Selahattin Bakan, "Teoriler Işığında Politika", *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası*, (Der. İdris Bal), Alfa Yayınları, İstanbul 2001, s. 20.

⁴⁰ Haluk Özdemir, a.g.e., s. 132.

⁴¹ Joseph S. Nye, Jr., David A. a.g.e., pp. 368-369.

Bu açıdan, uluslararası ilişkilerin etkili bir akımı olan Realizm, karşılıklı bağımlılığın ülkelerin faydasına değil de zararına çalışabileceğini savunmaktadır. Realizme göre; ekonomik ilişkiler, devletin ulusal çıkarları olarak gördükleri unsurların tehdit altına girmesi ile silahlı çatışmaların meydana gelmesi ihtimali nedeniyle çok sınırlı bir etkide bulunacaktır. Karşılıklı bağımlılığın uluslararası sistemde barışa olan önemine ve katkısına dikkat çeken liberal teorinin bu alandaki fikirlerini efsane olarak gören Kenneth Waltz, “karşılıklı bağımlılığın, yakın devletler arası teması, bunun ise en azından zaman zaman çatışma ihtimalini ortaya çıkaracağını açıklamaktadır”⁴².

Keohane ve Nye, küresel ortamda meydana gelen değişiklikler ve bu değişiklikler sonucunda yeni aktörlerin ortaya çıkması nedeniyle realizmin, egemen ulus devletlerin hâkim olduğu bir uluslararası ortamdan farklı bir şekilde, günümüz şartlarındaki süreci yorumlama ve değerlendirmede yetersiz kaldığını savunmaktadırlar. Liberal anlayışa bağlı çoğulcular bu alanda, realizmin politik sınırları daha belirgin olan ulus devlet ilişkilerini yorumladıkları ortamın günümüz uluslararası ortamında mevcut olmayıp daha karmaşık bir hal aldığını, bu sebeple yetersiz kaldığını, “çoğulcu” ve “kapsayıcı” bir yaklaşımın daha etkili olacağını belirtmişlerdir⁴³.

Realist ekole göre, ticaret artışı ile ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık, devletlerin ulusal bağımlılığını tehlikeye düşürebilir. Buna ek olarak, ticaretten elde edilen kazanç taraflar arasında orantılı bir şekilde dağılmayabilir ve bu durum devletlerarası ilişkileri etkileyebilir. Değişen bu güç ilişkileri de büyük ölçüde potansiyel bir askeri çatışma kaynağı olarak görülebilir⁴⁴.

Neo-realistler, realizmin eleştirilerine karşılık olarak; ekonomik ilişkilerin, problemlerin ve gittikçe yükselen karşılıklı bağımlılığın uluslararası politika açısından önemine vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca her bir devletin gücünün en üst seviyeye çıkarma isteğini ve karşılıklı bağımlılık ilişkisinde çıkarlarını ön planda tuttıkları gerçeğini de kabul etmektedirler.

Liberal teoriye realistlerden yapılan itirazlardan biri de devletlerin dış ticaret üzerinde bağımlılıklarını en aza düşürmek için siyasi sebeplerinin olduğu şeklindeki bakış

⁴² Kenneth N. Wealtz, *The Theory of International Politics*, Mc Graw Hill, London 2010, p. 979.

⁴³ Gustaaf Geeraerts, “Analyzing Non-State Actors in World Politics”, *Pole Paper Series*, Vol: 1, No: 4, October 1995, p. 4.

⁴⁴ Barry Buzan, “Economic Structure and International Security: The limits of the Liberal Case”, *The Mit Press*, Vol: 38, No: 4, Autumn 1984, pp. 597-624.

açılarıdır. Nitekim realistler, askeri alandaki genişlemeyi ve büyümeyi siyasi amaca ulaşmanın bir yolu olarak değerlendirmektedirler.

1.1.5.2. Liberal Teoriye Göre Karşılıklı Bağımlılık

Fulya Akgül'ün Edwin Van de Haar'dan aktardığı şekilde, liberal kuramsalcılık düşüncesinde “ulusötesi” (*transational*) yaklaşımlar; özellikle iletişim ve ulaşım alanında artan olanaklar vasıtasıyla devlet içindeki aktör olmaktan çıkarak devletlerarasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi oluşturduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlarda, aktörlerin ve iletişim kanallarının çeşitliliği neticesinde toplumların birbirleri ile etkileşim içine girmesi kolaylaşmaktadır. Bunun sonucu olarak da askeri güvenlik konusu, uluslararası siyasi gündemin en önemli mevzusu olmaktan ve devletlerin davranışlarında dikkate almaları gereken yegane unsur olmaktan çıkmaktadır. Bu durumun uluslararası ilişkilerde “barışçıl ilişkileri” geliştireceği savunulmaktadır⁴⁵.

Liberal teorinin bu düşüncelerinden hareketle Roberth O. Keohane ve Joseph S. Nye, liberalizmin düşüncelerini genişletmekle beraber uluslararası ilişkilerde devletler dışında kalan uluslararası örgütler veya çok uluslu şirketler gibi aktörlerin de incelenmesini başlatmışlardır. Keohane ve Nye'nin geliştirdiği “karmaşık barışlıklı bağımlılık” ilişkisi; uluslararası sistemdeki aktörlerin artmasının yanında güvenlik dışında kalan konuların da önem arz ettiğini belirtmektedir. Bu bakımdan uluslararası ilişkilerde meydana gelen durumlarda “yüksek politika” (*high politics*) ile “düşük politika” (*low politics*) arasında bulunan hiyerarşinin yok olduğunu ve küresel sistemde ekonomik konuların öneminin arttığını vurgulanmaktadır⁴⁶.

Karşılıklı bağımlılık teorisinin bir modeli olan “ekonomik karşılıklı bağımlılık”, ticaret ve barış olguları arasındaki ilişkiyi/etkileşimi çözümlenmektedir. Ticari liberalizm (*commercial and trade liberalism*) de denilen bu kurama göre; uluslararası ticaret, ulus ötesi iletişimi ve güçlü bağları ortaya çıkararak uluslararası etkileşimi artırmaktadır. Bu vesileyle devlet (veya devlet dışı aktörler) arasında karşılıklı bir şekilde bağımlılık ilişkileri meydana gelmektedir. Yine bu kurama göre, gelişen ticari ilişkiler devletler arasında çıkabilecek savaşlar üzerinde caydırıcı bir etkiyi bünyesinde barındırmaktadır.

⁴⁵ Fulya Akgül, Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar, <http://uikutuphanesi.com/wp-content/uploads/2016/01/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-kisa.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2017) Ayrıca detaylı bilgi için bkz.: Edwin van de Haar, *Classical Liberalism and International Relations Theory*, Palgrave Macmillan, New York 2009, p. 145.

⁴⁶ Robert O. Keohane, Joseph .S. Nye, a.g.e., p. 18.

Liberal teorinin en önemli savunucularından biri olan Robert Keohane, realizmi ülkeler arasındaki etkileşim ve işbirliğini belirtmekte yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Bu bakımdan devletlerin, realizmin savunduğu gibi, çoğunlukla savaşmayıp, daha çok işbirliğini tercih ettiklerini savunmaktadır. Devletleri işbirliğine yönelten temel etkenin de uluslararası ilişkilerde var olan “karşılıklı bağımlılık” durumu olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca devletlerin bir alanda sağladıkları işbirliği süreçlerinin genişleyerek diğer alanlarda da işbirliğine dönüşeceğine vurgu yapmaktadır⁴⁷.

Liberaller, dış ticarete ve ekonomide daha özgürlükçü olmaları, devletlerin ekonomik ve politik olarak da serbestiyeleri neticesinde karşılıklı diyaloglar yoluyla aralarında kuvvetli bağlar geliştirmeleri olanaklıdır şeklindeki bakış açılarıyla realizmden ayrı düşmektedir. Bu bakımdan realistlerin savunduğu devletlerin çıkar amaçlı kurdukları karşılıklı bağımlılık olgusu etrafında bazı önemli çıkarlarını koruyamadıklarına vurgu yapmaktadırlar. Bundan dolayı da devletlerin sürekli bir çatışma durumunda olmalarını eleştirirler. Karşılıklı bağımlılık ve ticari liberalleşme durumları sayesinde devletlerin daha iyi diyalog kurabileceğini ve daha çok işbirliği temelli ilişkiler geliştirdiklerini savunmaktadırlar.

Montesquieu'nun: “bütün birlikler karşılıklı bağımlılıktan doğar” anlayışından yola çıkarak, devletlerarasında oluşan ticaretin zamanla siyasal, sosyal, kültürel gibi farklı alanlarda da tecelli bulması neticesinde ilişkilerde görülebilecek çatışma ve savaş durumunun ortadan kalktığı söylenilebilir. Montesquieu: “ticaretin tabii etkisi barışa öncülük etmektedir” der. Yine Montesquieu: “birlikte ticaret yapan iki ülke birbirlerine bağımlı olur”: “Birinin satın almaktan çıkarı varsa, diğerinin satmaktan çıkarı vardır ve bütün birlikler karşılıklı ihtiyaçtan doğar yaklaşımını benimsemiştir”⁴⁸.

Eri Weede ise, Montesquieu'nun ve Liberallerin savunduğu şekliyle ticaret düzeyinin yükselmesinin ülkeler arası sorunlar üzerindeki etkisine dair vurgularına demokrasi olgusunu da eklemiştir. Eric Weede'ye göre, ticaret seviyesi arttıkça refah düzeyi gelişir. Gelişen refah düzeyi de demokrasiyi ilerletir. Demokrasili yönetimler arasında ise neredeyse hiçbir savaş riski olmadığını savunmaktadır⁴⁹.

⁴⁷ Robert Keohane, *After Hegemony*, New Jersey Princeton University Press, Princeton 1984, p.13.

⁴⁸ Albert O. Hirschman, *National Power and the Structure of Foreign Trade*, Berkely, University of California Pres, California 1980, p. 80.

⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz.: Eric Weede, “Economic Policy and International Security: Rent-seeking, Free Trade and Democratic Peace.”, *Journal of International Relations*, No:1, 1995, pp. 519-537.

Tüm bu tartışmalarda hem Liberallerin hem de Realistlerin haklı olduğu durumlar mevcuttur. Realist akıma tabi olan Kenneth Waltz'ın vurguladığı şekliyle karşılıklı bağımlılık “asimetrik” anlamda Kuzey'in gelişmiş ülkeleri arasındaki ilişkilerde görülmektedir. Bundan dolayı asimetrik bir karşılıklı bağımlılık, aktörler arasındaki ilişkilerde ekonomik olarak bağımlılık durumu daha fazla olan devleti siyasi olarak da bağımlı hale getirebilir⁵⁰.

Tüm bu bakış açılarından yola çıkılarak, devletlerarasında oluşan karşılıklı ekonomik bağımlılığın zamanla farklı alanlarda da işbirliği süreçlerini getirdiği söylenilebilir. Bunun dışında ekonomik bağımlılığın zamanla siyasi veya kültürel bağımlılığı getirmesi açısından da devletlerarasında karşılıklı etkileşimi artırdığı ve iş birliği süreçlerini de geliştirdiği söylenebilir. Karşılıklı bağımlılık ekseninde oluşacak devletlerarası ilişkilerde çatışma ve savaşların en aza ineceğini ancak devletlerarasında ekonomik, siyasi veya kültürel gibi değişik alanlarda rekabetlerin yaşanabileceği unutulmamalıdır.

1.1.5.3. Ticari Beklentiler Teorisi ve Karşılıklı Bağımlılık

Joseph S. Nye'in *Interdependence and Power* adlı makalesinde; “karşılıklı bağımlılık, sistemin farklı yerlerinde olayların ve aktörlerin birbirini etkilemesidir. Ya da daha basitçe karşılıklı bağımlılık ortak bağımlılıktır”⁵¹ şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan yola çıkılarak; aktörler arasında meydana gelen karşılıklı bağımlılık durumu iki aktörün ilişkilerinde işbirliğini teşvik edebileceği gibi sorunlara da neden olabilmektedir. Bu bakımdan, Robert Keohane de işbirliğini “bir politika koordinasyon sürecinde, aktörlerin davranışlarını diğerlerinin mevcut veya olması muhtemel durumunu dikkate alarak belirlemesi” şeklinde nitelendirmektedir⁵². Bu tanımlama bünyesinde başlıca iki önemli durumu barındırmaktadır. Bunlardan ilki, tüm aktörlerin bazı hedefleri vardır; ikincisi de aktörlere işbirliği süreçleri ödül kazandırmaktadır.

⁵⁰ Karşılıklı bağımlılık olgusu, bağımlılık yaklaşımından farklı olarak aktörler (devletler) arasındaki ilişkilerde çift taraflı bir etkileşimi öngörmektedir. Ancak aktörler arasında oluşan bu etkileşim durumları, asimetrik bir şekilde yani karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde bir taraf tam bağımlı diğer taraf daha az bağımlı olma gibi tam dengesizlik durumları da görülebilmektedir. Bu bakımdan asimetri karşılıklı bağımlılığın temelinde, simetri durumların da gönderme yaparak, bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Kenneth N. Waltz, *The Theory of International Politics*, Waveland Press, Columbia 2010, p. 145.

⁵¹ Joseph S. Nye, “Interdependence and Power”, Marc A. Genest (Ed.), *Conflict and Cooperation: Evolving Theories of International Relations*, Peking University Press, Beijing 2003, p.191.

⁵² Robert O. Keohane, “After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy”, *Princeton University Press*, New Jersey 1984, p. 51.

Uluslararası ilişkiler disiplininin liberal teorisine göre, karşılıklı olarak ticari ilişkiler geliştiren ve birbirlerine bağımlı olan iki ülkenin birbirleriyle savaşmadığı görülmektedir. Bu bakımdan ticaret, ülkeler üzerinde olumlu etkilere sahiptir⁵³. Richard Rosecrance vurguladığı gibi, ülkeler arasındaki ilişkiler büyük oranda bağımlı ise: “ticaret yapan devletler, çatışmaya girerek toprak elde etmektense dünya ticari pazarının onun ürünleri ve hizmetleri için yarattığı fırsatları tercih ederek iç ekonomik gelişimini sağlamak ister”⁵⁴.

Bu şekilde ticaret ilişkilerinde iyi duruma gelen ve aralarında karşılıklı bağımlılık temelli etkileşimler olan aktörlerin birbirleriyle savaşma riskleri çok düşük düzeylerde olacaktır. Neticede karşılıklı ekonomik ilişkiler geliştiren devletlerin birbirlerine karşı barışçıl temelde politikalar geliştirmeleri yüksek bir ihtimaldir.

Karşılıklı bağımlılığı açıklayan pek çok teori bulunmaktadır. Bunlar; “Liberal teori”, “Realist teori” ve “Marksist teori” şeklindedir. Bu bakış açılarının eksik kalan yönlerini tamamlayan durumda olan farklı bir bakış açısı da “Ticari Beklentiler Teorisi” (*Trade Expectations Theory*)’dir. Bu teorinin, karşılıklı bağımlılığı diğer teorilere göre daha detaylı açıkladığı görülmektedir. Nitekim “ticari beklentiler teorisi”, küresel sistemin tesirlerini, aktörlerin (devlet) idraklarını, karar alma yetkisinde olanların karakteristik özelliklerini ve tüm bu etkenlerin toplamı olarak aktörlerin ileriye yönelik beklentilerini incelemektedir⁵⁵.

Dale C. Copeland’a göre, “bu teori liberal ve realist teorilerin karşılıklı bağımlılık kavramına olan yaklaşımlarında eksik kalan yönlerini tamamlamaktadır”⁵⁶. Bu duruma ek olarak; Copeland, liberal ve realist teorilerin karşılıklı bağımlılık olgusunu değerlendirmede karar alma konumunda bulunan aktörlerin gelecekte birbirlerine olan ticari beklentilerini dikkate alarak savaş veya barış durumları arasından bir tercih

⁵³ Dale C. Copeland, “Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations”, *International Security*, Vol: 20, No: 4, Spring 1996, p. 8.

⁵⁴ Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, Basic Books, New York 1986, pp.13-14; Rosecrance, "War, Trade and Interdependence," içinde James N. Rosenau and Hylke Tromp (Ed.), *Interdependence and Conflict in World Politics*, U.K. Avebury, Aldershot 1989, pp. 48-57.

⁵⁵ Sevinç Akbulak, Brics Ülkeleri: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ile Güney Kore Ekonomilerine ve Sermaye Piyasalarına İlişkin Temel Göstergeler ve Kısa Değerlendirmeler, 11.01.2008.

<http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/956> (Erişim Tarihi:22.07.2017)

⁵⁶ Dale C. Copeland, a.g.e, p. 16.

yapmalarını göz önünde bulundurmadığını vurgulamaktadır⁵⁷. Nitekim ticari beklentiler teorisine göre;

Eğer devletler arasında yüksek düzeyde bağımlılık varsa ve devletlerin gelecek ticari beklentileri olumsuz ise, devletlerin savaşa girme eğilimleri artacaktır. Diğer taraftan devletlerarasında yüksek düzeyde bağımlılık olmasına rağmen, gelecek ticari beklentileri olumlu ise devletlerarasında çatışma olasılığı azalacaktır. Dolayısıyla devletlerin yüksek düzeyde bağımlı oldukları durumlarda esas belirleyici olan geleceğe yönelik beklentileridir⁵⁸.

Buna göre, devletlerin birbirleri ile olan karşılıklı bağımlılık durumları aralarında savaş veya barış yapmalarına herhangi bir etki etmemektedir. Bu bakımdan ticari beklentiler teorisinin temel bakış açısı, iki devlet arasında var olan veya olabilecek ticari beklentiler iki ülkenin ilişkilerini belirleyecektir. Yani burada devletin müttefikleriyle bağımlılık temelli ilişkiye sahip olduğu veya olmadığı devlet ile çatışma durumunu yapabildiği veya çatışma riskinin ortadan kalkabilmesinin yegane yolu devletlerin birbirlerine karşı ticari beklentilerden geçmektedir.

1.1.6. Karşılıklı Bağımlılık Teorisine Yöneltilen Eleştiriler

Karşılıklı bağımlılık teorisi, ortaya atıldığı dönemden günümüze kadar pek çok açıdan desteklenip geliştirildiği gibi pek çok açıdan da eleştirilmiştir. Bu eleştiri yapanlardan biri de realist geleneğin temsilcilerinden biri olan Kenneth Waltz'tır. Waltz, karşılıklı bağımlılığın tarihsel perspektiften yoksun olduğuna ve çatışmaları önleyemediğine, aksine çatışmaları daha da körüklediğine vurgu yapmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık teorisine yapılan birtakım eleştirilerde, küresel ticaret ve yatırımların artmasına rağmen bunların gelişmiş ülkelerin siyasal üstünlüğüne olumsuz bir etkisinin olmadığı vurgulanmıştır. Dolayısıyla günümüzde artan karşılıklı bağımlılıktan asıl etkilenen devletler, küçük, gelişmemiş devletlerdir. Buna ek olarak, karşılıklı bağımlılık teorisinin uluslararası alanda barış ve diyalog getirdiğine de şüphe ile bakan bir takım bakış açıları da bulunmaktadır.

Kenneth Waltz, karşılıklı bağımlılığı tarihsel yönden eksik görmekte ve karşılıklı bağımlılığın artan derecesinin barış ortamını sağlamanın aksine çatışmayı daha da artıracaklarını öne sürmektedir. F.S Northedge ve Hedley Bull ise, uluslararası ilişkilerde

⁵⁷ A.g.e.

⁵⁸ Dale C. Copeland, a.g.e., pp. 16-26.

başat aktör olan devletlerin, ulusal ve uluslararası alanda geri plana çekilerek, farklı aktörlere alan açmalarının olumsuz sonuçlar doğurabileceğini belirtmişlerdir. Devletler her ne kadar geri plana çekilseler de “barış”, “açlık”, “ekolojik denge” gibi tüm insanlığı ilgilendiren konularda yine öncü bir durumda bulunmaktadırlar. Toplumlar hala devletin egemenliği çatısı altında hareket etmekte ve güvenlik, sağlık, sosyal destek, temsil edilme vb. gibi konularda hala devletten bir beklenti içerisine girmektedirler. Ayrıca bazı Marksist düşünürlere göre, “karşılıklı bağımlılığın, batı toplumlarının bir kısmında geçerli olabileceğini, bunun dışında uygulanma imkânının zor olacağını, uygulanabilecekse bile emperyalist bakış açısı içerisinde araç olarak kullanılabileceğini ifade etmişlerdir”⁵⁹.

Tayyar Arı'nın aktardığı gibi; Waltz'a göre, uluslararası toplumda devletler hala etkinliğini devam ettirmektedir. Ayrıca ne kadar yeni aktörlerin etkili bir şekilde çıktıkları iddia edilse de uluslararası ilişkilerin devletler tarafından belirlendiği bir gerçektir. Devletlerin yapısı birbirine benzediği için aralarında ileri derecede bir karşılıklı bağımlılık bulunmamaktadır. Buna göre, birbirine benzeyen aktörler aralarındaki ilişkilerde karşılıklı bağımlılık durumunun görülmesi düşük bir ihtimaldir. Waltz'a göre, “asıl karşılıklı bağımlılık, heterojen öğelerden oluşan iç politikada söz konusudur”. Karşılıklı bağımlılığa yöneltilen eleştirilerden birisi de ekonomik anlamda artan ilişkilerden gelişmiş ülkelerin çok etkilenmedikleri, az gelişmiş olan ve küçük devletlerin ise daha fazla etkiye maruz kaldıklarıdır. Bu durumda, uluslararası düzeyde barış ve refah ortamının tesis edilmesinden ziyade, gelişmiş ülkelerin diğer ülkelerde bir baskı unsuru oluşturdukları görülmektedir. Karşılıklı bağımlılık teorisinin savunduğu, bağımlılıkların barış ortamının sağlanmasında etkili olacağı düşüncesinin aksine, barışın istikrarsızlaşması hususunda etkisinin olacağı ifade edilmektedir⁶⁰.

Yeni realistlerin bir kısmı karşılıklı bağımlılığı, marjinal bir teori olarak eleştirmiştir. Kenneth Waltz da karşılıklı bağımlılık kuramını, “The Myth of National Interdependence” adlı eserinde bir mit olarak nitelendirerek devletlerin küresel siyasette ve ilişkilerinde güvenlik unsurunun hala temel amaç olduğunu vurgulamaktadır. Waltz, askeri konuları “yüksek politika” (*high politics*) şeklinde değerlendirirken, karşılıklı bağımlılığın savunduğu gelişmişlik seviyesinin (refah) yükseltmesi yönündeki ilişkileri “düşük politika” (*low politics*) şeklinde nitelendirmektedir. Ayrıca karşılıklı bağımlılığa yönelik olarak,

⁵⁹ Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı:1, s. 98.

⁶⁰ Tayyar Arı, a.g.e., ss. 426-427.

uluslararası ilişkilerin tesisinde devletlere yeteri derecede önem vermemesi açısından hala devletlerin etkin bir konumda olduğunu görmemesi yönüyle eleştiriler yöneltmiştir⁶¹.

Sosyalist geleneğin savunucularına göre, karşılıklı bağımlılık tanımı yanlış bir adlandırmadır. Karşılıklı bağımlılığın asıl karşılığı merkez ve çevre şeklindedir. Ayrıca sosyalist geleneğin savunucuları devletlerin egemenliğinden taviz verdiği gerekçesiyle ve bağımlılık durumunun devletler arasında eşit olarak dağılmayacağı hususlarında teoriye eleştiriler getirmişlerdir.

Sonuç olarak, karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin, mutlaka ve her şartta işbirliği süreçlerini teşvik edeceğini söylemek imkansızdır. Ancak ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisiyle birbirlerine bağımlı olan aktörlerin mevcut ilişkilerini geliştirerek siyasal, sosyal, kültürel vb. çoklu alanda da bağımlılık derecesinde işbirliğine gittiklerini söylemek mümkündür. Karşılıklı bağımlılık çok sayıda kanalla devlet veya devlet dışı aktörlerin, toplumların birbirine bağlandığını aktörleri birbirine bağlayan konularda hiyerarşi durumunun bulunmadığını ve temel aktör olan devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde askeri güce başvurma seçeneğinin düşük bir ihtimalde kaldığını savunmaktadır.

Tüm bu süreçlerden yola çıkılarak karşılıklı bağımlılık teorisinin günümüzde karşılığını bulduğu en güzel örneklerden biri de, Çin ve Hindistan devletlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde geliştirdikleri “karşılıklı ekonomik bağımlılık” temelli ilişkilerin günümüzde karşılıklı siyasal ilişkilere evrilmiş olmasıdır. Aralarında çeşitli, çok yönlü ve çetrefilli sorunlar olmasına, bu sorunlardan dolayı zaman zaman çatışma durumlarına başvurmalarına rağmen günümüzde iki ülke arasında gelişen ticari ilişkiler önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Ülkeler arasındaki ticaret seviyesinin yüz milyon dolara varmış olması son derece önemlidir. Ancak iki ülke birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olmalarına rağmen ekonomik ilişkiler “asimetrik” bir durum teşkil etmektedir. İthalat ve ihracat oranları incelendiğinde “karşılıklı ekonomik bağımlılığın” Hindistan ekonomisi için daha çok önem arz ettiği görülmektedir. Son yıllarda ticari partner olarak (ithalat oranlarında) Hindistan ekonomisinde Çin “ilk sıralarda” yer almasına rağmen Çin ticaretinde (İthalat ve İhracat oranlarında) Hindistan’ın “ilk sıralarda olmadığı” görülmektedir. Bu gelişmelere

⁶¹ Kenneth N. Waltz, “The Myth of National Interdependence”, *The International Corporation: A Symposium*, (Der. Charles P. Kindleberger), MIT Press, Cambridge 1970, p. 212; Edward L. Morse, “Transnational Economic Processes”, Joseph S. Nye ve Robert O. Keohane (Der.), *Transnational Relations and World Politics*, , Harvard University Press, Massachusetts 1972, s. 30-33. Muharrem Gürkaynak ve Serhan Yalçiner (Akt.), *Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 6, Sayı: 23, 2009, s. 78.

rağmen iki ÷lke arasındaki ticari veriler milyon dolarları bulması açısından iki ÷lkenin ekonomik temelde karşılıklı bağımlı olma durumlarını ortaya koymada yeterli verilerdir. Karşılıklı bağımlılığın ekonomiden siyasal alana yayılması da (*spill over effect*) uluslararası ilişkilerde karşılan bir durumdur. Çin ve Hindistan arasındaki Soğuk Savaş sonrasındaki ilişkiler bu duruma önemli bir örnektir.

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞİN İZİNDE GELECEĞİN İNŞAASINDA ÇİN MEDENİYETİ: ÇİN'İN YAPISAL ANALİZİ VE HİNDİSTAN İLE İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş, iki kutuplu sistemin hâkim olduğu ve sıcak çatışmanın yaşanmadığı bir durumun genel adıdır. Soğuk Savaş süresince dönemin süper güçleri olan ABD ile SSCB'nin etrafında kümelenen müttefik konumundaki devletlerin birbirleriyle olan mücadelelerinin hâkim olduğu bir yapı mevcuttur. Bu dönemde sıcak çatışma olmamasına rağmen, silahlanma yarışları en üst aşamadır ve savunma teknolojisine dayalı ekonomilerde gelişmeler görülmektedir. Sosyalist ideolojisinin öncüsü Sosyalistler ile Kapitalist ideolojinin öncüsü olan ABD arasında Soğuk Savaş döneminde büyük bir rekabet görülmüştür. ABD ve müttefikleri tarafından NATO oluşturulurken SSCB ve müttefik devletleri tarafından da Varşova Paktı kurularak iki ülkenin birbiriyle olan mücadeleleri en üst aşamada konumlanmıştır.

Aralarındaki mücadelede üstün gelmek amacıyla ABD ve SSCB birbirleriyle direkt bir şekilde savaşa girmeden, başka bölgelerde bulunan müttefik konumundaki yerel grupları veya devletleri ön plana çıkartarak ideolojik temelli çatışmalar, devletlerin iç işlerinde karışıklık yaratma, kendi rejimlerini ihraç etme vb. politikalar yürütmüşlerdir. Bu politikaların asıl amacı, dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB'nin sosyo-politik durumlarını dünyaya yaymaktır⁶². Her ne kadar Soğuk Savaş döneminde sıcak bir çatışma olmadıysa da sonuçları itibariyle sıcak savaşlar kadar etkili ve ciddi sonuçlar doğurduğu gerçeği göz ardı edilemez. Nitekim Soğuk Savaş durumunu sona erdiren olay da SSCB'nin yıkılması ve yerine başka devletlerin kurulması olacaktır. Bu süreç, “küresel güç” konumlarında “yeni” devletlerin ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında Çin ve Hindistan gibi günümüzde güçlü politik, ekonomik ilişkilere ve özelliklere sahip yeni iki güçlü devletin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

İşte iki kutuplu bu sistemde kendi kendine yetebilen ve güvenliğini tek başına sağlayabilen bir ülkenin varlığı neredeyse imkânsız olmuştur. Bu dönemde Sovyetlerin ve ABD'nin güttüğü temel siyasetler yayılma eğilimindedir ve kendilerine rakip ama öteki grupta yer almayan herhangi bir devletin kendi ayakları üzerinde durma şansı neredeyse

⁶² Kemal Girgin, *21. Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*, Okumuş Adam Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 28.

yoktur. Fakat bu dönemde üçüncü bir taraf olarak iki kutuplu yapı arasında tarafsızlığı seçen üçüncü bir taraf daha bulunmaktadır. Bu yapıya “Bağlantısızlar Grubu” (*Tarafsızlar Hareketi*) denilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikayı etkileyen en önemli etkenlerin başında SSCB’nin kendi rejimini başka ülke ve bölgelere ihraç etme politikaları ve artık uluslararası ilişkilerde “doktrin faktörlerinin” görülecek olmasıdır. Sovyetlerin Komünizm ideolojisini küresel evrende hakim duruma getirmek istemesi ve temel hedefi olarak bu rejim ihracını belirlemesine karşılık olarak ABD’nin de Kapitalist ideolojiyi Sovyet ideolojisinin yayılmasını engellemeye yönelik bir şekilde oluşturmasıyla uluslararası sitemde farklı ideolojilerin yayılma politikaları ve çatışmaları görülecektir⁶³.

Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sistemin hegemon güçleri olan ABD ve SSCB arasında askeri, siyasi, ekonomik veya kültürel gibi pek çok alanda mücadeleler ortaya çıkmıştır. Her iki hegemon gücün de ideolojik yayılma girişimlerinin yanında birbirlerine ekonomik olarak da üstün gelebilme uğraşları bu dönemin en temel politikalarındandır. Bu dönemde küresel düzlemde “güç mücadelesinin” yanında ekonomik gelişme ve istikrar unsurları da yerini almıştır⁶⁴.

Soğuk Savaş (1947-1991) öncesinde ve süresince dış politika ve ekonomik gelişmeler bakımından günümüze göre daha zayıf ve pasif konumlarda bulunan Çin ve Hindistan devletleri; Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle günümüzde dünyanın gözde ülkeleri haline gelmişlerdir. Hindistan 1947’de kurulduğu Çin’de ise Sosyalist rejim 1949 ilan edildiği için günümüzde bile henüz yeni sayılan bu iki önemli gücün Soğuk Savaş öncesinde ekonomik ve siyasi anlamda dünya dengelerinde önemli rol üstlenmeleri çok zor bir durumdur. Günümüzde ise, Çin ile Hindistan medeniyetleri kadim medeniyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. İki kutuplu sistem öncesine de bakıldığında, neredeyse tarihin tüm dönemleri boyunca varlıklarını sürdüren iki medeniyetten söz etmek mümkündür. Çin ve Hindistan, günümüzde coğrafya, nüfus ve ekonomik gelişmeler

⁶³ Şenol Kantarcı, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 8, Sayı: 16, s. 52.

⁶⁴ Bill Clinton, 1993’te “Açık Pazar 2000” politikasını tanıtırken şu ifadeleri kullanmıştır. Nasıl ki güvenliğimiz (güvenlik politikamız) boş bir ordu anlama dayandırılmazsa, boş ekonomik bir yapı üzerine de bina yapılmaz” ifadesi, dönemin uluslararası politik yapısını ortaya koyması bakımından çok önemli bir ifadedir. Detaylı bilgi için bkz.: Deniz Ülke Arıboğan “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe”, *Kartal’ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, (Der. Toktamış Ateş), Ümit Yayıncılık, Ankara 2004, s. 54.

bakımından dünyanın iki devi durumundadırlar. İki ülke de daha önce sömürge (yarı sömürge) geçmişleri olduğu için Soğuk Savaş öncesi dönemlerde çok ön planda yer almamışlardır.

Tezin bu bölümünde, Çin devletinin Soğuk Savaş sonrasındaki durumları, yapısal analizleri etraflıca ele alınarak Çin'in Hindistan ile olan ekonomik ilişkilerine ve ülkenin ekonomik bağımlılık durumlarına değinilecektir.

2.1. Yeni Süper Güç: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Yapısal Analizi

Günümüzde adından çokça söz ettirmeyi başarabilen ve dünyanın en önemli ülkelerinden biri haline gelen modern Çin devletinin kökenleri, yaklaşık olarak beş bin yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Antik Çin uygarlığı, tarih boyunca medeniyet safhalarında yer almış çağdaş medeniyet olgusunun temelleri olan kağıt, pusula, matbaacılık vb. önemli buluşların merkezlerinden biri olmuştur. Modern Çin devleti de teknoloji, bilim, sanayi ve düşünce düzeylerinde kendisine has özelliklerle günümüz medeniyetinin oluşum süreçlerinde çok önemli bir konumda yer almaktadır.

Çin, her şeyden önce bir kara devletidir. Sahip olduğu geniş toprak yüzölçümü bakımından dünyanın en geniş sınırlarına sahip ülkelerden biridir. Geniş kara sınırlarına sahip olmasının yanında geniş okyanus sınırlarının da olması bakımından stratejik ve önemli bir ülkedir. Çin'in coğrafi konumunun getirmiş olduğu zorunluluklar neticesinde komşu bölge ülkeleriyle dostluk ve işbirliği eksenli siyasal ve ekonomik ilişkilerini iyileştirmeye yönelik dış politikasını geliştirdiği gibi yakın coğrafyasında yer alan önemli deniz alanlarına, ticaret geçiş yollarına, enerji nakil güzergâhlarına da egemen olabilmek adına farklı stratejiler ve teoriler geliştirmiştir. Bu alanların Çin için çok önemli olmasının yanında özellikle bölgede bulunan Hindistan açısından ve süper güçler için de itibar alanları olması bakımından devletlerarasında önemli rekabet ve siyaset unsurlarını meydana getirmektedir.

Çin, 2017 yılı itibariyle 1 milyar 379 milyonluk nüfusu ile dünyanın en kalabalık ülkesidir⁶⁵. Bu nedenle nüfus artışı açısından da kendisine rakip olarak görülen Hindistan'ın nüfusu ileride Çin'i geçebileceği ifade edilmektedir. Bu bakımdan, iki ülkenin diğer alanlarda görülen rekabetleri ve politikaları nüfus gelişmeleri alanında da

⁶⁵ The World Bank, Çin, <https://data.worldbank.org/country/china?view=chart> (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

görülmektedir. Ekonomik gelişmelerinin ve atılım hareketlerinin merkezinde ülke nüfusu yer aldığı için nüfusunun niteliği, eğitimi ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi hususunda politikalar belirlemek durumunda kalmıştır. Günümüzde, dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan Çin'in gelecekte de en çok uğraşacağı problemlerinden biri 1,5 milyara yaklaşan nüfusedir.

Çin; çok kültürlü, çok etnisiteli ve çok inançlı bir ülke konumundadır. Bünyesinde barındırdığı bu çok sayıdaki etnisiteyi, kültürü ve inancı bir arada bulundurabilmek, problem alanlarını ortadan kaldırabilmek için “demokratik merkezizetçi” bir anlayışı benimsemek zorunda kalmıştır.

2.1.1. Çin Dış Politikası

Çin, günümüzde uluslararası politikaya yön verebilen ekonomik ve siyasi olarak da dünyanın süper güçleri arasında yer almayı başarabilen Asya bölgesi ve Dünya'nın en önde gelen ülkelerinden biridir. Bu açıdan Çin dış politikası da çok çeşitlilik arz etmektedir. Bünyesinde barındırdığı farklı kültür, siyasi ve düşünsel geleneklerden ve dünyadaki dengelerden esinlenen Çin dış politikası⁶⁶, devletin başına geçen liderlerin etkisiyle de farklı özellikler gösterebilmiştir.

Bu dış politikası süreçlerinde bir dönem kuruluş ideolojisi olan Komünizm en etkin unsur olmuştur. Çin, dış politikasını ilk başlarda bir dünya savaşının çıkacağı öngörüsü üzerine inşaa etmiştir. Ancak bu savaş beklentisi durumu 1980'li yıllarda değişime uğramıştır. Nitekim bu yıllarda Çin dış politikası daha çok devletin içinde meydana gelen gelişmelere bağlı kalmıştır. Yine bu süreçte Çin ideolojik hedeflerden çok ekonomik olarak kalkınma politikasını yoğun olarak benimsemiştir. Diplomasisi 1980'lerde aldığı yeni şekille barışçıl bir kalkınma ortamını oluşturmayı hedeflemiştir. Çin dış politikasındaki bu yeni paradigma ile komşu ülkelerle barışçıl temelli ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu

⁶⁶ Çin dış politikası temelde şu dönemlere ayrılabilir: 1. Ülkede meydana gelen rejim değişikliğiyle beraber Soğuk Savaş'a kadarki dönemde uygulanan “İzolasyonist” temelli dış politika, 2. Soğuk Savaş yıllarındaki Çin Dış Politikası. Bu dönemde politikalar da başlıca dört başlıkta toplanılabilir: a) Sovyet Rusya etkisiyle oluşan dış politika dönemi, b) “İki Çizgili” Dış Politika Dönemi, c) Mao tarafından geliştirilen Üçüncü Dünya Teorisi, d) “Tek Çizgili” Dış Politika Dönemi. 3. Çin Dış Politikasının bağımsız bir yapıya bürünmesi, 4. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin'in Tehdit Olarak Algılanması ve Ülkenin Yeni Çin Dış Politikasının Belirlemesi, 5. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin'in Çok Yönlü Dış Politikası”. Detaylı bilgi için bkz.: Nuraniye Hidayet Ekrem, *Çin Halk Cumhuriyetinin Dış Politikası*, ASAM Yayınları, Ankara 2003.

bakımdan Çin'in geniş bir zamandaki hedefleri ve yöntemleri “Barışçıl Yükseliş Politikası”nın bir nevi yansımasıdır⁶⁷.

Bölgesel ve küresel bir güç haline gelen Çin'in dış politikada izlediği stratejiler uluslararası düzeyde önemli bir role sahiptir. Bu bakımdan Çin'in hem iç hem de dış politikasında aldığı/alacağı kararlar sadece Asya bölgesindeki ülkeleri değil; uzak coğrafyalardaki ülkeleri de ilgilendirmektedir. Çin son dönemde yaptığı köklü değişim hareketleriyle günümüzde uluslararası politikada etkileri hissedilir bir ülke haline gelmeye başlamıştır⁶⁸.

2.1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Dış Politika

Soğuk Savaş döneminden önce Çin dış politikası “izolasyon temelli” bir karakter barındırmaktadır. Bu dönemde izlenen izolasyon politikasına göre; Çin, dünya genelinde meydana gelen gelişmelere karışmayacak ve bu süre zarfında tüm enerjisini iç dinamiklerine, ekonomisine, siyasetine, toplumsal yapısına harcayacaktır. Ancak Soğuk Savaş dönemi Çin dış politikasını başlıca beş ana bölümde incelemek mümkündür. Bu bölümlere; 1949-1952 döneminde uygulanan Komünist Enternasyonalizm politikası, 1953-1960 dönemi başka ülkelerle Barış İçinde Beraber Yaşama İlkesi, 1960-1969 döneminde görülen Saldırgan Halde Bulunan Anti-emperyalizm Politikası, 1970-1980 döneminde uygulanmaya çalışılan Çok Merkezli Politikasına ek olarak ulusal sınırların dışına da çıkabilme, 1980-1990 bu dönemden sonra yürürlüğe konulan Ekonomik Liberalleşmenin yanı sıra Bölgesel Bütünleşme stratejileri şeklindedir⁶⁹.

Çin dış politikasında, 1955 yılında Endonezya'da düzenlenen Bandung Konferansı'nda dönemin Çin ve Hindistan Başbakanları olan Zhou Enlai ile Nehru arasında “Barış içinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi” kabul edilmiştir. Bu beş ilke: Devletlerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı saygılı olma, taraflar arasında saldırmazlık, devletlerin iç işlerine karışılmaması, devletlerin eşitlik ve karşılıklı çıkar ilkelere uyulması son olarak da barış içerisinde beraber yaşamak” ilkelerini

⁶⁷ Cenap Çakmak, “Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite”, *Geleceğin Süper Gücü ÇİN*, (Der. Atilla Sandıklı, İlhan Güllü), TASAM Yayınları, İstanbul 2005, ss. 111-113.

⁶⁸ Nuraniye Hidayet Ekrem, *Çin Halk Cumhuriyetinin Dış Politikası*, ASAM Yayınları, Ankara 2003, s. 6.

⁶⁹ Bu farklı dönemsel incelemeler ve detaylı bilgi için bkz.: Peter Van Ness, *Revolution and Chinese Foreign Policy*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles and London 1970, pp. 10-16.; Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü (Der.), a.g.e., s.111.

kapsamaktadır. Bu beş ilke 1982 senesinde Çin Anayasası'na eklenmiştir⁷⁰. Bu barışçıl ilkelere rağmen 1962'de Çin ve Hindistan arasında Sınır Savaşı baş göstermiştir⁷¹.

Mao döneminden sonra, Deng Xiaoping'in iktidara gelmesinin hemen ardından, bu beş ilkeyi ekonomik anlamda dışa açılabilme için izlenilecek politikaların temel unsuru haline getirmiştir. Ekonomik programın başlatıldığı 1979 yılından günümüze kadarki geçen dönemde, ideolojiye daha az dayanan bir politika benimsenmiştir. Bu dönemde açık kapı politikası uygulanmış ve pek çok alanda reform politikası gerçekleştirilmiştir⁷².

Bu dönem “Barışçıl Yükseliş”⁷³ veya “Barışçıl Gelişim”⁷⁴ olarak adlandırılan kavramlarla uygulama alanı bulmuştur. “Barışçıl Yükseliş” kavramının öncüsü Zeng Bijian; ilk olarak Çin'in kısa sürede hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirmesinin hiçbir küresel ve bölgesel güç tarafından tehdit olarak algılanamayacağını, çünkü hem bu büyümenin başlangıçta yavaş olduğunu hem de Çin'in nüfus büyüklüğünün ekonomik istikrarının bölgesel ve küresel denge için önemli olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla Çin dış baskıdan çok iç baskının etkisiyle ekonomik istikrarını sürdürmek zorundadır. İkinci olarak Çin, küreselleşmeden ayrılan değil küreselleşmeye katılan bir gelişim stratejisi takip etmektedir. Üçüncü olarak Pekin, küreselleşmeye katılırken aynı zamanda diğer ülkelere zarar vermeyen bağımsız bir gelişim stratejisi izlemektedir. Son olarak, Çin'in ekonomik olarak büyümesi genel ekonomik büyümeye, refaha ve Asya'nın istikrarına katkı sağlamaktadır⁷⁵.

Soğuk Savaş pek çok gelişmede olduğu gibi Çin dış politikasında da bazı gelişmelere ve değişimlere sebep olmuştur. Herşeyden önce bu dönemde “yeni” kurulan Çin devletinin bu dönemde SSCB ve ABD gibi küresel güçler ile rekabet etmesi çok zor bir durumdur. 1980'lerin sonlarına kadar Çin dış politikasını etkileyen en önemli unsurlar, Sovyetler Birliği ve ABD ile kurduğu ilişkiler ve bölgesel güç ilişkileri olmuştur. 1980'den

⁷⁰ Nuraniye Hidayet Ekrem, a.g.e., s. 33.

⁷¹ Barış Adıbelli, *Çin'in Avrasya Stratejisi*, 1. Basım, IQ Kültür Sanal Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 265.

⁷² E. Zeynep Güler, “Çin Dış Politikası Değişim ve Süreklilik”, *Çin Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, (Der. Deniz Ülke Arıboğan), Bağlam Yayınları, İstanbul 2001, s. 285.

⁷³ 1990'ların başında meyvesi toplanmaya başlanılan ekonomik programla birlikte uluslararası alanda gündeme gelmeye başlayan “Barışçıl Yükseliş” sloganının temeli 1955 yılında ortaya konulan beş ilkeye dayanmaktadır.

⁷⁴ “Barışçıl Yükseliş” terimi ilk olarak 2003 senesinde düzenlenen “Boao Asya Formu'nda” Zeng Bijian tarafından açıklanmıştır. Yine Asya Formu'nun bir sonraki yıl yapılan zirve toplantısında, Devlet Başkanı Hu ve Başbakan Wen yaptıkları konuşmalarda “Barışçıl Yükseliş” kavramını değil de “Barışçıl Gelişim” kavramını kullanmışlardır.

⁷⁵ Yuam Nan Cho ve Jong Ho Jeng, “China's Soft Power Discussions, Sources, and Prospects”, *Asian Survey*, Vol: 48, No: 3 May/June 2008, p. 468.

itibaren Çin firmaları hükümet tarafından belirtilen ekonomik stratejileri uygulamışlardır. 1987 yılında, ÇKP genel sekreteri Zhao Ziyang, Çin ekonomik sistemini sosyalist ekonomi olarak tanımlamış ve ekonominin gelişmesi için, pazar ekonomisine yönelik politikaların uygulanması ile özel mülkiyet haklarının korunarak özel teşebbüslerin teşvik edildiğini belirtmiştir⁷⁶. Aynı zamanda ekonomik reformların amacının, özellikle ulusal gücü kapsamlı bir şekilde artırmak ve Çin'i gelişmiş bir ülke düzeyine getirmek olduğu açıkça ifade edilmiştir.

1980'lerde ve 1990'larda Çin'in dış politika yaklaşımında, milliyetçilik, bağımsızlık ve güç dengesi politikasına ağırlık vermesiyle birlikte, neorealist yaklaşımı benimsediği gözlemlenmiştir. Askerî güvenlik ve ulusal bağımsızlıktan daha ziyade, ekonomik gelişme ve toplumsal refah en önem verilen konular olmuşsa da sonraki dönemde ekonomik çıkarlar artan bir şekilde önem kazanmıştır⁷⁷. Bu dönemde Çin'in ekonomik anlamda hızla yükselmesi, sınır ve toprak sorunlarındaki çatışmacı davranışı ABD'nin Çin'i bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır.

2.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika

Bu dönemde, Çin'in "Çok Taraflı Bölgesel Güvenlik Yaklaşımı" dönemin Çin Dışişleri Bakanı Qian Quiçhen, 24 Temmuz 1993 yılında Singapur'da yaptığı toplantıda kapsamlı bir şekilde özetlenmiştir:

Bizim görüşümüz bölgesel farklılıklar göz önüne alınarak, değişik düzeylerde ve birçok değişik şekilde, iki taraflı ve bölgesel güvenlik görüşmelerini başlatabiliriz. Bu türden görüşme ve danışmalarda, birbirimizle olan iletişim ve güveni geliştirebiliriz. Çin bu tür görüşme ve danışma toplantılarına aktif olarak katılacaktır. Qian, aynı zamanda çok taraflı güvenlik görüşmelerin dayanacağı temelleri de şöyle belirlemiştir: Barış içinde birlikte yaşamanın beş temel ilkesine dayanarak bütün ülkelere eşit muamele edilmesi; hiç bir ülke, etki bölgesi, üstünlük kurmaya çalışmayacak, diğer ülkelere yönelik hiçbir askeri blok kurmayacak; ya da üye olarak katılamayacak; hiçbir ülke diğerinin iç işlerine karışmayacak; silahsızlanma ve silah kontrolü açık ve akla uygun bir şekilde yapılacak; silahlanma yarışına son verilecek ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi için çaba sarf edilecek; sınır çatışmaları güce başvurmadan, barışçıl bir biçimde sonuca bağlanacaktır⁷⁸.

⁷⁶ John P. Burns, "The People's Republic of China at 50: National Political Reform", *The China Quarterly*, No. 159, Özel Sayı: *The People's Republic of China after 50 Years*, Eylül 1999, s. 581.

⁷⁷ Philip Andrews-Speed ve Sergei Vinogradov, "China's Involvement in Central Asian Petroleum: Convergent or Divergent Interests?", *Asian Survey*, Vol: 40, No: 2, Mart-Nisan 2000, s. 378.

⁷⁸ Mehmet Sami Denker, "200'li Yıllarda Asya Pasifik Bölgesinde Büyük Güç Etkileşimi ve Bazı Mümkün Gelişmeler", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt: 5, Sayı:1, 2000, s. 2.

Çin'in dış politikasında bazı temel amaç ve hedefler bulunmaktadır⁷⁹. Bu amaç ve hedefler, Sutter'in de işaret ettiği üzere;

Soğuk Savaş sonrası hızlı küresel siyasi değişimlerden büyük çekince duyan Çin'de temel öncelik toprak bütünlüğünü ve siyasi istikrarı korumaktır. Tayvan da dâhil Çin'in Doğu ve Güneyindeki bölgelerde mevcut bulunan toprak ihtilafları birincil öneme sahiptir. Çin'in söz konusu milli hedeflerine ulaşmada ekonomik kalkınma, teknolojik gelişim, askeri kapasitenin en üst seviyede tutulması, toplumsal kalkınma ve istikrarın önemi daima göz önünde bulundurulmaktadır⁸⁰.

Bu durumda Çin dış politikasının temel amacı, küresel sistemde barışı muhafaza etmek ve devletin çağdaşlaşmasına yardımcı olabilecek barışın egemen olduğu bir küresel sistemi oluşturmaktır. Bunlara ek olarak Çin, devletlerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne, iki taraf tarafından da saygı, karşılıklı saldırmazlık, devletlerin iç işlerine müdahale etmeme, eşitlik, iki tarafın da çıkar ve barış ilkeleri çerçevesinde aynı evrende yaşamının beş ilkesi gereği her devlet ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini geliştirmeyi planlamaktadır. Son olarak, gelişmekte olan Üçüncü Dünya ülkeleri ile dayanışma içinde iş birliğini güçlendirerek, Çin'in çevresindeki ülkelerle “iyi komşuluk” ve “dostluk” bağlarını geliştirmek ülkenin küresel politikasının temelidir ve bu ilkelerin tüm dünyaya hakim olmasını istemektedir⁸¹.

Çin dış politikasını oluşturan ana ilkeler ülkenin iç politikasıyla da benzerlik göstermektedir. Öyle ki, ülkenin dış politikasını şekillendiren en önemli etken ülkenin iç düzenidir. Bu konu eskiden beri Çin toprağı diye nitelendirilen Tayvan başta gelecek biçimde Tibet, İç Moğolistan ve Doğu Türkistan alanlarını kapsayacak biçimde Çinli yöneticiler için güvenlik algıları konusunda yumuşak karınlarını oluşturmaktadır⁸².

Bu bakımdan Çinli akademisyenler olan Chich-Yu Shih ve Chiung-Chiu Huang, Çin'in küresel ve dış politika, uluslararası yönetişime dair tutumunu dört temel etkende

⁷⁹ Halil Kürşad Aslan, Çin Halk Cumhuriyeti, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu17makale/halil_kursad_aslan.pdf (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

⁸⁰ Robert G. Sutter, *Foreign Relations of the PRC: The Legacies and Constraints of China's International Politics since 1949*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 2013, pp. 111-112.

⁸¹ Nuraniye Hidayet Ekrem, *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası (1950-2000)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2003, ss. 33-34.

⁸² Susan Tieh, “China in the UN: United with Other Nations?,” *Stanford Journal of East Asian Affairs*, Vol: 4, No: 1, 2014, pp. 19-28.

ortaya koymaktadır⁸³. Buna göre, Çin'in dış politikasını oluşturan ana etkenlerden ilkinin temelinde Konfüçyüs geleneği bulunmaktadır. Bu gelenek, Çinlilerin kendi kendini yönetmenin doğruluğuna ve diğer ülkelerin "içişlerine" karışmanın olumsuzluğuna değinmektedir. İkinci önemli etken, Sosyalizmdir. Buna göre, Sosyalizmin kolektif yönetim görüşlerinin örnekleri bazı Çin dış politika tutumlarında görülebilir. Üçüncü etken de uzun bir dönemdir yoksullukla mücadele eden Çinlilerin bakış açılarında görülmektedir. Bu dört etkenin sonuncusu da İkinci Dünya Savaşı nihayetinde uluslararası politikada en önemli rolü oynayan ABD'nin tutarlı olmayan uygulamalarına duyulan soğukluktur. Dolayısıyla bu etkenler etrafında şekillenen Çin'in günümüz dış politikasında, uluslararası ilişkiler ve global politika durumlarına genel olarak ürkek bir şekilde tepki verildiği görülmektedir.

Yine Çin'in dış politika stratejisinin odağında ekonomin ağırlıklı olduğu "çok yönlü ulusal güç" ve "stratejik kuvvet projeksiyonu" yer almaktadır. Dış politikada barışçıl yükselme şiarıyla ulusal gücünü artırma amacındadır. Bu bakımdan günümüzde pek çok alanda olduğu gibi hızlı ekonomik gelişmesiyle de gelecek yirmi yılda ABD'nin en önemli rakiplerinden biri olacaktır. Bundan dolayı da yükselen güç olarak değerlendirilmektedir. Çin yaptığı değişiklikler yoluyla önündeki ticari engelleri azaltma ve ekonomisini dışarıya açma politikasıyla yıllık ekonomik büyüme oranını %7,8 seviyelerine çıkartmayı başarmıştır. Çin bu politikayı sürdürdüğü takdirde 2020 yılında on milyar dolarlık ekonomisi ile ABD'ye yetişebileceği düşünülmektedir⁸⁴.

Çin dış politikası ve Dünya siyasetinde önemli bir yeri olan teorilerden ve bakış açılarından birisi de "Ahenkli Dünya"⁸⁵ kavramıdır. Bu kavram ilk defa 2005 yılında BM'in 60. Kuruluş yıl dönümünde Çin Devlet Başkanı Hu Jintao tarafından BM Genel Kurulu'na yönelik yaptığı konuşmasında açıklamıştır. Konuşmanın ismi "Hep Birlikte, Sürdürülebilir Barışın, Ahenkli ve Zengin Dünyanın İnşasıdır"⁸⁶.

⁸³ Chih-Yu Shih and Chiung-Chiu Huang, "Preaching Self-Responsibility: the Chinese Style of Global Governance", *Journal of Contemporary China*, Vol: 22, No: 80, 2013, pp. 351-365.

⁸⁴ Steve Chan, *Soft Deterrence, Passive Resistance: American Lenses, Chinese Lessons*, Matthew B. Ridgway Center, University of Colorado, Colorado 2005, p. 11.

⁸⁵ Ahenkli Dünya, İngilizce karşılığı "harmoniousworld", Çincesi ise "hexieshije".

⁸⁶ Halkın Günü Gazetesinde konuşmanın tam metni yayınlanmıştır. Detaylı bilgi bkz.: <http://politics.people.com.cn/GB/1024/3699888.html> (Erişim Tarihi: 13.04.2017)

Hun Jintao “Ahenkli Dünya” kavramını dört temel ilkeye dayandırmıştır⁸⁷. Buna göre:

a) *Uluslararası Güvenlikte Çok Taraflılık*: Barış, insan toplumunun kalkınma hedeflerine ulaşması için temel ön şarttır. Barış olmazsa sadece günümüzdeki gelişmeler değil de geçmişten gelen birikimler de yok olacaktır. Bu noktada savaş zayıf veya büyük güçler olsun herkes için felakettir. Bu nedenle, tüm ülkeler küresel güvenlik tehditleriyle ortak bir şekilde ilgilenmelidir. Bu noktada Soğuk Savaş zihniyetini terk ederek karşılıklı güven ve yarar sağlayacak, savaşları önleyebilecek, barış ve güvenliği sağlayacak aktif çalışan ve adil yeni bir güvenlik mekanizmasının kurulması gereklidir. Birleşmiş Milletler'in dünya barış ve güvenliğini korumaya yönelik özel ajansı olarak, dünya barış ve güvenliğini koruma yetkisi etkin bir şekilde korunmalıdır.

b) *Bütün Devletlerin Çıkarlarını Gözeten ve Karşılıklı Faydaya Dayalı Uluslararası İşbirliği*: Kalkınma, tüm ülke halklarının hayati çıkarlarıyla ilgilidir ve aynı zamanda küresel güvenlik tehditlerinin temel nedenlerinin ortadan kaldırılmasıyla da ilgilidir. Evrensel gelişme ve ortak refah olmadan, dünyanın barıştan zevk alması imkansızdır. Ekonomik küreselleşme ile bütün ülkelerin çıkarları iç içe geçmiş artık gelişmekte olan ülkeler ve gelişen ülkeler ayrılmaz bir bütün halini almıştır. Ekonomik küreselleşme, özellikle gelişmekte olan ülkelerin faydasına olmalı artık zengin ve fakir arasında kutuplaşmaya neden olmamalıdır. Özellikle Birleşmiş Milletler, “Binyıl Kalkınma Hedeflerini” hayata geçirmek için somut önlemler almalıdır. Hızlıca gelişmekte olan ülkelerin gelişimini daha da hızlandırmak için 21.Yüzyılı “Herkes İçin Gelişim Yüzyılı” haline getirmelidir.

c) *Bütün Medeniyetlerin Bir Arada Yaşamalarını Sağlayacak Bir Dünya Düzeni*: Medeniyetlerin çeşitliliği insan toplumunun temel bir özelliğidir ve insan uygarlığının ilerlemesi için önemli bir itici güçtür. İnsanlık tarihinde, tüm uygarlıklar insan uygarlığının ilerleyişine katkıda bulunmuşlardır. Tüm medeniyetler birbirinden farklı olabilir. Ancak medeniyetler birbirlerinden bir şeyler öğrenebilir ve birlikte gelişebilirler. Bu noktada tek düzelik arayışı insan uygarlığının kaybına yol açacaktır.

⁸⁷Detaylı bilgi için bkz.: BM'nin Kuruluşunun 60. Yılında Hun Jintao'nun Konuşması, <http://politics.people.com.cn/GB/1024/3699888.html> (Erişim Tarihi: 10.04.2018)

d) *BM'nin Etkinliğini Artırıcı Yeni Rasyonel Reformlar*: Aktif ve istikrarlı bir kılavuza bağlı kalınmalı ve BM reformunu ilerletmeliyiz. BM Şartı, amaçları ve ilkeleri uluslararası ilişkilerin sağlıklı gelişiminin temel şartlarına uygun olarak dünya halklarının temel çıkarlarına uygun; barış, gelişme ve tarihsel eğilimin işbirliği doğrultusunda kurulmuştur. Biz, daha iyi bir BM için görev alabilmeliyiz. BM, yeni tehditler ve zorluklar karşısında yetkilerini kullanabilmelidir. Ayrıca BM'nin kapasitesini daha verimli kullanabilmesi için makul ve gerekli reformlar yapılmalıdır.

Hu Jintao yukarıdaki ilkelere ilave bir şekilde, Çin'in gelişmesinin insanlığın gelişmesi için gerekli ve faydalı olacağını, dünya barışının tesis edilmesinde ve korunmasında rol oynayacağını savunmuştur. Bunların yanında ülkenin BM örgütünün ilkeleri ve hedefleri doğrultusunda hareket edeceğini, sistemde bulunan bütün ülkelerle eşit ve adil bir şekilde beraber çalışacaklarını belirtmiştir. Jinto, ayrıca Çin halkının barışsever olduğunu; kimseye yönelik tehdit barındırmadığını, dünyadaki barış, istikrar ve huzura fayda sağlayacak politikalar geliştireceklerini belirtmiştir.

Çin, izlediği “barışçıl yükselme politikası” çerçevesinde kendisine tehdit olarak hiçbir devleti tanımlayamayacak ve hiçbir devletin iç işlerine müdahale etmeyecektir. Ayrıca Çin, çok etnisiteli bir devlet olduğundan iç barışını bu şekilde sağlama yoluna gitmeyi de düşünmüştür. Philip C. Saunders'e göre, “Çin'in iç politikasının dış politikasını etkilediğini ve bu etkilenmenin de bağımlılık anlamında olduğunu” ifade etmektedir. Yine C. Saunders'e göre, “Çin'in sahip olduğu sosyo-ekonomik yapısının ülke karar alıcılarının bağımlılık olgusuna sıcak yaklaşımları hususunda cesaretlendirdiğini ve bu şekilde ülke içerisinde sosyal düzenin sağlanmasının amaçlanıldığını vurgulamaktadır”⁸⁸.

Çin'in dış politikasını meydana getiren başlıca ilkeler; ülkenin bağımsızlığını korumak amacıyla egemenlik ve ulusal güvenlikten ödün vermeden bunların yanında küresel düzeyde barış ve istikrarı ortadan kaldırmaya yönelik “hegemonya politikalarını” kabul etmeyip bu politikalara karşı konulması, son olarak da dış politikada tarafsız bir tutum takınmasıdır. Çin'in bu alanda izlediği stratejinin odağında ise; küresel barışın muhafazası amacıyla barış içinde bir arada yaşamının ilkelerini devreye koymak, sistemde bulunan tüm ülkelerle ileri derecede ilişki ve işbirliği süreçlerinin geliştirilmesi, sorunların şiddete başvurulmadan barışçıl bir şekilde çözüme kavuşturulması, dış dünya ile ilişkiler

⁸⁸ Phillip C. Saunders, “Supping with a Long Spoon: Dependence and Interdependence in Sino-American Relations”, *The China Journal*, No: 43, Jan 2000, p.75.

geliştirilip aktif bir biçimde “ekonomik küreselleşmeye” dahil olmak biçiminde özetlenebilir⁸⁹.

Bu yönleriyle Çin dış politikası barış ve diyalogu esas alan bir yapıdadır. Çin, sahip olduğu tarihi, kültürel özellikler ve dini geleneklerin yanında savunduğu ilkeler neticesinde dış politikasını barış eksenli bir yapıda örmüştür. Buna göre, Çin devleti yeryüzünde bulunan tüm devletler ile karşılıklı diyalog ve işbirliği temelli ilişkiler kurabilecektir. Bu bakımdan dış politikası ekonomik gelişim ve nüfus ihtiyaçlarını karşılayabilme isteği nedeniyle de iç politikalarından ayrı bir yerde durmamaktadır.

2.1.2. Çin'in Ekonomik Yapısı ve Özellikleri

OECD rakamlarına göre, Çin dünyanın en hızlı büyüme performansı gösteren ülkelerden biridir. Çin bu performansı sürdürdüğü takdirde büyüme hızı artarak devam edecektir. Böylesine bir büyüme, dünya ekonomisinde son 50 yıldır görünen en kalıcı ve hızlı ekonomik dönüşümü temsil etmektedir⁹⁰. IMF'ye göre, Çin ekonomisi 90'lı yıllardan bugüne kadar yaklaşık olarak %10 büyümüştür, kısa zamanda da ABD ekonomisini geride bırakarak “dünyanın en büyük ekonomisine” ulaşabileceği tahmin edilmektedir. Çin'in bu ekonomik başarılarının merkezinde, istikrarlı idareye, büyük yatırımlara, etkin ve hareketli ticaretine, sanayi politikalarına, önemli stratejik planlamaya ve yüksek enflasyonu denetleyebilen geniş ekonomik politikaları bulunmaktadır⁹¹.

1950'li yıllarda uygulanmaya başlanılan ve büyük ölçüde merkezîyetçi bir yapıya dayanan planlı ekonomi politikalarıyla devletin mali rezervleri ile teknolojik olanakları önemli projelere aktarılmaya başlanmış ve bu şekilde kaynakların rasyonel dağılımı gerçekleştirilmiştir. 1949-1956 arası dönemde ise, sosyalist bir rejime dayalı dönüşüm yüksek oranda sağlandı⁹². 1957-1966 arası döneminde, sosyalist ekonomiye dayalı uygulamalar tamamlandı. Bu gelişmelerin yanı sıra, 1966-1976 arası ciddi başarısız uygulamaların yapıldığı “Kültür Devrimi”⁹³ döneminde ise, pek çok alanda olduğu gibi ekonomide de çok hatalı politikalar izlenmiştir. Bu dönemde ekonomi alanında kalkınma

⁸⁹ Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV): “Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye”, İstanbul 2000, s.103.

⁹⁰ OECD, *Economic Survey of China, 2005*, www.oecd.org/dataoecd/16/3/36174313.pdf (Erişim Tarihi: 11.04.2018).

⁹¹ Atilla Sandıklı ve İlhan Güllü, a.g.e., s. 331.

⁹² Yılmaz Altuğ, *Çin Sorunu*, Otağ Yayınları, İstanbul 1977, s. 195

⁹³ Qin Shi, *Çin*, Yeni Yıldız Yayınevi, Pekin 1997, ss. 90-92.

içeriğinin devamlı genişletilmesi ve ülke ekonomisinin gittikçe daha çok karmaşık duruma gelmesi ekonomide birden fazla aksaklığı görünür kılmıştır.

1976'da Mao Zedung öldükten kısa bir süre sonra devlet yönetimine Deng Xiaoping geldi. Deng başa gelir gelmez “Kültür Devrimini” son erdirdi. Deng, Mao döneminde Stalinist düşünce üzerine kurulan “ekonomi politikalarını” ortadan kaldırmakla işe koyulmuştur⁹⁴. Deng, bu kararlardan sonra Çin'in önündeki en büyük engelin “ekonomik gelişme” olduğunu vurgulayarak, Çin ekonomik sisteminin en baştan yeniden kurulacağını söylemiştir. Bu dönemde Maoizm'in sebep olduğu hayal kırıklığından faydalanan Deng, Mao'nun önceliklerinin karşıtı fikirlerini öne sürmüştür. Mao'nun, “Silaha siyaset komuta eder” ile “Güç namlunun ucudadır” düşünceleri yerine güç ve refah odaklı ekonomik kalkınmaya öncelik verilmiştir. Deng, ülkeye “Dört Modernleşme Vizyonunu” (tarım, sanayi, bilim ve teknoloji ve savunma) kazandırmıştır⁹⁵.

1989–2005 arası dönemde ise, neredeyse yıllık ortalama olarak %9,3 seviyesinde istikrarlı bir şekilde büyümeye başlayan Çin ekonomisi 2003'te yaklaşık olarak %9,1, 2004'te %9,25 ve 2005'te %9,8 seviyesinde büyüme oranlarını yakalamıştır. Çin neredeyse 1,5 milyarı bulan nüfusunun yanında “sosyalist pazar ekonomisi modeli” bakımından da küresel ekonomiler açısından rekabete dayalı yeni bir pazar alanı ve üretim merkezini oluşturmaktadır⁹⁶.

Çin, her geçen yıl daha da gelişen ve büyüyen ekonomi dinamizmi ile kendisinden söz ettirmeyi başarabilmektedir. Nitekim Çin'in ekonomik gelişmesinin en önemli etkisi, kendisine komşu iki “büyük güç” olan Hindistan ve Japonya'nın gelişmesi alanında olmuştur. Bu bakımdan, Hindistan, hızla büyüyen Çin ekonomisinin gerisinde kaldığını anlayınca, Çin'e benzer bir şekilde ekonomisini küresel ekonomilere açarak ve liberalleşerek ekonomik büyümesini ikiye katlamıştır. Buna ek olarak, Hindistan'ın Çin ile ticaretinden gördüğü fazlalık, Hindistan'a rekabet gücü konusunda kendisine güven gelmesine vesile olmuştur. Aslında 2005'te Hindistan Maliye Bakanı'nın şu ifadesi her

⁹⁴ Mehmet Ögütçü, *Yükselen Asya*, İmge Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 68.

⁹⁵ William H Overholt, “Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü”, *Efil Yayınevi*, Ankara 2011, s. 102.

⁹⁶ Seçil Yiğın, *Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2009, s. 24.

şeyi açıklamaktadır: “Çin’in ekonomik başarıları, Hindistan’ın başına gelen en iyi şeydir”⁹⁷.

21.Yüzyılın başında Çin, küresel ekonominin en etkili ülkelerinden biri konumuna yükselmiştir. Bunun temel nedeni, son yirmi yıl içinde Çin’in ekonomide yakaladığı olağanüstü büyüme hızıdır. Genel bir ifadeyle bu hızlı büyümenin nedeni olarak güncel ekonomik kalkınma stratejisi yoluyla yakalanan muazzam ticaret hacmi gösterilebilir⁹⁸.

Bu anlamda Çin’in ekonomik yapısını ve özelliklerini Soğuk Savaş öncesi dönem ve Soğuk Savaş dönemi sonrası şeklinde iki ayrı başlıkta inceleyeceğiz. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası Çin ekonomik yapısını tek bir başlık altında incelememizin nedeni Çin’deki ekonomik dönüşümünün küresel düzlemde Soğuk Savaşın hala devam ettiği bir dönemde, yani 1970’lerin sonlarında başlamış olmasıdır.

2.1.2.1. Soğuk Savaş Öncesi Ekonomik Yapı

1800’lü yıllarda, Napolyon Bonapart Çin’i “uyuyan bir ejderhaya” benzetir ve “Çin’i uykusundan uyandırmayın, eğer uyanırsa tüm dünyayı sallar” ifadeleriyle ülkenin potansiyel gücüne ve önemli konumuna dikkat çekmek istemiştir⁹⁹. Napolyon’un işaret ettiği gibi, neredeyse 200 yıl sonra “uyuyan ejderha” uykusundan uyanmıştır. Ancak Çin’in, bu “uyanışının” kimileri tarafından evrene yönelik tehdit şeklinde ifade edilse de özellikle son 20 yılda yakaladığı yüksek ekonomik büyümesinin yanında küresel siyasette artan etkisiyle tüm devletlerin dikkatini üzerine çekmeyi başarmıştır. Çin ekonomik büyümesi son 20 yıllık verilere göre, reel olarak her yıl ortalama %10 civarında bir büyüme oranını elde etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Çin gibi sürekli dengeli ve istikrarlı ortalama %10 büyüyen başka bir devlet örneği vermek oldukça zordur. Çin ekonomisi, 1980’de 300 milyon dolarlık GSMH sahipken 2013’te bu rakam 9,1 trilyon dolara kadar yükseltmiştir¹⁰⁰.

⁹⁷ Yıldırım Deniz, “Çin’in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt: 2, No: 2, 2014, s.76.

⁹⁸ Sinan Yıldırım, *Çin’in Kalkınma Stratejisi ve Global Ekonomiye Entegrasyonu: Çin’in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2001, s. 257.

⁹⁹ Lester Thurow, “The New CIO: Exploring Global Paths”, *Optimize Magazine*, June 2004.

¹⁰⁰ Ümit Alperen ve Ahmet Günay, *Ticari Beklentiler Teorisi ve Çin’in Yükselişi: Barışçıl Bir Gelecek?*, <https://www.avekon.org/papers/907.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

Mao dönemi öncesi Çin, ekonomik, sosyal, kültürel v.b pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Kendi bünyesinde barındırdığı milletlerle veya Japonya gibi komşu ülkelerle yaşadığı sorunlar bunlardan bir kaçıdır. Mao Çin devletini modernleştirebilmek için ekonomik, sosyal, siyasal vb. birçok alanda radikal politika değişikliklerine tabi tutmuştur. Ancak bu süreçlerden sonra sosyal, ekonomik, siyasal alanlarda çok acı olaylar ve yıkımlar olmuştur. Tüm bu gelişmeler günümüz modern Çin devletinin temelini oluşturması açısından da önemlidir. Her şeyden önce Çin tarihi incelendiğinde 4000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Bu çok uzun süreli tarihi gelişmeleri ve olayları etraflıca ele almak çok zordur. Bundan dolayı da Çin tarihi Mao öncesi ve Mao sonrası diye başlıca iki döneme de ayrılabilir. Tezde temel alınan ölçüt gereği Çin devleti ekonomik yapısını Soğuk Savaş Öncesi Dönem ve Soğuk Savaş Sonrası Dönem şeklinde iki dönemde incelendi.

Çin ekonomisi Soğuk Savaş öncesi ve sonrası diye ayırmanın nedenleri ortaya konulduktan sonra Çin'in yakın dönem ekonomi tarihini ortaya koymada kullanılan iki farklı döneme de değinmek gerekir. Bu iki farklı dönemden ilki Mao Dönemi (1949-1976), ikinci dönem ise, Mao Sonrası yani Deng Xiaoping Dönemi (1978--) şeklinde günümüzdeki modern Çin devletinin oluşturulduğu evreler olarak ele alınabilir.

2.1.2.2. Soğuk Savaş Dönemi ve Sonrası Ekonomik Yapı

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB eksenli iki kutuplu yapı mevcutken, Soğuk Savaş sonrasında askeri, siyasi, ekonomik açılardan bakıldığında günümüzde etkisi kısmen kırılmış olsa da (günümüz uluslararası sistemde güç paylaşımı ve karşılıklı bağımlılık temelli ilişkiler yükselişe geçmiştir) uluslararası sistemde ABD merkezli tek kutuplu bir yapı bulunmaktadır. SSCB, rekabeti bırakıp uluslararası sistemden çekildiğinden beri ABD mevcut yapıda gücünü ve liderliğini korumaktadır.

Soğuk savaş yıllarında küresel güçlerin en önemli arzuları, kendileri açısından avantaj sağlayan mevcut durumun devam etmesidir. Bu durum, birbirleriyle mücadele eden ABD ve SSCB'nin lehine neticeler ortaya çıkartmaktadır. Bunun yanında ideolojinin önem kaybetmesi, Soğuk Savaş koşullarında devletler arasında işbirliğinin gittikçe yok olması, ancak artan karşılıklı bağımlılık eksenli ilişkiler ve “demokratikleşme eğilimi” gibi durumlar Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber büyük güçleri işbirliği süreçlerine yönlendirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın ortadan kalmasıyla oluşan şartlarda bölgesel,

küresel düzeylerde barış ortamına zarar verebilecek veya tehdit edebilecek etnik, dinsel vb. “sınır aşan” çatışmalı durumlar nedeniyle büyük güçlerin işbirliği süreçlerine geçtikleri görülmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş süresince BMGK gündemine alınan çatışmalar için 13 barış gücü oluşturulurken, bu sayı sadece 1988-1993 yıllarda 20’ye ulaşmıştır¹⁰¹. 2008 Ağustosunda bu sayı 63’e çıkmış ve bunların 20’si güncel çatışmalı bölgelerde görev yapmaktadır¹⁰².

Bu dönemde, Çinli liderler, ekonomik kalkınma çabalarına hız vermişlerdir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemin “yeni Çin dış politikası”, ekonomik kalkınma sürecinin kesintiye uğramaksızın sürdürülmesi ile uluslararası politikada saygınlığını zedeleyen sömürge dönemi kalıntısı düzenlemelerinin sona erdirilmesi çabaları çerçevesinde şekillenmiştir. Bir diğer yönüyle Çin, güvenlik ve ekonomik yararları en üst düzeyde gerçekleştirirken; sorumluluklarını en alt düzeyde tutma çabası içinde olacaktır. 1990-2000 zaman aralığında Çin, ABD ve Batılı ülkelerden gelen tüm eleştirilere karşın, siyasal liberalizmin tersine komünist merkezîyetçilik noktasındaki kararlılığını ortaya koymuştur. Komünizm, Mao döneminde sahip olduğu ideolojik değerinin ötesinde bir anlam kazanarak, Çin açısından, merkezîyetçi yönetim yapılanmasıyla örtüşür bir araçsal önem kazanmıştır¹⁰³.

Deng Xiaoping döneminde, Çin’in ekonomik olarak gelişebilmesi için “dörtlü modernleşme programı” ile yeni kararlar yürürlüğe konulmuştur. Bu programın temel hedefinde tarımsal ilerleme, sanayi ve ülke savunmasının geliştirilmesi ile bilim-teknoloji alanlarında çağdaşlaşma yer almaktadır. Bunların yanı sıra ülke içinde yaşanan sınıfsal mücadele, eşit ücret, ülkenin farklı bölgeleri arasında eşitliğin sağlanması vb. durumlar yerine sosyalizmin asıl amacı; ülkenin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak, güçlü ve zengin bir duruma getirmek gibi politikalar üzerinden yapılanmaya gidilmiştir. Çin’de bu dönemde gerçekleştirilen reform hareketlerinin önde gelen özelliği, “acele ve süratle” uygulanmaya konulmamasıdır. Deng Xiaoping’in temel ilkesi, “bekle ve gör politikası” olmuştur¹⁰⁴.

¹⁰¹ Muzaffer Ercan Yılmaz, “UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era”, *International Journal on World Peace*, Vol: 22, No: 2, June 2005, pp. 15-18.

¹⁰² Detaylı bilgiler için bkz: United Nations, Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Düzeni <http://www.un.org.peace> (Erişim Tarihi: 15.04.2017)

¹⁰³ Nigel Thalakada, *China’s Voting Pattern in the Security Council 1990-1995*, (Der. Bruce Russett), MacMillan Press, London 1997, p. 86; Shun-Chi, *Ideological Conflicts in Modern China Democracy*, p. 320.

¹⁰⁴ Ahmet Fazıl Özsoylu, *Çin Bir Devrin Uyanışı*, Nobel Yayın Dağıtım, Adana 2006, ss. 16-17.

Meydana gelen bu yeni düzende ideoloji önemini büyük oranda yitirmiş, Soğuk Savaş boyunca yoğun bir şekilde görülen Doğu-Batı mücadelesi net olarak bitmediyse de azalmıştır. Buna bağlı olarak küresel sistemde iş birliği ve diyalog zemini oluşmuştur. Günümüzde Çin, Vietnam, Kuzey Kore, Küba, Moğolistan gibi devletlerde hala Komünist veya Sosyalist rejimler görülmektedir. Nitekim Faruk Sönmezoğlu'nun öngördüğü gibi; “Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Komünizm, bir siyasal sistem olarak model olma özelliğini yitirmiştir”¹⁰⁵.

Tüm bu politikalardan sonra günümüzde Çin ekonomisi, dünyanın sayılı ekonomileri arasında yerini almıştır. Çin, en çok gelişme gösteren ekonomiler arasında yer alarak yükselen bir değer haline gelmiştir. Çin üretim alanında küresel ekonomide ABD'den sonra gelerek dünyanın üretim alanı haline gelmiştir. Dünyada üretilen “bilgisayarların, kameraların, fotokopi makinelerinin, soğutucu, televizyon, buzdolaplarının” çoğu Çin'de üretilmektedir. Bu bakımdan Çin küresel ticaret açısından önemli bir ülke durumuna gelerek 1978'de GSYH'sının %5'ini ihraç etmesine rağmen, 2004'de GSYH'sının %40'ını ihraç edecek seviyeye ulaşmıştır¹⁰⁶.

2.1.2.2.1. Mao Dönemi ve Reformları

Mao dönemi¹⁰⁷, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1949 yılından Mao'nun öldüğü 1976'a kadarki tarihi dönemi kapsamaktadır. Çin'de 1949'da meydana gelen devrim hareketi, “demokratik halk diktatörlüğü” şeklinde adlandırılabilir. Çin devrimi, Sovyet Rusya'da gerçekleşen devrim ile kıyaslanınca “işçi ve köylü iş birliğine” dayanması bakımından benzerlik göstermekle beraber Çin devrimindeki “işbirliği” durumlarının daha geniş olması, köylü ve burjuvaziyi içermesi bakımından Sovyet Rusya'da meydana gelen devrimden farklılık göstermektedir¹⁰⁸.

1949'da Çin'de rejim değişikliği ile Mao Zedung, adeta “enkaz” haline gelen yapıyı düzeltmeye çalışmış, Sovyetlerin planlamasına benzer bir modelle ülkenin alt yapısını oluşturmaya başlamıştır. Mao dönemi, küresel sistemde “planlı ekonomi” tartışmalarına denk geldiği için 1953'te Çin'de de ekonomide “beş yıllık kalkınma planı” adıyla

¹⁰⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 463.

¹⁰⁶ World Bank, World Development Indicators, <http://devdata.worldbank.org>

(Erişim Tarihi: 11.04.2017)

¹⁰⁷ Mao Döneminde atılan adımları şu başlıklar adı altında özetlemek mümkündür: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi, Yüz Çiçek Dönemi, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: İleriye Doğru Büyük Hamle, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi: Kültür Devrimi, Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.

¹⁰⁸ George Thomson, *Devrimci Diyalektik Üzerine*, Şubat Yayınları, Ankara 1994, ss. 37-41.

uygulanmaya başlanılmıştır. Bu dönemde Çin, Sovyetlerden pek çok alanda destek almıştır. Özellikle de “mimari ve spor eğitiminden, endüstri mühendisliğine, bilimsel araştırma ve eğitim kurumlarına” kadar çok geniş alanlar Sovyetlerin etkisiyle şekillenmiştir. Bu sürede 10.000’den fazla Çinli eğitim görmek için SSCB’ye giderken; Çin’e 6000 Sovyet danışman gelmiştir¹⁰⁹.

Mao, 1957 senesinde “İnsanlar Arasındaki Ayrılıkların Doğru Ele Alınması” adlı konuşmasında, “Yüz çiçek açsın ve yüz düşünce okulu çekişsin politikasını yürütmek Marksist ideolojiyi zayıflatmayacak, güçlendirecektir”¹¹⁰ ifadelerini kullanmıştır. Bundan hareketle Mao, dönemin sonunda özellikle aydınlar arasında “sosyalist ideolojinin” güçleneceğini düşünmektedir. Ancak durum Mao’nun umduğu şekilde gerçekleşmemiştir. Çünkü bir süre sonra aydınlardan güçlü bir şekilde eleştiriler gelmeye başlamıştır¹¹¹. Mao kendisine yapılan bu eleştirilerden pek memnun kalmayarak, “Yüz Çiçek Atılımı”na karşı eleştiriler getiren yaklaşık 800.000 insanı düşüncelerinden dolayı hapse atmış, işlerinden çıkarmış veya yerlerinden sürgün etmiştir¹¹².

1958’de “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” ile beraber ekonomide “İleriye Doğru Büyük Hamle Dönemi” başlatılmıştır. Bu dönemin en önemli gelişmelerinden biri Çin Cumhurbaşkanı Mao’nun Rusya’dan yardım amacıyla yaptığı ilk yurt dışı seyahatinden istediklerini alamamasıdır. Bu geziden sonra Mao “tek başına” Çin’in kalkınması için çalışacaktır. Bu düşünce neticesinde hızlıca “toprak reformu” ortaya konmuş, “feodal yapı” ortadan kaldırılarak toprakları köylüye dağıtılmıştır. Yüksek enflasyona karşı “fiyat kontrolü” ve köyde yaşayan nüfus için “okuma yazma kampanyası” hayata geçirilmiştir. Mao liderliğinde, Batı toplumunun gelişmişlik düzeyine gelebilmek amacıyla 1958’de “Büyük Atılım Hareketi” ile Çin bir gecede sanayileşmiş toplumların seviyesine getirilmeye çalışılmıştır. Yine bu kapsamda 900 milyon köylü zoraki devlete ait çiftliklerde çalıştırılmıştır. Ekonomide daha çok çelik üretmek için bütün hurdalar çeliğe dönüştürülmüştür. Fakat netice insanlık tarihinin görebileceği “en korkunç kıtlık dönemi”

¹⁰⁹ Barry Naughton, *The Chinese Economy Transitions and Growth*, Cambridge, The MIT Press, Massachusetts 2007, p. 66.

¹¹⁰ “On The Correct Handling Of Contradictions Among The People” adlı konuşmasının detayları için bkz.: http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-5/mswv5_58.htm (Erişim Tarihi: 13.05.2017)

¹¹¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, 13. Basım, Alkım Kitabevi, İstanbul 1984, s. 574.

¹¹² Barry Naughton, a.g.e., s. 69.

olmuştur. Bu dönem tarihe “1959 Çin Kıtılığı” şeklinde geçmiştir. Bu büyük felaketin sonucunda 40 milyon insan açlıktan ölmüştür¹¹³.

1949’dan itibaren Çin’de Komünist sistemi yerleştirme çabaları yeterli görülmemiş 1966’dan itibaren –her ne kadar kısa sürse de- “Kültür Devrimi” adı altında Kapitalist sistemin son kalıntılarının da ortadan kaldırmak amacıyla radikal bir politika izlenmiştir. Ancak bu devrim döneminde ülke genelinde karışıklıklar baş göstermiştir. Ayrıca bu devrimle beraber “silahlı kuvvetler” dışında kalan kuruluşlarda görevden alınmalar yapılmıştır. Kültür Devriminin, temel nedeni Çin Komünist Partisi’nde yer alan diğer birimlerin güç mücadeleleri sonucunda yaşanan kargaşalardır. Kültür devrimi 1969’da son bulmasına rağmen, 1976’da Mao’nun ölümüne kadar etkileri devam etmiştir¹¹⁴.

Etkileri bakımından neredeyse “dünyayı sarsan” devrimin öne çıkarttığı en belirgin unsur ise Mao’nun Marksizm-Leninizm düşünceleri doğrultusunda geliştirdiği ekonomik-politik, felsefi ve siyasal yaklaşımlarının “Maoizm ideolojisi” şeklinde dünyaya ilan edilmesidir. Bu devrim dönemi aynı zamanda Maoist tezlerin küresel düzlemde duyulmasının ve yaygınlaşmasının siyasi yönden zirvesi olmuştur. Ayrıca Kültür devrimi, üst kademelerde meydana gelen ideolojik bir devrim niteliğindedir¹¹⁵.

1971-1980 arası dönemde ise, kalkınma planlarının dördüncüsü ve beşincisi yapılmıştır. Ancak beşinci kalkınma planının etkileri 1980’li yıllara kadar devam etmesine rağmen, 1978 sonrası dönemi bu zaman dilimi içerisinde farklı bir başlıkla ele almak gerekir. Çünkü 1978 yılında Mao öldükten sonra neredeyse onun döneminde yapılan tüm politikalar sona erdirilmiştir. Öte yandan ekonominin diğer alanlarında ciddi sorunlar yaşanmasına rağmen en azından resmi istatistikî veriler itibariyle büyüme oranı hedeflerine ulaşıldığı görülmektedir. 1971-1977 dönemi inişli-çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen genel olarak büyüme oranı hedeflerine ulaşıldığı bir dönemdir. 1976 yılı bu dönemin tek istisnası olmuştur. Çünkü 1976’da ekonomide büyüme gerçekleşmemiştir. Bu durumun başlıca sebebi de 28 Temmuz 1976’da Tangshan şehrinde 7,8 şiddetinde oluşan depremdir. Bu deprem sonucunda, kentlerdeki evlerin %95’i ve ticarî binaların %78’i yok olmuştur¹¹⁶.

¹¹³ Burak Gülboy, *Çin’in Gölgesinde Uzak Doğu Asya*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2001, ss. 23-24.

¹¹⁴ Kutay Karaca, *Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba*, IQ Kültürsanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 34.

¹¹⁵ Seçil Yiğın, *Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2009, s. 5.

¹¹⁶ Detaylı bilgi için bkz.: National Geographic, Çin,

2.1.2.2.2. Deng Xiaoping Dönemi

Mao öldükten sonra 1978 yılında Deng Xiaoping devlet yönetimine gelmiştir. “Deng Xiaoping Dönemi”¹¹⁷ ile Çin ekonomik ve politik olarak yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde “devletçi ekonomik yapı” yerine uluslararası piyasa ekonomisine geçiş yaşanmıştır¹¹⁸.

Xiaoping’in önemli dış politika başarılarından biri Hong Kong ile ilgili anlaşmayı yaptıktan sonra, Washington ile ilişkileri normalleştirmesidir. ABD’ye resmi ziyarette bulunan ilk ÇHC lideri olarak Washington’da, ABD’nin kolaylıkla ticaret yapabileceği yegâne komünist parti lideri olarak görülmüştür. Deng, 1980’lerde Moskova ve Pekin arasındaki ilişkileri yeniden normal seyrine getiren kişidir. Tiananmen protestolarının uluslararası basın-yayın organlarında bu kadar yer almasının bir sebebi de protestolar başladığında dünyanın iki büyük komünist devletinin arasındaki ilişkilerin yeniden tesis edilmesini perçinlemek üzere düzenlenen bir dizi yüksek düzeyli toplantıya katılmak üzere Gorbaçov’un Çin’de bulunmasıydı¹¹⁹.

Günümüz Çin tarihi açısından 1978 yılı adeta bir kırılma noktası olmuştur. Bu tarihte Deng Xiaoping, Çin ekonomisini “piyasa ekonomisi” şartlarına uyumlu bir hale getirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda bu dönemde, Çin Komünist Partisi mevcut durumunu ciddi bir şekilde muhafaza etmenin yanında ekonomiyi serbest piyasa şartlarına uyumlu bir hale getirmeye çalışmıştır. SSCB’nin dağılması halkta reformların gerçekleştirilmesi yönündeki istekleri de arttırmıştır. Nitekim 1989 yılında Tiananmen Meydanı’nda demokrasi ve reform isteği olan öğrencilere karşı tank kullanmıştır. Neticede 200’den fazla öğrencinin yaşamını yitirdiği bu olay “Çin demokrasi tarihi” açısından son derece önemli bir dönüm noktası olmuştur¹²⁰.

http://www.nationalgeographic.com/forcesofnature/forces/e_6.html (Erişim Tarihi: 11.02.2017)

¹¹⁷ Deng Xiaoping döneminde yapılan reformlar: 1978 Serbest Piyasaya Geçiş Dönemi, 1978-1996 Ekonomide Reform Dönemi: Sosyalist türü Piyasa Ekonomisini Benimseme, 1997-2002 döneminde Ekonomide Yaşanılan Durgunluk Dönemi nihayeti de 2003 ve Sonrası: Ekonomide Büyüme Dönemi olmak üzere başlıca dört başlık altında incelenebilir.

¹¹⁸ Ümit Çalık, “Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 16, Sayı: 64, Güz 2011, s. 193.

¹¹⁹ Jeffrey N. Wasserstrom, *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Her Şey*. (Çev. Hür Güldü), 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 108.

¹²⁰ Kutay Karaca, a.g.e., s. 34.

Çin, 1978'den başlayıp günümüze kadar uyguladığı reformlar neticesinde ekonomik gelişmesini ileri bir boyuta taşımıştır. 1979'da dokuzuncu en büyük ekonomi konumuna yükselerek ve 177 milyar dolar GSYİH büyüklüğe erişmişken, 2003'te 1,26 trilyon dolar GSYİH yükselmiş, 2008'de 4,342 trilyon dolar GSYİH düzeyine ulaşmıştır. Günümüzde Çin dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü seviyesindedir¹²¹.

1978 yılında Deng iktidara geldikten sonra Çin, serbest piyasa ekonomisine doğru yönelerek dışa açık bir ekonomi haline gelmiştir. Ayrıca Deng yönetime geldikten hemen sonra Mao'nun savunduğu "sınıf mücadelesinin" sona erdiğini duyurmuştur¹²².

Deng'in reformlarının başlıca dört alanı kapsadığını vurgulamak gerekir. Dörtlü modernleşme kavramının kapsamında; sanayi, tarım¹²³, ulusal savunma ve bilim, teknoloji gibi farklı modernleşme alanları bulunmaktadır. Çin bu dönemdeki modernleşme politikalarını, dış ekonomilere açık bir şekilde hayata geçirmek istemiştir. Bu alanda ilk olarak, 1979'da "Çin ve Yabancı Sermaye Ortak Girişimler Yasası" çıkarılmıştır. Yasa kapsamında yabancı yatırımlara resmi bir şekilde olanak sağlanmıştır. Bu ilk reform adımından sonra, 1983'te "Ticarî Markalar Yasası", 1985'de "Patent Yasası" ve "Yabancılarla Ekonomik Sözleşmeler Yasası" uygulamaya konulmuştur. 1986'da "Tamamen Yabancıların Mülkiyetindeki İşletmeler Yasası" çıkarılmıştır. Buna göre, daha önce yürürlükte bulunan ve yabancıların Çin'de yatırım yapabilmesi için "sermayenin yarısına ortak olma şartı" yürürlükten kaldırılmıştır¹²⁴.

¹²¹ Ebru Arısoy v.d., "Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti", *Başbakanlık Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 32, 2004, s. 2.

¹²² Ahmet Fazıl Özsoylu, a.g.e., s. 15.

¹²³ Deng'in dörtlü modernleşme politikasının odağında tarım gelmektedir. Yine bu dönemdeki temel hedef özellikle ihracatta petrol gibi mallara yer verilmesi ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılmasıdır. Bu reform döneminde tarımsal üretimde verimliliğin artırılması istenmesinin iki sebebi bulunmaktadır. *İlki*, "Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi" ile aile kurumunun tarımsal faaliyetlerde bir birimi durumuna gelmesidir. *İkincisi*, çiftçilerin her yıl ürünlerinin belli bir miktarını devlete verme yükümlülüğünün yanında kendi ürünlerini piyasa koşullarında belirlenen fiyatlar dahilinde de satabilme yetkileri bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Elisabeth Croll, "Women and The New Peasant Household Economy in China", 2006, p. 405.

http://www.bondy.ird.fr/pleins_textes/pleins_textes_4/colloques/17962.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2017).

İkincisi ise, devletin bazı ürünlerde önemli fiyat artışları yapmasıdır. Nitekim bu dönem ile ilgili McMillan'ın yaptığı araştırmaya göre; tarımdaki verim artışı ortalama %5,9 olmuştur. Bu artışın %78'i "Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi"ne bağlanırken; %22'sinin de yüksek fiyat temelli olduğu kaydedilmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: John Mcmillan, John Whalley, Lijing Zhu, "The Impact of China's Economic Reforms on Agricultural Productivity Growth", *Journal of Political Economy*, Vol: 94, No: 4, 1989, p. 97.

¹²⁴ Ümit Çalık, a.g.e., ss. 193-194.

Deng tarafından yapılan reformların hayata geçirilmesinde yatan nedenler¹²⁵:

- 1) Mao'nun kültür devriminin giderek halkın desteğini kaybetmesi,
- 2) Uzun yıllara dayanan devlet planlı uygulamaların kıtlıklarla baş edememesi,
- 3) Öteki Uzakdoğu ülkelerinin (Tayvan, Hong Kong, Singapur, Güney Kore) uyguladıkları piyasa ekonomisinin göreceli olarak başarılı sonuçlar elde etmesi¹²⁶.

1997–2002 yıllarını kapsayan ikinci önemin esas niteliği, ekonomik büyümede düşüş meydana geldiği için fiyatlarda durgunluğun belirmesidir. Ekonomik büyümedeki bu düşüşün pek çok sebebi olmasına karşın, asıl neden olarak “teknoloji” alanındaki başarısız durum gösterilebilir. Reform hareketlerinin başladığı dönemde KİT’ler ile özel teşebbüslerin birbirinden teknolojik ayrılıklarının çok fazla olmamakla beraber KİT’lere verilen desteklerle ayakta kalabilmeleri sağlanmıştır. Fakat bir süre sonra ikisi arasında ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Nitekim KİT’lerde meydana gelen “karlılık oranı” 1987’de %8 iken 1994’te %2’e kadar düşüş yaşamıştır. 1996 senesinde tamamen zarar görmüştür. Bundan dolayı, 1997’de yapılan politika değişimiyle beraber “büyük olanı tut, küçüğü bırak” (*retain the large, release the small*) politikası kapsamında verimli olmayan küçük kamu kuruluşları özelleştirilmiştir. Daha büyük kuruluşlar da devletin tekeline girmiştir. Çin bu politikalarla verimli ve başarılı neticeler almıştır¹²⁷.

Üçüncü dönem olarak kabul edilen dönemde ise, bir önceki dönemde ülke ekonomisinde meydana gelen “aşırı ısınma”¹²⁸ durumuna yönelik olarak yönetimin almış olduğu tedbirler görülmüştür. Ayrıca 2004’te dönemin Çin Başbakanı Jiabao, “ekonomide görülen aşırı ısınmayı soğutmak için sert ve etkili önlemlerin alınması gerektiğini” açıklamıştır. Bu açıklamaların ardından bankaların verdikleri kredilerde sınırlamalara gittiği görülmüştür. Bunun neticesinde bankalar kar sağlayabilmek amacıyla sıkı

¹²⁵ Levent Gökdemir ve Gül Mor, “Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri”, *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar*, 2006, s. 55.

¹²⁶ Levent Gökdemir, Gül Mor, a.g.e., ss. 54-66.

¹²⁷ Katsuji Nakagane, “SOE Reform and Privatization in China A Note on Several Theoretical and Empirical Issues”, 2000,

<http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/dp/2000/2000cf95.pdf> (Erişim Tarihi: 13.07.2017)

¹²⁸ Ekonomi alanında kullanılan aşırı ısınma terimi ülke ekonomilerinde taleplerin çok fazla olması durumunda bu talep fazlalığının ekonomide “enflasyona” neden olabilecek durumlar için kullanılır. Detaylı bilgi için bkz.: Deniz Gökçe ve Metin Ercan, “Çin, Türkiye ve Dünya”, *Karizma-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Cilt: 23, 2005, s. 42.

denetimlere gitmiştir. Bu dönemde ekonomi alanında yapılan “mali disiplin uygulaması” ekonomide “revalüasyona” neden olmuştur¹²⁹.

Çin yakaladığı ekonomik kalkınma ve genişleme özelliğiyle gerek Asya kıtasında ve gerekse de Dünya genelinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Nerdeyse her yıl %10 ekonomik büyüme ve teknolojiye sağladığı gelişmeler Çin’i dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri haline getirmektedir. Bu bakımdan Asya’nın “ekonomik devi” olan Çin’in dış politikada da ağırlığı ve önemi artmaya başlamıştır. Dış politikasında barışçıl ve diyalog esaslı bir şiar edinen Çin devletinin ticaret alanında hem bölgesel hem de küresel düzeyde önemli partnerler edindiği görülmektedir. Küresel alanda AB, ABD gibi örgüt ve devletler ile ticari ilişkiler geliştirirken bölgesel olarak da Hindistan, Rusya, Japonya, Pakistan vb. devletler ile de geniş ve farklı alanlarda ticari ilişkiler yürütmektedir. Bu bakımdan Çin’in ekonomik olarak kalkınması Hindistan açısından önemlidir. Çünkü kendisiyle pek çok alanda sorunlar yaşamasına rağmen Çin, Hindistan ekonomisinde ve dış politikasında önemli bir yerdedir. Asya bölgesinde iki ülke birbirleriyle ekonomik, siyasi, sosyal gibi alanlarda rakip olmalarına ve aralarında çok sayıda ihtilafli konular olmasına rağmen ekonomik olarak da “karşılıklı bağımlılık” ilişkileriyle birbirlerine bağlıdırlar. Bu “karşılıklı ekonomik bağımlılık” iki ülkenin siyasi bağımlılığına ve dolayısıyla dış politikalarına da yansımaktadır. Çin, teknolojik ve elektronik ürünlerde Hindistan’ın en önemli ticari partneri haline gelirken Hindistan da Çin ekonomisine daha alt düzeyde etki etmektedir. Bu bakımdan simetrik olmasa da asimetrik bir şekilde Çin ve Hindistan’ın birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı olduğu görülmektedir.

2.1.3. Çin’in Hindistan İle Olan Ekonomik İlişkileri Ve Ekonomik Bağımlılığı

1955 ve sonrası dönemde bölgesel ve uluslararası ilişkilere yön veren en önemli gelişme “Bağılantısızlık Hareketi” olarak da bilinen tarafsız bir üçüncü bloğun ortaya çıkması olmuştur. Hindistan ve Mısır’ın girişimiyle 18-24 Nisan 1955’te Bandung Konferansı (Asya-Afrika Devletleri Konferansı) toplanmıştır¹³⁰. Çin’in de yer aldığı konferansa katılan ülkeler, konferans sonucunda barış içinde bir arada yaşamayı, Asya ve Afrika halkları arasında ekonomik ve kültürel iş birliğini, sömürge karşıtlığını ve dünya barışını teşvik etmeyi içeren bir bildiri yayınlamışlardır.

¹²⁹ Ebru Arısoy, Güzin Bayar, Burak Soranlar, “Asya’nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti”, *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM)*, 2004

<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2004/asya1.htm> (Erişim Tarihi: 02.08.2017)

¹³⁰ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2010*, 8. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2010, s. 877.

Çin ise 1954 yılında kabul etmiş olduğu barış içinde bir arada yaşama ilkelerini, komşusu olan ülkelerle ve Asya genelinde uygulamaya başlamıştır. Bu dönemde Çin, Batı ile ittifaktan uzak durarak Asyalı komşularını kazanma çabalarına girişmiş ve Batı etkisini Asya dışında tutmaya çalışmıştır.¹³¹ Çin'in Bandung Konferansı'na katılması bu amaç kapsamında gelişmiştir. Böylelikle Çin, Sovyetler Birliği'nin Bandung Konferansı'nda bulunmayışını fırsat bilerek Asya ve Afrika devletlerini kazanma politikasına hız vermiştir¹³².

Çin günümüzde hem Asya kıtası hem de Dünya genelinde gelişmiş ekonomik ilişkilere sahiptir. Çin'in günümüzdeki en büyük ticaret partneri durumunda olan AB ile ticareti 2012'de 546 milyar dolar seviyesinde; ikinci büyük ticaret partneri olan ABD ile 491 milyar dolar, üçüncü sırada olan ASEAN ile de 400 milyar dolar, Japonya'yla yapılan ticaret 329,45 milyar dolar şeklinde gerçekleşmiştir¹³³. Buradan hareketle Çin'in sadece Asya bölgesindeki ülkeler ile değil de kendisine coğrafya olarak çok uzakta bulunan ABD, AB gibi ülke ve bölgelerle de gelişmiş ekonomik ilişkilere sahip olduğu vurgulanabilir.

Çin'de ekonomik olarak kaydedilen büyüme oranına ek olarak toplumun refah seviyesinde ve gelir düzeyinde birtakım ilerlemeler görülmektedir. 1978 yılında Çin nüfusunun yaklaşık %84'ü çok düşük gelirli olmasına rağmen günümüzde bu gelir düzeyi düşük nüfus yaklaşık %15 seviyelerindedir. Ekonomik büyümenin en önemli unsurlarından biri olan düşük maaşlı işçilik Çin'de yaygın bir durumdur. 1978'de neredeyse hiçbir şeyi ihraç edemeyen Çin, günümüze yaklaştıkça birtakım ilerlemeler kaydederek 2010 yılındaki ürün ihracatı 1,577 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir¹³⁴.

Asya'da gelişmekte olan ve küresel piyasalar için önemli bir üretim ve tüketim merkezi olma potansiyeli taşıyan Çin ve Hindistan ilişkilerinin geleceğine yönelik analizler başlıca iki kısımda toplanabilir. Bunların ilki, Çin ve Hindistan'ın benzer ekonomik ve sosyal sorunlar sebebiyle sahip oldukları ortak çıkarlara vurgu yapmaktadır. 1990 sonrası analizlerde sıkça vurgulanan tez; iki ülke arasında beliren ortak çıkarların farklılıkları

¹³¹ Peter Van Ness, *Revolution and Chinese Foreign Policy-Peking's Support for Wars of National Liberation*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles and London 1970.

¹³² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 21. Basım, İmge Kitabevi, İstanbul 2011, s. 379.

¹³³ Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi" (Çevrimiçi) <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.09.2017)

¹³³ United States Census, Trade in Goods with China, <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (Erişim Tarihi: 03.10.2017)

¹³⁴ United States Census, Trade in Goods with China, <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (Erişim Tarihi: 03.10.2017)

aşarak, sorunların çözümünde olumlu bir rol oynayacağı yönündedir.¹³⁵ İki ülke arasında gelişmeye başlayan ilişkilerin de etkisiyle bu dönem yapılan çalışmalarda 1976 sonrası Çin-Hindistan ilişkileri; çözülmemiş tarihî anlaşmazlıkların gölgesinde siyasi ve ekonomik ilişkilerin yeniden kurulması ve karşılıklı değişimler dönemi olarak betimlenmiştir¹³⁶.

Uluslararası yapının iç siyasi-ekonomik şartların haricinde Çin ve Hindistan'ı 1990 sonrasında iyi ilişkiler geliştirmeye iten ikinci sebep; her iki ülkenin sahip olduğu yapısal özelliklerdir. Komşu devletler olarak Çin ve Hindistan; geniş nüfus, yüksek yoksulluk oranları ve gelişen ekonomileri sebebiyle birçok ortak problemle yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Ülke içinde siyasal istikrarsızlığı besleme ihtimali, gelir eşitsizliği, etnik başkaldırı ve ayrılıkçı hareketler Çin ve Hindistan'ın ekonomik ve sosyal gelişmeyi önceleyen ortak politikalar üretmelerine sebep olmuştur. Bu ortak tehdit ve çıkarlar, komşu ülkelerle iyileştirilen güvenlik ilişkilerini ve ekonomik bağları öncelikli hale getirmiştir¹³⁷.

Günümüzde yükselen iki ekonomik süper güç haline gelen Çin ve Hindistan aralarındaki sorunlar, çatışmalar ve rekabetlere rağmen ekonomik olarak birbirlerine bağımlı durumdadırlar. Günümüzde göreceli de olsa aralarındaki sorunların çözümü konusunda her iki devlet de olumlu adımlar atmaktadır. 1970'li yıllardan başlayarak günümüze kadar gelen bir diyalog ve uzlaşma zemini bulunmaktadır. Bu barışçıl zeminde oluşan ilişkiler en çok da ekonomik ve siyasal ilişkilerdeki karşılıklı bağımlılık durumlarına yaramıştır. Nitekim günümüzde Çin ve Hindistan karşılıklı ekonomik ve siyasal bağımlılık temelinde ilişkiler yürütmektedirler.

Uluslararası Para Fonu'nun Nisan 2013 tarihli raporuna göre dünya GSMH'sının %14,9'unu Çin, %5,6'sını ise Hindistan tek başına üretmektedir.¹³⁸ Ekonomik kapasitenin göstergesi olan GSMH oranları açısından Çin ile Hindistan'ın dünya sıralamasında ilk on içerisinde yer almaları, iki ülkenin küresel ekonomik yapı içerisinde sahip oldukları avantajlı konumun bir göstergesidir.

Küresel ekonomik yapı içerisinde Asya'nın, Asya içerisinde de Çin ve Hindistan'ın küresel piyasalar için önem arz eden bir ihracat ve ithalat merkezi olarak ortaya çıkması ve

¹³⁵ J. Mohan Malik, "China-India Relations in the Post-Soviet Era, The Continuing Rivalry", *The China Quarterly*, No: 142, June 1995, p. 318.

¹³⁶ R. K. Jagga, "China's growing power&Implications for India: Will it be a cooperative/competitive or a hostile relationship?", *Royal College of Defence Studies*, Indian Army 2012, s. 4.

¹³⁷ Rollie Lal, *Understanding China and India; Security Implications for The United States and The World*, Praeger Security Internationals, United States 2006, p. 131.

¹³⁸ IMF, World Economic Outlook, April 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/pdf/text.pdf> (Erişim Tarihi: 13.04.2018)

iki ülke ekonomilerinin farklı alanlarda gelişme göstermesi iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artarak önem kazanmasına yol açmıştır.

1962 Savaşı'ndan sonra Çin ile Hindistan arasındaki ilişkilerde meydana gelen gerileme ekonomik alana yansımış ve iki ülke arasındaki ticari ilişkiler durma noktasına gelmiştir. Ancak 1970'li yılların başında Çin'i kendi içine kapalı bir toplum haline getiren "Kültür Devrimi" sona ermiş ve bu dönemin katı ideolojik ilkelerle politika üreten yöneticileri parti yönetimi dışında kalmıştır. 1976 yılında Çin'i siyasal ve ekonomik açıdan daha liberal politikalarla yönetme misyonuna sahip olan Deng Xiaoping'in yönetime geçmesiyle Çin'in ekonomik büyümesinin ilk adımları atılmıştır. Deng, ülke ekonomisini ihracata dayalı ve yabancı sermayeye açık hale getiren köklü ekonomik reformları başlatmıştır. Çin ekonomik reformlarının önemli bir ayağını komşu ülkelerle ticaretin arttırılması oluşturmuştur. Bu kapsamda Hindistan ile 1962'den sonra durdurulan ekonomik ilişkilerin yeniden başlatılması kararı alınmıştır¹³⁹.

Bu tarihten sonra Çin ile Hindistan arasındaki ticareti düzenleyen anlaşmalar da kapsam olarak genişletilmiştir. İki ülke 1984 yılında imzaladıkları ticaret anlaşmasıyla birbirlerine "En Çok Kayrılan Ülke" statüsü tanımış ve 1994 yılında imzalanan ticaret anlaşmasıyla "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi"ne yönelik düzenlemelerin önü açılmıştır¹⁴⁰.

2.1.3.1. Çin İhracatında Hindistan

Çin ekonomisi çok çeşitlilik göstermektedir. Bilgi, teknoloji ve bilim alanından hizmet sektörlerine, temel ihtiyaç malzemelerine kadar çok çeşitli alanlarda donanımlı bir ekonomi performansı sergilemektedir. Bu bakımdan Çin'in dünya pazarlarına ihraç ettiği ürünlere bakıldığında; ilk sıralarda, "telli telefon- telgraf için elektrikli cihazlar, otomatik bilgi işlem makineleri ve birimleri, elektronik entegre devreler" vb. ürünler yer alırken bu ürünleri takiben, "sıvı kristalli tertibat lazerler diğer optik cihazlar ve aletler, televizyon alıcıları, video monitörleri ve projeleri, deri ve kösele vb. seyahat eşyası" gibi çok çeşitli

¹³⁹ Müge Yüce, Çin-Hindistan İlişkilerinin Çatışma ve İşbirliği Teorileri Açısından Analizi (1990-2013), Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, ss. 50-51.

¹⁴⁰ Ministry of Finance of India, Agreement for Avoidance of Double Taxation of Income and The Prevention of Fiscal Evasion with China, http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/File_opener.aspx?fn=http://law.incometaxindia.gov.in/Directtaxlaws/cbdt/dta/A1_China.htm (Erişim Tarihi: 13.04.2018)

ürünler yer almaktadır. Toplam ihracatta dört yılın verilerine bakıldığında, Çin'in ihrac ettiği bu on ürün milyar dolar seviyesine varmaktadır¹⁴¹.

Çin'in en çok ihracat yaptığı ülkeler incelenildiğinde; ürünlerini çok geniş pazarlara ulaştırdığı söylenilebilir. Öyle ki, ABD, AB ülkelerinin yanı sıra Asya'nın geniş pazarlarına sahip ülkelere, Ortadoğu ve Afrika kıtasına varana kadar çok geniş ve farklı nitelikteki ülke ve bölgelere pazarladığı görülmektedir. Buna göre, Çin ürünlerini en çok ABD, Hong Kong ve AB'de yer alan (Almanya, Hollanda, İngiltere) devletlere satmaktadır. Hindistan'ın Çin ihracatındaki oranı ve önemi gittikçe artmaktadır. Hindistan 2013 yılında Çin ithalatında dünya genelinde 9. Sırada olmasına rağmen 2016 yılında 6. Sıraya yükselmiştir. Günümüzde iki ülkenin gittikçe "ticari ortak" haline geleceğini söylemek mümkündür. Günümüzdeki ekonomik ve siyasal ilişkilerin ilerlemesi durumunda iki ülkenin "karşılıklı bağımlılık" durumlarının artabileceğini ve aralarındaki ihracat payının da artacağını söylemek mümkündür. Bu bakımdan Çin'in Hindistan'a olan ihracatında gün geçtikçe payının artacağı vurgulanabilir¹⁴².

Çin'in ihracat tablosundan farklı olarak ithalatında Suudi Arabistan, Brezilya gibi ülkeler de yerini almaktadır. Çünkü Çin gelişen ekonomisine gerekli olan ham maddeyi dışarıdan temin etmek zorundadır. Bunu yaparken de en az maliyetle güvenli bir şekilde temin etmeye çalışacaktır. Bunun için Ortadoğu'da petrole sahip ülkelere ve kendisine yakın coğrafyalardan ithal etmektedir. Hindistan'ın Çin ile ihracat oranlarında olduğu gibi, ithalat oranlarında da etkisi günümüze yaklaştıkça artmaktadır. Bu bakımdan günümüzde sınır komşusu olan ve süper güç adayları arasında bulunan Hindistan ve Çin'in yakın dönemde birbirleri ile olan ticaretlerinin gittikçe artacağını, ekonomik bağımlılığın siyasal bağımlılığa evrileceğini ifade etmek gerekir¹⁴³.

¹⁴¹ Detaylı bilgi için bkz.: EK 3. Çin'in İhrac Ettiği İlk 10 Ürün; Trade Map, Çin'den İhrac Edilen Ürünlerin Listesi,

https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||4|1|1|2|2|1|1|1|1
(Erişim Tarihi: 10.10.2017)

¹⁴² Detaylı bilgi için bkz.: EK 4. Çin'in İhracatında İlk 10 Ülke ve Hindistan; Trade Map, Çin'den İhrac Edilen Bir Ürünün İthalatı Yapılan Pazarların Listesi,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||2|1|1|2|2|1|2|1|1
(Erişim Tarihi: 13.11.2017)

¹⁴³ Detaylı bilgi için bkz.: EK 5. Çin İthal Ettiği İlk 10 Ürün ; Trade Map, Çin'den İthalatı Yapılan Pazarların Listesi,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||2|1|1|2|2|1|2|1|1
(Erişim Tarihi: 16.11.2017)

Çin ile Hindistan arasındaki karşılıklı ticaretin niteliğine ilişkin en iyi parametrelerden bir tanesi iki ülke arasındaki ihracat ürünlerinin incelenmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Hindistan Çin'e daha çok işlenmemiş, ham madde ve madenî ürünler ihraç ederken Çin, Hindistan'a işlenmiş, nihaî ürün ihracı gerçekleştirmektedir. Bu ticaret dengesi ise iki ülkenin sahip olduğu ekonomik yapı ile yakından ilgilidir. Hindistan, orta büyüklükte bir ürün-mal ihracatçısı olmasına rağmen, büyük bir hizmet ihracatçısıdır. Çin'in emek-yoğun ve sermaye-yoğun ihracatına karşı Hindistan ihracatı sermaye-yoğun ve yetenek-işçilik yoğun bir özellik sergilemektedir¹⁴⁴.

Çin'in Hindistan'a ihraç ettiği mallar incelendiği zaman, gerek Hindistan'ın ihtiyaçlar bakımından çok çeşitlilik arz eden bir nüfusunun ve ekonomisinin olduğu gerekse de Çin'in ekonomik gelişmesinin farklı alanlarda ve özelliklerde geliştiği olgularına ulaşılabilir. Bu bakımdan ithalatta olduğu gibi ihracatta da Çin'in Hindistan ekonomisi açısından önemli bir pozisyonda olduğu söylenilebilir. Çin'in Hindistan'a ihraç ettiği ürünlerin başında telefon setleri, otomatik bilgi işlem makineleri, azotlu gübre elemanlarından iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler v.s, televizyon alım cihazlarını içermeyen monitörler ve projektörler; alıcı cihazlar, antibiyotikler, azot hetero atomlu heterosiklik bileşikler gibi teknolojik seviyesi yüksek olan bazı ürünler gelmektedir. Bu veriler iki ülke ekonomisinin gelişim gösterdiği alanları ortaya koyması açısından verimli ve önemli bulguları içermektedir. Ayrıca söz konusu ürünlerdeki büyüme oranlarının fazlalığı dikkatleri çekmektedir¹⁴⁵.

2.1.3.2. Çin İthalatında Hindistan

Çin ekonomisi her geçen yıl daha da büyümektedir. Teknolojik ve bilgi işlem bakımından da dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer alan Çin, gerek sahip olduğu kaynakların yetersizliği gerekse de ülke kaynaklarından yeterince yararlanamamasından dolayı sanayide kullandığı ham maddelere (petrol, petrol yağları, mineral yağları vb.) yoğun bir şekilde ihtiyaç duymaktadır. Bu ham maddeye olan bağımlılığı ve enerji yetersizliği nedeniyle dışarıdan tedarik etmek zorundadır. Çin devletinin ithalatı, Dünya genelinde yaptığı ithalattaki ilk 10 ürün üzerinden değerlendirildiğinde; tabloda yer alan

¹⁴⁴ George J. Gilboy and Eric Heginbotham, *Chinese and Indian Strategic Behaviour Growing Power and Alarm*, Cambridge University Press, New Delhi 2012, s. 215.

¹⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz.: EK 6. Çin'in Hindistan'a İhraç Ettiği İlk 10 Ürün; Trade Map, Çin'in İthal Ettiği Ürünler, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1|1 (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

tüm ürünlerin Çin ekonomisi açısından önemli olduğu görülmektedir. Çin ithalatında ilk sıraları, “sabit bitkisel yağlar ile jojoba yağı ve bunların fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın), granit, porfir, bazalt, kumtaşı ve diğer anıtsal yapı taşları, elmaslar ve ağırlık olarak pamuk içeren (dikiş ipliği dışındaki) pamuk ipliği gibi ürünler” yer almaktadır. Genel olarak hammaddeye dayalı ürünler ihraç edilmektedir. Bu ürünlerin sanayide ve teknolojide kullanılması, Çin’in sanayi alanındaki gelişmesini ortaya koymasından önemlidir¹⁴⁶.

2013-2016 yılı verilerine göre, Çin ithalatında yer alan ilk 10 ülke sırasıyla şunlardır: Güney Kore, Japonya, Çin¹⁴⁷, Tayvan, ABD, Almanya, Avustralya, Malezya, Brezilya, Suudi Arabistan. Bu ülkelere ek olarak Hindistan devleti, Çin ithalatında 28. Sırada yer bulmaktadır. Çin ekonomisi gün geçtikçe büyümekte ve buna bağlı olarak da Çin’in sanayide kullanabileceği hammaddeye olan ihtiyacı ve bağımlılığı da artmaktadır. Ülke içerisinde yeterince kaynağa sahip olunmadığı için Çin, hammaddeyi yakın çevresinde bulunan ülkelere temin etmektedir. Asya coğrafyasında yer alan ülkeler Çin ekonomisinin ihtiyaç duyduğu hammaddeyi yeterli düzeyde karşılamadığı için, maliyet ve ulaşım giderleri daha az olan bölgelerden ve ülkelere karşılama yoluna gitmektedir. Çin, bölge dışında bulunan ABD, Almanya, Brezilya ve Suudi Arabistan’dan da yoğun miktarda hammadde ithal etmektedir. Neticede, Çin devletinin ekonomik olarak Hindistan’a olan bağımlılığı çok yüksek bir düzeyde değildir. Aksine Hindistan’ın ekonomik olarak Çin’e daha çok bağımlı olması iki ülke ilişkilerindeki ekonomik bağımlılık durumunu asimetrik bir yapıya çekmektedir¹⁴⁸.

2012-2016 yıllarındaki Çin’in Hindistan’dan ithal ettiği ürünlerin başında elmaslar, pamuk ipliği, işlenmemiş bakır, demir cevheri ve konsantreleri dahil kavrulmamış demir piritleri, granit, bazalt, porfir, kumtaşı ve diğer anıtsal yapıları, sabit bitkisel yağlar ile jojoba yağı ve bunların fraksiyonları, alüminyum cevheri ve konsantreleri, pamuk, propilen

¹⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz.: EK 6. Çin’in İthalatında İlk 10 Ülke ve Hindistan; Trade Map, Çin İle Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,

https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|156|699|TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1 ;

<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|156|699|TOTAL||4|1|1|2|1|1|1|1|1>

(Erişim Tarihi: 15.07.2017)

¹⁴⁷ Çin’in Çin’den ithal ettiği ürünler.

¹⁴⁸ Detaylı bilgi için bkz.: EK 8. Çin’in Hindistan’a İthal Ettiği İlk 10 Ürün; Trade Map, Çin ile Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1

(Erişim Tarihi: 16.11.2017)

veya olegenlerin polimerleri gelmektedir. Bu bakımdan Çin'in Hindistan'dan ithal ettiği malların oranları yıldan yıla gelişme ve değişme göstermektedir¹⁴⁹.

Çin ve Hindistan'ın farklı ekonomik yapılara ve özelliklere sahip olması iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin sonucu olarak ekonomik bağımlılıklarının devam edeceğini göstermektedir. Çin ile Hindistan'ın ihraç ürünleri ve üretim grubundaki farklılıklar iki ülke arasındaki ekonomik potansiyeli artırarak, iki ekonominin birbirinin tamamlayıcısı olduğu yönündeki düşünceleri güçlendirmektedir¹⁵⁰.

Çin ve Hindistan'ın hizmet sektörünün yanında sanayi sektörünü genişletmeye ihtiyaç duymaları, ürettikleri ürünlerin ihracatını sağlayacakları pazar arayışı konusunda bölgesel ve küresel bir rekabete gireceklerini göstermektedir. Bu aşamada, Çin'in hâlihazırda dünya pazarlarına yaptığı yoğun tekstil ihracatı, Hindistan'ın geleneksel olarak güçlü olduğu bu üretim alanında Hindistan'ı zayıf düşürmekte ve Çin, Hindistan'ı giyim, deri, baharat ve su ürünlerinde geride bırakmaktadır¹⁵¹.

Aralarındaki karşılıklı ticaret, 2010 yılında %45,29 ve 2011 yılında %21,56 oranında artış göstererek 60 milyar doların üzerine çıkmıştır¹⁵². Günümüzde Çin ve Hindistan arasında gerçekleşen ticaret 100 milyar doların üzerine çıkmıştır. Birbirleriyle olan ticari ilişkilerinde karşılıklı olarak ekonomilerinde büyük açıklar vermelerine rağmen aralarındaki ticari ilişkilerin günümüzde önemli bir noktaya gelmesi hem iki ülke açısından hem de bölgedeki dengeler açısından önemlidir.

Çin günümüzde yakaladığı ekonomik gelişme ve büyüme performansı, sanayi, bilim ve teknolojideki ilerlemeler sayesinde Hindistan ekonomisi açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Çünkü Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu bilim ve sanayi ürünlerin bir kısmını Çin ile geliştirdiği ekonomik ilişkiler yoluyla elde etmektedir. Bu bakımdan iki ülkenin de ticaretlerinin karşılıklı olarak istikrarlı bir şekilde artış eğiliminde olması ve Çin'in gittikçe Hindistan ekonomisindeki payı ve öneminin artması nedeniyle iki ülkenin ekonomik olarak kurdukları karşılıklı bağımlılık temelli ilişkilerin gittikçe daha yoğun

¹⁴⁹ Trade Map, Çin ile Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,
[https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|1|2|1|1|1|1|1|1](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|1|2|1|1|1|1|1|);
[https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|1|1|1|1|1|1|1|1](https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|1|1|1|1|1|1|1|)
(Erişim Tarihi: 15.07.2017)

¹⁵⁰ Ministry of External Affairs of India, *India-China Bilateral Relations*,
<http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/China-January-2012.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2018).

¹⁵¹ J.Mohan Malik, a.g.e., p. 351.

¹⁵² Ministry of External Affairs of India, *India-China Bilateral Relations*,
<http://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/China-January-2012.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2018)

olması beklenmektedir. Fakat karşılıklı olarak gelişen bu bağımlılık ilişkileri Çin açısından asimetric bir özellik sergilemektedir. Hindistan'ın ticari ilişkilerinde Çin'e daha yoğun ve daha çok ekonomik bağımlı temelli ilişkiler sergilemesi, ayrıca aralarındaki ticaret yoğunluğunda Çin'in en üst seviyelerde yer alması Hindistan'ın bunlara karşılık Çin ticaretinde çok daha az varlık göstermesi bakımından aralarındaki karşılıklı bağımlılık durumlarının asimetric bir nitelik taşıdığı vurgulanabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORTA ÖLÇEKLİ GÜÇTEN EKONOMİK SÜPER GÜCE HİNDİSTAN: HİNDİSTAN'IN YAPISAL ANALİZİ VE ÇİN İLE İLİŞKİLERİ

3.1. Hindistan Cumhuriyeti'nin Yapısal Analizi

Hindistan, tarihin en eski ve köklü medeniyetlerinden birinin devamı şeklinde kurulmuştur. Binlerce yıllık tarihi geçmişinde pek çok medeniyete, imparatorluğa ev sahipliği yapmıştır. Kıta devleti görünümüne sahip ülkenin bünyesinde barındırdığı çok farklı ve zengin unsurla dünyadaki gelişmelerde oynadığı önemli rollerle gelecekte de adından çokça söz ettirmesi mümkündür. Hindistan stratejik deniz yollarına, okyanuslara ve bunlara egemen olmak için geliştirdiği önemli politikalara sahip bir ülkedir. Önemli konumundan dolayı geliştirdiği stratejiler ve politikalar gerek coğrafyasında gerekse de dünya genelinde ses getirmektedir.

Hindistan uzun bir dönem boyunca İngilizlerin sömürgesi altında kalmıştır. Ülke ancak 1947 yılında bağımsızlığını kazanabilmiştir. Bu bağımsızlık sonucunda coğrafyanın aynı zamanda Hindistan ve Pakistan şeklinde dini bir bölünme gerçekleştirdiği de görülmüştür. Bu bölünme günümüze kadar iki ülke arasında çok köklü sorunların çıkmasına neden olmuştur. Din, Hindistan'da adeta bir hayat tarzı ve gelenekler karması bir yapıdadır. Birçok Hintli açısından din, rutin işlerden eğitim ve dış politikaya varıncaya dek yaşamın neredeyse her alanında bulunan çok önemli bir unsurdur. Anayasal boyutta laik bir devlet olan Hindistan, Hindu, İslam, Hıristiyanlık, Jainizm, Sihizm ve diğer sayısız dini geleneğe ev sahipliği yapmaktadır. Bünyesinde çok farklı inanç ve dini geleneği barındırdığı için ülkenin hem iç politikasının hem de dış politikasının bu farklılıkları gözetilen bir yapıda ve özellikle şekillenmesini sağlamıştır.

Nitekim Nehru¹⁵³, 1950'li yıllarda ülkede bulunan çok çeşitli etnik unsurun beklentileri doğrultusunda günümüzde bile üzerinde mutabık kalınan bir takım dil reformları gerçekleştirmiştir. Bu durumun kendi kimliklerinin resmi düzeyde tanınması

¹⁵³ Jawaharlal Nehru, 14 Kasım 1914 yılında Allahabad'da doğmuştur. Babası Motilal Nehru, Hindistan bağımsızlık hareketinin ilk öncülerindendir. 1912 yılında Cambridge Üniversitesi'nden mezun olup Hindistan'a dönmüş ve ilerleyen yıllarda Kongre Partisi'nin liderliğine kadar yükselmiştir. Harappa, Jawaharlal Nehru, <http://www.harappa.com/sounds/nehru.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2017)

için çabalayan Tamil, Gucarat, Pencap vb. grupları memnun etmiştir. Bu şekilde Nehru, ülkenin dil üzerinden de olsa birleşmesinin yolunu açmıştır¹⁵⁴.

Hindistan, çok çeşitli ve farklı dinlerin, dillerin, kültür ve halkların bir araya gelerek oluşturduğu önemli bir devlettir. Bu bakımdan Asya'nın ve Dünya'nın ilgi odağı haline gelmiştir. Sahip olduğu bu çok etnisite ve kültürel değerleri muhafaza etmesi ve geleceğe taşıması ülkenin gelişmesi ve zenginleşmesi açısından da son derece önemlidir.

3.1.1. Hindistan Dış Politikası

Tarihsel süreçte Hunların, Moğolların ve İngilizlerin işgaline uğramış olan Hindistan, sürekli bir dış müdahale olasılığını dikkate aldığı için güçlü olunması gerekliliğine dayanan bir dış politikayı takip etmektedir. Ayrıca diğer ülkelerin Hindistan'daki etnisite, din vb. farklılıkları kullanarak ülkeyi bölmeye kalkışabileceklerinden çekinmektedir. Bu nedenle sekülerizm birleştirici bir unsur olarak görülmekte ve geliştirilmeye çalışılmaktadır. Hindistan, Çin'in sahip olduğu statüye kendisinin de sahip olduğuna inanmakta ve kendisinin Pakistan ile aynı statüde tutulmasını kabul etmemektedir. Hindistan, nüfus ve toprak büyüklüğü olarak Pakistan'ın yaklaşık sekiz katı olduğunu, ekonomik gelişme açısından da ondan çok daha ileride olduğunu ileri sürerek bu açılardan Çin ile Hindistan arasında ancak karşılaştırma yapılabileceğini savunmaktadır¹⁵⁵.

Hindistan, Asya bölgesinin “parlayan yıldızı” olarak görülebilir. Çünkü içerisinde barındırdığı çok sayıda etnik, dini, kültürel unsuru bir arada barışçıl bir şekilde muhafaza edebilen bir ülkedir. Ayrıca Asya bölgesinde Amerikan yönetim sistemine benzer bir yönetimle, demokrasi ile yönetilmesi Hindistan'ı önemli bir konuma getirmektedir. Günümüzde yeryüzünün en büyük demokrasisi olarak adının anılması abartılı bir durum değildir.

Hindistan açısından dış politikasının önemi ve başarısı, ülkenin çıkarlarını, sahip olduğu gücü ve konumunu koruyup zenginleştirirken, sebepsiz yere başka devletin milli

¹⁵⁴ Jonah Blank, “Democratization and Development”, *South Asia In World Politics*, (Der. Devin T. Hagerty), Oxford University Press, Pakistan 2006, p. 236.

¹⁵⁵ Tayyar Arı, *Global Politika ve Güney Asya*, Alfa Basımevi, İstanbul 2000, ss. 175-176.

çıkarlarına zarar vermemektir. Bundan dolayı Hindistan'ın, ülkeler arasında oluşabilecek bir çatışma veya savaş durumundan kaçınan bir devlet olduğu görülmektedir¹⁵⁶.

Kutuplaşmanın hat safhada olduğu Soğuk Savaş döneminde bile Hindistan dış politikasında tarafsız olmayı seçmiştir. Hindistan, genel olarak ekonomik ve askeri alanlarda güçlü olmasına rağmen sorunlarını barışçıl yollarla çözme taraftarı olmuştur. Dış politikasında genellikle başka ülkelerle beraber barışçıl ve işbirliğine dayalı tavır sergilemiştir. Hindistan, Soğuk Savaş döneminde kutuplar dışında kalan devletlerin önderliğini yaparak, devletlerarasında görülen silahlanma savaşının sona erdirilmesi, nükleer silahların kullanılabilceği bir savaş riskinin ortadan kaldırılması ve yeni bir ekonomik sistemin inşa edilmesi yönünde çaba sarf etmiştir. Hindistan dış politikasının odağında ve önceliğinde Güney Asya'da bulunan devletler yer almaktadır. Ayrıca bu coğrafyada çalışmalar yürüten bazı kuruluşlarda (SAARC, BİMSTEC) etkin bir şekilde yer almaya çalışmaktadır¹⁵⁷.

3.1.1.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Dış Politika

Hindistan, yarı sömürge durumunda olan bir devlet iken, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından İngiltere'ye karşı bağımsız olabilmek için çabalamıştır¹⁵⁸. İngilizler ülkenin bünyesinde bulunan inanç ve etnik farklılıklardan yararlanarak Hindistan'da Hindu milliyetçiliğinin yükselterek uzun bir dönem boyunca ülkeyi bu yapıda yönetmişlerdir. Fakat zamanla Nehru, Gandhi gibi Kongre Partisi'nin yönetiminde yer alanlar Hindistan'ın bağımsız bir devlet olabilmesi için bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde Müslümanlar da Muhammed Ali Cinnah liderliğinde bağımsız bir devlet kurmak için birleşmişlerdir¹⁵⁹.

Hindistan ve Pakistan iki ayrı devlet olarak 15 Ağustos 1947'de bağımsızlıklarını elde ettiler. Ancak bu durum aralarındaki çatışma ve ihtilafli durumların sona ermesini sağlayamadığı gibi Hindu, Müslüman ve Sih gibi farklı inanç ve etnik grupların

¹⁵⁶ Rajpal Budania, *India's National Security Dilemma: The Pakistan Factor and India's Policy Response*, Indus Publishing, Publisher 2001, pp. 71-76.

¹⁵⁷ Mesut Musayev, a.g.e., s. 285.

¹⁵⁸ N. Jayapalan, *Foreign Policy of India*, Atlantic Publishers, New Delhi 2001, s. 22.

¹⁵⁹ Marc Ferro, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*, İmge Kitabevi, Ankara 2002, ss. 440-451.

birbirleriyle savaşmalarına da neden olmuştur. Sihlerin Müslüman nüfus üzerinde kurduğu baskı ve şiddet nedeniyle milyonlarca insan Pakistan'a göç etmişlerdir¹⁶⁰.

1935 yılında çıkarılan Yönetim Anlaşması'na göre, bu dönemde prenslerin egemenliğinde bulunan eyaletlerin bağımsız olmaları gündeme gelmiş olmasına rağmen bu durum neticesinde Hindistan'ın bölünmesi söz konusu olduğu için anlaşma kabul edilmemiştir. Yine bu dönemde eyalet durumunda olan Bopal, Haydarabat, Travancore ve Johdpur bağımsızlık arayışı içerisinde olmuşlardır¹⁶¹.

3.1.1.1.1. Nehru Döneminde Dış Politika

1947 yılında Hindistan bağımsız bir devlet olarak ortaya çıktıktan sonra P. Jawaharlal Nehru devlet yönetiminde başbakanlık ve dış işleri bakanlıkları görevlerini yürütmüştür¹⁶². Hindistan bağımsız olduktan bir süre sonra da yönetimde tek bir parti hakim olmasına rağmen kısmi bir şekilde Komünist parti ve Sosyal Demokrat Parti gibi partiler de ülkenin dış politikalarında az da olsa etkili olmuşlardır. Buna rağmen ülkenin dış politikasını tamamen Kongre Partisi belirlemiştir¹⁶³.

Nehru tarafından ortaya konulan, ülke dış politikasında uygulanan ve bünyesinde ülkenin geçmişi, kültürü, coğrafyası vb. pek çok etken bulunduran “dış politikamız dış değildir” anlayışı Hindistan'ın iç ve dış politikalarının uyumlu olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan Hindistan dış politikada uyguladığı “bağlantısızlık olgusu” ülkenin benliğinde taşıdığı “geniş ve zengin tarihsel, kültürel, dinsel, sosyal ve siyasal mirasları” barındırmaktadır. Bu şekilde ülkenin dış politikasının zengin iç yapısının bir yansıması olduğu aşikârdır.

Genel hatlarıyla Hindistan'ın Nehru dönemi dış politikası özetlenilirse, Soğuk Savaş döneminde görülen kutuplaşma ve bloklaşma oluşumlarına karşılık tarafsız olma ilkesi gereği hiçbir ülkenin ve bölgenin iç işlerine karışmama ülküsünü ve ülkeler arası ilişkilerde diyalog zeminini içermektedir. Hindistan bu ilke doğrultusunda dış politikasında

¹⁶⁰ Pakistan'a binlerce insan göç etmek için yollara düşmüştür. Bu göç sırasında dönemin The Times gazetesinde çıkan habere göre polis raporunda binlerce insan yolculukta ölmüş ve yol boyunca da binlerce ceset bulunmuştur. Detaylı bilgi için bkz.: KEAY, a.g.e., ss. 502-508.

¹⁶¹ Bu yıllarda Hindistan'da 662 prenslik mevcuttur. Bu prenslikler içinde coğrafi alan bakımından en geniş topraklar Haydarabad'tan elinde bulunmaktaydı. Bazı prenslikler de küçük bir kasaba, şehir görünümündeydi. Hepsini de yönetim olarak İngiliz egemenliğindeydi. Detaylı bilgi için bkz: Sten Widmalm, *Kashmir In Comparative Perspective*, Oxford University Press, New York 2006, p. 31.

¹⁶² N. Jayapalan, *Foreign Policy of India*, Atlantic Publishers, New Delhi 2001, s. 35.

¹⁶³ Jayantanuja Bandyopadhyaya, “From Non Alignment to Pro Imperialism: Class and Foreign Policy in India”, *India's Foreign Policy*, (Eds. Ajjali Ghost ve diğerleri), Dorling Kindersley, Delhi 2009, pp. 5-6.

barış ve diyalog eksenli bir siyaset anlayışını ortaya koyarak dönemin aktif çatışmalı sorun alanlarında Kıbrıs, Kongo, Ortadoğu’da barışı koruma görevlerine katıldığı görülmüştür¹⁶⁴.

3.1.1.1.2. Nehru Sonrası Dönemde Dış Politika

Hindistan, Nehru sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler neticesinde küresel siyaset üzerindeki etkinliğinde azalma meydana gelmiştir. 1963 sonrası dönemde Hindistan’ın Pakistan ve Çin ile yaşadıkları temel sorunlar ülkenin askeri alanda modernleşme zorunluluğunu da açığa çıkartmıştır¹⁶⁵.

Raghavan’a göre, “1947-2005 döneminde Hindistan’ın dış politikasında izlediği temel stratejiler başlıca dört önemli evreden geçmiştir”¹⁶⁶. Bu süreçlerde gerçekleştirilen dış politika evreleri ülkenin güvenlik ve dış politika alanlarında oluşan değişim ve dönüşümleri kapsamaktadır. Bu evreler; 1947-1962 yılları arasından bağlantısızlık politikaların uygulandığı evre, 1963-1970 arası dönemde dünya dengelerinde oluşan iki kutuplu yapının olduğu evre, 1971-1990 arası askeri alanda meydana gelen diplomasi evresi, 1991’den günümüze kadar süren zaman diliminde uygulanan politikaların Soğuk Savaş sonrası dönem şeklinde adlandırıldığı evredir¹⁶⁷.

Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla Hindistan dış politikasında bir takım yenilikler yapmakla beraber küresel sitemdeki konumunu da değiştirmek isteğinde bulunmuştur. Nitekim bu dönemdeki düzen içerisinde ekonomik, siyasi ve askeri alanlarında yaptığı dönüşüm ve değişimler neticesinde Asya bölgesinde ve dünya genelinde etkili bir güç olma isteği ve çabaları başlamıştır¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Mesut Musayev, a.g.e., ss. 286-287.

¹⁶⁵ V. R. Raghavan, “Strategic Culture: A Military Perspective”, içinde *Emerging India: Security and Foreign Policy Perspective*, (Eds. N. S. Sisodia ve C. Uday Bhaskar), Institute for Defence Studies and Analyses, New Delhi 2005, s. 22.

¹⁶⁶ *Bağlantısızlık aşamasında*, daha çok barış temelli ve diyalog kanallarının açık olduğu bir dış politika benimseyen Hindistan, *iki kutuplu aşamada*, kendisine yönelebilecek bir tehdit karşısında hazırlıklı olma durumuna geçmiştir. Sovyetlerin Asya’da yayılmaya başlaması ve kendisine yakın ülkelere ekonomik yardımlarda bulunması açısından Soğuk Savaş dönemindeki Sovyet-Hint ilişkileri önemlidir. Fakat daha sonra *askeri diplomasi merkezli dış politikaya* geçme zarureti ister istemez ülkenin dış politikasına bir takım sertlikler ve önlemler getirmiştir. Son olarak da Sovyetlerin 1991’de yıkılması Hindistan dış politikası için başka bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Çünkü *Soğuk Savaş sonrasında* Doğu Blok’u dağılacak ve Batı Blok’unun yükselişe geçerek, rakipsiz kalmıştır. İşte bu atmosferde Hindistan’ın da dış politikasını Batı endeksli bir hale getirmesi gerekmiştir. Detaylı bilgi için bkz.: V. R. Raghavan, a.g.e., ss. 20-22.

¹⁶⁷ V. R. Raghavan, a.g.e., s. 20.

¹⁶⁸ Mesut Musayev, a.g.e., s.287.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hindistan dış politikasının taşıdığı bir takım özellikleri Schaffer, şu şekilde sıralamaktadır:

İlki, Hindistan dünyanın büyük güçlerinden biri olabilme ihtimalini görmeye ve diğer büyük güçler ile ilişkilerini buna göre tanımlamaya başlamıştır. Bu durum büyük ölçüde Soğuk Savaş sonrasında Sovyet Rusya'nın güçsüzlüğü ile beraber ortaya çıkmıştır. Vajpayee ve Singh dönemlerinde ABD'nin doğal müttefik olduğu söylemi, Nehru dönemi göz önüne alındığında hayal edilemez bir gelişme kabul edilmektedir. Bununla beraber Hindistan'ın nükleer silah sahibi olduğunu açıklamasından sonra Pakistan'ın da devreye girmesiyle Güney Asya'daki nükleer yarış, diğer ülkelerin gözünü Hindistan'a çevrilmesine neden olmuştur. Hindistan dış politikasının *ikinci karakteristik özelliği*, geçmişte olmadığı kadar ekonomi tarafından yürütülmesidir. Soğuk Savaş'tan bu yana Hindistan ihracatı artmaktadır ve Hint ekonomisi yabancı sermayeyle daha çok ilgilenir hale gelmiştir. Hintli politikacılar ve iş adamları da dış politikayı, ekonomik başarının sürdürülmesi konusunda önemli görmektedir. 1990'larla beraber ticaret, yatırım ve enerji güvenliği konuları ekonomik yardım konusunun önüne geçmiştir. Hindistan'ın yeni dış politikasının *üçüncü özeliği*, Doğu komşularına daha çok önem vermeye başlamasıdır. Doğuya Bak olarak isimlendirilen bu politika Çin ile düşmanlığa dayanmamaktadır. Bununla beraber bölgede tek büyük güç olarak Çin'in var olmasının önüne geçilmesi hedefi bulunmaktadır. Hindistan'ın değişen politikasının dördüncü özeliği, Güney Asya ile ilgilidir. Bu noktada Hint dış politikasının duygusal yanını oluşturan Pakistan ile ilişkiler önem kazanmaktadır. Hint dış politikasının son özeliği, küresel yönetim yaklaşımıdır. Hindistan'ın ilk Başbakan'ı Nehru'nun BM ve ilgili diğer kuruluşlara olan yaklaşımıdır. Günümüzde Hindistan dış politikası yürütücüleri de ulusal çıkarlar temelinde uluslararası platformlara büyük önem vermekte ve G-8 çabaları da üyeliği bunlardan biridir¹⁶⁹.

SSCB'nin dağılması neticesinde Soğuk Savaş döneminin son bulması Hindistan açısından küresel sistemin farklı bir şekilde okunmasına neden olmuştur. Bu dönemde Sovyetler Birliği, Hindistan'ın askeri, ekonomik ve jeopolitik bakımdan temel ihtiyaçlarının karşılanması hususunda ülkeye en çok arka çıkan devlet olmuştur. Fakat SSCB'nin yıkılması Hindistan açısından çok önemli olan bu ihtiyaçların başka yerlerden elde etme çabalarına girmesine neden olmuştur. Nitekim teknolojik ve ekonomik bakımdan Hindistan için temel kaynak Batı dünyası olmuştur¹⁷⁰.

3.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla en önemli askerî ve ekonomik müttefikini kaybeden Hindistan, bu tarihten sonra dış politikasını değiştirmekte olan güç

¹⁶⁹ Teresita C. Schaffer, *India and The United Relations in 21st Century: Reinventing Partnership*, Center for Strategic & International Studies, Washington 2009, ss. 4-6.

¹⁷⁰ Teresita C. Schaffer, a.g.e., s.25.

dengelerine uyarlayarak önemli bir dönüşümü başlatmıştır. 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği (AB), ASEAN gibi bölgesel örgütlenmelerin önem kazanması, Hindistan dış politikasının yeni güç merkezleri ile ilişkilerini geliştirmesine olanak tanıyan bir faktör olmuştur. 1991 genel seçimlerinde başarılı olan ve yönetime başbakan olarak geçen Narasimha Rao, bölgesel örgütlenmelerle ilişkileri güçlendirmeye önem vererek İsrail ile siyasi, ekonomik, teknolojik ve savunma iş birliği sürecini normalleştirmeye çalışmıştır¹⁷¹.

Hindistan, doksanlı yıllar boyunca güvenlik eksenli bir Orta Asya politikası benimsemiş, 11 Eylül tarihinde meydana gelen terör saldırıları ülke açısından bir kırılma durumu olmuştur. Hindistan bu tarihten sonra öncelikle ülke güvenliğini sağlayacak yaklaşımlar geliştirilmesinin yanında ekonomisinin kalkınması için de ihtiyaç duyduğu hammaddeyi Orta Asya bölgesinden karşılamak amacıyla bu bölge üzerinde politikalar geliştirmiştir¹⁷².

11 Eylül saldırısı sonrası Hindistan dış politikasına ekonomik perspektifin yanı sıra bir de “Doğu’ya Bak” (*Look East Policy*) doktrinini de eklemiştir. “Doğuya Bak” doktrini, başta Güneydoğu Asya olmak üzere tüm komşu ülkelerle ekonomik ilişkileri artırmayı hedeflemekte ve ekonomik reformları teşvik etmektedir. Bu bağlamda dış politika yapımında ekonomik işbirliğinin esas alınmasını öngörmektedir¹⁷³. Hindistan hükümetinin aynı yıllarda ortaya koyduğu bir diğer dış politika stratejisi ise, “Kuzeye Bak” (*Look North Policy*) doktrinidir. Bu politika Hindistan’ın, Güney Asya pazarına giden yolun ve bölgede istikrar, sekülerizm ve güvenliğin Orta Asya’dan geçtiğini anlamasının ardından oluşturulmuştur. Hindistan, bölgedeki güvenliğin sağlanması ve demokrasinin yerleşmesi için Orta Asya ülkelerine odaklanılması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ülke yetkilileri aşırılık, güvensizlik ve istikrarsızlığın geçici olduğunu savunmaktadır¹⁷⁴. Bundan dolayı Hindistan, Çin ve Pakistan’ı Asya Bölgesi’nde kendisine rakip devletler olarak görmektedir. Bu nedenle hem bölge ülkelerinden kendisine yönelik oluşabilecek tehditlerden korunmak hem de bölgedeki etkinliğini artırmak amacıyla Kuzey eksenli “Look North Policy” politikasını hayata geçirmiştir. Bu politika ile Hindistan Orta Asya ülkeleriyle Pakistan’ın etkili olmadığı bir tampon bölge oluşturma hedefini de

¹⁷¹ Jyotindra Nath Dixit, *India’s Foreign Policy 1947-2003*, Picus Books, India 2003, p. 218.

¹⁷² Fırat Purtaş, , “Türk Cumhuriyetlerin Bağımsızlıklarının 20. Yılında: Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları*, No: 6, 2011, ss. 40-45.

¹⁷³ Rajiv Sikri, “India’s Look East Policy: A Critical Asswssment”, *SouthEast Asia Research Programme*, Institute of Peace and Conflict Studies, Yeni Delhi 2009, ss. 3-8.

¹⁷⁴ Ah. Dar Firdous and Tabassum Firdous, “India’s Response To New Great Game in Central Asia”, *Journal of South Asian Studies*, Vol: 2 No: 1, 2014, pp. 37-42.

taşımaktadır. Yeni Delhi hükümetinin Tacikistan ile ilk ikili ilişkileri geliştirmek suretiyle uygulama safhasına geçilen politika özellikle 2014 sonrasında tüm Orta Asya ülkeleri ile ekonomik ilişkilerin artırılması sonrasında oldukça etkili bir hal almıştır¹⁷⁵.

Bu süreçte Hindistan, zamanla Çin gibi ülkeleri rakip olarak görmeye başlayarak ekonomik ve siyasal alanlarda geçmeye çalışmıştır. Hindistan, en azından Çin'den daha güçlü ve daha etkili bir ülke olmaya gayret etmiştir. Ülke önceleri siyasi ağırlıklı bir dış politika izlerken 11 Eylül saldırılarından sonra ekonomik ağırlıklı ve yine barış içinde yaşamının etkin olduğu bir dış politikayı benimsemiştir.

Ayrıca 2012 yılında Hindistan Dışişleri Bakanı Shiri E. Ahamed tarafından "Orta Asya ile Bağlantı Kurma Politikası" (*Connect Central Asia Policy*) ilan edilmiştir. Bu politika, enerji, doğal kaynaklar, sağlık, turizm, teknoloji gibi birçok alanda Orta Asya ülkeleri ile işbirliğini derinleştirme amacı taşımaktadır. Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) başta olmak üzere çeşitli örgütlerin de katkısıyla, enerji sektörü çıkış noktası olmak üzere ekonomik ilişkiler vasıtasıyla politik ilişkiler güçlendirilmek istenmektedir¹⁷⁶. 2012'de ilan edilen bu politika Hindistan ve Orta Asya ülkeleri arasındaki diyalogun artırılmasına yönelik çalışmalarını da kapsamaktadır. Hindistan Dünya İle İlişkiler Konseyi (ICWA) bu çalışmaların yürütülmesinde merkezi bir rol oynamaktadır¹⁷⁷. Bu dönemin dış politikasının ekonomik ilişkilerin önemine vurgu yaptığı görülmektedir. Stratejinin temel amacı da ekonomik işbirliği yoluyla Orta Asya ülkeleri ile stratejik ortaklık kurabilmek şeklindedir.

Hindistan'ın ekonomi ağırlıklı dış politikasına bakıldığında, Yeni Delhi hükümetinin özellikle Orta Asya'nın enerji kaynakları ile ilgilendiği görülmektedir. Dünyada en fazla enerji tüketen ülkeler sıralamasında altıncı sırada bulunan ve yılda %8-9 büyüme sağlayan ekonomisinin enerji ihtiyacı sürekli artmaktadır. Bundan dolayı Yeni Delhi, Orta Asya ülkelerine enerji yatırımları yapmaktadır. Hindistan'ın bölge ile doğrudan kara sınırının bulunmaması, Orta Asya ülkeleri ile ticaretin gelişmesine engel teşkil ettiğinden bölge ile ticaretini İran üzerinden yapmaktadır. Bu nedenle bölge ile ekonomik ilişkilerde sınırlı da olsa gelişmeler yaşanmaktadır. Orta Asya bölgesiyle doğrudan teması kurmak ve ekonomik alanda ilişkiler geliştirmek noktasında kararlılık gösteren Hindistan,

¹⁷⁵ Türkan Budak, "Hindistan'ın Orta Asya Politikası, *Bilgesam Analiz/Orta Asya*, No: 1223, 2015, ss. 1-10.

¹⁷⁶ Arvind Gupta, "India and Central ASIA: Need for a Pro-Active Approach", *Institute for Defence Studied and Analyses*, 2013, ss. 2-5.

¹⁷⁷ Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz: India-Central Dialogue II <http://www.icwa.in/pdfs/ReportonCADII.pdf> (Erişim Tarihi: 22.10.2017)

bu konuda önemli adımlar atmıştır. TAPI doğal gaz boru hattı projesi bu alandaki en önemli gelişmelerden birisidir¹⁷⁸.

Hindistan'ın Orta Asya politikasında güvenlik unsuru her zaman önemli bir konumda olmuştur. Bölgenin Pakistan, Afganistan ve Çin ile komşu olması, stratejik açıdan değerini artırmaktadır. SSCB'nin dağılmasının ardından meydana gelen güç boşluğu, istikrarsızlık ve buna bağlı olarak iç çatışmalar, etnik gerilimlere neden olmuştur. Bölgede ortaya çıkan istikrarsızlık unsurları, Yeni Delhi'nin güvenlik endişelerini artırmıştır. Keşmir sorunu, Afganistan'da Taliban'ın iktidara gelmesi ve Çin ile Pakistan'ın Orta Asya ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışması, Hindistan'ın ilgisini bölgeye yöneltmiştir. Zira Hindistan, Orta Asya ülkelerinin güvenliğini kendi ülke güvenliği ve istikrarını olumsuz etkilememesi adına sağlamak istemektedir. Aynı zamanda bölgede rakip olarak görmekte olduğu Çin ve Pakistan'ın Orta Asya'da yükselişini dengelemek için bölgeye yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır¹⁷⁹.

3.1.2. Hindistan'ın Ekonomik Yapısı

Hindistan, 1947'de bağımsızlığını kazandığından bu yana ekonomi alanında önemli ilerlemeler elde etmiştir. Hindistan'ın sahip olduğu verimli tabii kaynakları ve nitelikli insan potansiyeli bu ilerlemelerin gerçekleştirilmesinde etkili unsurların başında gelmiştir. Hindistan bu dönemde sanayi alanında ve hizmet sektöründe önemli gelişmeler kaydedilmesine rağmen GSYİH'nin %32'ni iş gücünün de %65'ini sağlayan tarım sektörü ülke ekonomisindeki önemli konumu sürdürmektedir. Endüstriyel kalkınmaya rağmen işsizlik probleminin devam etmekte olduğunu belirtmek gerekir¹⁸⁰.

Bu bağlamda, Hindistan'ın nüfusu her geçen gün daha da artmaktadır. Dolayısıyla dünyanın en fazla nüfusa sahip ikinci ülkesi konumunda olan Hindistan, ekonomik olarak ilerlemeler sağlasa da bu kalabalık nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak noktasında zor durumda kalabildiğini görmek mümkündür.

Hindistan kurulduktan sonra, bazı kritik değerdeki sanayi dallarında kamu sektörünün önemi daha da yüksek olması kaydıyla ülkedeki büyümeyi sağlamak amacıyla

¹⁷⁸ Micha'el Tanchum, Shalem Collage, "India's Central Asia ambitions outfoxed by China and Russia", East Asia Forum, <http://www.eastasiaforum.org/2013/10/12/indias-central-asia-ambitions-outfoxed-by-china-and-russia/> (Erişim Tarihi: 04.08.2017)

¹⁷⁹ Türkan Budak, a.g.e., s.5.

¹⁸⁰ Barış Tolga Kılıçkap, *Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan*, 1. Basım, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 41.

ekonomide planlı bir şekilde kalkınma modelini devreye sokmuştur. Yani bu dönemde özel ve kamu sektörleri bir arada olduğundan “karma ekonomi modeli” uygulanmıştır¹⁸¹. Bu bakımdan karma ekonomi ülkenin gelişmesi ve düzenli büyümesi için önemlidir. Karma ekonomi modeli ülkenin nitelikli ve dengeli büyümesini sağlayacak model olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu sistemde, devletin vatandaşa hizmet vermede yeterli olmadığı durumlarda özel sektör eliyle vatandaşının ihtiyaçlarını karşılaması mümkündür.

Günümüzde Hindistan ekonomisi teknolojik ilerlemeler alanında dünyanın önde gelen en önemli ekonomilerinden biridir. Bunun başlıca nedeni olarak çok sayıda nitelikli eğitilmiş nüfusa sahip olması gösterilebilir. Bu nitelikli nüfusun yoğun olarak nükleer enerji, uydular, savaş uçakları, yazılım tasarımları, okyanus bilimi vb. alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir¹⁸².

Ülke ekonomisi başlıca iki temel yapıdadır. Bu yapıların bir tarafında, orta sınıfta yer alan en kaliteli ve nitelikli bireylerini barındıran modern ve global rekabet unsurlarını içeren bilgiye dayanan hizmet dalının olduğu, diğer tarafta da büyük çoğunluğu düşük eğitilmiş insan gücünü barındıran verimi de ülkedeki yağışlara bağlı olarak gerçekleşen tarım sektörü bulunmaktadır. Günümüzde Hindistan’da henüz yetersiz olsa da imalat sektörü de etkin olmaya başlamıştır¹⁸³.

Güncel ekonomik gelişme seviyesi bakımından dünyanın gelişmiş ekonomileri ile rekabet eden Hindistan, teknolojik, sanayi, uzay, yazılım ve bilim alanlarında da ön sıralarda yer almaya başlamıştır. Gerek sahip olduğu kaynaklar gerekse de genç nüfusu ile sağladığı büyük atılımlar ve ekonomik gelişmeler neticesinde çok uzun bir süre daha kendinden söz ettirmeyi başaracaktır.

Hindistan ekonomisi için önem teşkil eden bazı alanlar şunlardır:

Tarım ve Hayvancılık: Hindistan’ın tarım sektöründeki en büyük gelişme “Yeşil Devrim” diye adlandırılan sulama, yüksek kaliteli tohumlar ve gübrelemenin daha yaygın bir biçimde kullanılmasına bağlı olan verimlilik artışıdır. Doğal kaynaklar açısından

¹⁸¹ Zehra Mumcu ve Fatma Ünsal, “Hindistan Ülke Etüdü”, *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, 1998, ss.10-11.

¹⁸² A.g.e., ss.10-11.

¹⁸³ Ahmet Toprak, *Hindistan Cumhuriyeti Ülke Raporu*, İzmir Ticaret Odası, Mart 2016
http://fizto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1478504751.pdf
 (Erişim Tarihi: 10.08.2017)

küresel sistemin en zengin ülkelerinden biridir. Hindistan topraklarının yaklaşık %22'si ormanlık alanlardan oluşmaktadır¹⁸⁴.

Hindistan ekonomisi ve nüfusu açısından tarım kritik ve önemli bir konumdadır. 1960'larda tarım alanında uygulanan yeşil devrim diye adlandırılan reformlar sonrasında bu sektör ülke ekonomisi açısından daha fazla önem elde etmiştir. Bunun sonucu olarak, kırsal kesimlerde yaşayan Hintli kadınların tarımsal faaliyetlere yoğun bir şekilde katılım sağladığı görülmüştür. Ancak tarım sektörü, ülke nüfusunun iş gücü oranında %60 istihdam sağlamasına rağmen bu dönemde GSYİH'nin %24'ünden daha alt değerdedir. Tarım ve tarımsal ürünlerin GSYİH içindeki oranı 2000-2001 döneminde %24 iken; 2005-2006'da %18'e kadar düşmüştür. Hindistan'da yetiştirilen bazı temel tarımsal ürünler; pirinç, buğday, şeker kamışı, pamuk ve yağ tohumlarıdır. Bu ürünlere ek olarak Hindistan, çay üreten ve tüketen ülke bakımından dünyanın en büyüğü konumundadır¹⁸⁵.

Hindistan nüfusunun yaklaşık olarak üçte ikisi kırsal alanlarda bulunmakta ve tarım sektörü, kırsal nüfusun başlıca geçim kaynağını meydana getirmektedir. Hindistan'da tarımsal ürünler ihracatı devlet tarafından serbest bırakılması sonucunda bu alandaki ürünler ülke ticaretinde önemli bir konuma yükselmiştir. Devlet, buğday, pirinç ve tohum ürünlerine "sübvansiyon" uygulaması yapılarak çiftçilere bedava elektrik ve sulama hizmetleri vermiştir. Tüm bu uygulamalar neticesinde Hindistan tarım alanında dünyanın en önemli ülkelerinden biri haline gelmiştir¹⁸⁶.

Son zamanlarda Hindistan ekonomisinin tarım ürünlerine olan bağımlılığı azalmasına rağmen GSYİH'deki istikrarsızlık durumu aynı şekilde muson yağmurlarına bağlı olmaktadır. Tarımla geçinen nüfusun büyük çoğunluğu yoksulluk sınırının altında bir gelire sahiptir. Hindistan'ın kırsal alanda nüfusunun gelir düzeyi bu konudaki dünya sıralamasında oldukça gerilerde yer almaktadır¹⁸⁷.

Yüzölçümü bakımından dünyanın yedinci büyük ülkesi konumunda bulunan Hindistan, elverişli tarımsal koşullara sahip olduğu için tarımsal ürün ihracatında büyük

¹⁸⁴ Barış Tolga Kılıçkap, a.g.e., s. 47.

¹⁸⁵ Mruthaunjaya and P. Ranjitha, "The Indian Agricultural Research System: Structure. Journal of International Economics", Vol: 7, No: 4, 2009, pp. 317–322.

¹⁸⁶ Carl E. Pray and Eininger, The Private Sector in Agricultural Research Systems: The Journal of Agrobiothecnology Management and Economics. Vol.13, No.4, p. 7.

¹⁸⁷ T.C Ekonomi Bakanlığı, Genel Ekonomik Durum,

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home?_afLoop=23436939610249734&_afWindowMode=0&_afWindowId=w3fihqj4e&_adf.ctrl-state=w9w27bc2x_22#!%40%40%3F_afWindowId%3Dw3fihqj4e%26_afLoop%3D23436939610249734%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Dw9w27bc2x_26 (20.04.2018)

gelişmeler sağlamıştır. Günümüzde gıda üreticisi bakımından dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Aynı zamanda tarım sektörü, ülke ekonomisinde tüketici harcamalarının yaklaşık olarak %30'una denk gelmektedir¹⁸⁸.

Hindistan, sahip olduğu geniş toprakların tarım ve hayvancılığa elverişli olması nedeniyle tarım sektöründe ilerlemeler kaydedilmektedir. Yine ülkenin sahip olduğu teknolojik imkânlar ve elverişli iklimi sayesinde tarım ve hayvancılık gün geçtikçe daha çok gelişmektedir. Fakat Hinduizm inancının etkisiyle Hindistan'da vejetaryen olan insanların sayısı oldukça yüksektir. Hinduizm'de ineklerin kutsal sayılması nedeniyle hayvancılığın ve dolayısıyla hayvansal ürünlerin (et tüketimi gibi) tüketiminin düşük oranlarda olmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle hayvancılık sektörünün diğer faaliyetlerden farklı olarak kendisini kısıtlayan bir inancın etkisi altında daha sabit seyrettiği kaydedilmektedir.

Sanayi: Ülke ekonomisinin yaklaşık olarak %25'ini oluşturmaktadır. Ancak bu oranın Doğu Asya'nın bazı devletlerinde %30-40 olduğu görülmektedir. Hindistan'da sanayi sektörünün büyümesi şu şekilde; 1980-1990'da yaklaşık %7, 2002'de %3,6, 2013'te %5, 2014 yılında %5,9, 2015'te %7,4, 2016 sonunda ise %8,1 oranında meydana gelmiştir¹⁸⁹.

Sanayideki önemli gelişmelere rağmen Hindistan'da uygulanmaya çalışılan reformların hedeflerine ulaşmadığı görülmektedir. Hindistan Asya Bölgesindeki en büyük rakibi durumunda olan Çin ile karşılaştırıldığında Çin'in GSYİH içindeki sanayi payı %35 oranında görülürken Hindistan'da bu oran %25 seviyelerindedir¹⁹⁰.

Hindistan'da başlıca sanayi ürünleri/hizmetler: Hindistan'da üretilen başlıca sanayi ürünleri; Tekstil sektöründe üretilen ürünler, ilaç, otomotiv, inşaat sektörü, yazılım ve donanım alanındaki materyaller vb. alanlarda yoğunlaştığı ve uzmanlaştığı görülmektedir¹⁹¹.

¹⁸⁸ Hindistan Ülke Raporu, <http://www.kto.org.tr/d/file/hindistan-ulke-raporu-2017.pdf> (20.04.2018)

¹⁸⁹ Konya Ticaret Odası, Hindistan Ülke Raporu, <http://www.kto.org.tr/d/file/hindistan-ulke-raporu-2017.pdf> (20.04.2018)

¹⁹⁰Hamidullah Furmoly, Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyümeye Etkileri: Hindistan Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, s. 80.

¹⁹¹ Konya Ticaret Odası, Hindistan Ülke Raporu, s. 6, <http://www.kto.org.tr/d/file/hindistan-ulke-raporu-2017.pdf> (20.04.2018)

Ayrıca yazılım sanayisi, Hindistan sanayisinin en hızlı gelişme gösteren sektörlerinin başında gelmektedir. Bilgisayar yazılım teknolojisi bakımından Hindistan dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Gün geçtikçe bu alanda ilerlemeler kaydetmektedir. Motorola'nın Hindistan'daki faaliyetleri sonucunda, verilmesi oldukça güç olan SEI 5 seviye lisansı alınmıştır. ISO 9002 lisansı vardır. Hintli yazılım şirketlerinin müşterileri arasında tanınmış bankalar, havayolu şirketleri ve sigorta şirketleri bulunmaktadır¹⁹².

Otomotiv: Hindistan'da 1944 yılına kadar ithal araçlar kullanılmaktayken 1944 senesinde yerli bir üretici olan Premier kurularak General Motors ve Fiat için araba üretmeye başlamıştır. 1945 yılında Mahindra kardeşler tarafından tesis kurularak CJ-3A model cıp üretmeye başlamışlardır. 1970'lerde satışlar daha çok traktör, ticari araç ve motosikletler olmuştur. 1980'lere kadar Hindistan ve Premier'in hakim olduğu pazarda liberalleşmeyle birlikte Suzuki, Toyota ve Maruti Suzuki gibi markalar girmeye başlamıştır¹⁹³.

Hindistan otomotiv sektöründe: Toplam Yurtiçi Hasıla'nın %7,1'ini, sanayi hasılanın %27'sini, üretim hasılasının %45'ini, Toplam ihracatın %4,3'ünü, Tüketim vergi gelirlerinin %13'ünü, Ar-Ge harcamalarının %8'ini karşılamaktadır¹⁹⁴.

Hindistan Otomotiv sektörü 2006 yılında; Yurtiçi Hasıla'nın %5'ini üretirken, 10 milyon istihdam ve 35 milyar dolar ciroya sahipti. 2006 yılında 10 yıllık Otomotiv Misyon Planı geliştirilmiş, 2016 yılı için otomotiv sektörünün yurtiçi hasılanın %10'unu üretir hale gelmesi, 25 milyon ek istihdam oluşturulması ve 145 milyar dolar ciro hedeflenmiştir. Her ne kadar bu hedefler uzak görünse de sektör 2015 itibariyle yurtiçi hasılanın %7,1'ini üretir hale gelmiş, 19 milyon ilave istihdam üretmiş ve 91 milyar dolar ciroya ulaşmıştır. Hindistan'da her 1.000 kişi için 18 araba, 5 ticari araç ve 91 motosiklet bulunmaktadır¹⁹⁵.

¹⁹² Zehra Mumcu, Fatma Ünsal, "Hindistan Ülke Etüdü", *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, 1998, ss. 54-55.

¹⁹³ T.C. Yeni Delhi Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Hindistan Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayi Ülke Notu, Kasım 2015, s. 5.

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218759;jsessionid=N786F8unONsMTMC-epQtX98MgVpaZzMzPT5SnTjwi6QADz7sG2U0!1350975906> (24.04.2018)

¹⁹⁴ T.C. Yeni Delhi Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Hindistan Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayi Ülke Notu, Kasım 2015, s. 5.

<https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-218759;jsessionid=N786F8unONsMTMC-epQtX98MgVpaZzMzPT5SnTjwi6QADz7sG2U0!1350975906> (24.04.2018)

¹⁹⁵ A.g.e.

Tekstil ve Hazır Giyim: Ülke ekonomisinin ve ihracatının en önemli alanlarından. Hindistan sanayisinde tekstil üretimi yaklaşık %14 seviyesindedir. 2005-2006 dönemde imalat sanayi %8 büyüme kaydetmiş tekstil ve hazır giyim alanında %16,4 şeklinde büyüme gerçekleşmiştir. Hindistan günümüzde dünyada üçüncü büyük pamuk üreticisi konumundadır¹⁹⁶. Pamuk ipliği üretimi bakımından dünyanın ikincisi aynı zamanda süt üretiminde birinci sırada ve pamuk ekim alanı bakımından da dünyada ikinci sırada yer almaktadır¹⁹⁷.

Perakende Sektörü: Hindistan'da bu sektörde bir takım tedbirler alınmıştır. *India Brand Equity Foundation (IBEF)* raporlarına göre, sektör 435 milyar dolar gibi önemli bir büyüklüğe ulaşmıştır. Aynı şekilde bu sektörün ekonomideki payı %7 civarındadır. Küresel Perakende Büyüme Endeksi (*GRDI*) yıllık raporlarına göre; Hindistan bu sektörde üç yıl boyunca ilk sırada bulunmuştur. *The Economist*'in tahminine göre ise, Hindistan ekonomisinde perakende sektörü 2020'e kadar 400 milyar dolar gibi önemli bir oranda büyüyecek bir alt yapıya sahiptir¹⁹⁸.

Hindistan perakende sektöründe mağazaların fazlalığı açısından dünyada ilk sırada bulunmaktadır. Bu açıdan her 1000 kişiye 11 mağaza düşmesinin yanında geleneksel marketler (*mom&pop*) de günümüzde bu sektörde bulunmaktadır¹⁹⁹.

Hizmet Sektörü: Hindistan ekonomisinde, hizmet sektörü ülke ekonomisinin büyümesinde motor rolünü görmektedir. Aynı zamanda bu sektör, Hindistan ekonomisinin en hızlı büyüyen alanlarından biridir. Çalışan nüfus içerisinde neredeyse iki Hintliden biri bu sektörde çalışmaktadır²⁰⁰.

Hindistan'da telekomünikasyon sektörünün yanı sıra yazılım sektörü de en fazla ilerleme kaydedilen alanların başında bulunmaktadır. Bu alanda görülen hizmetler sektörü oldukça eskilere giden bir geçmişi bulunmaktadır. 1950'lerde kurulan Hindistan Teknoloji Enstitüsü (*Indian Institute of Technology-IIT*)'nde 2004'te toplam 30.000 öğrencinin kaydı

¹⁹⁶ Supriya Roy Chowdhury, Political Economy of India's Textile Industry: The Case of Maharashtra in 1984-89, *Pacific Affairs*, Vol: 68, No: 2, 1995, p.237.

¹⁹⁷ Dorothy G. Shepherd, "Indian Textile, Journal of Indian Textile History", *Artibus Asiae*, Vol:19, No:1, 1956, p. 77.

¹⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Hindistan Gıda ve Perakende Yerde Pazar Araştırması Ocak 2013, s. 9,

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK154209;jsessionid=EVJ9TYHIGqp5bf997juqX7Qq8pOm3OY15xZ83n1-4JXFvr_Rs3lu!779630617 (11.10.2017)

¹⁹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, a.g.e., ss.10-14.

²⁰⁰ Das Lawly and Rajesh Raut, " Impact Of Changes In Service Sector In India In Shaping The Future of Business & Society", *Procedia Economics and Finance*, Vol: 11, 2014, p.798.

yer almaktadır. Ayrıca bu enstitü Hindistan'ın küresel düzeylerde nitelikli ve gelişmiş teknolojik işgücünün alt yapılarını oluşturmaktadır. Enstitü başka kurumlarla işbirliği yaparak mühendislik, bilgi teknoloji gibi dallarda nitelikli uzaman bireylerin yetişmesini sağlamaktadır²⁰¹.

Çalışmada Hindistan ekonomisi genel olarak Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemlere ayrılarak incelenilmeye çalışıldı. 1950'lerden sonra birbiriyle iç içe geçmiş beş döneme ayrılmıştır. Bu dönemlerde meydana gelen gelişmeler de Soğuk Savaş öncesi ya da Soğuk Savaş sonrası olarak ayrı ayrı ele alınmıştır. 1950 sonrası Hindistan ekonomisinin gelişimi iç ve dış etkenlere bağlı olarak beş döneme ayrılabilir²⁰². Bu dönemler:

- 1) 1950-1965: Planlı Ekonomi Dönemi
- 2) 1965-1973: Yeşil Devrim Dönemi
- 3) 1973-1980: Dış Şoklara Uyum Dönemi
- 4) 1980-1991: Ekonomik Liberalleşme (Serbestleşme) Dönemi
- 5) 1991 Sonrası: Ekonomik İstikrar ve Yapısal Uyum Dönemi

Bu beş dönemin ilk dördü Soğuk Savaş döneminde meydana gelen gelişmeler olduğu için Hindistan'ın Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Ekonomik Yapısı başlığı altında incelenmiştir. Geriye kalan, 1991 Sonrası: Ekonomik İstikrar ve Yapısal Uyum Dönemi maddesi kapsamındaki gelişmeler de Soğuk Savaş Sonrasını içerdiği için Hindistan'ın Soğuk Savaş Sonrası Ekonomik Yapısı başlığı altında incelenmeye çalışılmıştır.

3.1.2.1. Soğuk Savaş Dönemi ve Öncesi Ekonomik Yapı

Hindistan, günümüzün en önemli ekonomilerinden biri konumundadır. Ülkenin sahip olduğu genç ve bir milyarı aşkın nüfusu ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yine ülkenin uyguladığı sanayi politikaları ve reformları ile sahip

²⁰¹ Hamidullah Furmoly, a.g.e., ss. 86-87.

²⁰² Sushanta K. Mallick, "Modelling Macroeconomic Adjustment with Growth in Developing Economies: The Case of India", England 1999., Detaylı bilgi için bkz: https://books.google.com.tr/books?id=pIlsCQAAQBAJ&pg=PA168&lpg=PA168&dq=S.K.+Mallick,+%E2%80%9CModelling+Macroeconomic+Adjustment+with+Growth+in+Developing+Economies:+The+Case+of+India%E2%80%9D&source=bl&ots=8bAV3C_7Oq&sig=mJ__anNNZjlAH2eODsToDoHzAM0&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjCsKT2r77ZAhUPalAKHRcHAN8Q6AEIJzAA#v=onepage&q=S.K.%20Mallick%2C%20%E2%80%9CModelling%20Macroeconomic%20Adjustment%20with%20Growth%20in%20Developing%20Economies%3A%20The%20Case%20of%20India%E2%80%9D&f=false (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

olduğu elverişli ve geniş pazar olanakları sayesinde ülkeye dışarıdan yatırımcıların gelmesini sağlamaktadır.

Hindistan bağımsız olduktan sonra, hükümetleri tarafından neredeyse 1980'lerin ortalarına dek “sosyalizm politikalarını” uygulamışlardır. Ancak ekonomi alanında reform yapma ihtiyacı meydana geldikten sonra, Hindistan hükümeti “beş yıllık kalkınma planlarını” devreye koymuştur. 1950-1960 döneminde yürürlüğe konulan bu kalkınma planları, özellikle tarımsal faaliyetler, ağır sanayileşmenin yanında aşırı nüfus yoğunluğunun tek bir yere veya alanda toplanmasını engellemek amacıyla sanayi merkezlerini büyük öneme sahip dört önemli kent olan Yeni Delhi, Mumbai, Kalküta, Chennai’de kurulmasını öngörmüştür²⁰³.

Bu politikalardan sonra Hindistan ekonomide planlı kalkınma stratejisi izlemiştir. Buna göre, sanayi alanındaki faaliyetlere önem verecek ve kamu sektörünün yetersiz olduğu/olacağı alanlarda özel sektörün devreye girmesini sağlayarak ülkenin kalkınmasının daha kolay ve hızlı bir şekilde oluşmasını sağlamaya çalışacaktır.

Hindistan bağımsız olmadan önce ekonomik olarak çok kötü bir durumdaydı. 1950-1980 arası dönemde Hindistan ekonomisi ancak yıllık %0,8’lik bir büyüme hızına erişebilmiştir. Fakat 1950-1980 arası dönemde ise %3,5 civarında büyüme hızına ulaşmıştır. Buna rağmen ülke nüfusu da bu dönemde arttığından dolayı birey başına düşen gelirden herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Nehru’nun “Fabyan sosyalist politikalarının” neticesinde ülkenin Başbakanı İndira Gandhi döneminde Hindistan ekonomi tarihinin en kötü dönemlerinden birini yaşamıştır²⁰⁴.

Başbakan Nehru döneminde Hindistan’ın özellikle sanayi alanında dünyanın süper gücü olması için çok çaba sarf etmiştir. Nehru zamanında İngiliz yönetimiyle kıyaslanıldığında ülke ekonomisi yaklaşık olarak üç kat fazla gelişme göstermiş, çocuk ölümlerinde yarıya yakın azalma görülmüş ve okuryazar olan nüfusun oranı neredeyse üç kat artmıştır. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen, ekonomi az gelişmiş, işsizlik oranı artmış,

²⁰³ Anupam Srivastava, “Globalization and Economic Liberalization”, *South Asia In World Politics*, (Der. Devin T. Hagerty), Oxford University Press, New York 2006, s. 261.

²⁰⁴ Detaylı bilgi için bkz.: Foreign Affairs, Hindistan Ekonomisi, <http://www.foreignaffairs.org> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

ithal ürünlerine ve teknolojiye olan talep düzeyinde artma meydana gelmiştir. Hindistan ekonomisi, Uzak Doğu ülkelerine göre geri kalmıştır²⁰⁵.

Hindistan hükümeti, yerelde bulunan özel sektör faktörünü geliştirmek ve ülke firmalarına ülke dışından katılımları azaltmak amacıyla “1951’de Endüstri Gelişim ve Düzenleme Kanunu”, “1969’da Tekel ve Ticaret Kısıtlayıcı Uygulamalar Kanunu” ve “1973’de Döviz Düzenleme Kanunu” yürürlüğe koyulmuştur. Ancak zamanla esnetilmeyen bu aşırı korumacı politikalar neticesinde “Lisans Kuralı” olarak bilinen uygulamanın doğmasına neden olmuştur. Lisans hakkı almak için, “Hükümet İzin Belgesi” zorunlu olması siyasal, bürokratik ve ekonomik alanlarda sorunların başlamasına neden olmuştur. Bu dönemde, yüksek gümrük vergileriyle baskılanmış bir durumda bulunan Hindistan ekonomisinde üretim alanında verimli olmayan durumların yanı sıra yüksek maliyetli ve kalite bakımından da düşük ürünlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁰⁶.

Hindistan’da Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde ekonomi alanında gerçekleştirilen bir takım reformlar vardır. Bu reformlara değinilmeden ülke ekonomisi hakkında detaylı ve net bir şekilde bilgi sahibi olmak zordur. Hindistan’ın Soğuk Savaş dönemi ve öncesinde ekonomide gerçekleştirdiği reformlar:²⁰⁷

1950-1965 döneminin ilk senelerinde uygulamaya konulan liberal sisteme dayalı sanayi politikaları, 1957 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun nedenlerinin başında 1954 seçimlerini mecliste bulunan sol kesimin ılımlılara karşı seçimde başarıyla çıkması sonrasında hedeflerinin nihayetinde sosyalist görüşün hakim olduğu bir toplum modelini hayata geçirmek olduğunu belirtmeleri gelmektedir. Bu dönemde ekonomi alanında ilerlemenin genel çerçevesi çizilerek “karma ekonomik modele” geçiş için hazırlıklar yapılmıştır. Nehru ve Mahalanobis tarafından oluşturulan çerçevede, Hindistan, “kendine yeterli ve akabinde sosyal eşitliği sağlayacak ekonomik büyüme” şiarıyla belirlenen bir ekonomik kalkınma politikasını benimsemiştir. “Mehalanobis modeli” olarak da bilinen bu dönemde, gayesi uzun soluklu olabilecek ekonomik gelişmeyi kolaylaştıracak düzeyde yatırımlarda ağır sanayi ve ülkenin alt yapısına öncelik verilmiştir. Ülke bağımsız olduktan sonra yürürlüğe konulan ve kısmen daha liberal denilebilecek sanayi politikalarının

²⁰⁵ Ramesh Thakur, “India In The World, Neither Rich, Powerful or Principled”, *Foreign Affairs*, Vol: 76, No: 4, June/August 1997, pp. 15-16.

²⁰⁶ Anupam Srivastava, a.g.e., p. 261.

²⁰⁷ Hindistan’ın Soğuk Savaş Dönemi ve öncesinde gerçekleştirdiği reformları başlıca dört başlıkla incelenebilir. Bunlar: “1950-1965 Planlı Ekonomi Dönemi, 1965-1973 Yeşil Devrim Dönemi, 1973-1980 Dış Şoklara Uyum Dönemi, 1980-1991 Ekonomik Liberalleşme Dönemi”dir.

nihayete erdirilmesinin bir diğer nedeni de 1957’de meydana gelen “Döviz Krizi’dir”. Bu kriz döneminde, İkinci Dünya Savaşı esnasında yükselen döviz rezervlerine güvenilerek ithalat alanında serbestleşme politikası izlenmiştir. Ancak “İngiliz sterlinin %40 devalüe edilmesinin” sonucunda rezervler tükenme derecesine gelince ithal yasağı yürürlüğe konulmuştur²⁰⁸.

Hindistan’ın 1962’de Çin; 1965’te Pakistan ile yaptıkları savaşlar nedeniyle dış şokları arttırıcı bir şekilde askeri harcamalara girilmiştir. 1960’larda meydana gelen tarımsal durgunluk; 1965’te ve 1966’daki kuraklık nedeni gibi iç şokların etkisiyle 1965-1967 döneminde tekrar döviz krizi meydana gelmiştir²⁰⁹. Bu dönemde Hindistan yöneticileri, 1965-1967 döneminde “Bihar eyaletinde yaşanan kıtlık” gibi bir benzerinin tekrardan yaşanmaması için “Yeşil Devrim”²¹⁰ isimli reformlarla yoksulluğu azaltmaya yönelik bir takım adımlar atmışlardır²¹¹.

Ülkedeki ekili arazilerin arttırılması ve nüfusun ihtiyaçlarının yerine getirilmesi amacıyla bazı adımlar atıldıysa da “Bihar Kıtlığı” meydana gelince 1967’de bu politikalara ek olarak çiftçinin sulama ve kaliteli tohum ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik geniş çaplı politikalar devreye konulmuştur. Bu politikalar uygulanmaya başlandıktan on yıl sonra tarım anındaki üretim verileri 1950 yılındaki üretim miktarını ikiye katlayarak Hindistan ekonomisini de dünyanın en büyük tarım ekonomisi konumuna yükseltmiştir. Bu önemli başarılar sonucunda “Yeşil Devrim” ile beraber ülkede uygulanan kurumsal yaklaşım temelli anlayış bırakılıp yerine kalkınma programının ana merkezine çiftçiyi getirmenin etkisi çok büyüktür²¹².

Ancak sulama altyapısı ve verimli tohum kullanımı ile gelen tarımsal üretim artışı tüm ülkeye yaygınlaştırılmadığı gibi²¹³ bugün geçmişte yaşanan büyük kıtlıklar ve buna bağlı olarak kitlesel ölümlerin önüne geçilebilmiş olsa da, hala toplam nüfusun %20’si yetersiz beslenmekte²¹⁴, hatta ülkenin doğu bölgelerinde açlıktan ölümler görülmektedir.

²⁰⁸ Prem Shankar Jha, “The Perilous Road to the Market: The Political Economy on Reform in Russia, India and China”, *Pluto Press*, London 2002.

²⁰⁹ Prem Shankar Jha, a.g.e., 2002.

²¹⁰ Yeşil Devrim üçüncü dünya ülkelerinde başarıyla uygulanan tarım politikalarına verilen genel bir isimdir. Yeşil Devrim politikasını başarıyla uygulayan nadir ülkelerden biri Hindistan’dır. Saby Ganguly, “Why Green Revolution”, 2007.

²¹¹ Jean Dreze and Amartya Sen, “India: Economic Development and Social Oppurtunity”, *Clarendon Press Oxford*, 1998.

²¹² A.g.e.

²¹³ S. Ganguly, “Why Green Revolution”, 2007.

²¹⁴ FAO, “Food Security Statistics”, *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 2007.

1973-1980 arası yıllarda, petrol fiyatlarında yaşanan iki büyük artış İran-İrak savaşı nedeniyle Hindistan'ın Orta Doğu ile yaptığı ticaretteki düşüş Hindistan ekonomisinin ciddi anlamda etkilemiştir. Bu dönem öncesi 25 senede ihracat hacmi seviyesindeki darlık ve ithalat politikasındaki kısıtlamalar sebebiyle Hindistan'ın gerçekleştirdiği “dış ticaretin GSYİH'ye oranı”²¹⁵ düşük olduğu için (%14) ülkeyi dış şoklara karşı kısmi bir şekilde korumuştur. 1973-1980 Hindistan ekonomisinin daha önceki döneme göre dış şoklara daha uyumlu davrandığı görülmektedir. Aynı şekilde bu yıllarda sanayi sektörü yıllık %4,7 gibi bir oranla artış yakalamasına rağmen planlı dönemle karşılaştırıldığında büyüme oranının çok düşük seviyede kaldığı görülmektedir²¹⁶.

Dördüncü dönem olarak adlandırılan 1980-1991 arası yıllarda tarımsal üretimde kuraklığa bağlı olarak yaşanan krize ve küresel düzeyde meydana gelen fiyat artışlarının doğurduğu olumsuz etkiye karşılık Hindistan yöneticileri Indira Gandhi ve Rajiv Gandhi başarılı bir ekonomi politikası ortaya koymuştur. Dördüncü dönemde daha önce uygulamaya konulan ve kısmen de başarı elde edilen ithal ikame politikalarına ilave olarak ithal rejiminin özgürleştirilmeye başlanıldığı görülmüştür²¹⁷.

1980-1990 döneminde sanayi sektöründe senelik ortalama %7,9 oranında gerçekleşen büyümeye ilave bir şekilde %3,8'lik²¹⁸ senelik büyüme oranında artış görülen tarımsal verimin de etkisiyle GSYİH %6,5 artış göstermiştir. Diğer dönemler ile kıyaslanıldığında Hindistan'ın ekonomik olarak en hızlı büyüme oranlarını yakaladığı dönem “Ekonomik Liberalleşme dönemi” olmuştur. Buna rağmen bu dönem ödemeler dengesi krizi meydana gelmesi sonucunda sona bulmuştur. Bu kriz etkisiyle sanayi sektöründe yaklaşık olarak %0,6 oranında bir gerileme yaşanmıştır.

²¹⁵ %10 (WDI Online). Detaylı bilgi için bkz.: WDI, India, <https://data.worldbank.org/country/india?view=chart> (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

²¹⁶ Sushanta K. Mallick, “Modelling Macroeconomic Adjustment with Growth in Developing Economies: The Case of India”, England 1999. Detaylı bilgi için bkz:

https://books.google.com.tr/books?id=pIlsCQAAQBAJ&pg=PA168&lpg=PA168&dq=S.K.+Mallick,+%E2%80%9CModelling+Macroeconomic+Adjustment+with+Growth+in+Developing+Economies:+The+Case+of+India%E2%80%9D&source=bl&ots=8bAV3C_7Oq&sig=mJ__anNNZjlAH2eODsToDoHzAM0&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjCsKT2r77ZAhUPalAKHRcHAN8Q6AEIJzAA#v=onepage&q=S.K.%20Mallick%2C%20%E2%80%9CModelling%20Macroeconomic%20Adjustment%20with%20Growth%20in%20Developing%20Economies%3A%20The%20Case%20of%20India%E2%80%9D&f=false (13.11.2017)

²¹⁷ Sumru Öz, “Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan”, *TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu*, İstanbul Kasım 2007, s. 6. Ayrıca detaylı bilgi için bkz.:

<http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/hindistanraporu.pdf> (Erişim Tarihi: 08.07.2017)

²¹⁸ Yeşil Devrim'in etkilerinin görüldüğü bu dönem incelenen beş dönem arasında yalnızca sanayi sektörünün değil tarım sektörünün de yıllık bazda en hızlı büyüdüğü dönem olmuştur.

Nitekim günümüzde Hindistan’da kullanılan ekonomik model de liberal ekonomiye dayalı serbest piyasa ekonomisidir. Serbest piyasa ekonomi modeli yoluyla Hindistan’ın ABD, Çin, Japonya, Güney Kore, Almanya vb. gibi dünyanın önde gelen ekonomik devletleriyle yarışabilme olanağını ve neticede ekonomik olarak da yükselen bir profile sahip olmasını sağlamıştır.

3.1.2.2. Soğuk Savaş Sonrası Ekonomik Yapı

Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla beraber uluslararası sistemde yavaş da olsa demokratikleşme, global ekonomik sistem ve liberalleşmeye doğru adımlar atılmıştır. Komünist veya sosyalist rejimleri benimsemiş birçok gelişmekte olan devlet oluşturdukları yeni sistemleri Sovyet Komünist rejiminin yıkılmasıyla başarılı olamamıştır. Bu ülkelerin karşısına Batı’nın serbest piyasa ekonomisi veya liberal bir anlayışa dayalı ekonomi sistemi tek başına alternatif modeller şeklinde belirmişlerdir²¹⁹.

Hindistan ekonomi alanında, bu dönemde ilerleme gerçekleştirdiyse de ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik alanlardaki problemlerden kurtulamamıştır. Bu sorunlara ek olarak günümüzde açlık seviyesi ve oranı, nüfusun eksik beslenmesi, çocuk işçiliği sayısı, bölgeler arası kayırma, cinsiyet ayrımcılığı vb. çeşitli problemler de baş göstermiştir. Açlık sınırı önemli ölçüde azaltılarak %28,6’ya düşürülmesine rağmen, bu oran 280 milyon nüfusa karşılık geldiği için hala ciddi bir seviye olarak görülmelidir²²⁰.

Ülke bu dönemde ekonomik olarak büyümesine rağmen vatandaşının refah seviyesi yükselmediği için bu büyümenin gerçek büyüme olduğundan söz etmek mümkün değildir. Çünkü her geçen gün nüfusu hızla artan ve günümüzde nüfusu 1,5 milyara hızla yaklaşan ülkenin yapması gereken en acil işlerin başında kendi halkının ihtiyaçlarını ve mağduriyetlerini gidermesi gerekmektedir.

1991’de IMF yardımlarıyla ayakta kalmayı başarabilen Hindistan ekonomisi, 1997’de toparlanma sürecine girmesine rağmen yerinde yapılamayan yatırımlar, ülke pazarlarına zararı olan sübvansiyonlar gibi nedenlerden dolayı ekonomik gelişme ileri düzeyde olamamıştır. 1950’li yıllarda GSMH’nin %10’unu elinde bulunduran devlet, bu dönemde yaklaşık olarak yarısını alabilmektedir. Sonraki dönemlerde geliştirilen

²¹⁹ S. H. Patil, “Collapse of Communism and Emergence of Global Economy: India’s Experiment with New Economic Policy”, *India and The Post Cold War Era*, (Der. Annpurna Nautiyal), South Asian Publishers Pvt. Ltd., United States of America 2000, p. 215.

²²⁰ Baldev Raj Nayar and T. V. Paul, *India in the World Order: Searching For Major-Power Status*, Cambridge University Press, China 2003, pp. 98-99.

politikalarla bankacılık alanı geliştirilip güçlendirilerek devletin sektöre olan müdahalesi azaltılmıştır²²¹.

1970'lerde neredeyse yıllık ortalama %5,5 civarında büyümeyi başarabilen Hindistan ekonomisi, 1980'lerde mevcut büyüme başarısını kaybetmiştir. Bunun sonucunda senelik büyüme oranı yaklaşık olarak %3,5'e düşmüştür. Yine 1991'de uygulanan reform programı ile 1995-2000 yıllarını kapsayan beş yıllık süre zarfında %6,6 gibi önemli bir büyüme potansiyelini gerçekleştirmiştir. Fakat 1990'ların sonlarında baş gösteren Güneydoğu Asya Krizi, devletler arasındaki yüksek silahlanma maliyetleri, ülkelerin dış ticaretleri üzerinde olumsuz etkilerin olması gibi nedenlerden dolayı Hindistan'da GSYİH alanında görülen gerçek büyüme oranı 2002'de %5,5 iken 2003'te %6 seviyelerinde gerçekleşmiştir. 2017 yılı itibariyle %8 civarında bir reel büyüme oranına yükselmiştir²²².

1991 sonrası dönemde (IMF ve Dünya Bankası tarafından yapısal uyum dönemi olarak adlandırılmasına rağmen) toplumsal muhalefet ve iktidar değişikliklerinden dolayı reformlar kesintiye uğramıştır. Bu dönemde karşı reformların da yapıldığı görülmektedir. 1991 ekonomik krizinden sonra, yeni kurulan hükümet ekonomide yaşanan sorunları çözmek amacıyla IMF'den yardım istemiştir. Hükümet, IMF'nin istikrar ve yapısal uyum programlarına bağlı kalarak ekonomide ilk önce fiyat istikrarı sağlanmaya ve bütçe açığının azaltılmasına odaklanmıştır²²³. Ancak devalüasyon nedeniyle krizden önce ortalama %8,9 olan yıllık enflasyon %14'e yükselmiştir.

Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı döviz bazında yıllık ortalama %13 artış sağlayarak 1980'lerin ikinci yarısında %60 civarındayken, yaklaşık olarak %80 seviyesine yükselmiştir. Bu beş yıllık dönemde, yabancı yatırımlar başta 150 milyon dolar iken daha sonra 2,1 milyar dolara yükselmiştir. Ancak asıl iyileşmenin yaşandığı alan yaşam kalitesindedir. Bu dönemde meydana gelen önemli bir başka durum ise, kaba ölüm oranının 1990-1991 döneminde binde 9,7 olmasına karşılık 1994-1995 döneminde binde 9,2'ye düşmesidir²²⁴. Bütün bu gelişmeler Hindistan ekonomisinin yönlendirilebilir durumdan piyasa ekonomisi durumuna geçmesinin yanında neredeyse kalıplaşmış yıllık

²²¹ Ramesh Thakur, a.g.e., p. 16.

²²² Birebiriletişim Ticaret Portalı, Hindistan, <http://www.birebiriletisim.com/?module=dunya&submodule=ulkedetay&id=0000000017&bolum=ged> (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

²²³ Sushanta K. Mallick, a.g.e., 1999.

²²⁴ P.S. Jha, a.g.e., 2002.

%3,5 oranındaki GSYİH büyüme oranını tek başına %7'nin de üzerine getirmesi dünyanın ilgisini ve takdirini toplamıştır. Çin deneyiminde²²⁵ meydana geldiği gibi, aşamalı olarak ortaya konulan ekonomik reformların başarılı olmasında en önemli koşul siyasi istikrardır. 1996-1998 dönemde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve 2001 yılına kadar devam eden bütçe açıkları Hindistan ekonomisini 1996-2002 döneminde yaklaşık olarak 6 yıl devam eden görece bir durgunluk durumuna getirmiştir²²⁶.

Özetle sömürge döneminden sonra başlangıçta “Hint Büyüme Hızı” olarak adlandırılan 1950-1980 arası dönemde kişi başı yıllık %1,3 görülen gelir artışı, 1980'lerden sonra yapılan reformlar ve atılan adımlar neticesinde %3,5 oranında yükselmiştir. Özellikle 1990'ların ilk yarısında yapılan ekonomik reformların ve nüfus artış hızının düşmesiyle 1990-2005 arası dönemde %4,5'e, son üç yılda ise, %7'e yükselmiştir. Bu rakamlar Hindistan için bir umut kaynağı olmasına rağmen²²⁷ özellikle Hindistan gibi “insani gelişme düzeyi”²²⁸ dünya sıralamasında geride olan bir ülke için ekonomik büyümenin toplumun tüm kesimlerine yansımaları önemli bir durumdur. Okuryazarlık oranının düşük olması, sağlık hizmetlerinin geri kalmışlığı, yetersiz beslenme ve sosyal eşitsizlikler (kast sistemi), fırsat eşitliğini engelleyerek ekonomik büyümenin nüfusun geneline yayılmasını önlemektedir. Hindistan'da üniversiteye başlayan öğrenci sayısı her yıl yaklaşık olarak Çin'de üniversiteye başlayan öğrenci sayısının altı katına ulaşmasına rağmen, temel eğitim alanında dünyanın en geri kalmış ülkelerinden birisi olduğu görülmektedir. Hindistan'da genel nüfusun yarısı, kadın nüfusunun ise üçte ikisi okuma yazma bilmemekte ve bundan dolayı da ülkedeki ekonomik dönüşümün toplum geneline yayılması kolay görünmemektedir. Ancak ekonomideki bazı sektörler, özellikle bilgi ve iletişim sektörü, hızla büyümesine rağmen genel yoksulluğu ortadan kaldırmak için (Güneydoğu Asya ve Çin'de yaşanan benzer) yalnızca ekonomideki büyümeye değil

²²⁵ Çin'de 1989 yılında Tiananmen'deki demokrasi yanlısı gösterilerin reform karşıtı muhafazakâr bir tepkiyi ateşlemesiyle reformlara 1992'ye kadar ara verilmiş, bu dönemde Çin'in yıllık %10'u aşan GSYİH büyüme hızı %5'in altına düşmüştür. 1992'de Deng Xiaoping'in yeniden politik üstünlük sağlamasıyla büyüme hızı da yeniden eski değerlerine dönmüştür. Detaylı bilgi için bkz: P.S. Jha, a.g.e., 2002.

²²⁶ A.g.e.

²²⁷ Gurcharan Das, *India Unbound: The Social and Economic Revolution from Independence to the Global Information Age*, Anchor Books, New York 2002.

²²⁸ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan “2006 İnsani Gelişme Raporu'na göre”, 177 ülke içerisinde Hindistan 126. sırada yer almaktadır. Aynı sıralamada Güney Kore 26, Çin 81, Türkiye 92, Pakistan 134, Bangladeş 137. sırada yer alıyor.

sosyal desteklerin de yardımıyla toplumun geniş kesimlerince paylaşılan bir büyümeye ihtiyaç duyulmaktadır²²⁹.

Hindistan, günümüzde ekonomik kalkınma ve gelişme bakımından Asya bölgesinin ve Dünya'nın adeta parlayan yıldızlarından biridir. Ülkenin sahip olduğu hammadde, genç nüfus ve istikrarlı yönetimiyle avantajlı olmasına rağmen, günümüzde 1,5 milyara yaklaşmış ülke nüfusunun tüm ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalabilmektedir. Bundan dolayı Hindistan, ekonomide dengeli bir şekilde büyüme yakalamaya çalışırken bir yandan da ihtiyaç duyduğu hammaddeyi, teknolojiyi ve bilimi başka bölgelerden ya da ülkelere karşılamak zorundadır. Hindistan, ekonomik büyümesinin ve geniş nüfusunun baskıladığı tüm talepler karşısında zaman zaman dış politikasını değiştirmek zorunda kalmıştır. Dış politikasını ekonomik ve siyasal bağımlılığını gözeterek barışçıl ve diyalog esaslı işbirliğini temel alan bir yapıda geliştirmiştir. Güney Asya ve Asya bölgesi özelinde, Ortadoğu ve Avrupa bölgelerindeki ülkeler ile karşılıklı geliştirdiği siyasal ve ekonomik ilişkiler günümüzde yakın komşusu; siyasal ve ekonomik bakımlardan temel rakibi konumunda olan Çin ile “karşılıklı ekonomik bağımlılık” ve “karşılıklı siyasal bağımlılık” temelinde yürütülmektedir. Bu bakımdan Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu ve ekonomik gelişmesi için de önemli olan temel sanayi ve bilimsel teknolojileri başta Çin olmak üzere başka bölge ve ülkelere temin etmektedir. Günümüzde bu olgular ve ihtiyaçlar etrafında gelişen Hindistan ve Çin ilişkileri “karşılıklı ekonomik bağımlılık” olgusuna dönüşmüştür.

3.1.3. Hindistan'ın Çin ile Olan Ekonomik İlişkileri ve Ekonomik Bağımlılığı

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin değişen doğası, yalnızca güç dengesini etkilemekle kalmamış ülkeler arasında ekonomik karşılıklı bağımlılığı da arttırmıştır. Sistemde meydana gelen değişimler içerisinde sosyal ve ekonomik gelişmelerini sağlamak isteyen Çin ve Hindistan, ekonomik liberalleşme ve dışa açılım politikaları izleme ihtiyacı duymuşlardır. Bundan dolayı radikal ekonomik reform sürecini başlatan Çin ve Hindistan bu reformların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için dış ilişkilerde çatışmadan kaçınan politikalar izlemek zorunda kalmışlardır. Özellikle Sovyetler Birliği gibi önemli bir dış desteğini kaybeden Hindistan, 1991 yılında başlattığı ekonomik dışa açılım reformlarını uygulayabilmek için herhangi bir dış güçle çatışmayı veya savaşmayı ülke çıkarlarına ters bulmuştur. Bu nedenle 1991 sonrası Hint dış

²²⁹ Sumru Öz, “Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan”, *TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu*, İstanbul 2007, s. 11.

politikası, ekonomik reformların uygulanmasını aksatmayacak şekilde belirlenmiştir. Belirtilen dış politika, komşularla özellikle Çin ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini öncelikli hale getirmiştir²³⁰.

Küresel ekonomik yapı içerisinde Asya'nın, Asya içerisinde de Çin ve Hindistan'ın küresel piyasalar için önem arz eden bir ihracat ve ithalat merkezi olarak belirlenmesi, Çin ve Hindistan arasındaki ekonomik temelli ilişkilerin geliştirilmesini önemli kılmıştır. Uluslararası siyasette söz sahibi olmak isteyen Çin ve Hindistan için ekonomik sorunların çözülmesi, Güney Asya-Pasifik bölgesinin iki büyük ekonomik gücü olarak ortaya çıkmalarına ve aralarındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşmasına vesile olmuştur²³¹.

Sahip oldukları yüksek nüfus oranının yaratmış olduğu talep fazlalığı ve iki ülke ekonomisinin yapısal özellikleri sebebiyle Hindistan ve Çin aralarındaki ticaret hacmi hızla artarak 1995'te yaklaşık 1,2 milyar dolar olan karşılıklı ticaret oranları, 2013'te 65 milyar dolara kadar yükselmiştir²³².

3.1.3.1. Hindistan İhracatında Çin

Hindistan dünya pazarlarına ham petrol, elmas, kıymetli metallerin veya kıymetli metallerle kaplanmış metallerin mücevherat parçaları, tıbbi ilaçlar, pirinç, motorlu araçlar, dondurulmuş sığır eti, traktör, motorlu araçlar (on veya daha fazla kişinin taşınması için parça ve aksesuarlar), dikiş ipliği dışındaki pamuk ipliği, altın (yarı işlenmiş veya toz halinde işlenmemiş) gibi başlıca ürünleri ihraç etmektedir. Hindistan'ın ihraç ettiği ürünlerin başında hammaddeye dayalı ürünler gelmektedir. Sanayide pek kullanılmayan ya da kısmi bir biçimde kullanılan bu ürünlerin ihracatının yoğun yapıldığı görülmektedir. Yine Hindistan ihracatının zirvesinde elmas gibi değerli madenler gelmektedir. Bu da ülkenin ve nüfusun bu değerli elmasları tedarik etmede bir takım kolaylıkları olduğunu görülmektedir. EK.11'de görüldüğü şekilde, sığır eti gibi et ürünlerini, pirinç ve elektronik malzemelerini yoğun olarak ihraç etmektedir. Hindistan nüfusunun büyük bir kısmı Hindu dini geleneklerine ve inancına tabi olmasından dolayı nüfusun et tüketimi azdır. Nüfusunun büyük kısmı vejeteryan olan bu ülkenin, dondurulmuş sığır etini yüksek oranda ihraç ettiği görülmektedir. Son olarak, tabloda altın, pirinç, motorlu araçlar gibi çeşitli özellikte

²³⁰ Surjit Mansingh, "India-China Relations in the Post-Cold War Era", *Asian Survey*, Vol: 34, No: 3, 1994, pp. 288-289.

²³¹ Müge Yüce, Çin- Hindistan İlişkilerinin Çatışma ve İşbirliği Teorileri Açısından Analizi (1990-2013), Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 50.

²³² Shirish Jain and Yan Shufen, "India-China: Brothers, Brothers", *Journal of International Affairs*, Spring 2011, Vol: 64, No: 2, p. 261.

ürünlerin ihrac edilmesi ülke ekonomisinin geldiği noktayı göstermesi açısından önemlidir²³³.

Hindistan İhracatında İlk 10 Ülke ve Çin; Hindistan ve ABD ilişkileri uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İlk olarak Soğuk Savaş'tan sonra SSCB'nin dağılması ve Asya'daki hâkimiyetini kaybetmesiyle ikincisi olarak da 11 Eylül Saldırıları sonucunda iki ülke ilişkileri önemli bir konuma gelmiştir. Bu süre içinde Hindistan, Asya kıtasında ABD'nin müttefiki konumuna gelmiştir. Bundan dolayı da siyasal alanda gelişen ilişkiler ticarete de kendini göstererek Hindistan ihracatında en büyük payı ABD almıştır. Çin'in payı önemli bir oranda olmasına rağmen inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu bağlamda ele alındığında iki ülke arasındaki sorunların çözüme kavuşturulması ve diyalog zemini devam ettirilmesi ile birlikte Hindistan ihracatında ve ticaretinin genelinde Çin'in etkisi daha da artacaktır. Yine de iki ülke arasındaki ihracatın günümüzde milyar dolar seviyelerine varmış olması “karşılıklı ekonomik bağımlılığı” göstermesi açısından yeterlidir. Hindistan ve Çin ilişkilerinde görülen karşılıklı bağımlılık durumunun gelişmesi iki ülke arasındaki ticaretin ve dolayısıyla ekonomik ilişkilerin daha yoğun olarak görülmesini sağlayacaktır. EK-12'deki tabloda da görüldüğü gibi, Hindistan'ın Dünya genelinde en çok ihracat yaptığı 10 ülke içerisinde Çin 4. Sırada bulunmaktadır²³⁴.

Hindistan'ın Çin'e İhracatı; EK.13 dikkatli incelendiğinde, her ürünün ihracatı artan veya azalan seyirler göstermesine rağmen ülkenin genel ihracatındaki yerleri ve önemleri gittikçe artmaktadır. Bu bakımdan Hindistan'ın Çin devletine olan ihracat rakamlarında genel olarak düşme görülmesine rağmen özelde ülke ekonomisi ve ticareti açısından Çin çok önemli bir konumdadır. Ülkeler arasındaki ihracat rakamlarının en yüksek oran olarak, 16 milyar doları bulması ve ürün çeşitliliğinin çok olması bu durumun önemli göstergelerindendir²³⁵.

²³³ Detaylı bilgi için bkz.:EK.11.; Trade Map, Hindistan'ın ihrac Ettiği ilk 10 Ürün, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1|>; https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1|> (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

²³⁴ Detaylı bilgi için bkz.: EK 12; Trade Map, Hindistan İhracatında İlk 10 Ülke ve Çin https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|4|1 (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

²³⁵ Detaylı bilgi için bkz.: EK 13.Trade Map, Hindistan'ın Çin'e ihrac Ettiği ilk 10 Ürün, https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699||156||TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1|; <https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|699||156||TOTAL||4|1|1|2|1|1|1|1|1> (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Hindistan, Çin'e daha çok işlenmemiş, ham madde ve madenî ürünler ihraç ederken; Çin ise, Hindistan'a işlenmiş, nihaî ürün ihracını gerçekleştirmektedir. İki ülke arasındaki ticaret dengesi ise, ülkelerin sahip olduğu ekonomik yapı ve ekonomik gelişmişlikle yakından ilgilidir. Hindistan, orta büyüklükte bir ürün-mal ihracatçısı olmasına rağmen, büyük bir hizmet ihracatçısıdır. Çin'in emek-yoğun ve sermaye-yoğun ihracatına karşı Hindistan ihracatı sermaye-yoğun ve yetenek-işçilik yoğun bir özellik göstermektedir²³⁶.

3.1.3.2. Hindistan İthalatında Çin

Hindistan ithalatı incelenildiğinde, ülkenin ekonomik olarak geliştiği alanlar hakkında bilgi vermesinin yanında Hindistan'ın ekonomik olarak dışa bağımlı olmasını da ortaya koyması açısından önemlidir. Ülkenin gelişen ekonomisine gerekli olan hammaddenin ülke içinde yeterince karşılanmadığı veya kaynak kıtlığının yaşandığını göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde Hindistan ekonomisi gittikçe gelişmektedir. Gelişen ekonomide ve sanayide kullanılacak hammadde ihtiyacı nedeniyle Hindistan'ın gelecekte dışarıya daha da bağlı olacağını söylemek mümkündür²³⁷.

Hindistan ithalatında ilk 10 ülke ve Çin; Çin ve Hindistan arasındaki ekonomik ilişkiler dolayısıyla ekonomik bağımlılığın ortaya çıkması önemlidir. Çünkü Hindistan ithalatında Çin ilk sıraya kadar yükselmiştir. Ayrıca Çin, Hindistan ekonomisindeki bu önemli konumu sağlamlaştırmakta ve ithalattaki oranı gittikçe yükseltmektedir. Görüldüğü gibi, 2013-2016 yılları arasında Çin'in Hindistan'a ithalattaki oranı ve değeri sürekli artış göstermiştir. Öyleki 2016 senesinde %17 gibi önemli bir değere ulaşmıştır. Bu oran Hindistan açısından önemli olduğu gibi Çin ekonomisi açısından da son derece önemlidir. Çünkü Hindistan gibi geniş bir pazar alanı neredeyse her açıdan Çin ekonomisi ve ticareti için kazançtır. Hindistan'ın da ekonomik ihtiyaçlarını kısa ve ucuz yoldan Çin'den temin etmesi hem ekonomisi için hem de iki ülkenin siyasal ilişkilerine olumlu katkı sağlaması açısından önemlidir²³⁸.

²³⁶ Kaliappa Kalirajan ve diğerleri "China and India: A Comparative Analysis of Trade and Investment Performance", http://mjyu.ccer.edu.cn/eaber_routledge%20chapter_2.pdf s. 34. (Erişim Tarihi: 01.05.2018)

²³⁷ Detaylı bilgi için bkz.: EK 14; Trade Map, Hindistan'ın İthal Ettiği İlk 10 ürün, [https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|1|](https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|1;); https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699|||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|4|1 (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

²³⁸ Detaylı bilgi için bkz.: EK 15; Trade Map, Hindistan İthalatında İlk 10 Ülke ve Çin,

Hindistan ithalatında yer alan başlıca ülkeler; Çin, Birleşik Arap Emirlikleri, İsviçre, Suudi Arabistan ve Amerika Birleşik Devletleri iken, en çok ihracat yaptığı ülkeler ise; Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Singapur ve Hong Kong'tur²³⁹.

Hindistan İthalatında Çin; Hindistan'ın Çin'den ithal ettiği ürünler, “elektrikli makine ve donanımlar, nükleer reaktörler, organik kimyasallar, gübreler, demir ve çelikten” oluşmaktadır²⁴⁰. EK 16'daki iki ülke arasındaki ithalat tablosu incelendiğinde, Çin'in Hindistan ithalatında muazzam bir noktada olduğunu söylemek mümkündür. Çin tabloda gösterilen tüm ürünlerde yaklaşık olarak %10 oranında ve üzerinde bir artış meydana gelmiştir. Bundan dolayı Hindistan'ın Çin ile olan ithalatının katlanarak devam edeceğini vurgulamak gerekmektedir. İki ülke ekonomisinde böylesine muazzam derecede önemli olan bu ticaret ortaklığının gelişerek siyasal alanda da işbirliği ve bağımlılığı getireceğini söylemek abartı olmayacaktır²⁴¹.

Çin ile Hindistan arasındaki ticaretin niteliksel özellikleri incelendiğinde, Hindistan'ın Çin'den ithal ettiği ürünler, genellikle fabrika üretimi olan imalat ürünleri iken; Hindistan'dan Çin'e yapılan ihracatta kullanılan ürünler ise, doğal kaynak-hammadde temelli ürünler olmaktadır. Hindistan'ın Çin'e yaptığı ihraç ürünleri grubu, pamuklu dokumaya ek olarak metaller, madenler, demir, çelik, deniz mamulleri, organik ve inorganik kimyasallar, tütün ve çaydan oluşmaktadır. 2016 yılında iki ülke arasındaki ihracat paylarında bu ürünlerin düşüşü söz konusu olmasına rağmen, aralarındaki ihracat rakamlarının milyon dolarlara varmış olması iki ülke ekonomisi açısından da önemlidir²⁴².

Hindistan, yazılım sektöründe dünyanın en önde gelen ülkelerinden biridir. Bu önemli konumuna ek olarak da dünyanın en önemli yazılım ve hizmet ihracatçılarından. Bunun yanı sıra ekonomide görülen yüksek büyüme rakamları, eğitilmiş ve nitelikli nüfus, teknoloji alanındaki yatırımlar ile rekabeti öngören Hindistan kökenli firmalar ve ülke

https://www.trademapp.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||TOTAL||2|1|1|2|1|2|1|1 (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

²³⁹ Alex Meisami, “Foreign Capital Raising by Indian Firms: An Examination of Domestic Stock Price Response”, *Global Finance Journal*, Vol: 10, No:1016, 2014.

²⁴⁰ Kaliappa Kalirajan ve diğerleri. “China and India: A Comparative Analysis of Trade and Investment Performance”, s. 32, http://mjyu.ccer.edu.cn/eaber_routledge%20chapter_2.pdf (Erişim Tarihi: 01.05.2018)

²⁴¹ Detaylı bilgi için bkz.: EK 16; Trade Map, Hindistan'ın Çin'den İthal Ettiği İlk 10 Ürün, https://www.trademapp.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699||156||TOTAL||4|1|1|2|1|1|1|1; <https://www.trademapp.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|699||156||TOTAL||4|1|1|1|1|1|1|1> (Erişim Tarihi: 12.02.2018)

²⁴² Swaran Singh, “China-India Bilateral Trade: Strong Fundamentals, Bright Future”, *China Perspective*, No: 62, November-December 2005, p. 6.

yönetiminin destekleri Hindistan’da bilgi teknolojisi sektöründe gelişmelerin yaşanmasına ve ülkeye yurt dışından yatırımcıların gelmesine ortam hazırlamıştır²⁴³.

Çin, yol, liman, enerji gibi fiziksel altyapıya ihtiyaç duyan endüstri dallarında Hindistan’dan daha başarılı olurken; Hindistan ise, yazılım, biyoteknoloji ve reklamcılık gibi yaratıcılık isteyen, daha çok maddi olmayan kurumsal altyapı (*soft infrastructure*) olarak adlandırılan alanlara dayalı endüstrilerde daha başarılı bir performans sergilemektedir²⁴⁴.

Tüm bu veriler ışığında günümüzde, Asya kıtasında ekonomik ve siyasal anlamda önemli bir konumda yer alan Çin ve Hindistan devletlerinin birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerinin gelmiş olduğu nokta önemlidir. Birbirlerine karşı ekonomik, siyasal vb. alanlarda rakip konumunda olan ve aralarında çözülmemiş pek çok sorun ve rekabet alanı olmasına rağmen günümüzde ekonomik ilişkilerin geldiği evre “karşılıklı ekonomik bağımlılık” olarak tanımlamak mümkündür. Asya’nın ve Dünya’nın en büyük ekonomileri arasında yer alan bu iki büyük gücün “ekonomik alanlarda müttefik” duruma yükselmesi hem Asya kıtası hem de Dünya geneli için önemli bir durumdur. Gerek sahip olduğu geniş pazar olanakları, nüfus büyüklükleri gerekse de ekonomik, siyasal alanda neredeyse tüm kıtayı ve uluslararası siyaseti etkileyebilecek güçlere sahip olmaları Çin ve Hindistan’ın aralarında oluşan karşılıklı ekonomik bağımlılık esaslı ilişkilerin farklı alanlara, kıtalara yayılması olağan bir durumdur.

Son olarak aralarındaki karşılıklı ekonomik bağımlılığın Hindistan açısından daha önemli ve daha yoğunluklu olduğunu söylemek mümkündür. Çin’in, Hindistan ithalatında ilk sıralara kadar yükselmesi ve ihracatında da çok önemli konumda ve Hindistan sanayisi için bilim, teknolojiyi tedarik etmesi Hindistan ekonomik gelişmeleri açısından önemlidir. Hindistan, Çin ekonomisi için gerekli olan hammaddenin sağlanması açısından önemli bir konumdadır. Çin ticaretinde beklenen seviyelere erişmemiş olmasına rağmen Hindistan’ın yapacağı ekonomik atılımlar yoluyla ve gelişen ilişkiler neticesinde Çin sanayisinde ve ekonomik gelişmesinde gün geçtikçe daha önemli bir konuma gelmesi mümkündür.

²⁴³ Hamidullah Furmoly, a.g.e., s. 108.

²⁴⁴ Sumru Öz, “Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan”, *TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Formu*, İstanbul 2007, s. 44.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EJDERHA VE FİLİN MÜCADELESİNDE ŞEKİLLENEN ASYA: SORUNLAR, ÇATIŞMA, REKABET, NORMALLEŞME VE KARŞILIKLI SİYASAL İLİŞKİLER

Asya bölgesinin ve dünya siyasetinin iki önemli ülkesi Çin ve Hindistan'ın aralarındaki ilişkiler çok eski tarihlere dayandığı gibi birbirleriyle olan sorun ve çatışma alanlarının da temeli oldukça eskilere dayanmaktadır. Hem sorun alanları hem de aralarındaki ilişkilerin geldiği durum dünya siyaseti açısından önemlidir. Öyle ki iki ülke arasında yaşanan çoğu çatışma alanları bugün küresel bir etki uyandırmıştır. Bu yüzden iki ülke aralarındaki sorunlar ve ilişkiler ortaya konulurken, ilişki ve sorun alanlarının tarihselliğine, önemine ve güncelliğine dikkat edilmiştir.

4.1. Çin ve Hindistan'ın Birbirleriyle Olan Sorunları ve Çatışmaları

İki ülke aralarındaki sorunlar çok çeşitli alanlarda, ekonomik, askeri, siyasi, kültürel, dini temelli ve çok çeşitli boyutlarda yaşanmaktadır. Çin ve Hindistan arasındaki temel başlıca sorun ve rekabet alanları; sınır sorunları, Hindistan'ın (Çin) rekabeti, Tibet sorunu, Keşmir sorunu, deniz yolları egemenliği stratejileri, enerji politikaları şeklinde belirlenebilir.

Bu sorun alanlarının tümü, iki ülkenin birbirleriyle geliştirdikleri ilişkilerin niteliğini, geleceğini, bölgesel politikalarını ve küresel siyasetlerini belirleme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda bu sorun alanları her ne kadar çatışma unsuru olmaktan önemli oranda uzaklaşmış olsa da hala etkilerini devam ettirmektedir.

Öte yandan iki ülkenin dış politikalarının barış ve diyalog eksenli olarak karşılıklı anlayış ve iyi niyet çerçevesinde gelişmesi giderek diğer alanlardaki etkisini göstermektedir. Öyle ki Hindistan-Çin arasındaki tüm bu sorun, rekabet ve çatışma alanlarına rağmen iki ülkenin arasındaki siyasi ilişkilerin olumlu bir seyir takip etmesi son derece önemlidir.

4.1.1. Sınır Sorunları ve Çatışmalar

Çin ve Hindistan bağımsız oldukları günden günümüze kadarki süreçte iki devlet ilişkilerinde her zaman önemli bir durumda yer alan sınır sorunlarını ve çatışmalarını etraflıca ele almak gerekir. İki ülke arasında çok sayıda soruna neden olan sınır sorunları ülkelerin bağımsız oldukları tarihlerin öncesine kadar eski bir döneme götürmek mümkündür. Hindistan'ın İngiltere egemenliğinde olduğu dönemde çizilen "McMahon sınırlarının" Çin tarafından kabul edilmemesinden kaynaklanan sınır sorunu günümüzde hala güncelliğini ve önemini korumaktadır.

Çin ve Hindistan arasında tartışmalı olan sınır bölgesi toplam 125.000 km²'dir ve iki bölümden meydana gelmektedir²⁴⁵. Birinci bölüm; Çin, Hindistan ve Pakistan sınırlarının birleşme noktasında olan Çin-Hindistan sınırının batısındaki sınır bölgesidir. Çin'in idaresi altında olan bu bölgeye Çin, "Aksai Chin" adını vermekte ve kendine ait olduğunu iddia etmektedir. Hindistan, "Jammu Kashmir'in Ladakh Bölgesi" olarak adlandırdığı bu bölgenin kendine ait olduğunu iddia etmektedir. Tartışmalı sınırın ikinci bölümü, Hindistan'ın kabul edip Çin'in reddettiği "McMahon Sınırı" ve Hindistan'ın idaresi altındaki "Arunachal Pradesh" bölgeleridir. İki ülke arasında 1962 yılında gerçekleşen savaşta Çin bu bölgeyi işgal etmiş daha sonra da McMahon hattına geri çekilmiştir. Çin, bu bölgeden çekilmesine rağmen Hindistan "McMahon çizgisini" sınır olarak kabul etmemektedir²⁴⁶.

Her ne kadar 1947'de Hindistan'ın kurulması ve 1949'da da Çin'deki rejim değişikliğinden günümüze kadar iki devlet arasında zaman zaman karşılıklı yakınlaşma ve diyalog zemini görülse de sınır sorunu hala kesin olarak sonuçlanmamıştır. Sorun neticeye kavuşturulmadığı gibi günümüzde halen de iki devlet birbirlerini sınır ihlalleri gerekçesiyle suçlamaktadır. Karşılıklı bir şekilde artan sınır çatışmaları 1962'de Çin'in sınır hattı boyunca gerçekleştirdiği büyük bir askeri harekâtla sonuçlanmıştır. Çin'in gerçekleştirdiği ve yaklaşık olarak bir ay süren bu askeri harekât büyük bir başarı ile sonuçlanmıştır.

²⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz.: EK 17; Amerika Bülteni, Hindistan ve Çin Arasındaki Sınır Anlaşmazlığı Bölgeleri, <http://amerikabulteni.com/2017/07/12/yeni-baslayanlar-icin-cin-hindistan-sinir-savasi-klavuzu/> (Erişim Tarihi: 25.04.2018)

²⁴⁶ Shreya Das, "The Sino-Indian Border Dispute: What Role for the European Union", *European Institute for Asian Studies Briefing Paper*, February 2014, p. 6.

1962 yılında Çin ile Hindistan arasında yaşanan bu önemli savaş neticesinde Hindistan'ın tabiri caizse ağır bir yenilgi alması ülke halkının ve yöneticilerinin çok uzun bir dönem boyunca etkisinde ve psikolojisinde çıkmayacağı bir durum yaratmıştır. Bu savaş ile o zamana kadar kırılğan da olsa belli bir seyir takip eden Çin ve Hindistan ilişkileri tamamen sekteye uğramış ve ilişkiler belli bir süre donma durumunda kalmıştır.

1979'da Hindistan Dışişleri bakanının Çin ziyaretiyle Çin ve Hindistan arasında tekrar inşa edilmeye başlanan ilişkiler, iki ülkeden temsilcilerin ziyaretleri sonucunda ilişkilerde normalleşmeye gidilmiştir. Gelişen ilişkiler bağlamında sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi konusunda 1981-1987 arasında müsteşar seviyesinde sekiz tur görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü gerçekleşmemesine rağmen sorunun diyalog yoluyla çözümlenebileceği yönünde bir umut olmuştur. Dönemin Hindistan Başbakanı, Atal Bihari Vejparyee'nin 2003 yılında yaptığı Çin ziyareti sonucunda iki devlet arasında imzalanan anlaşma ile Hindistan, Çin'in Tibet üzerindeki taleplerini kabul etmesi ve iki devlet arasındaki "Nathu-La sınır kapısını" karşılıklı ticarete açması bakımından önemlidir. Ayrıca bu anlaşmaya göre, sınır anlaşmazlıklarının çözümü konusunda iki devlet görüşmelerde bulunmak üzere özel temsilciler atamışlar ve bu temsilciler 2012 yılında 15. Tur görüşmelerini Yeni Delhi'de gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu gelişmelere ve görüşmelere rağmen iki devlet arasında sorun teşkil eden sınır sorunlarının çözümü gerçekleşmemiştir²⁴⁷.

İki ülke sahip oldukları geniş nüfus yapıları, ekonomik ilerlemeleri ve diğer pek çok potansiyel alanlarıyla hem Asya bölgesinde hem de Dünya genelinde global güçler konumuna gelmektedirler. Ayrıca sahip oldukları nükleer ve askeri kapasiteler nedeniyle aralarında çıkabilecek bir savaş tüm dünya dengelerini değiştirebilecek vahim sonuçlar doğurabilecektir. Bundan dolayı, iki ülkenin sahip olduğu sorunlu alanlar gün geçtikçe daha çok araştırılır ve merak edilir hale gelmiştir. Bu bakımdan Hindistan-Çin arasındaki sınır sorunlarının çözülmesi hususunda değişik görüşler ortaya konulmuştur.

Mohan Guruswamy ve Zorawar Daulet Singh, Çin ve Hindistan'ın yükselen durumlarına ve sahip oldukları güçlere dikkat çekmektedirler. Ayrıca iki devlet arasından gelişen ticari ilişkilerin ve karşılıklı bağımlılık durumlarının bu tehdit algılamalarının

²⁴⁷ İzzet Soner Ayhan, a.g.e., s. 89.

önüne geçemediğine ve dolayısıyla iki ülkenin tehdit algısı nedeniyle sınır sorunlarının çözülemediğine vurgu yapmaktadırlar²⁴⁸.

Yine Shreya Das da iki ülke arasında oluşan ilişkilerin işbirliği ekseninde değil de daha çok rekabete dayandığına vurgu yapmaktadır. Das çalışmalarında, iki devlet arasındaki güvensizliğin, şüpheli yaklaşımların, bölgesel ve küresel alandaki rekabetlerin ve yarışların iki devlet arasındaki güvensizliği artırdığına değinmiştir. Bu mihvalde karşılıklı güven eksikliğinin iki devlet arasındaki sorunların çözümü önünde en büyük engel olduğunu vurgulamaktadır²⁴⁹.

Bunların yanında sınır sorunlarının çözümü konusunda daha iyimser ve liberal görüşlerin dile getirildiği ve sorunların çözülmesi durumunda iki ülkenin karşılıklı olarak elde edebileceği kazançlar konusunda farklı bakış açıları da ortaya konulmuştur. Örnek olarak, Jabin T. Jacob, idealist bir teorik çerçeveden bakarak iki ülke arasındaki işbirliğinin karşılıklı faydaları üzerinde durmaktadır. Ayrıca ülkelerin karşılıklı olarak güven artırıcı adımlar atmaları ilişkilerin daha olumlu bir düzlemde yürütülmesine dolayısıyla sorun alanlarında bir takım çözüm olanaklarının oluşmasına yardımcı olacaktır²⁵⁰.

Aynı şekilde Jeff M. Smith, iki ülkenin aralarındaki sınır anlaşmazlığının çözümü için atılan adımları ve bu adımların atılmasına neden olan siyasi ve ekonomik faktörleri incelemekte ve iki ülkenin yaklaşmasının ve sınır anlaşmazlığına çözüm bulmalarının gelecekte kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir²⁵¹. Sheikh Mohd Arif, iki ülke arasındaki ilişkilere yine idealist bir çerçeveden yaklaşarak devletlerin yaklaşmasının ortaya çıkarabileceği ekonomik ve siyasi etkiler üzerinde durmakta ve bu durumun iki ülkenin çıkarlarına hizmet edeceğini belirtmektedir²⁵².

2003 senesinde “Çin Devlet Başkanı Hu Jintao” tarafından ortaya konulan “Çin’in Barışçıl Yükseliş Teorisi’ne” göre, Çin komşularıyla iyi ilişkiler kurma gayretini göstermiş

²⁴⁸ Moham Guruswamy, Zorawar Daulet Singh, *India China Relations: The Border Issue and Beyond*, Viva Books, New Delhi 2009.

²⁴⁹ Shreya Das, a.g.e., p. 91.

²⁵⁰ Jabin T. Jacob, “China-India Special Representatives Talks: Moving Beyond the Boundary Dispute?”, *Eurasia Review*, 20 February 2012, ss. 1-2.

²⁵¹ Jeff M. Smith, *Cold Peace: China-India Rivalry in the 21st Century*, Lexington Books, 2014.

²⁵² Sheikh Mohd Arif, “A History of Sino-Indian Relations: From Conflict to Cooperation”, *Academic Research Journals*, Vol:1, No: 4, December 2013, p. 93.

ve Rusya, Japonya, Hindistan ve Orta Asya devletleri gibi devletler ile dostane ilişkiler kurma ve geliştirmeye çalışmıştır²⁵³.

Nathu La girişinin açılması, Hindistan ve Çin arasında diyalog zemininin oluşması açısından önemli bir karardır. Bu kararla beraber aralarındaki ticaretin niteliği artacak ve ilerde oluşacak “karşılıklı siyasal bağımlılığa” ve diğer sorun alanlarının barışçıl yollarla çözülmesine öncülük edecektir. Bu bakımdan Nathu La sınır kapısı iki ülke açısından en önemli ticaret kapısı olarak nitelendirilebilir. Bu önemli geçiş yolu, iki ülkenin hem ekonomik hem de siyasal alandaki ilişkilerinin düzene girmesi açısından çok önemli bir girişimdir.

Bu kapsamda 11 Nisan 2005'te Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Hindistan'ın başkenti yeni Delhi'de yaptığı dört günlük ziyaret²⁵⁴ sırasındaki görüşmelerde, 40 yıldan fazla bir süredir devam eden problemler ele alınmıştır. Böylece Asya'nın nükleer güce sahip iki devi arasındaki anlaşmazlık konuları, karşılıklı olarak geliştirilen güvenlik ve işbirliği antlaşmalarıyla etkinliğini kaybetmeye başlamıştır. Taraflar vardıkları antlaşmalar ile:

- 1) Aralarındaki sınır sorunlarını dostane yollarla çözüme kavuşturacaklar; ne olursa olsun birbirlerini tehdit etmek veya birbirlerine karşı güç kullanmak yoluna girişmeyeceklerdir.
- 2) Sınır sorunları üzerindeki görüş farklılıkları ikili ilişkilerin gelişmesini etkilemeyecektir.
- 3) Sınır düzenlenmesi net olacak ve Çin-Hint sınırının tamamını içine alacaktır.
- 4) Kesin çözüme varıncaya kadar her iki devlet, stratejik, makul yararları ve karşılıklı güvenlik prensiplerini öncelikle muhafaza edeceklerdir.
- 5) Sınırların, Çin ve Hindistan tarafından karşılıklı olarak kabul edilmesi için coğrafi yapının iyi tanımlanmış ve kolayca teşhis edilebilecek elamanlarına bağlı olarak belirlenecektir.
- 6) Sınır bölgelerinde yaşayan halkın çıkarları dikkate alınacaktır²⁵⁵.

Hindistan ve Çin devletleri arasındaki sınır sorunları ve çatışmalarının nedenleri olarak pek çok faktör gösterilebilir. Ancak genelde iki ülke arasındaki sınır sorunlarının

²⁵³ Ashley A. Tellis, “Büyük Satranç Tahtası”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, Mart-Nisan 2005, ss. 36-37.

²⁵⁴ Tasam, Çin İle Hindistan Arasında Stratejik Ortaklık, 25.04.2015, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/179/asyanın_iki_devi_cin_ile_hindistan_arasinda_stratejik_ortaklik (Erişim tarihi: 05.05.2018)

²⁵⁵ Barış Tolga Kılıçkap, a.g.e., s. 179.

çözülmesini zorlaştıran etkenler üç tanedir. Bu etkenler: Askeri, Ekonomik ve Siyasi niteliktedir.

Siyasi Etkenler: Hindistan ve Çin devletleri birbirleriyle pek çok alanda rekabet halindedirler. Öyle ki iki ülkenin nüfus, askeri, ekonomik vb. pek çok alanda hem Asya bölgesinde hem de küresel siyasette birbirleri ile yoğun rekabet süreçlerine girdiği görülmektedir.

Çin'in 1962 yılında Hindistan ordusunu büyük bir yenilgiye uğratması Hindistan cephesinde Çin'e karşı büyük bir güvensizlik ve kırılma yaratmıştır. Çin'in bir taraftan Afganistan, Moğolistan, Nepal, Kuzey Kore ve Rusya ile arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmüş olması ve Myanmar sınırı olarak da Hindistan ile arasındaki sınır için reddettiği "McMohan sınır hattını" kabul etmesi dikkat çekicidir²⁵⁶.

Bir yönüyle de Çin ve Hindistan arasında yaşanan "Sınır Anlaşmazlığı" Çin için önemli bir durumu ortaya çıkartmaktadır. Öyle ki Hindistan bu anlaşmazlık bölgesine ordu gücünün önemli bir kısmını bu alana kaydırmakta ve denizlerde Çin ile olan rekabetten kısmi bir şekilde uzaklaşmaktadır. Bu şekilde Çin hem diğer alanlara yoğunlaşabilmekte hem de kendini daha güvenli görmektedir. Hindistan açısından da bazı avantajlar sağlamaktadır. Hindistan bu şekilde Çin'in algısını sürekli bu alana vermesine ve tüm gücüyle diğer sorunlu alanlara yönelmesine engel olmaktadır. Bundan dolayı sınır problemleri Çin ve Hindistan ilişkilerinde hem olumlu bazı durumları açığa çıkartmıştır hem de iki ülke arasında denge görevini de görmektedir.

Ekonomik Faktörler: Günümüz en önemli ekonomiler arasında yer alan Hindistan ve Çin devletleri arasındaki siyasi ve askeri rekabet durumları ekonomik alanda da görülmektedir. Asya bölgesinde önemli ticaret ortakları olmalarının yanı sıra, iki ülkenin de petrol ve hammaddeye bağımlı olması sebebiyle ekonomik alanında da rekabet etmektedirler.

Çin ile Hindistan arasında 1987 yılında sadece 117 milyon dolar olan karşılıklı ticaret 2007 yılına gelindiğinde 38 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. 2009 yılında ise Hindistan ile Çin arasındaki ticaret miktarı Hindistan ile ABD arasındaki ticaret miktarını

²⁵⁶ Saloni Salil, "India China Relations: How Can They be Improved? A View From New Delhi", *Future Directions International*, September 9, 2013, s. 4. (Çevrimiçi)
<http://www.futuredirections.org.au/publications/indian-ocean/1305-india-china-relations-how-canthey-be-improved.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

geçerek Çin'i Hindistan'ın bir numaralı ticaret ortağı haline getirmiştir²⁵⁷. Bununla birlikte Çin ve Hindistan arasındaki karşılıklı ticaretin yapısı Hindistan'ın aleyhine işlemektedir. Sadece 2011 yılında Hindistan, Çin ile yaptığı ticarete 27 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir²⁵⁸. Hindistan, Çin ile yaptığı ticarete oldukça temkinli davranmaktadır. Çünkü Hindistan'ın Çin ile ticaretinden dolayı ekonomisinin verdiği dış ticaret açığı yüksek verilere ulaşmaktadır.

Askeri faktörler: Çin ve Hindistan aralarındaki sınır sorunları sebebiyle askeri güçlerinin büyük bir kısmını tartışmalı bölgelerde konuşlandırmaktadır. Çin'in, tüm askeri gücünün %20'sini tartışmalı sınır bölgesinde konuşlandığı bilinmektedir. Ayrıca buradaki askeri tesislerini modernleştirmekte ve bu alanlara yönelik lojistik kapasitesini geliştirmektedir. Buna karşılık ise; Hindistan, Tibet sınırındaki sınır gücünü genişleterek Doğu Hava Komutanlığı'nın kapasitesini artırmaktadır. Yine bu hava gücünün en önemli hedefleri sınırdaki stratejik Çin askeri tesisleridir²⁵⁹. Bu nedenle Çin'in Tibet sınırına kurduğu yeni hava üsleri Hindistan tarafından kendisine yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Çin, gerginliğe neden olan sınır bölgesinde toplam 300.000 personelden oluşan 13 adet sınır güvenlik birliği konuşlandırmıştır. Buna ek olarak; ülkenin güney batısındaki Chengdu şehrine her an savaşa hazır durumda olacak şekilde 3 tümen gücünü hazır bir şekilde konuşlandırmaktadır. Özellikle Chengdu'da bulunan bu reaksiyon gücü, 48 saat içinde hazır duruma gelerek operasyon bölgesine intikal etme yeterliliğine sahiptir. Aynı şekilde Hindistan da doğu bölgesindeki askeri güçlerini modernize etmekte ve 5 yılda 90.000 yeni askeri personelin bölgeye yerleştirmesi planlarını yapmaktadır. Mevcut durumda Hindistan'ın doğu sınırında 120.000 askeri hazır bulunmaktadır²⁶⁰.

Sınır sorunları Çin ve Hindistan devletlerinin kurulduğu günden beri iki ülke ilişkilerini ve dış politikalarını belirleyen temel alanlardan biridir. Günümüzde sınır hattının resmi olarak belli olmaması istismara açık bir durumu barındırmaktadır. 1962

²⁵⁷ David Malone and Rohan Mukherjee, "India and China: Conflict and Cooperation", *Survival*, Vol: 52, No:1, February-March 2010, ss. 122-145.

²⁵⁸ Wu Lin and Li Fujian, "India-China Relations: How Can They be Improved? Part One: A View From Beijing", *Future Directions*, September 2013, s. 99. (Çevrimiçi)
<http://www.futuredirections.org.au/publications/indian-ocean/1305-india-china-relations-how-canthey-be-improved.html> (Erişim Tarihi:10.10.2017)

²⁵⁹ Shreya Das, a.g.e., s. 7.

²⁶⁰ Hongzhou Zhang and Li Mingjiang, "Sino-Indian Border Disputes", *ISPI*, Analysis No: 181, June 2013, p. 7.

senesinde sınır hattı nedeniyle iki ülke arasında çıkan savaştan bu yana zaman zaman iki ülkenin sorunu çözebilmek amacıyla bir araya geldiği görülmüştür.

Ancak 2003'te iki ülke arasında "La Nehru Sınır Kapısı" açılması hem sorunun çözülmesi için hem iki ülke ilişkilerinin düzelmesi hem de aralarındaki ticaret hacminin artması bakımından olumlu bir adım olarak görülmektedir. İkinci olumlu gelişme de 2017 Haziran ayında Astana'da gerçekleştirilen ŞİÖ zirve toplantısında Hindistan ve Pakistan'ın örgüte tam üyeliğinin kabul edilmesidir²⁶¹. Bu önemli gelişme Çin-Hindistan ve Hindistan-Pakistan arasındaki ihtilafli alanlardaki tansiyonun düşmesi ve bölge barışının sağlanması açılarından son derece önemli bir gelişme olarak görülmektedir.

Bu olumlu gelişmelerin yanında 2017'de Hindistan ve Çin arasında "Doklam Platosu" nedeniyle gerginlik yaşanmıştır. Bu alanda Çin'in yol yapmaya başlaması, Hindistan'ın da buna karşılık alana asker konuşlandırması neticesinde iki ülke arasındaki gerginlik had safhaya yükselmiştir. Hindistan'ın iki ülkenin de bölgede bulunan askerlerini çekmesi karşılığında; Çin'in de tek taraflı olarak Hindistan'ın bölgedeki askerlerini çekmesi durumunda gerginliğin son bulacağını şart koymuştur. Rusya ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün girişimleri sonucunda taraflar arasındaki gerginlik düşürüldüyse de sınır sorunu iki ülke ilişkileri ve bölgenin istikrarı açılarından halen güncelliğini ve önemini korumaktadır.

Günümüzde Çin ve Hindistan aralarındaki sınır sorunlarını net olarak çözüme kavuşturamalarına rağmen aralarında gelişen ekonomik ve siyasal ilişkilerin ilerde bu alana da olumlu bir şekilde etki edeceği vurgulanabilir. İki tarafın da sınır sorunlarını çözümü konusunda silahlı mücadeleyi geri planda tutmaları ve diyaloga açık olmaları iyi niyet belirtileri olarak görülebilir.

4.1.2. Hindîcini (Çinhindi) Rekabeti

Hindîcini (Güney Çin Denizi), Pasifik Okyanusu'nun yaklaşık olarak 2,5 milyon km² bölümünü kaplamaktadır. Bünyesinde barındırdığı doğal kaynaklarına ek olarak ticaret rotaların buradan geçmesi, Hindîcini deniziyle kıyısı bulunan devletlerin burada askeri üs bulundurmak istemesi gibi etkenler bu alandaki devletlerin birbirleriyle pek çok

²⁶¹ Dinmuhammed Ametbek, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Çin-Hindistan gerginliğinin Bölgeye Etkisi, <https://ankasam.org/cin-hindistan-gerginliginin-bolgeye-etkisi> (Erişim tarihi: 05.07.2018)

²⁶¹ Amerika bülteni, Yeni Başlayanlar İçin Çin-Hindistan sınır savaşı klavuzu, <http://amerikabulteni.com/2017/07/12/yeni-baslayanlar-icin-cin-hindistan-sinir-savasi-klavuzu/> (Erişim tarihi: 05.07.2018)

sorun yaşamasına sebep olmaktadır. Bu durumlara ek olarak, dünyada deniz vasıtasıyla yapılan ticaret ile taşınan malların yaklaşık olarak 1/3'ü, Kuzeydoğu Asya bölgesinin ihtiyaç duyduğu enerjinin yarısına yakını bu bölgeden sağlamaktadır. Yine dünya genelinde senelik olarak petrol tankeri trafiğinin hemen hemen yarısı Hindîçini'den geçmektedir. Deniz ürünleri bakımından da zengin olması sebebiyle dünya genelinde yapılan senelik balık avının 1/10'u burada yapılmaktadır. Bunlarla beraber, biyolojik çeşitlilik bakımından en yüksek düzeydeki zenginliği oluşturan dünyadaki mercan resiflerinin yaklaşık %30'u Hindîçini'de bulunmaktadır²⁶².

Pasifik Okyanusu'na (Büyük Okyanus) bağlı olan ve bünyesinde çok fazla oranda petrolün yanı sıra doğal gaz rezervi de barındırdığı düşünölen Hindîçini'ne kıyısı bulunan devletler; Çin, Vietnam, Tayvan, Kamboçya, Filipinler, Malezya ve Brunei'dir. Bu önemli petrol ve doğal gaz yataklarına ek olarak buranın balıkçılık bakımından da zengin olması ve gemi taşımacılığına elverişli stratejik konumu bu bölgeyi hem önemli hem de stratejik kılmaktadır. Bölgede bulunan devletlerin enerji ihtiyaçlarının gün geçtikçe artması neticesinde bölgeyi hâkimiyetlerine alma mücadelesi nedeniyle günümüzde Hindîçini karışıklığın yaşandığı bir alan haline gelmiştir²⁶³.

Hindîçini denizi, stratejik bir öneme sahip olması bakımından sadece bölgede bulunan Çin ve Hindistan'ın rekabet alanı haline gelmemiştir. Bu bölgeye "süper güçler" olan ABD ve Rusya'nın yanı sıra Güney Kore, Japonya gibi güçlü devletlerin de dahil olması sorunu hem "uluslararası sorun" haline getirmiş hem de denizi bölge içi ve bölge dışı ölkeler arası bir rekabet alanına çevirmiştir.

Ayrıca Çin'in güneyinde bulunan bu alan, Pekin yönetiminin askeri denetiminde kalan bir yapıdadır. Öyleki Soğuk Savaş döneminden günümüze kadarki süreçte bölgede bulunan devletler üzerinde Çin'in ciddi bir şekilde baskı yaptığı görölmektedir. Ancak son zamanlarda meydana gelen gelişmeler, Çin'in "elini zayıflatırken", ABD'nin "elini güçlendirmeye" başlamıştır. Çin'in günümüzde deniz güzergâhlarına olan bağımlılığı ölkenin en zayıf ve hassas noktalarından birini meydana getirmektedir. Çin, diğer zayıf noktalarında olduğu gibi bu zayıf noktasına da yönelik önlemler geliştirmeyi amaçlasa da mevcut deniz güzergâhları vasıtasıyla gerçekleştirilen ticarete bağımlı hale gelen

²⁶² Caitlin Arnold, "Governing the South China Sea", Harvard Asia Quarterly, http://tailieu.tapchithoidai.org/Governing_South_China_Sea.pdf (Erişim Tarihi: 22.04.2017)

²⁶³ Cemre Pekcan, "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri, *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2016, s. 23.

ekonomisi ülkenin zayıf noktasını meydana getirmektedir. Çin'in bu eksikliği, rekabet içerisinde buldukları bölgedeki devletler için kaçırılmayacak derecede önemli bir fırsat olarak görülmektedir²⁶⁴.

Hindiçini denizi, zaman zaman sorunların ve çatışmaların yaşandığı bir alan haline almıştır. Günümüzde gerek sahip olduğu önemli konumu gerekse farklı aktörlerin bölge üzerinde geliştirdiği politikalar ve hak iddiaları nedeniyle (çözülmediği takdirde) çatışmalara yol açma olasılığı yüksektir. Nihayet 2011 yılında iddialar krize dönüşmüştür. Krizde etkin olan aktörler ise Çin, Filipinler ve Vietnam'dır. Krizin sebebi, zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olması ve geçiş yollarındaki stratejik coğrafyası nedeniyle bölgede bulunan devletlerin politikalarında ve gündeminde yer edinen "Spratly ve Paracel" adalarıdır²⁶⁵.

Hindiçini'ne kıyaslı olan devletler birbirleriyle kara ve deniz bölgelerinde pek çok hak iddiası mücadelesi yaşanmaktadır. Geçmişten günümüze kadarki süreçte, Çin, Filipinler, Vietnam, Brunei, Tayvan, Endonezya ve Malezya gibi ülkeler Hindiçini bölgesinde bulunan adalar veya sular üzerinde egemenlik kurmak istemelerinden dolayı bazen çatışmaların yaşandığı görülmüştür²⁶⁶.

Bölge ile sınırları bulunan devletlerin bu alanda strateji geliştirip zaman zaman çatışmalara varana kadar katı politikalar izlemelerinin yanında bölge dışında kalan devletlerin de bu alan üzerinde stratejiler geliştirip, bölgeye hakim olma politikaları geliştirdikleri görülmektedir. Nitekim bölge üzerinde politikalar geliştiren devletlerden biri de Vietnam'dır²⁶⁷.

Vietnam da Hindistan'ı bölgeye çekerek Çin'i dengelemeye çalışmaktadır. Bunun yanında Hindistan'ın çıkarları sebebiyle bölgeye dahil olması Çin-Hindistan ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu bakımdan Vietnam, Hindistan'ın ortak hareket ettiği en önemli ve kilit devletlerden biridir²⁶⁸. Ancak Hindistan'ın bölgeye olan ilgisi sadece Vietnam ile geliştirdiği dostluk ilişkilerine bağlı kalmayıp, kendi stratejik planları

²⁶⁴ Zhang Wenmu, "Sea Power and China's Strategic Choices", China Security, Summer 2006, pp. 19-20.

²⁶⁵ Ömer Atageç, "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", *Bilge Strateji*, Cilt: 4, Sayı: 6, Bahar 2012, ss.156-157.

²⁶⁶ Sibel Karabel, "Güney Çin Denizi'ndeki Çin-Filipinler İhtilafı ve Tahkim Kararının Değerlendirmesi", *BİLGESAM Analiz/Doğu Asya Pasifik*, No: 1344, Eylül 2016, s.3.

²⁶⁷ Cemre Pekcan, a.g.e., s. 26.

²⁶⁸ Sirini Sitaraman, "Rising Chinese Power and Territorial Assertiveness in the South China Sea: India-Vietnam Strategic Partnership as a Counterbalancing Endeavor", içinde *Power Politics in Asia's Contested Waters: Territorial Disputes in the South China Sea*, (Eds. Enrico Fels and Truong-Minh Vu), Springer International Publishing, 2016, p. 404.

doğrultusunda Hindicini'ne ilgi duymaktadır. Buna karşılık, Çin de Hindistan'ı dengelemek amacıyla bölgede hakimiyet kurmak doğrultusunda politikalar geliştirmektedir. Bunun sonucunda iki ülke ilişkilerini ciddi bir şekilde etkileyen bir sorun haline gelmiştir.

Çin ve Hindistan, günümüzde önemli iki deniz gücü konumundadır. İki ülkenin denizler ile ilgili geliştirdiği stratejiler ve politikalar zamanla aralarındaki rekabeti de tırmandırılmış ve bölge genelinde tansiyonun yükselmesine neden olmuşlardır. İki ülke politikalarında güvenlik zaafiyetin ortaya çıkması, ülkelerin savunma bütçelerinde bir takım artışların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan hem Hindistan'ın hem de Çin'in savunma alanındaki bütçelerinde görülen yüksek artışın önemli bir bölümü ülkelerin deniz güçlerine ayrılmaktadır. Bundan dolayı da Asya sularında yoğun bir şekilde silahlanma yarışı meydana gelmektedir. Temelde deniz yollarının denetimi konusu ABD ve Çin rekabeti olmasına rağmen ABD bu konuda Hindistan'ı doğrudan destekleyerek Çin'i çevrelemeye çalışması neticede Hindistan'ı ön plana çıkarmaktadır. İki ülke birbirleriyle olan ilişkilerin gerginleşmesiyle başlayan olaylarla beraber Hindicini ve Hint Okyanusu günümüzde temel sorun alanları durumuna gelmişlerdir. Bu alanda Vietnam'a ek olarak Filipinler gibi güçlü devletlerin ortaya çıkması, duruma bölgesel güç konumunda bulunan Japonya ve Avustralya'nın eklemesiyle "kriz" geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Sınır sorunların gerekçe gösterilmesiyle ortaya çıkan krizler, zaman zaman sıcak çatışmalara dönüşmüş ancak krizler çok büyümeden sonlandırılmıştır. Fakat krizler sonlanmasına karşın iki ülke arasındaki sorunların tamamen ortadan kaldırıldığı söylenilemez. Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi üzerinde bulunan adaların geçiş bölgelerinin stratejik önemleri, ülkeler arasındaki ilişkilerin gerilim düzeyini belirlemektedir. Bölgede gerilimin temel nedenleri olarak, zengin hidrokarbon madenlerinin bulunması ve enerji nakil hatlarının kontrolü politikaları gösterilebilir²⁶⁹.

Hindicini (Çinhindi), günümüzde çok karmaşık bir denklem durumuna gelmiştir. Bölge ülkeleri olan Çin, Hindistan, Filipinler, Vietnam, Japonya, Avustralya arasında egemenlik ve prestij mücadelesi durumunda iken ABD gibi hegemonya arayışındaki süper güç olan bir devletin de bu alanda stratejiler geliştirip soruna dahil olması, neticede sorunun uluslararası bir boyut kazanmasına ve çetrefilleşmesine neden olmaktadır. Bölge devletleri tarafından sorun BM gündemine taşınmış olsa da sorunun çözümüne dair

²⁶⁹ Ömer Atagenç, a.g.e., ss. 160-161.

herhangi bir adım atılmamıştır. Çin ve Hindistan'ın bu alanda ciddi askeri stratejiler geliştirmeleri zaman zaman bölgede tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Hindistan ve Çin dış politikalarının barışçıl bir zeminde olması sonucunda yakın komşuları ve Asya bölgesindeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu bakımdan Hindistan ve Çin'in diğer sorun alanlarında olduğu gibi, Hindişin'inde de diyalog zemini yaratarak, karşılıklı ekonomik ve siyasal bağımlıklı ilişkileri geliştirerek bu sorunun da çözümü konusunda adım atabileceklerini vurgulamak gerekir.

Hindişini denizinde en son Haziran 2018'de ABD ve Çin arasında kriz meydana gelmiştir. Bu krizin sebebi olarak ABD savaş gemisinin Çin tarafından inşa edilen ve Hindişini bölgesinde bulunan yapay adalara çok yakın bir mesafeden geçmesi gösterilmiştir. ABD "seyrüsefer serbestisi" kapsamında geçiş yapıldığını iddia ederken; Çin ise bu durumu kendi egemenliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Bu kriz nedeniyle Çin devlet başkanı Xi Jinping kamufraj giyerek ordunun bu alanda yaptığı tatbikata katılarak ABD yönetimine mesaj vermiştir. Bu durum Donald Trump yönetimiyle bu alandaki ilk kriz olması açısından da önemlidir²⁷⁰.

4.1.3. Tibet Sorunu

Tibet sorunu, Hindistan ve Çin arasındaki güncel sorunlardan biridir. Bu sorun bulunduğu yer açısından bölgesel ancak yarattığı etki bakımından küresel bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda küresel aktörlerin de dahil olduğu bölgesel bir sorun olmaktan çıkmış küresel boyutu da olan bir sorun olarak devam etmektedir.

Tibet bölgesi, bünyesinde barındırdığı geniş uranyum, boraks gibi geniş doğal kaynakları bulundurmaktadır. Ayrıca bu bölge, dünyada var olan lityum yatakların yaklaşık yarısını, Asya bölgesinde bulunan en zengin bakır yataklarına, demir madenine, yaklaşık olarak 80.000 tondan daha çok altın madenine ve daha kullanılmaya başlanmamış petrol yataklarını da bulundurmaktadır. 21.Yüzyılda madenler dışında stratejik bir öneme sahip olması beklenen su kaynakları bakımından da Tibet bölgesi son derece verimlidir. Asya'daki yedi büyük ırmağının kaynağının Tibet'te olması bölgenin jeopolitik önemini ortaya koymaktadır. Bu su kaynağına hakim olan ülke ise gelecekte Asya bölgesi genelinde söz sahibi olma potansiyelini taşıyacaktır²⁷¹.

²⁷⁰ BBC News Türkçe, "ABD Savaş Gemisi Güney Çin Denizi'nde Çin'e Meydan Okudu", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40039730> (Erişim Tarihi: 05.07.2018)

²⁷¹ China Daily, "Why Washington plays 'Tibet Roulette' with China",

İlk ele geçirdikleri bölgeden aldıkları adlarıyla anılan Gurkhalar, Budist Tibet'i ilk fırsatta işgal etmişlerdir. 1788 yılında başlayan işgal hareketi ancak Tibet'in askeri yetkililerinin Gurkhalar'a vergi vermeyi kabul etmesiyle son bulmuştur. Ancak Dalai Lama, ilk vergiyi verdikten sonra bir daha ödemek istememiştir. Bunun sonucunda 1793'te Tibet tekrardan bir Gurkha saldırısına maruz kalmıştır. Tibet uğradığı bu saldırıdan daha öncekilerde olduğu gibi ancak Çin ordusunun yardımıyla kurtulabilmiştir. Diğer Çin müdahalelerinde olduğu gibi bu müdahaleden sonra da yönetimde değişikliğe gidilmiştir²⁷².

1793 değişiklikleriyle Çin, Ambanlar vasıtasıyla Tibet üzerindeki kontrolünü daha çok sıkılaştırmıştır. Bu dönemde Ambanlar, Tibet'in sınır güvenliğinin sağlanması ve dış ilişkileri konularında görevlendirilmişlerdir. Çin bunlara ek olarak, Dalai Lama, Panchen Lama ve büyük Lamaların ruhunun göç ettiği kişiyi (Hulul) belirleme konusunda da Ambanlara tam yetkiler vermişlerdir. Şöyle ki herhangi bir hulul için son birkaç aday kaldığında Ambanlar devreye girecek ve yeni hululü şans usulüne göre belirleyecektir. Böylece, Tibet'in dini ve dünyevi liderinin seçiminde yine son söz hakkı Ambanlar'da olacaktır²⁷³.

Çin, 1906'da imzalanan antlaşmadan sonra Tibet konusunda daha sert ve daha aktif bir politika yürütmüştür. Çin bu yıldan sonra ilk defa Tibet'i egemenliğine almaya çalışmıştır²⁷⁴.

Çin 1910 yılında Tibet'i işgal ettikten sonra 13. Dalai Lama'nın ruhani liderliğine son vermiştir. Ancak bu karar, Tibet gibi dinin halkın tüm yaşam alanlarını etkilediği bir bölge için böylesine radikal bir karar karşısında Tibetlilerin Çin'e bakışını olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte 13. Dalai Lama'nın yerini dolduracak birinin bulunmaması veya mevcut bulunan diğer dini liderlerin de bu fikre yanaşmaması Tibet'teki karışıklığın daha geniş bir zamana yayılmasına neden olmuştur²⁷⁵.

http://www.chinadaily.com.cn/china/2008-04/16/content_6622346_4.htm

(Erişim tarihi: 08.09.2017)

²⁷² P. N. Chopra, *Social, Cultural and Political History of Tibet*, Criterion Publications, New Delhi 1989, pp. 82-83.

²⁷³ Warren W. Smith, *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations*, Westview, Oxford 1996, p. 136.

²⁷⁴ Melvyn C. Goldstein, *A History of Modern Tibet (1913-1951)*, University of California Press, California 1989, p. 46.

²⁷⁵ İrşat Sarıalioğlu, *Hindistan Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 42.

Tibet tarihindeki diğer bir dönemde de Komünistler Ağustos 1949'da, bugünkü Çin topraklarında kontrolü tamamen ele geçirmeden ve Çin devletini ilan etmeden önce Pekin'den yaptıkları bir radyo yayınıyla Tibet halkının kurtuluşu ile yakından ilgilendiklerini belirtmişlerdir²⁷⁶. Ekim 1950'de Pekin radyosu, Tibet'i "kurtarma" operasyonunun başladığını duyurmuştur. Bu gelişmelerden sonra Pekin'de bulunan Hint Büyükelçisi hükümetinden gelen protestoyu Çin'e sunmuştur. Fakat Çin'in karşılığı da en az Hint protestosu kadar sert olmuştur. Çin hükümeti cevabında Hindistan'ın "emperyalistlerle" işbirliği yapmakla suçlamış ve Çin'in Tibet'e herhangi bir askeri eylemde bulunmayacağını Tibet'in kurtuluşunun barışçıl yollarla sağlanacağını bildirmiştir²⁷⁷.

7 Ekim 1950'de Çin ordusu, 80.000 askerlik bir kuvvetle Tibet'e girmiş ve 1951 yılının sonuna doğru Tibet'i büyük oranda kontrol altına almıştır. Tibet'in zayıf ordusu ve Khampa'daki dağınık, yerel nitelikli küçük güçler yenilmişlerdir. Bu arada Tibet, BM'den, Hindistan'dan, İngiltere'den ve ABD'den yardım isteğinde bulunmuştur. Ancak bu talepler karşılıksız kalmıştır²⁷⁸. İngiltere, Tibet'in yasal durumunun açık olmadığını söylemiştir. Hindistan da BM Genel Kurulu'nda meselenin BM dışında Çin, Tibet, Hindistan ve İngiltere arasında müzakere edilmesinin daha iyi olacağını savunmuştur²⁷⁹. Ayrıca, Hindistan, Pekin yönetimine birçok kez protesto notası göndermesine rağmen hiçbiri başarılı olmamıştır. 1951 yılında Çin ile Tibet antlaşmaya vardıldıktan sonra Hindistan geri adım atmıştır²⁸⁰.

Tibet bölgesi, geniş yer altı kaynakları bakımından zengin bir bölge olmasının yanında dini açıdan da önemli bir sembol konumundadır. Bu bakımdan Dalai Lama'nın din adamları sınıfının başında olması ve din işlerini Tibet'ten idare etmesinden dolayı Tibet'in önemi her geçen gün artmaktadır. Dalai Lama yönetimi, 1951 yılına kadar devam etmiş, Çin ordusu 1951'de Tibet'te kontrolü sağladıktan sonra Çin ile Tibet arasında 17

²⁷⁶ George N. Patterson, "China and Tibet: Background to the Revolt", *The China Quarterly*, No:1 Jan-Mar., 1960, p. 91.

²⁷⁷ Amalendu Mısra, "Tibet: in search of a resolution", *Central Asian Survey*, Vol: 19, No:1, 2000, pp.92-93.

²⁷⁸ Eric Margolis, *War at the Top of the World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir and Tibet*, Florence, KY, Routledge, USA 2001, p.190.

²⁷⁹ A.g.e., s. 190.

²⁸⁰ John W. Garver, "Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions", *Journal of Strategic Studies*, Vol:25, No: 4, December 2002, s. 123.

maddeden oluşan ve Tibet'in özerk bir yapıda olmasını öngören anlaşmayla Tibet, Çin'e bağlı duruma getirilmiştir²⁸¹.

İki tarafın anlaşmaya varmalarının ardından Tibet'in iki önemli lideri "Dalai Lama ile Panchen Lama" Pekin'i ziyaret ederek burada uzun bir süre kalmışlardır. Fakat bu gelişmeler bağımsız olmak isteyen Tibetlileri memnun etmemiştir. Bu dönemde hala Pekin'de ve Tibet'te bir takım reformlar gerçekleştirilmektedir. Bu durumlar kapsamında ellerinde çok geniş topraklar bulunduran toprak sahipleri ve din adamlarının topraklarının halka dağıtılması bölgede büyük kargaşaya sebep olmuştur. Neticede bu sebeplerden ötürü 1959'da Tibet'te ayaklanma başlamıştır. Ancak Çin ordusunun bu ayaklanmayı bastırması sonucunda Dalai Lama ve beraberindeki yüz binlerce Tibetli mülteci Hindistan'ın Dharamsala bölgesine yerleşmiştir. Günümüzde de bu bölgede yaşamaktadırlar²⁸².

Çin açısından Tibet sorunu, günümüzde yaşamını sürdüren 14. Dalai Lama kişisel sorunudur. Nitekim Dalai Lama Tibet halkının inanç sistemlerinin tam odağında yer almaktadır. Dalai Lama ve Tibet sorunun özdeşleşmesinin özünde, Tibet'te bulunan Budist inancına mensup bir bireyin adeta Dalai Lama'yı kendisi için bir "Tanrı" olarak görmesidir. Lama'nın bu güçlü dini konumu vesilesiyle neredeyse bütün Tibetliler üzerinde Tanrısal etkilere sahiptir. Bu nedenle Tibetliler açısından Dalai Lama'nın yerine kimin geleceği son derece önemli bir durumdur. Bu noktada Tibet geleneklerine göre ve Budizm inancının önde gelen tarikatlarından Gelukpa'ya göre, bir sonraki önderleri Panchen Lama'dır. Bu bakımdan bir sonraki Panchen Lama'nın nerede dünyaya geleceğini sadece Dalai Lama bilebilir. Nitekim Dalai Lama'nın belirteceği, göstereceği kişi de ileride Panchen Lama konumuna gelecektir. Benzer durumda Dalai Lama'nın ölmesi üzerine de Panchen Lama geleceğin Dalai Lama'sını belirleyecektir²⁸³.

1980'lere gelindiğinde Delhi ile Pekin arasında da yakınlaşma süreci başlamış ve taraflar karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarına saygı gösterme taahhüdünde bulunmuştur. Çin ile Hindistan arasında yaşanan bu gelişmeler Tibet meselesine de yansımıştır ve Hindistan'ın Tibet meselesi karşısındaki tutumu karşılıklı olarak iki ülkenin de sınırlara saygılı olma taahhüdü altında şekillenmiştir. Hindistan bu dönemde sık sık Tibet'in Çin

²⁸¹ Anlaşma için bkz.: Tibet-Çin Anlaşması,

http://www.zt.tibet.cn/english/zt/041225_xzsh/2004120041224170946.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2017)

²⁸² James Bernard Calvin, "The China and India Border War (1962)"

<http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm> (Erişim Tarihi:10.10.2017)

²⁸³ Giray Fidan, "Pekin'in Yüksek Rakımlı Sorunu: Tibet", s. 82.

<http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/204.pdf> (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

toprağı olduğunu kabul etmiştir. Diğer taraftan bu dönemde Hindistan'daki Tibet milliyetçilerinin “self determinasyon” hakkına vurgu yapması da artık Hindistan için desteklenebilecek bir durum olmaktan çıkmıştır. Çünkü Tibet'in mevcut durumu Sikkim'in durumu ile doğrudan uyuşmaktaydı ve Delhi, Sikkim'de de böyle bir talebin oluşmasından çekinmekteydi²⁸⁴.

Bu dönemde Hindistan'ın Tibet'e yaklaşımını ve bu durumun temel nedenlerini şöyle açıklayabiliriz: Hindistan hükümeti bir taraftan Tibet'in Çin'in bir parçası olduğunu sık sık ifade ederken diğer taraftan da Dalai Lama'nın uluslararası girişimlerine destek vermiş ve sürgündeki Tibet hükümetine ve Tibetli sığınmacılara da yardım etmeye devam etmiştir²⁸⁵. Bu durum söylem ile pratik arasındaki bir tutarsızlığa işaret eder. Fakat iki ülke arasındaki yakınlaşma sürecine rağmen Hindistan'ın Tibet politikasını böyle bir ikilem üzerine kurmasına şaşırılmamalıdır. Çünkü Hindistan'ın Tibet politikasındaki bu ikircikli politikası Hindistan Çin rekabetine dayanmaktadır. Bu durumda Çin'in elinde Hindistan'a karşı Keşmir ve Pakistan gibi kozlar varken Hindistan'ın elindeki tek koz olan Tibet'ten vazgeçmesi beklenmemelidir²⁸⁶.

Giray Fidan'ın aktardığı gibi; Dalai Lama, Hindistan'a göç ettikten sonraki süreçte dış güçlerden bulduğu destek neticesinde Tibet sorununu uluslararası ortamda duyurabilmek amacıyla çok çabalar sarf etmiştir. Geniş bir zaman diliminde dünyanın farklı yerlerine yaptığı çok sayıda ziyaret ve değişik bölgelerde verdiği dersler sonucunda uluslararası alanda soruna yönelik bir ilginin oluşmasını sağlamıştır. Fakat 1800'ler itibariyle bağımsız bir devlet olma isteğinden ve idealinden vazgeçen Lama 1987 yılında Amerikan Kongresi'nde beş maddeden oluşan bir barış planını duyurmuştur. Dalai Lama'nın barış planının beş maddesi şunlardır:

- 1) Tibet'in tümüyle silahlı unsurlardan temizlenmesi ve bu bölgenin “barış bölgesi” haline getirilmesi,
- 2) Çin hükümetlerinin durmadan Tibet'te başka bölgelerden nüfus göçü yaratma politikasından vazgeçmesi,
- 3) Tibetlilerin sahip olması gereken en temel insan haklarına Çin'in saygı göstermesi ve her türlü demokratik haklarının, özgürlüklerinin sağlanması,

²⁸⁴ Misra, a.g.e., s.199.

²⁸⁵ Dawa Norbu, “Tibet In Sino-Indian Relations: The Centrality of Marginality” , *Asian Survey*, Vol: 37, No:11, November 1997, p. 1091.

²⁸⁶ Dawa Norbu, a.g.e., pp. 1091-1092.

- 4) Tibet bölgesinin sahip olduğu eşsiz doğasının koruma altına alınıp, Çin'in bölgede nükleer silahların üretimini yapan tesislerin kapatılıp, bölgedeki nükleer tesislerin doğaya zararlı atıklarının bu bölgeye atılmaması,
- 5) Tibet ve Çin'in bölge geleceği hakkında görüşmelere başlanması²⁸⁷.

Batı devletleri tarafında da desteklenen bu 5 maddelik barış planı, Çin yönetimi tarafından kabul edilmediği gibi Dalai Lama'nın Tibet bölgesinin bağımsız olması için çabaladığını savunmuşlardır. Ayrıca, barış planının açıklanmasından hemen sonra 1989'da Dalai Lama Nobel Barış Ödülüne layık görülmüştür. Ancak Lama 2008'de iki bölge arasında meydana gelen olaylardan sonra bu konu hakkında Çin ile görüşmeler yapmayacağını duyurmuştur. Yine de Çin ve Tibet bölgesinin aralarındaki bu görüşmelerin başka kişiler tarafından yürütülmesi gerektiğini savunmuştur²⁸⁸.

Günümüzde Tibet bölgesi sorunu bazı yönleriyle Dalai Lama'nın kişiliğine hapsolmuş durumdadır. Çünkü 82 yaşını geride bırakan Lama'nın ölmesi durumunda onun yerini doldurabilecek bir liderin olmaması sorunun barışçıl yollarla çözüme kavuşturulmasını zorlaştırabileceği gibi Tibetlilerin de bu yöndeki beklentilerinin karşılanmaması neticesinde derin bir boşluğa düşmelerine neden olacaktır. Ayrıca bu durumda Çin ile sorunu diyalog eksenli çözmek istemeyen "Tibet Gençlik Kongresi" (*Tibetan Youth Congress*) benzeri örgütlenmelerin de tekrar silahlı bir duruma girişmeleri kaçınılmazdır.

Sonuç olarak Çin ile Tibet arasında çok çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Tibet'in statüsü, halkın talepleri, yönetime dair talepleri, Dalai Lama'nın şahsında toplanmış problemler ve Tibet bölgesinin zenginliklerinin halk ile paylaşılmadan Çin'e aktarılması gibi pek çok alanda çetrefilli sorunlar bulunmaktadır. Günümüzde devam etmekte olan bu sorunları siyasi, dini, ekonomik ve kültürel olarak özetleyebiliriz. Geleceğin iki süper gücü olarak gösterilen Çin ve Hindistan'ın Tibet sorununu çözmesi durumunda diğer sorunlu alanlarda da daha cesur ve önemli kararlar alınabileceği unutulmamalıdır. Çin'in ekonomik gelişmesinin önünde engel teşkil eden Tibet sorununun çözüme kavuşturulması durumunda ülke ekonomisinin daha kararlı büyüyebileceği unutulmamalıdır.

Dalai Lama sorunu, özünde Tibet sorunu 2017 yılında ABD ile Çin arasında bir krize neden olmuştur. Çin, kendisine bağlı ve özerk bir yapıda olan Tibet Bölgesi'ne ABD'nin

²⁸⁷ Giray Fidan, a.g.e., s. 84.

²⁸⁸ Giray Fidan, a.g.e., s. 85.

dışarıdan müdahalede bulunduğunu ve dolayısıyla aralarındaki krizlerin derinleşmesinde etkili olduğunu açıklamıştır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson'ın Lama'nın isteği doğrultusunda bir araya gelebileceğini ifade etmesinin ardından Pekin tarafından sert bir şekilde kınanmış ve ayrılıkçı grupların liderleriyle asla bir araya gelinmeyeceğini ifade etmişlerdir²⁸⁹.

4.1.4. Keşmir Sorunu

Keşmir, Pakistan, Hindistan, Çin, Tacikistan ve Afganistan devletleri arasında olan bir alandır. Keşmir bölgesi uzun bir süre İngiltere'nin sömürgesi altında kalmıştır. İngiltere, Keşmir yönetimini 1846'da Hintli bir yöneticiye bırakmıştır. Hindistan ile Pakistan bağımsız olduklarında Keşmir bölgesi hala da bu yönetici ailesinin elinde bulunmaktaydı. Fakat aynı yönetici 1947'de Keşmir'i işgal etmeye başlamış ve bu işgal girişimi günümüze kadar sürecek bir sorunun başlangıcı olmuştur²⁹⁰.

Keşmir, günümüzde halen sıcak çatışmaların yaşandığı dünyanın en sorunlu bölgelerinden biridir. Bu sorun sadece Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan bir sorun değil Hindistan ve Çin arasında da yaşanan bir sorundur. Dolayısıyla Keşmir sorununun üç ülkeyi doğrudan ilgilendiriyor olması, hem çok karmaşık hem de büyük bir problem olmasına neden olmuştur. Ayrıca Keşmir sorunu etnik ve dini temelde ortaya çıktığı ve çatışmaların da bu temelde devam ettiği için sonuçları ve etki alanı bakımından bölgesel ve küresel bir kargaşa ortamı yaratabilmesi açısından da son derece önemli bir durumdur.

Keşmir kısa adıyla "Cammu" ve "Keşmir bölgesi" şeklinde de adlandırılır. Bu bölgenin bir diğer adı da "Cennetten Bir Vadi'dir". Neredeyse Asya'nın merkezinde bulunan Keşmir'in Kuzeyinde Çin sınırları içinde olan Doğu Türkistan (Uygur Özerk Bölgesi), Afganistan, Batı ve Güney Batısı'nda Pakistan; Güneydoğusunda Hindistan, Kuzeydoğusunda Tibet yer almaktadır. Önemli devletlerle sınır komşusu olmasından dolayı stratejik önemi son derece büyüktür²⁹¹. Diğer yönden sahip olduğu tabii güzellikleri ve verimli toprakları nedeniyle "Doğu'nun İsviçre'si"²⁹² şeklinde tanımlanmaktadır.

²⁸⁹ Star, "ABD-Çin arasında Tibet gerginliği" <http://www.star.com.tr/guncel/abdcin-arasinda-tibet-gerginligi-haber-1183456/> (Erişim Tarihi: 05.07.2018)

²⁹⁰ Mehmet Alaca, "Keşmir Meselesinin Anatomisi", <http://politikadergisi.com/okur-makale/kesmir-meselesinin-anatomisi> (Erişim Tarihi: 25.04.2018)

²⁹¹ Güller Nuhoglu, "Gazneliler'in Keşmir Seferleri", *Keşmir Dünyası*, (Der. Halil Toker), Tarih ve Tabiat Yayınları, 2003, ss. 1–22.

²⁹² Uluslararası İlişkiler Portalı, Doğunun İsviçresi, <http://www.uiportal.net/dogunun-isvicresi.html> (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

Brzezinski, İslam dinine tabi nüfusun yoğun bir şekilde yer aldığı Avrasya alt kıtasında kalan bölgeyi “Küresel Balkanlar”²⁹³ şeklinde adlandırmaktadır. Ayrıca Keşmir’i bu bölgenin en sorunlu ve istikrarsız meselesi olarak göstermektedir²⁹⁴.

Gerçekten de Keşmir sorununun çözülmesi çok zor bir ihtimaldir. Çünkü Hindistan, Çin ve Pakistan devletleri Keşmir meselesine dahil olmuşlardır. Öyle ki Hindistan ve Pakistan arasında yaşanan en önemli sorun olarak “Keşmir Sorunu” gösterilebilir. Öte yandan Çin’in Pakistan’a Keşmir konusundaki yardımları ve soruna müdahaleleri Hindistan’ın konuya daha fazla önem vermesine neden olmuştur. Zaman zaman bu üç devlet arasında savaflara neden olan Keşmir’e BM’in de müdahalesi neticesinde sorun günümüze kadar gelmiş ve küresel bir boyut kazanmıştır.

Keşmir bölgesi, Asya kıtasının üç önemli ülkesi olan Hindistan, Çin ve Pakistan arasında ihtilaflı bir durumdadır. Günümüzde Pakistan, “Azat Keşmir”; Hindistan, “Jammu Keşmir”, Çin de “Aksai Çin” alanlarını kontrolleri altında tutmaktadır. Aksai Chin şeklinde isimlendirilen coğrafi alan olarak ve geçmişi açısından Keşmir bölgesinin devamı olmasına rağmen, 1950’li yıllardan bu yana Çin devletinin egemenliği altındadır. Ayrıca Çin, Aksai Çin bölgesinden başlıca iki problem alanı olan Tibet ve Xinjian (Sincan)’a gelecek şekilde ve bölgeyi rahat yönetebilmek amacıyla bir yol yapmıştır²⁹⁵.

Bir dönem Çin dış işleri bakanlığı görevini yürüten Chou Enlai’a göre, “Aksai Chin hiçbir zaman Hint egemenliği altına girmemiştir”. Ayrıca bu bölgede konuşulan dil açısından da bölge halkı Hint dilinden daha çok Çin diline yakındır. Çin 1950’de kendisine karşı ayaklanan Tibet bölgesini Aksai Chin bölgesinden geçerek durdurmuştur²⁹⁶.

Ayrıca Çin 1956 yılında Aksai Chin bölgesini hakimiyetine almakla beraber “Keşmir sorununa” müdahil olmuştur. Meydana gelen bu gelişmelerden sonra Hindistan ve Çin arasında zaman zaman tansiyon yükselmektedir. 1963 senesinde Pakistan, “K2 Tepesi” diye adlandırılan bölgenin civarındaki yerleri Çin’e devretmiştir. Çin de bu bölge

²⁹³ “Küresel Balkanlar; Brezezinski’nin adlandırdığı bu alan Süveyş Kanalı’dan Sincan uygur Bölgesine ve Rus-Kazak sınırından güney Afganistan’a doğru genişleyen istikrarsız bölgeye denilmektedir”. Detaylı bilgi için bkz.: Zbigniew Brezezinski, *Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?* (Çev. Cem Küçük), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2004, s.105.

²⁹⁴ Zbigniew Brezezinski, *Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?* (Çev. Cem Küçük), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2004, s.105.

²⁹⁵ Mepa News, “Çin ve Hindistan’ın yarım Yüzyıllık Sınır Kavgası”, <https://www.mepanews.com/analiz/7712-cin-ve-hindistan-in-yarim-yuezyillik-sinir-kavgasi.html> (Erişim Tarihi: 10.09.2017)

²⁹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 14. Basım, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s. 512

üzerinden nüfuzunu genişletmeye başlamıştır. Bu şekilde de Hindistan üzerinde baskı kurmaya çalışmaktadır²⁹⁷.

Bu tarihlerden sonra da sorunların tam olarak çözülmediği Keşmir’de zaman zaman yönetime ve Hindistan uygulamalarına karşı halk ayaklanmaktadır. Yarım yüzyıldır çözülmeyi bekleyen Keşmir sorunu, çözülmesi durumunda hem Hindistan-Çin ilişkilerinin iyileşmesi hem de Pakistan’ın da dahil olacağı geniş katılımlı bir çözümün nerdeyse tüm Asya bölgesi için olumlu gelişmelere vesile olacağı aşikardır. Günümüzde uluslararası sorun alanlarından biri durumuna gelen Keşmir’in çözülmesi uluslararası sistem açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Güncel haliyle Hindistan, Pakistan ve Çin arasında paylaşım sorununa dönüşen ve sonuçları itibariyle tüm bölgeyi kapsamına alabilen Keşmir sorunu, çözülmeyi bekleyen en acil ve önemli sorunlardan biridir. Resmi verilere bakıldığında 43,000 insanın Keşmir sorunu çerçevesinde meydana gelen şiddet ortamından dolayı yaşamını yitirdiği ve yaklaşık olarak 1,5-2 milyon insanın da bu savaştan etkilendiği belirtilmektedir²⁹⁸.

1990’lı yıllarda inanç olarak Müslüman olan Keşmir halkı Hindistan’ın sert tutumlarına karşı aktif ve yoğun bir şekilde silahlı mücadele yürütmüşlerdir. Bu mücadele 2000’li yıllarda çok daha az ve sönük bir hal almıştır. Günümüzde alan olarak çok sınırlı ve dar kapsamlı bir şekilde yer yer silahlı grupların Hindistan’a karşı savaştıkları görülmektedir. Küresel sistemin temel sorunlu alanlarından biri olan Keşmir sorunun çözülmesi konusunda bugüne kadar yetmiş civarı çözüm modeli iki devlete de sunulmuştur. Bu önerilerden bazıları daha önce devletlerarasında sorunlu olan bazı bölgelerdeki sorunların çözülmesi konusunda atılan adımlar ve çözüm yollarıdır. Bunlardan bir tanesi de daha önce Fransa ve İspanya arasında önemli bir sorun alanı olan “Andorra bölgesi”dir”. Bu bölgenin iki devlet arasında nasıl çözüldüğüne dair yöntemler Keşmir konusunda da gerçekleştirilmek istendiye de öneri bir türlü hayata geçirilememiştir. 2017 yılında yayınlanan hak ihlalleri raporlarında Hindistan’ın Keşmir bölgesinde oldukça fazla ihlal gerçekleştirdiği, yaşam hakkı, seyahat hakkı veya protesto hakkı gibi pek çok alanda istismarların ve ihlallerin yapıldığı olgularına varılmıştır²⁹⁹.

²⁹⁷ Barış Tolga Kılıçkap, a.g.e., s. 141.

²⁹⁸ Orsam, Keşmir Meselesinin Anatomisi, orsam.org.tr/orsam/gencorsam/11310?dil=tr (Erişim Tarihi: 05.07.2018)

²⁹⁹ İnsamer, Keşmir 2017 İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu, http://insamer.com/tr/kesmir-2017-insan-haklari-ihlalleri-bilancosu-_1126.html (05.07.2018)

4.1.5. Çin ve Hindistan'ın Deniz Yolları Egemenliği Stratejileri

Deniz yollarının egemenliği, küresel siyasette ve ekonomik gelişmelerde coğrafi keşiflerden günümüze önemini artıran bir durum haline gelmiştir. Dünya'nın büyük çoğunluğunun sularla kaplı olması, deniz yollarının egemenliğini neredeyse tüm ülkeler için önemli bir unsur haline getirmiştir. Bundan dolayı tüm devletlerin deniz yollarına egemen olma arayışı ciddi bir rekabeti kaçınılmaz kılmaktadır.

Güncel küresel güvenlik eksenli geliştirilen politikalar incelenildiğinde, deniz yollarının gün geçtikçe önemini arttığı görülmektedir. Özellikle de bölgesel ve küresel güçler haline gelen veya gelmek isteyen devletlerin deniz yollarına egemen olmak için birbirleriyle rekabet ettikleri görülmektedir.

Hint Okyanusu sahip olduğu stratejik coğrafyası nedeniyle enerji ticareti için de önemli bir güzergah konumundadır. Çin ve Hindistan gibi ihtiyaç duyduğu enerjiyi büyük oranda dışarıdan temin eden ülkelerin bu bölgede yer alması Hint Okyanusu'nun etkinliğini ve önemini daha da arttırmaktadır. Bundan dolayı, Asya bölgesinde yer alan ülkelerin çoğu enerji ihtiyaçlarının önemli bir kısmını Ortadoğu'dan sağlamaktadır. Bu enerji kaynaklarının naklinin bu alandan sağlanması ülkelerin bir nevi Hint Okyanusu'na mecbur kalmasına neden olmuştur. Bundan dolayı gittikçe artmaya başlayan bu ticaret trafiği nedeniyle bölge ülkeleri Hint Okyanusu üzerine yeni politikalar geliştirmektedirler³⁰⁰.

Hint Okyanusu, günümüzde devletler arasında en önemli rekabet unsurlarından biri haline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, küresel ticarete Asya-Pasifik bölgesinin sürekli artan değeridir. Mevcut haliyle sürekli yükselen küresel güç konumunda bulunan Çin'in yanı sıra Hindistan ve bölgesel güç durumunda yer alan Japonya ve Güney Kore de küresel ticaret dengelerinin coğrafyalarına kaymasında etkili olmaktadır. Günümüzde ticaret alanında deniz yollarının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Hint Okyanusu, Asya-Pasifik bölgesinin küresel pazarlara açılan temel hattı konumundadır. Hint Okyanusunu, Aden Körfezi, Hürmüz Boğazı, doğu Afrika kıyıları ve Malakka Boğazı ile kuşatılmıştır. Bu nedenle, küresel ticaretin yapıldığı en stratejik ve önemli yollarının bazıları bu bölgeye çıkmaktadır³⁰¹.

³⁰⁰ G.S. Khurana, "Maritime Security in the Indian Ocean: convergence Plus Cooperation Equals Resonance", Strategic Analysis, Vol: 28, No:3, July-September 2004, p.413.

³⁰¹G. S. Khurana, a.g.e., s.153.

Asya-Pasifik coğrafyası uzun dönem boyunca batılı devletlerin rekabet alanı konumundaydı. Buna ek olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede bulunan ülkelerin de temel rekabet alanı haline gelmiştir. Bölgenin yükselen iki temel aktörü olan Hindistan ve Çin'in yanı sıra Vietnam, Filipinler, Japonya, Avustralya bölge devletlerinin de bu alanla ilgilenmesi Asya-Pasifik coğrafyasındaki rekabetin yoğunluğunu arttıran önemli gelişmelerdendir. Günümüzde sürekli değişen ve gelişen güvenlik politikalarının yanında deniz alanlarının ve deniz güzergâhlarının temel unsur haline getirildiği stratejiler Asya-Pasifik politikalarında çok önemli bir konuma gelmiştir. Nitekim Çin ve Hindistan deniz yollarının egemenliği konusunda etkili stratejiler geliştiren ve bu stratejileri uygulayan iki önemli deniz gücü durumuna gelmişlerdir³⁰².

Bundan hareketle Hindistan ve Çin'in bölgesel ve küresel ticarete çok önemli bir noktada yer alan stratejik, ekonomik olarak da kendilerine avantajlı neticeler sağlayacak Hint Okyanusu hattındaki deniz yollarının güvenliği ve bu yollara egemen olma amaçları daima sürecektir. Günümüzde ekonomik olarak sürekli gelişen bu iki ülkenin küresel pazarlara açılan kapılarından biri de bu önemli deniz yollarıdır. Bu nedenle başta Hint Okyanusu olmak üzere, deniz yollarına hâkim olan herhangi bir devlet ekonomik, siyasi ve kültürel vb. pek çok alanda avantajlı duruma gelecektir. Günümüzde ham maddeye bağımlı olan Hindistan ve Çin devletlerinin bu stratejik bölge üzerinden de enerji ticaretini gerçekleştirmeleri ekonomilerine oldukça fayda sağlayacaktır.

Hindistan, geliştirdiği deniz politikaları ve stratejileri neticesinde Güney Asya bölgesini ve Hint Okyanusu'nu ülke ekonomisi ve dış politikası için hayati derecede önem teşkil eden bir noktada görmektedir. Bunun neticesinde Hindistan bu alanlarda deniz üsleri kurmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi kendisine en güçlü rakip konumunda olan Çin'in de Hindistan'ın bu girişimlerini güvenlik problemi olarak yorumlaması ve karşıt stratejiler geliştirmesi hem durumu karmaşıklaştırmakta hem de daha da önemli kılmaktadır. Aynı zamanda Asya coğrafyasında Hindistan'ın uzun süreli düşmanı haline gelen Pakistan'a Çin'in gönderdiği askeri, ekonomik yardımlar ve geliştirdikleri dostane ilişkileri Hindistan kendisine yönelik bir çevreleme politikası olarak görmektedir. Çin'in Asya'da Myanmar ve Bangladeş ile geliştirdiği askeri temelli ilişkiler, Hint Okyanusunda etkinliğini artırma stratejisi olan ve Hintliler tarafından "String of Pearls" (*İnci Kolyesi*) veya "İnci Dizisi

³⁰² Ömer Atagenç, "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", *Bilge Strateji*, Cilt: 4, Sayı: 6, Bahar 2012, s.136.

Stratejisi”³⁰³ adını verdiği strateji de değerlendirildiğinde Hindistan’ın Asya bölgesinde kendisine en büyük rakip olarak Çin’i görmesi anlaşılır bir durumdur³⁰⁴. Tüm bu gelişmelerden dolayı Hindistan kendisine tehdit gördüğü Çin’i engellemek amacıyla bir takım stratejiler ve çabalar sarf etmektedir.

Hindistan’ın bu çabalarından en önemlilerinden biri, Hint okyanusunda bulunan Seyşeller, Maldivler, Mauritius ve Madagaskar gibi bölge ülkeleriyle işbirliği süreçlerini geliştirmektir. Hindistan’ın Hint okyanusundaki Çin tehdidine karşı geliştirdiği diğer bir strateji “demokrasi pırlantaları” adlı stratejidir. Demokrasi pırlantaları stratejisi, Japonya ve Avustralya ile kurduğu yakın ilişkilerden oluşmaktadır. Buna karşın Çin, Hindistan’ın geliştirdiği bu yakın ilişkilere dayalı stratejiyi kendisine yönelik bir tehdit olarak görmektedir³⁰⁵.

Çin ve Hindistan’ın deniz egemenliği konusunda geliştirdiği stratejiler değerlendirildiğinde, iki ülkenin güvenlik politikalarının getirdiği temelde paradigma değişimi olarak görülen donanma güçlerini geliştirme ve kullanma istekleri görülmektedir. Bu durumun iki ülkedeki algısı, “güçlü bir donanma, güçlü bir ordu” şeklindedir. Güçlü ordulara sahip olan iki ülke, orduları vasıtasıyla deniz alanlarında güvenliklerini sağladıkları gibi bölge üzerindeki denetimlerini de artırmaktadırlar. Bu bakımdan iki ülke dış politikalarında ve deniz stratejilerinde Alfred Mahan’ın teorilerini³⁰⁶ temel kriter almaktadırlar.

Çin, deniz alanlarında denetimi elde edebilmek amacıyla “İnci Dizisi Stratejisini” ortaya atmıştır. Bu stratejiye göre, bölgede bulunan önemli limanlar ve yollar birer inciye benzetilerek bu geçiş alanları toplanılarak “inci dizisi” şeklinde ifade edilmektedir. Çin bu şekilde hem Hindistan’ın etrafını sarmakta hem de Hindistan’ı kendi anakarasında

³⁰³ Çin, deniz yollarına hakim olabilmek için inci dizisi stratejisini geliştirmiştir. Bu stratejiye göre, Çin kendisi için önemli ve stratejik konumda bulunan geçiş yollarını ve limanları birer inciye benzeterek bu noktalara sahip olmak istemektedir. Bu strateji ile belirlenen güzergah Hindistan için de önemli bir konumdur. Ayrıca bu alan Hindistan’ı çevrelemekle kalmayıp ülkeyi adeta “kendi ana karasında” rehin almaktadır. Detaylı bilgi için bkz.: Ömer Atageç, Pasifik Sularındaki Bermuda Şeytan Üçgeni: ABD-Çin-Hindistan (Çevrimiçi), <http://www.bilgesam.org/incele/133/-pasifik-sularindaki-bermuda-seytan-ucgeni--abd-cin-hindistan/#.WuG6hsiFPIU> (Erişim Tarihi: 26.04.2018)

³⁰⁴ Hongzhou Zhang, Mingjiang Li, “Sino-Indian Border Disputes”, *ISPI*, Analysis No:181, June 2013, s. 4.

³⁰⁵ *Ag.e.*, s. 6.

³⁰⁶ Alfred Mahan’ın geliştirdiği ve bir döneme damgasını vuran deniz yollarının hakimiyeti teorisi; Mahan’ın titiz araştırmaları (17,18,19. Yüzyılları inceleyerek) sonucunda oluşturulmuş önemli bir teoridir. Mahan’a göre, deniz hakimiyeti çok önemliydi ve denizlerdeki geçiş yollarında egemenliğini ve kontrolünü sağlayan ülkeler rakiplerine göre daha avantajlı bir duruma gelecektir. Detaylı bilgi için bkz.: Erol Mütercimler, *Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata: Geleceği Yönetmek*, 3. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2006, ss. 299-300.

tutmaktadır³⁰⁷. Hindistan'ın kendisini bu şekilde çevrelemek isteyen bir dış politikayı kabul etmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim ülke güvenliğine yönelik bir tehdit olarak algıladığı Çin'in "İnci Dizisi Stratejisine" karşılık Hindistan da "Doğuya Bakış" isminde bir strateji ve dış politika belirlemiştir. Hindistan bu strateji çerçevesinde yönünü "Doğu komşularına" çevirmiştir. Bu şekilde hem Çin'in çevreleme politikalarını boşa çıkarmak hem de bu psikolojisinden ve durumundan kurtulmak istemektedir. Hindistan bu bağlamda Myanmar ve Vietnam gibi önemli ülkelerle gelişmiş ilişkiler kurmaktadır. Diğer bir deyişle Çin ile Hindistan karşılıklı olarak birbirlerini deniz egemenliği yoluyla çevreleyecek politikalar geliştirmektedir.

Yeni dönemde deniz yollarının önemi, ülkelerin güvenlik ve dış politikalarında net olarak görülmektedir. Bundan dolayı ülkelerin temel dış politika hedeflerinden birisi de deniz yollarının egemenliğini ele geçirmek olmuştur. Bu ülkelerin başında da Çin gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde dışarıya kapalı, kendi coğrafyasına sıkışmış bir profil çizen Çin, Soğuk Savaş'tan sonra deniz aşırı bölgelerdeki önemli liman ve adalarda etkinlik kurmaya çalışmaktadır.

Çin, temelde hammaddeye bağımlı bir durumda olan ekonomisinin ihtiyaç duyduğu enerjiyi kolay ve ucuz yollardan elde edebilmek amacıyla deniz aşırı bölgelere yönelik sürekli politikalar geliştirmektedir. Bu politikalar da ülkenin İnci Dizisi Stratejileri'ne yansımaktadır. Çin, bu strateji yoluyla bölgedeki konumunu sağlama almaya çalışırken de kendisine bölgedeki en önemli rakabetçisi konumunda olan Hindistan'ı bu alanda da güçsüzleştirme ve çevrelemeye çalışmaktadır. 2011 senesinde Çin, Filipinler ve Vietnam ile kriz yaşamıştır. Bunun yanında bölge ülkelerinin tümü üzerinde tahakküm kurmak isteyen Çin'in bu alandaki en büyük rakiplerinden biri de ABD'dir. ABD bölgede müttefikleri aracılığıyla da Çin'i çevrelemek ve dengelemek istemektedir. Bundan dolayı Çin'e karşılık olarak en çok Hindistan'ı desteklemektedir.

Hindistan da Çin'in bu hegemonya kurma temelli politikalarına karşılık politikalar geliştirmiş ve Çin ile aktif bir şekilde mücadele süreçlerine girmiştir. Doğuya Bakış politikalarıyla neredeyse tüm enerjisini bu alana ve dolayısıyla Çin'e harcamaktadır. Günümüzde iki devlet arasında diğer bölge devletlerini de denkleme dahil eden bir etkinlik mücadelesi en yoğun şekilde sürmektedir. Bu bakımdan Çin ve Hindistan arasındaki bu

³⁰⁷ Ömer Atagenc, "Pasifik Sularındaki Bermuda Şeytan Üçgeni: ABD-Çin-Hindistan", *Bilgesam*, 2012, http://www.bilgesam.org/incele/133/-pasifik-sularindaki-bermuda-seytan-ucgeni--abd-cin-hindistan/#.Wm3RoKhl_IU (Erişim Tarihi: 18.08.2017)

ihtilafli ve gergin durumun son bulmasının diğer sorun alanlarına da etki ederek ikili ilişkilerde önemli gelişmeler sağlayacağı vurgulanabilir.

4.1.6. Çin ve Hindistan'ın Enerji Politikaları

Hindistan, sahip olduğu avantajlı coğrafi konumu vesilesiyle enerji politikalarını geliştirmiş bir ülkedir. Çin devleti, Asya bölgesinde deniz politikaları konusunda da kendisine rakip olarak gördüğü Hindistan'ın bu avantajlı durumundan pay almaya çalışmaktadır. Neticede diğer alanlarda olduğu gibi, enerji politikalarında da Hindistan'ın yerini almak istemekte ve bunun için de çalışmaktadır. Bundan dolayı Hindistan ve Çin'in enerji politikalarında yoğun olarak Çin'in politikalarına değinilecektir. Bunu yaparken de iki ülkenin karşılıklı olarak geliştirdiği stratejilere de yer verilmektedir.

Çin, sahip olduğu geniş kara parçası ile bir kara devleti olduğu gibi sahip olduğu geniş deniz kıyılarıyla da bir deniz ülkesidir. Çin, bu avantajlı durumunu kullanarak sömürge öncesi dönemde bile güçlü bir donanma kuvveti oluşturmuştur. Öyle ki, 1281'de Çin'in 4.400 parçadan oluşan savaş filosu Japonya'ya saldırıda bulunmuştur. Fakat zamanla "Batılı devletlerin etkisiyle" bu önemli donanma gücünü büyük ölçüde yitirmiştir³⁰⁸. Çin, Doğu Çin Denizi ve Hindçini denizine kıyısı olmasıyla beraber deniz güzergâhlarında egemenliğini kurmasına rağmen, gelişmiş devletler ile kıyaslandığında henüz donanma gücü bakımından yeterli olmadığı görülmektedir. Genel olarak sınır komşularıyla girdiği sıcak çatışmalar ve teknolojik yetersizlikler nedeniyle Çin etkili ve güçlü bir donanma gücü oluşturamamıştır³⁰⁹.

Çin devleti bir dönem kendi anakarasına sıkışmış bir durumda görüntü vermesine rağmen, Soğuk Savaş döneminden sonra sadece kendi coğrafyasında değil de küresel alanda hakim olmak isteyen bir ülke konumundadır. Bu stratejinin temel örneği olarak enerji hâkimiyet politikalarına yansıyan dış politikasını vermek gerekir. 1990'lardan bu yana Çin dış politikasında enerji güvenliğine önem vermektedir ve ekonomik kalkınması için önemli olan enerjiyi üretimi alanında gerekli olan enerjiyi temin etme hususu önem arz etmektedir. Soğuk Savaş yıllarında kendi kendine yeterli olabilecek bir profil sergileyen Çin, Soğuk Savaş sonrası dönemde gelişen sanayisi ve artan nüfusunun ihtiyaçları

³⁰⁸ Qimao Chen, "Çin'in Yeni Güvenlik Anlayışı ve Politikası", *Geleceğin Süper Gücü Çin* (Ed. Atilla Sandıklı, İlhan Güllü), TASAM Yayınları, İstanbul 2005, s. 82.

³⁰⁹ Ömer Atagenç, a.g.e.,s.142.

nedeniyle enerjiye bağımlı bir duruma gelmiştir. Bu enerji bağımlılığı olgusu sonucunda, enerji egemenliği ve enerji güvenliğine dayalı politikalar geliştirmiştir³¹⁰.

Çin'in enerji güvenliğine dayalı politikalarında ise, ağırlıklı olarak deniz aşırı coğrafyalar yer almaktadır. Bu durum Çin dış politikasının merkezinde Ortadoğu, Afrika ve Latin Amerika'nın gibi zengin hidrokarbon kaynakları olan bölgelerin yer almasını sağlamaktadır. Günümüzde Çin'in deniz egemenliğindeki stratejilerini etkileyen en önemli faktör, deniz aşırı bölgelerindeki enerji kaynaklarıdır. Bu bakımdan, Çin'in enerji güvenliği politikalarında kilit noktaları; Tayvan, Hürmüz Boğazı, Körfez ülkeleri, Aden Körfezi ve Gine Körfezi oluşturmaktadır³¹¹.

Çin için stratejik konumda bulunan bu noktalar, Hindistan açısından da son derece önemlidir. Çünkü Hindistan, Çin'e benzer bir şekilde ekonomisinde kullandığı hammadde bakımından dışa bağımlı bir ülkedir. Yine benzer bir şekilde, Hindistan enerji ihtiyacının büyük bir kısmını genel olarak Ortadoğu'dan karşılamaktadır. İki ülkenin enerji güvenliğine dayalı dış politikaları temelde rekabet ettikleri alanlarda egemen olamaya dayanmaktadır.

Çin'in temel ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen bu politika, zamanla netlik kazanarak "İnci Dizisi Stratejisi" adıyla ortaya konulmuştur. Bu strateji, Çin'in denizlerde gerçekleştirmeye çalıştığı politikaların en somut ifadesidir. Bu kavram ekonomik olduğu gibi askeri bir nitelik de taşımaktadır. Enerji güvenliği olgusunda risk unsurları günden güne artış sağladığı için enerji güvenliği politikasında askeri önlemlerin alınmasını da zorunlu kılmaktadır. Tüm ülkelerde olduğu gibi, Çin'de de enerji kaynaklarının ve enerji nakil güzergâhlarının güvenliği son derece önemli bir durumdur. Bu durum, 1990'larda Çin deniz kuvvetlerinin raporlarına dahil edilmiştir. Bu raporlarda, Çin'in Güney Çin Denizi'ni ve Hint Okyanusunu kapsayan bir alanı egemenliğine alma hedeflerinden bahsedilmiştir³¹².

Hindistan, ekonomisi ve stratejileri açısından da Hint Okyanusu "enerji nakil hattı" ve "enerji güvenliği" bakımından önemlidir. Bu önemli "stratejik" alanda Çin'in hâkimiyet

³¹⁰ Pak K. Lee, "China'a Quest For Oil Security: Oil (Wars) In Pipeline?", *The Pacific Review*, June 2005, p. 267.

³¹¹ Zha Daojiong, "Oiling the Wheels of Foreign Policy?: Energy Security and China's International Relations", RSIS Asian Security Initiative Policy Series Working Paper Mart 2010, http://www3.ntu.edu.sg/rsis/nts/resources/research_papers/MacArthur_working_paper_Zha_Daojiong.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2017)

³¹² Gurpreet S. Khurana, "Hint Okyanusunda Çin'in 'İnci Sicimi' ve Güvenlik Etkileri", *Stratejik Analiz*, Vol: 32, No: 1, 2008, s. 2.

kurması Hindistan açısından büyük bir kayıp olacaktır. Bundan dolayı Hindistan yöneticileri ve stratejistleri son dönemlerde daha yoğun olarak enerji güvenliği ve nakli konularında politikalar belirlemeye başlamışlardır.

Esasen Çin ve Hindistan denizaşırı bölgelerde yapmak istedikleri gibi yakın coğrafyalarında da hâkimiyetlerini kurmak istemektedirler. Ancak günümüzde gerek Asya kıtası gerekse de Asya-Pasifik bölgesi bölge dışındaki devletlerin de ilgi duydukları ve üzerinde politikalar geliştirdikleri bir alan olduğu için iki ülkeyi de bu bölgede zor durumda bırakmaktadır. Çin ve Hindistan günümüzün yükselen iki önemli gücü konumundadırlar. İki ülkenin dış politikaları bu yükselen konumlarını ortaya koymaktadır³¹³.

Hindistan ve Çin ile aynı coğrafyayı paylaşan ve gelişmelerinden hoşnut olmayan devletler, iki devletin de zayıf noktalarını ve sorunlu alanlarını kullanmaya çalışacaklardır. Temelde uğraştıkları sınır sorunları, karasuları ve kıta sahanlığı sorunu gibi alanlar hem Çin'in hem de Hindistan'ın yumuşak karınlarını oluşturmaktadır. Vietnam, Filipinler gibi Çin ile sorunlu alanlara sahip olan ülkeler, Çin'in problemlerini kendi lehlerine kullanmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle iki ülkenin de temel hedefleri haline getirdikleri enerji güvenliği ve deniz egemenliği stratejileri gelecekte de yoğun olarak etkilerini gösterecektir. Gerek Çin gerekse de Hindistan günümüzde sanayi ağırlıklı ekonomiler olmaları ve gittikçe sanayi üretiminin artmasının yanında aşırı kalabalık nüfus ihtiyaçlarının ve ham madde azlığının ülkelere yaptığı baskılardan dolayı günümüzde olduğu gibi gelecekte de enerji güvenliği ve deniz egemenliği temelli dış politikaların sürdürülmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Çin ve Hindistan benzer bir şekilde enerjiye ve hammaddeye bağımlı iki ülke konumundadırlar. Her iki ülkenin de ithalat rakamlarına bakıldığında petrol ve petrole dayalı ürünlerde birinci sırada yer aldıkları görülmektedir. Bundan dolayı da enerji stratejileri ve politikalarını geliştirmeye, enerji nakil yollarına ve önemli güzergâhlara, liman ve adalara sahip olmak için çalışmaya devam edecekleri vurgulanabilir. Bu bakımdan iki ülkenin birbirleriyle olan rekabetleri uzun bir süre daha devam edecektir. Gün geçtikçe sanayide ve ekonomide sağladıkları gelişmişliği sürdürmede kararlı olan Çin

³¹³ Richard Bernstein, Ross H. Munro, "China I: The Coming Conflict with America", Foreign Affairs March/April 1997, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1997-03-01/china-i-coming-conflict-america> (Erişim Tarihi: 03.07.2017)

ve Hindistan günümüzde enerjiye ve ham maddeye en çok ihtiyaç duyan ülkelerinden başında gelmektedir. Tüm bu olgular ışığında iki ülkenin dış politikalarında ve birbirlerine karşı olan rekabet unsurlarında enerji ve enerji nakil yollarının egemenliği konusunun geniş yer kaplayacağı unutulmamalıdır.

4.2. İki Ülke İlişkilerinin Normalleşmesi

Hindistan ve Çin tarihleri yaklaşık olarak beş bin yıllıktır. Bu bakımdan dünyanın eski medeniyetlerini oluşturmaktadırlar. Binlerce yıllık tarihi geçmişleri olan bu iki ülkenin aralarındaki ikili ilişkilerin geçmişi de çok eskilere dayanmaktadır³¹⁴. İki ülke arasındaki doğal coğrafi engellere rağmen İ.Ö. 221 tarihinde başlayarak 10. yüzyılın ortalarına kadar önemli boyutlara ulaşmış ticari, dini ve kültürel ilişkiler mevcuttur³¹⁵.

Hindistan ve Çin devletlerinin tarihi mirası adeta iki ülkeyi barış ve iyi komşuluk temelinde işbirliğine sevk etmektedir. Hindistan uzun süre İngiliz sömürgesi altında kalmışken Çin de benzer bir geçmişe sahiptir. Çin, 1839-1841 Afyon Savaşı'nda ilk kez Batı ile karşı karşıya gelmiştir. 1842'de Nanking Antlaşması ile de batıya limanlarını açmaya zorlanmıştır. 20. Yüzyıla bakıldığında, 1947'de Hindistan bağımsızlığını elde etmesi ve 1949'da da Çin'de rejim değişikliği yaşanması sonrasında sömürge dönemindeyken maruz kaldıkları kötü koşullar yüzyılın ortalarından yerini –en azından başlangıç dönemi itibarıyla- işbirliği eksenli ilişkilere bırakmıştır³¹⁶.

Hindistan bağımsızlığını ilan etmeden önce, Mahatma Gandhi şu ifadeleriyle iki ülke arasındaki eski dostluğa dair beklentilerini dile getirmekteydi: “Özgür bir Hindistan ve özgür bir Çin'in birbirleriyle iş birliği ve dostluk içerisinde kendilerinin, Asya'nın ve dünyanın ortak iyiliği için çalışacakları zamanın özlemini çekmekteyim”³¹⁷.

Çin'de Ekim 1949'da rejim değişikliği meydana gelmiştir. Hindistan, Gandhi'nin yukarıdaki sözlerinde dile getirdiği gibi, “komşular arasında dostluk ve iş birliğinin hayata geçmesi özleminin” bir gereği şeklinde Ekim 1949'da kurulan Çin Halk Cumhuriyeti'ni

³¹⁴ Dilip K. Das, “China and India: An Era of Escalating Economic Interaction”, *China & World Economy*, Vol:14, No: 4, 2004, p.105.

³¹⁵ Gyaneshwar Chaturvedi, *India-China Relations:1947 to Present Day*, MG, India1991, p.1.

³¹⁶ William H. Mcneil, *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), İmge Yayınevi, Ankara 2005, ss. 627-628.

³¹⁷ P. S. Lal, “India-China Relations”, *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), Deep&Deep, India 1992, p. 199.

yine aynı yıl içinde tanımıştır. Bu durumda, Sosyalist bir yönetimi olmayan devletlerarasında Çin'i tanıyan ilk devlet de Hindistan olmuştur³¹⁸.

Daha sonra Çin lideri Cou Enlai ve Hindistan lideri P. Cevahirlal Nehru arasında yapılan görüşmede³¹⁹ iki lider arasında beş maddeden meydana gelen bir takım ilkeler kabul edilmiştir. Bunlar: Diğer ülkelerin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek, saldırmazlık, devletlerin iç işlerinde karışmama, ülkeler arasındaki ilişkilerin eşitlikli ve iki taraf için yarar sağlama temelli şeklinde geliştirilmesi, barış içerisinde beraber olma ve ekonomik temelli işbirliği şeklindedir³²⁰.

Mısır, Yugoslavya ve Hindistan'ın yoğun uğraşları sonucunda oluşturulan ve Soğuk Savaş dönemi boyunca iki kutuplu yapı arasında denge sağlamaya çalışan ülkelerin bir araya gelerek kurduğu bağlantısızlık hareketleri bu dönemde etkisini göstermektedir. Bağlantısızlık (Nötralizm, Non Allignment Novement-NAM), tarafsızlar veya kutupsuzluk şeklinde değişik şekillerde adlandırılan daha önce sömürge geçmişi yaşamış gelişmekte olan ülkelerin (üçüncü dünya) II. Dünya Savaşı'ndan sonra yürüttükleri politik bir oluşumdur. Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB arasında yaşanan rekabet ve çatışma durumları karşısında iki devletin her durumda taraflardan birinin yanında yer almadan politikalarını yürütmüşlerdir³²¹.

Hareketin kesin olarak oluşması ve kurulma aşaması, 18-24 Nisan 1955'te bir araya gelinen Asya-Afrika Halkları Konferansı diğer adıyla Bandung Konferansı neticesinde katılımcılar arasında yaşanan tartışmalar ve sömürge yönetimlere karşı bağımsızlık savaşlarından halkların başarıyla çıkması sonucunda yaşanan durumlara bağlantılı bir şekilde 1-6 Eylül 1961 tarihindeki Belgrad Zirvesi ile tamamlanmıştır³²². Örgütün kurulmasında Tito, Nehru ve Nasır'ın etkileri ve çabaları çok büyüktür.

³¹⁸ B. Sharma, "The Indo-Chinese Pact", *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), Deep&Deep, India 1992, p. 27.

³¹⁹ Görüşme hakkında detaylı bilgi için bkz.: Springer Link, Zhou Enlai, Jawaharlal Nehru and Estranged 'Afro-Asian Unity'

https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-09890-3_6 (Erişim Tarihi: 05.07.2018)

³²⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, 19. Basım, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara: 2010, s. 376.

³²¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 9. Basım, Mkm Yayıncılık, Bursa: 2011, s. 264.

³²² Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Devletlerarası ve Devletler-Dışı Uluslararası Örgütler*, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, 2004 Ankara, ss. 286-287.

5-12 Haziran 1961'de Kahire'de gerçekleştirilen toplantıda örgütün temel kriterleri ve yeni katılacak üyelerin sağlaması gereken özelliklerin neler oldukları belirlenmiştir. Buna göre harekete katılacak ülkelerin sağlaması gereken ilkeler:³²³

1. Farklı siyasal ve toplumsal sitemlere sahip ülkelerle barış içinde bir arada yaşama ve bağlantısızlık temeline dayanan bağımsız bir politika izlemek.
2. Ulus bağımsızlık hareketlerini desteklemek.
3. Büyük güçlerin çatışmasından doğan çok taraflı siyasal ve askeri ittifaklara dahil olmamak.
4. Büyük güçlerin çatışmasına konu olacak türden bu güçlerle ikili askeri anlaşmalar yapmamak ve aynı anlama gelen bölgesel savunma paktlarına üye olmamak.
5. Büyük güçlerin çatışmasına konu olacaksa bunlara ülkesinde askeri üsler sağlamamak.

Bağlantısızlık hareketi içinde yer alan ülkeler çok farklı yapılar ve düşünce sistemlerine sahiptirler. Bundan dolayı da hareket bünyesinde çok yoğun ve hararetli geçen tartışmalar yaşanmıştır. Bu bakımdan sömürgecilik geçmişlerinden yeni kurtulan devletlerin diğer devletlerle olan farklılıklarından dolayı yaşanan tartışmalar neticesinde bazı devletler harekettten ya ayrılmış ya da harekettten atılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Çin'dir. Çünkü Çin en başından beri hareket bünyesinde yer alan devletlerin bir araya gelerek geniş kapsamlı bir birlikteliğin sağlanması fikrini savunuyordu. Çin başta SSCB ile yakın ilişkiler geliştirirken daha sonra yönetim ve rejim değişiklikleriyle beraber Asya kıtasında kendisine rakip yeni bir güç olarak ortaya çıkacaktır.

Çin'in Bandung Konferansına katılmasındaki amacı esasen Bağlantısızlık hareketine yönelik hedeflerini ve bakış açılarını yansıtmaktadır. Herşeyden önce Çin'in Bandung Konferansındaki amaçları arasında Asya bölgesinde yer alan devletleri kazanmak istemesi gelmektedir. Bu dönemde meydana gelen ittifak hareketlerine mesafeli durarak Asya ve Afrikalı devletleri kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Bundan dolayı da Bandung Konferansı'nda alınan ekonomik ve siyasal kararları uygulamaya başlamıştır. Güncel durumda Çin her ne kadar da hareketin bir üyesi olmamasına rağmen, hareket içinde yer alan bazı ülkelerle, Asya bölgesi ve Dünya genelinde gelişmiş ekonomik ve siyasal ilişkilere sahiptir.

³²³ Philippe Braillard ve Mohammed –Rıza Djalili, *The Third World and International Relations*, Boulder, Colorado: Lynne Rienner Pub.,1986, ss. 90-91.

Hindistan gerek Bağlantısızlık hareketinin kurulmasında gösterdiği çabalar gerekse de izlediği siyaset sonucunda bu hareketi kendisi için avantajlı bir duruma getirerek çok büyük prestij elde etmiştir. Hareket bir nevi Soğuk Savaş dönemi uygulamalarına ve iki kutuplu yapıya tepki olarak doğduğu için Soğuk Savaş şartlarının ortadan kalkmasıyla beraber Hindistan örgüt içindeki etkisini ve önemini bir nebze de olsa kaybetmiştir. Bundan dolayı Hindistan, Şanghay, ASEAN, BM, G-8, G-20 vb. başka örgütlerin içerisinde yer alarak kaybettiği bu prestij ve etkinliğini tekrar kazanmaya çalışmaktadır.

Çin hareketin bu prestij kaybını yakından takip etmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü, ASEAN gibi örgütlerdeki etkinliğini ve konumunu yükselterek Hindistan'ın kendisine yönelik çevreleme ve dengeleme politikalarına karşılık vermeye çalışmaktadır. Bağlantısızlık hareketi kurulduğunda Çin, kendisini meydana getiren ve katılımcı devletlerden güçlü bir oluşum ve birliktelik yaratmaları konusunda çabalar sarf etmiştir. İlk kurulduğunda bu beklentileri taşıyan Çin, günümüzde oluşumun güç ve prestij kaybetmesinden dolayı da örgüt içi etkinlik kurma gibi isteklerinden vazgeçmiştir. Bunun yerine de enerjisini Şanghay İşbirliği Örgütü için harcamaktadır.

Bu bakımdan Şanghay İşbirliği Örgütü, Çin ve Rusya'nın girişimleri sonucunda kurulmuş ve Çin'in ülke güvenliği, sınırlarının korunması, siyasal ve ekonomik etkinlikleri ve çıkarları bakımından önemlidir. Örgüt her ne kadar Rusya ve Çin'in birbirleriyle olan sınır sorunları gibi temel sorunlarını çözmek amacıyla kurulmuş olsa da, enerji kaynaklarına güvenli bir şekilde ulaşmak, ürünlerini ithal etmek, geniş pazarlara açılmak ve bölge güvenliğini sağlayıp siyasal, kültürel etkinliklerini artırmak, terörler mücadele, güvenlik gibi konularda etkin olmak isteyen ülkeler için de cazip bir hale gelmiştir. Bu bakımdan üye olan veya gözlemci statüsü elde eden bütün ülkelerin örgütten beklenti ve çıkarları vardır. Çin'in en önemli hedefi güvenlik ve ekonomisi açısından hayati derecede önemli olan enerjiye ulaşmaktır.

ŞİÖ yakın bir tarih olan 2001'de kurulmasına rağmen, ivedi bir şekilde örgütlenmiş, enerji kaynakları, stratejik geçiş yolları, geniş pazar olanaklarına sahip bir coğrafyada meydana gelmiş, zengin bir kültürel, tarihsel birikimi olan devletlerin meydana getirdikleri uluslararası bir örgüttür. Neredeyse küresel nüfusun yarısını barındıran ŞİÖ, Hindistan açısından da son derece önemli bir oluşumdur. Hindistan'ın başta Çin ve Pakistan ile yaşadıkları sorunlar olmak üzere diğer sorunlu alanlarının barışçıl bir zeminde çözülebilmesi, enerji ihtiyacının kolay ve güvenli bir şekilde tedarik edilebilmesi, bölgesel

bütünleşme ve diyalog ortamının oluşması, ürünleri için geniş bir pazar olanağı elde etmesi, siyasal, kültürel etkinlik alanlarının genişlemesi ve her şeyden önemlisi de ülke güvenliğinin sağlanması noktasında örgüte üyeliği çok gerekli ve önemlidir.

Önceleri gözlemci statüsüne sahip olan Hindistan ve Pakistan'ın 2017'de beraber örgüte üye olarak kabul edilmeleri hem örgüt için hem de bölge ülkeleri açısından önemli bir gelişmedir. Bundan sonra Hindistan'ın bilim, sanayi, eğitim vb. alanlardaki ihtiyaçlarının karşılanması süreçlerinde, bölgesel barışın tesis edilmesinde, sorunların hızlı bir şekilde çözülmesinde ve ekonomik gelişmelerinde ilerleme kaydetmesi beklenilebilir. Hindistan'ın günümüzde Şanghay'dan beklentileri de bu durum ve gelişmelerle ilgilidir. Hindistan ve Çin'in birbirlerini dengelemesi, sorunlarının çözülmesi, diyalog ve işbirliği ortamının tesisi hususlarında Şanghay çok önemli bir zemin hazırlamıştır. İleriki dönemlerde de bu alanlarda önemli adımların atılması muhtemeldir.

Jawaharlal Nehru, Hindistan bağımsızlığını elde ettikten sonraki yakın zamanda ülkenin Çin'e ve dünyaya yönelik dış politikalarının mimarıdır. Nehru, Çin'e yönelik geliştirdiği politikalar; “dostluk, iyi komşuluk ve işbirliği” ilkeleri başlıca esas alınarak oluşturulmuştur. Bu politikanın birçok nedeni olsa da temel neden olarak iki ülkenin geliştireceği ileri seviyeli dostluk ve işbirliği temelli ilişkilerin hem Asya bölgesi hem de Güney Asya açısından barışın inşa edilmesine vesile olacağını düşünmekteydi. Bu dönemde Nehru'nun temel görev olarak belirlediği başka bir durum ise, Asya ve Avrupa kıtalarının birbirleriyle olan ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasıydı. Nehru'ya göre; “Asya belli bir süre Avrupa'nın oyuncağı haline gelmişti ve günümüzde Asya'nın artık özgür olma dönemi gelmiştir”. Nehru, Asya'nın Avrupa karşısındaki gücünün olması gerektiğine inanmaktaydı. Bu amacına ulaşabilmesinin yegane yolu da Çin ve Hindistan'ın birbirleriyle olan ilişkilerinin ve işbirliğinin geliştirilmesiyle sağlanabilir. Nitekim Nehru'ya göre, “Batı'ya karşı Hindistan ve Çin'in önderlik edeceği bir Asya gücü ve birliği kurulmalıydı”³²⁴.

Çin ve Hindistan ikili ilişkileri 1962 savaşından sonra donma noktasına gelmiş ve ilişkiler, 1976'da normalleşme sürecine girmeye başlamıştır. Normalleşmeye başlayan

³²⁴ S. Swarup, “A Brief Note on India's China Policy”, *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), Deep&Deep, India 1992, p. 43.

ilişkilerin en önemli etkisi, ticari ilişkiler alanında yaşanmıştır³²⁵. Çin ve Hindistan arasındaki ekonomik ilişkiler her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasal ilişkiler işbirliği ve karşılıklı bağımlılığa dayandığı gibi rekabet unsurlarını da barındırmaktadır.

İki ülke arasında önemli sorunlar olmasına rağmen, Çin ile Hindistan arasındaki ilişkiler Soğuk Savaştan beri gelişme göstermektedir. Hindistan'ın ekonomisini dış yatırımlara karşı açık hale getirmesi, yakın çevresi ile olan ticaret ilişkilerinin ve yatırım bağlantılarının gelişmesine vesile olmuştur. Bu politika değişiminden sonra diğer devletlerle antlaşmalar imzalamıştır³²⁶. Günümüzde iki ülke ilişkilerinin işbirliği ve diyalog zemini ASEAN, KİK, ŞİÖ vb. önemli örgütlerde de görülmektedir³²⁷.

Coğrafya olarak nerdeyse başlı başına bir kıta büyüklüğü toprağı olan, nüfus bakımından da ilk iki sırada yer alan Çin ve Hindistan birbirleriyle olan ilişkileri özetlenirse;

Coğrafya ve tarihin mahkûm ettiği ebedi komşuluğun uzun tarihi boyunca iki ülke arasında özellikle ticari ve kültürel alanlarda kesintisiz devam eden etkileşim, bir yandan rekabeti kamçılarken diğer yandan önemli potansiyel işbirliği zeminleri hazırlamış, iki ülke ilişkilerinin tarihindeki dalgalanmaların yönünü belirleyen ise, tercihlerin dışarıdan gelen müdahalelerin de gölgesinde çatışmaya kadar uzanan rekabetten mi yoksa iş birliği arayışlarından yana mı yapılacağı sorusuna verilmiş cevaplar olmuştur³²⁸.

³²⁵ Yang Lu, "Looking Beyond the Border: The Sino-Indian Border Dispute and Sino-Indian Relations", *Heidelberg Papers*, No: 31, August 2007, p. 7.

³²⁶ Sumit Ganguly, "Behind India's Bomb: The Politics and Starategy of Nuclear Deterrence", *Foreign Affairs*, September/October 2001, <http://www.foreignaffairs.org> (Erişim Tarihi: 03.02.2017)

³²⁷ Francis Fukuyama, "Re-Envisioning Asia", *Foreign Affairs*, January/February 2005, Vol: 84, No: 1, p. 84.

³²⁸ İrşat Sarılioğlu, Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını, 1172, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%C4%B0O%C4%9ELU-%C4%B0r%C5%9Fat-H%C4%B0ND%C4%B0STAN-%C3%87%C4%B0N-%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-BUG%C3%9CN%C3%9C-VE-YARINI.pdf> (Erişim Tarihi: 07.07.2017)

4.2.1. Çin -Hindistan Arasında Karşılıklı İşbirliği, Dostluk ve Siyasal İlişkilerin Kurulması

Dilip K. Das'a göre, "Arkalarını yaklaşık beş bin yıllık mazilerinin birikimine yaslayan dünyanın en eski iki medeniyet havzası arasındaki ilişkilerin kökleri de bu büyük tarihin derinliklerine uzanmaktadır"³²⁹. Hindistan ve Çin coğrafyaları iki ülkeyi doğal olarak birbirinden ayırmaktadır. Bu şekilde doğal engeller bir noktaya kadar aralarındaki sorunlar üzerinde etkili olmuşsa da tarih boyunca geliştirdikleri ilişkiler döneme ve şartlara bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Aralarında barış ve dostluk temelli ilişkiler kurulmuştur. Pek çok sorun alanları olmasına rağmen günümüzde iki ülkenin ilişkileri gün geçtikçe daha da ileriye ve işbirliğine dayalı olarak gelişmektedir. Ancak iki ülke arasındaki dostane ve bağımlılık temelli ilişkileri göz ardı etmeden yılları bulan bir rekabetin de olduğunu vurgulamak gerekir. Rekabet unsurları olarak ekonomik, siyasi ve kültürel konular gösterilebilir. Ancak, ekonomik ve teknolojik olarak Çin üstünlüğü söz konusu iken, kültürel ve siyasi olarak da Hindistan üstünlüğü açık bir şekilde görülmektedir. Hindistan kültürüne ait özellikleri ve değerleri Güneydoğu Asya bölgesinde diğer alanlara da ihraç ederek önemli etkiye sahip olmuştur. Hindistan'ın bu etkisi günümüzde teknoloji, bilim veya ticaretin yanında veya mücadelesinde düşüncelerin meydana getirebileceği etkilerin önemszenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde bazı düşünürlerce Hindistan'ın bu etki alanına "Hintlileşme politikası" denildiği de görülmüştür. Hintlileştirme terimi, ülkenin coğrafya üzerinde yarattığı kültürel ve fikirsnel etkilerin derinliğini ortaya koymasından önemlidir³³⁰.

Hindistan ve Çin 1980'li yıllardan beri yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. İlk dönemlerdeki ilişkileri ticari alanda olup, kısa bir sürede hızla ilerleme kaydetmiştir. Bu ticari ilişkiler iki ülkenin birbirleriyle geniş alanlarda işbirliği süreçlerinin geliştirilmesini de sağlamıştır. 1984'te aralarında yaptıkları anlaşma ile birbirlerine "en ziyade müsaadeye mazhar ulus" statüsü tanıyan Çin ve Hindistan'ın 1991'deki ticaret hacimleri 3 milyar dolar olarak kaydedilirken, 2000'li yılların başında 2,9, 2002'de 4,9, 2003'te 7,6, 2004'te 13,6 milyar dolar³³¹ 2005'te 18,7, 2008'de 20 milyar dolar olarak kaydedilmiştir³³². Bu

³²⁹ Dilip K. Das, "China and India: An Era of Escalating Economic Interaction", *China & World Economy*, Vol:14, No: 4, 2004, p. 105.

³³⁰ Dilip K. Das, a.g.e., s. 106.

³³¹ Dilip K. Das, a.g.e., p. 108.

³³² P. Aiyar, "Chindia: Not quite a juggernaut yet", *Asia Times*, 2006.

rakamlar günümüzde 100 milyar doları bulmuş ve 2020’de 200 milyar dolar olarak hedeflenmiştir.

2006’da iki ülke de ticaret hacmi hedeflerini yüksek tutmuşlardır. Yine bu tarihte iki ülke çitayı 40 milyar dolar civarına çıkartmakta anlaşmaya varmışlardır. Ekonomik gelişme ve büyüme bakımından dünyanın iki devi haline gelen Çin ve Hindistan’ın aralarında rekabet olmasına rağmen işbirliği temelli ilişkiler de geliştirdikleri görülmektedir³³³.

Hindistan ve Çin ilişkilerinde dönem dönem çatışmacı bir politika izlendiyse de iki ülke genel olarak dostluk ve işbirliği temelli ilişkiler geliştirmeye çalışmışlardır. Küresel ölçekte bir takım hedefleri olan bu iki devletin ekonomik gelişmelerinin sağlanması için ihtiyaç duyulan güvenlik ortamının inşası ancak iki ülkenin iletişimlerini dostluk ve işbirliği esasına göre ilerletmesi gerekmektedir³³⁴. Bu bakımdan Çin’in politika değişikliğine giderek Asya bölgesinde Hindistan ile gelişen ilişkiler ve olumlu politikalar belirlemesi hem iki ülke ilişkileri, hem bölgenin geleceği hem de küresel sistemde çok olumlu sonuçların ortaya çıkmasına vesile olacağı aşıkardır.

Görüldüğü gibi, başlarda hızlı bir şekilde ekonomik kalkınmalarını sağlayarak hem Asya bölgesiyle hem de uluslararası sistemde etkin olmayı amaçlayan Çin ve Hindistan dış politika hedefleri üzerinden birbirleriyle işbirliği süreçleri geliştirmek için çabalamışlardır. Bu dönemde iki ülke ilişkileri kısaca, “Hindi-Chini Bhai Bhai”³³⁵ ifadesiyle tanımlanabilir.

İki ülkenin de Soğuk Savaş dönemi sonrasında ortaya çıkan tek kutuplu düzene karşı geliştirdikleri ortak tavır, bölge genelinde gelişmiş işbirliğine dayalı ilişkilerin tesis edilmesinde önemli rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle Çin ve Hindistan “çok kutuplu” ve çok sesli bir dünya düzeni inşa etmeye çalışan politikalarıyla önemli ölçüde ABD ile rekabet halindedir³³⁶. Asya bölgesinde beliren bu iki güç ABD’nin tehditlerine karşı ortak politikalar geliştirerek ekonomik, siyasal vb. ilerlemeye biçtikleri önem durumları aralarında işbirliğinin gelişmesi için uygun zemin hazırlamıştır.

http://www.atimes.com/atimes/China_Business/HI16Cb02.Html (Erişim Tarihi: 15.07.2017)

³³³ A.Gentleman, “China and India Emphasize Cooperation”, *The New York Times*, 2006, www.nytimes.com/2006/11/21/world/asia/21cnd-india.html? (Erişim Tarihi: 17.07.2017)

³³⁴ G. D. Deshingkar, “India: A Non-Antagonistic contradiction”, *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), Deep&Deep, India 1992, s. 185.

³³⁵ “Hint ve Çin kardeştir” anlamına gelmektedir.

³³⁶ J. Mohan Malik, “China-India Relations in the Post Soviet Era: The Continuing Rivalry”, *The China Quarterly*, No: 142, 1995, s. 319.

2003'te dönemin Hindistan Başbakanı görevini yerine getiren A. Bihari Vajpayee Çin'e bir ziyaret gerçekleştirerek, iki devletin birbirleriyle yaşadıkları problem alanlarını masaya yatırarak diyalog ekseninde sorunlara çözüm bulmaya³³⁷ ve karşılıklı olarak da ekonomik, siyasal vb. pek çok alanda işbirliği süreçlerini ilerletme kararlarını almışlardır³³⁸.

Benzer şekilde 2005'te dönemin Çin Başbakanı görevini yerine getiren Wen Jiabao Delhi ziyaretinde, Tibet bölgesi sorunu ve sınır ihtilafları meselelerinde iki ülke de mesafe kat ederek; Çin, Hindistan'ın BMGK'ya katılma başvurusunu destekleyeceğini ilan etmiştir. Yine bu ziyarette iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini öngören bir takım anlaşmalar imzalanmıştır³³⁹. Ziyaret neticesinde imzalanan bildiride iki ülkenin geliştirdikleri ilişkilerin global ve son derece stratejik bir vizyonu taşıdığını, ülkelerin "stratejik işbirliğini" esas alan ortaklığın tesis edilmesi kararlarında mutabakat sağlandığını belirtmişlerdir³⁴⁰.

Hindistan ve Çin küresel sistemde çok kutuplu bir yapının egemen olmasını istemekte ve ilişkilerinde olduğu gibi uluslararası alanda da barış ve işbirliğinin hakim olduğu bir durumu arzulamaktadırlar. Günümüzde halen de çözülmemiş bir takım sorunlar olmasına rağmen iki ülke de mevcut sorunlarını barışçıl yollarla çözüme kavuşturmaya gayret göstermektedir. Yani iki ülke aralarındaki sorunların işbirliği ortamına zarar vermeyecek bir düzeyde tutulmasına dikkat etmektedirler³⁴¹.

Bu bakımdan devletlerin ekonomik olarak geliştirdikleri ilişkiler ilerdeki aşamalarda siyasal, sosyal, kültürel vb. pek çok alanda da işbirliğine ve diyaloga zemin hazırlamaktadır. Bu noktada savaşarak yok olmak yerine barışarak beraber gelişmek gibi önemli politika değişikliği ülke ilişkileri açısından önemlidir. Zira liberal görüşte, ekonomiyi güçlendirme yolunu seçen devletlerin, zamanla ekonomik ilişkiler/bağlantılar

³³⁷ C. Raja Mohan, "India and the Balance of Power", *Foreign Affairs*, Vol: 85, No: 4, 2006, s. 21.

³³⁸ B. Manju Jain, "India-China Relations: Issues and Emerging Trends", *The Round Table*, Vol: 93, No: 374, 2004, s. 259.

³³⁹ John Lancaster, "India, China Hoping to 'Reshape the World Order' Together Once Hostile Giants Sign Accords on Border Talks, Economic Ties, Trade and Technology", *Washington Post Foreign Service*, 2005, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/articles/A43053-2005Apr11.html>, A16 (Erişim Tarihi: 11.08.2017)

³⁴⁰ John Lancaster, a.g.e., s.16.

³⁴¹ İrşat Sarıalioğlu, Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını, 1180, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%C4%B0O%C4%9ELU-%C4%B0r%C5%9Fat-H%C4%B0ND%C4%B0STAN-%C3%87%C4%B0N-%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-BUG%C3%9CN%C3%9C-VE-YARINI.pdf> (Erişim Tarihi: 12.10.2017)

kurmak istedikleri devletlere karşı geliştirdikleri güvenlik kaygılarını arka plana itebilecekleri ve ekonomik ilişkilerini/bağlantılarını güçlendirme amacını diğer tüm politikalarının önüne koyacakları, işgal etmektense ticaret yapacakları ifade edilmektedir³⁴².

Nitekim Adam Smith, “daha önce komşularıyla hemen hemen sürekli bir savaş halinde, üstlerine de kölece bir bağıllıkla yaşamış olan köylülere, ticaret ve manifaktür, yavaş yavaş, düzen ve iyi yönetim (...) getirmiştir” demektedir³⁴³.

Kişilerin yapacakları bu akılcı tercihin bir sonraki adımı olarak, ekonomik ilişkileri geliştirme ve sağlıklı ilişkiler kurma yolunu tercih eden devletlerin de zamanla, siyasi ilişkilerinde olumlu bir yola girmeleri mümkündür. Smith’te köklerine rastladığımız bu anlayışa göre, ‘ticaret savaştan daha fazla kazandırmaktadır’ dolayısıyla bağımsız devletler “işgal etmektense ticaret yapmayı tercih etmektedirler”³⁴⁴.

Nitekim Çin ve Hindistan devletleri arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlık ilişkilerinin karşılıklı siyasal bağımlı ilişkilere evrilme durumunu bu zeminde değerlendirmekte fayda vardır. Bu ekonomik ve siyasal bağımlılık durumunu, iki devlet arasında gelişen ilişkilerde ve her iki devletin dış politikalarında net olarak görülebilir. Yıllar geçtikçe Çin ve Hindistan arasındaki ikili ticari ilişkiler gelişmekte, ilişkilerin yoğunluğu artmakta ve aralarındaki sorunlar yerini barış ve diyaloga bırakmaktadır. Bundan dolayı iki ülkenin aralarındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık temelli ilişkiler günümüzde karşılıklı siyasal bağımlılık durumuna dönüşmektedir.

4.2.2. İki Ülkenin Karşılıklı İlişkilerinin Günümüzdeki Durumu

Soğuk Savaşın bitmesiyle beraber Sovyetler Birliğinin dağılması ve Asya’nın Jeo-politik ve Jeo-ekonomik yapısının değişime uğramasıyla beraber bu kıtada bulunan bölgesel güçlerin ilişkileri de değişime uğramıştır. Bu bakımdan Asya kıtasında ekonomik, siyasal ve demografik özellikleri itibarıyla ön plana çıkan iki yeni gücü Hindistan ve Çin olmuştur.

³⁴² Dale C. Copeland, “economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations”, *International Security*, Vol: 20, No: 4, 1996, s.5.

³⁴³ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, (Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı) Alan Yayıncılık, İstanbul 1985, s. 10.

³⁴⁴ Dale Copeland, “Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations”, *International Security* Vol: 20, No:4, 1996, s. 8. ; Nazlı Usta, *Türk-Yunan İlişkileri 1980-2010*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 8.

Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilere 1947 ve 1949 yılından itibaren bir bütün olarak bakıldığında çok geniş bir zaman dilimini kapsamayan söz konusu ilişkinin neredeyse altmış yıllık bir süre zarfında dramatik değişikliklere sahne olduğu gözlemlenmektedir. 1950'lerde başlayan yakınlaşma durumu 1960 ve 1970'lerde yerini derin bir düşmanlığa bırakmış ardından iki ülke 1980'lerde uzlaşma, Sovyetlerin yıkılmasını izleyen dönemde ise ilişkilerini yeniden düzenleme çabası içine girmiştir³⁴⁵. Nitekim 1980'lerde iki ülkenin birbirleriyle olan ilişkileri "normalleşme" sürecine girmiştir³⁴⁶.

Soğuk Savaş sonrası dönem, iki kutuplu yapının hâkim olduğu dönemde olumsuz seyreden Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerin dönüşmesine yol açmıştır. İki ülke arasında artan ekonomik ilişkiler, Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin ve Hindistan'ın değişen güvenlik algılamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Çin'in bölgesel ve uluslararası sorunlara bakış açısı Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren dönüşüm geçirmiştir. Pekin'in küresel sorunlara bakış açısında meydana gelen bu dönüşüm, "güvenlik ve iş birliği" kavramının çeşitli anahtar öğelerinin kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Pekin tarafından kabul edilen "yeni güvenlik anlayışının" bir sonucu olarak 1985-2000 yılları arasında ordu kuvvetlerinde 1,5 milyonluk bir azaltmaya gidilmiş, ASEAN bölgesel forumu ve diğer çok taraflı ortak güvenlik diyaloglarına aktif şekilde katılma kararı alınmış, Hindistan ve Rusya Federasyonu ile güven artırıcı önlemler (CBM) anlaşmaları imzalanmıştır³⁴⁷.

Uluslararası sistemin değişen doğası yalnızca güç dengesini etkilemekle kalmamış ülkeler arasında ekonomik karşılıklı bağımlılığı da arttırmıştır. Değişen yapı içerisinde sosyal ve ekonomik gelişimlerini sağlamak isteyen Çin ile Hindistan, ekonomik liberalleşme ve dışa açılım politikalarını izleme ihtiyacı hissetmişlerdir. Böylece ülkelerde radikal ekonomik reform süreçlerini başlatmış ve bu reformların uygulanabilmesi için de dış politikada çatışmadan kaçınmışlardır. Özellikle Sovyetler Birliği gibi önemli bir dış

³⁴⁵ B. M. Jain, "India-China Relations: Issues and Emerging Trends", *The Round Table*, Vol: 93, No: 374, April 2004, s. 253.

³⁴⁶ Bu bakımdan "normalleşme" terimini; karşılıklı olarak yüksek düzeyde politik ziyaretlerin yapılması, bürokratik düzeyde düzenli görüşmelerin başlaması, ticari ve ekonomik işbirliği ve sınır ticareti gibi ortak iş alanlarında yeni olanaklara yer verilmesi, akademik, kültürel ve entelektüel alanlarda diyalogun genişletilmesini içermektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Surjit Mansingh, "India-China Relations in the Post-Cold War Era", *Asian Survey*, Vol: 34, No: 3, March 1994, s. 286.

³⁴⁷ Waheguru Pal Singh Sidhu ve Jing-dong Yuan, *China and India: Cooperation or Conflict?*, Lynne Rienner Publisher, USA 2003, s. 116.

desteğini kaybeden Hindistan, 1991 yılında başlattığı ekonomik dışa açılım reformlarını uygulayabilmek için herhangi bir dış güçle çatışmayı veya savaşa girmeyi çıkarlarına ters bulmuştur. Bu sebeple 1991 sonrası Hint dış politikası, ekonomik reformların uygulanmasını aksatmayacak şekilde belirlenmiştir. Belirtilen dış politika, komşularla ve özellikle Çin ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini öncelikli hale getirmiştir. Aynı zamanda Hindistan'ın ekonomik reformlar kapsamında güvenlik güçlerinin zayıflaması ve savunma bütçesinde meydana gelen sürekli azalış, Çin ile ilişkilerde toprak ya da itibar kaybı ile sonuçlanmayacak politikalar üretilmesi konusunda Hintli liderler teşvik edici diğer unsurlar olmuştur³⁴⁸.

2005 yılında Hindistan ile Çin ilişkilerinde de yakınlaşmanın derinleştiğini görülmektedir. Çin Başbakanı Wen Jiabao'nun Nisan 2005 Delhi ziyaretinde iki ülke dünya nüfusunun üçte birinden fazlasına sahip olan Hindistan ve Çin arasında yeni bir stratejik ortaklığın kurulduğunu beyan etmişlerdir. Bu ziyaret esnasında taraflar aralarındaki işbirliği alanlarını genişleten ticaret, ekonomik işbirliği, teknolojik paylaşım ve sivil havacılık ile ilgili konularda antlaşmalar imzalamışlardır. Ayrıca taraflar Çin'in ileri düzeylere ulaştığı “donanım” (*hardware*) ve Hindistan'ın ileri düzeylere ulaştığı “yazılım” (*software*) endüstrisinde de işbirliğini genişletme kararı almışlardır³⁴⁹.

Çin ile Hindistan arasında “Dostluk Yılı” olarak belirlenen 2006 yılında Hindistan Başkanı Abdul Kalam'ın daveti üzerine Çin Devlet Başkanı Hu Jintao, Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret ile ilişkiler pekiştirilmiş ve iki ülkenin lideri “Hindistan Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Ortak Bildiri” başlıklı bir metne imza atmışlardır. Bu metinde Çin ile Hindistan arasındaki iş birliğinin küresel tehditlerle mücadelede hayati önem taşıdığına vurgu yapılmıştır. Bu sebeple iki ülke arasındaki iş birliğinin artırılması ve sürdürülebilir gelişimin teşvik edilebilmesi için çok yönlü bir strateji belirlenmiştir. Bu çok yönlü stratejik politika içerisine ikili ilişkilerin kapsamlı gelişimi, kurumsal bağlantı ve diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi, ticari ve ekonomik değişimlerin güçlendirilmesi, karşılıklı fayda sağlayan iş birliğinin her alanda geliştirilmesi, savunma iş birliğinde karşılıklı güven aşılması, devam eden sorunlarda erken çözümün sağlanması, sınırlar arası iş birliği ve bağlılığın güçlendirilmesi, bilim ve teknolojiye iş birliğinin

³⁴⁸ Surjit Mansingh, “India-China Relations in the Post-Cold War Era”, *Asian Survey*, Vol: 34, No:3, 1994, ss. 288-289.

³⁴⁹ John Lancaster, “India, China Hoping to 'Reshape the World Order' Together Once-Hostile Giants Sign Accords on Border Talks, Economic Ties, Trade and Technology”, *Washington Post*, April 2005, p. 16.

arttırılması, insanlar arası değişimler ve kültürel bağların canlandırılması, bölgesel ve uluslararası düzeyde iş birliğinin yaygınlaştırılması konuları dâhil edilmiştir.

Bununla birlikte her iki tarafın da sınır sorunlarının karşılıklı görüşmelerle çözülebileceğine dair beyanları, sınır sorunlarının iki ülke arasındaki temel sorun olma niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Son dönemlerde Hindistan'ın ön plan çıktığı ASEAN içerisinde Çin'in ekonomik ve siyasi etkinliğini arttırması ve buna karşılık Çin'in öncülüğünde faaliyet gösteren “Şanghay İşbirliği Örgütü” (*Shanghai Cooperation Organization- SCO*) içerisinde Hindistan'ın üye devlet statüsü kazanması, iki ülkenin birbirlerinin etki alanına girme çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

2011-2012 yılları arasında Hindistan'ın toplam ihracatının %50,69'unu, toplam ithalatının ise %61,36'sını ASEAN ülkeleriyle gerçekleştirmiş olması³⁵⁰, Çin'in ASEAN ile artan ekonomik faaliyetlerinin kaydı uyandırmasını Hindistan nezdinde geçerli kılmaktadır. Benzer şekilde Hindistan'ın ŞİÖ üyesi devletler arasında demokrasi ile yönetilen tek ülke olması, ŞİÖ üyesi ülkelerde demokratik halk hareketlerinin artabileceğine yönelik Çin'in tedirginliğini arttırmaktadır. Çin ve Hindistan arasında bölgesel örgütler üzerinden devam eden bu tür gerilimler, tarihsel olarak “milli onur” ile eş tutulan sınır sorunlarının yeniden bir çatışma noktası olma ihtimalini içinde barındırmaktadır. Ekonomi ve enerji alanında ihtiyaç duyulan iş birliği süreci ve bu yolla artan karşılıklı bağımlılık, siyasi ilişkilerin seyrini olumlu etkilemekte ise de gelecek dönemde ortaya çıkabilecek herhangi bir çatışma yine en fazla siyasi ilişkileri etkileyebilecektir.

İki ülke de 2017-2018 itibarıyla aralarındaki sorunlu bölgeler ve rekabet alanlarında net olarak bir çözüme varamamışlardır. Ancak ilişkilerin düzeyinin mevcut sorunların neden olabileceği yüksek riskli çatışma şartlarını hafıflettikleri görülmektedir. Geliştirdikleri ekonomik ve siyasal ilişkiler iki ülkenin günümüzde ve ileride yeni işbirliği alanlarını ortaya çıkarabileceği ve ilişkileri daha barışçıl bir noktaya taşıyabileceği unutulmamalıdır.

Gelişen işbirliği ve diyalog eksenli karşılıklı ekonomik ve siyasal bağımlılık temelli ilişkilerin yanında Hindistan ve Çin'in gerek bölge düzeyinde gerekse de küresel sistemde

³⁵⁰ Hindistan 2011-2012 Ekonomik Raporu, http://commerce.nic.in/publications/pdf/CHAPTER_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2018)

süper güç olma hedefleri ve idealleri mevcuttur. Güvenlik eksenli, ekonomik ve siyasi temelli bu vizyon arayışları iki ülkeyi de savunma ve askeri harcamalar bakımından dünyanın en önde gelen ülkeleri konumuna getirmiştir. Savunma harcamaları iki ülkede de benzer alanlarda görülmesine rağmen bazı alanlarda daha yoğun olarak gerçekleşmektedir. Bu bakımdan Çin, deniz ve donanma güçlerine yönelik harcamaları artırırken Hindistan ise, nükleer ve kara sınırlarına daha çok bütçe ayırmaktadır. Bunun sonucunda iki ülke gerek ordu modernizasyonu gerekse de savunma harcamaları ve güçleri bakımından dünyanın en önemli ve en önde gelen ülkeleri arasında yerlerini almaktadırlar.

Günümüzde gerek Asya bölgesinin çok çetrefilli sorunlara sahip olması gerekse de küresel sistemde artan savunma harcamaları Hindistan ve Çin'in güvenliğine yönelik harcama oranlarının artmasına neden olmuştur. İki ülkenin de savunma harcamaları ülke ekonomilerinde çok yüksek bir oranda yaklaşık olarak %2,5-3,00; miktar olarak da milyar dolar seviyelerinde gerçekleşmektedir.

Çin'in 2015 askeri harcaması 215 milyar dolarken civarındayken Hindistan'ın askeri harcaması ise, 51 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir³⁵¹. Hindistan, günümüzde dünyanın en büyük silah ithalatçılarından biridir. Bununla beraber, ordusunu modernize etme çabalarının çoğunu “geleneksel düşmanı” olarak nitelendirilen Pakistan devleti sınırında olmayıp Çin sınırında yapılmaktadır. Ayrıca Hindistan, 2011 yılında 4,5 milyar dolar ile ABD'den silah alan en büyük üçüncü devlet olmuştur³⁵².

2017 yılı itibariyle savunma harcamalarına en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında Çin ABD'den sonra ikinci Hindistan da beşinci konumdadır. Yine tabloya göre, Çin ve Hindistan'ın 2008-2017 dönemindeki harcamalarının oranı %30'dan daha yüksek bir düzeyde gerçekleşmiştir³⁵³.

Stockholm International Peace Research Institute'un (SIPRI) 2017 yılı raporu doğrultusunda; küresel düzeyde askeri harcamalar 2016'da 2015 yılı verilerine oranla binde 4 artış kaydederek 1 trilyon 686 milyar doları bulmuştur. Bu oran dünya geneli

³⁵¹ BBC Türkçe, “Çin askeri harcamalarını yüzde yedi oranında artırıyor”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39165950> (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

³⁵² Michael Pizzi, “India Remains World's Largest Arms Buyer”, Aljazeera America, March 17, 2014, (Çevrimiçi) <http://america.aljazeera.com/articles/2014/3/17/indiastillworldslargestarmsbuyerasianrivalriesheatup.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

³⁵³ Defence Turk, Küresel Askeri Harcama 2017 yılında 1.7 trilyon doları aştı, <http://www.defenceturk.net/kuresel-askeri-harcama-2017-yilinda-1-7-trilyon-dolari-asti> (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

GSYİH'nin %2,2'sini oluşturmaktadır. Rapor kapsamında ABD'nin ezici bir üstünlükle en çok harcama yapan ülke olduğu görülmektedir. ABD, 2015-2016 döneminde küresel düzeydeki harcamasının %36'sını; yaklaşık olarak 611 milyar dolar değerinde bir harcama gerçekleştirmiştir. Çin de savunma harcamalarını %5,4 yükselterek 215 milyar dolar seviyesine çıkardı. Hindistan bu dönemde silah ithalatçısı bakımından dünya toplamının %13'ünü meydana getirerek bu alandaki en yüksek ithalatçı olmuştur. 2007-2011 ve 2012-2016 dönemlerinde Hindistan'ın silah ithalatı %43 yükselerek Asya'daki rakipleri konumunda olan Çin ve Pakistan'ın yüksek bir oranla geçmiştir. 2016 yılında, küresel düzeydeki askeri harcamaların toplamı 1.686 milyar dolar şeklinde gerçekleşerek bir önceki döneme göre %0,4'lük bir artışa denk gelmektedir³⁵⁴.

Çin ve Hindistan'ın ilişkileri özetlenirse; Çin'deki rejim değişikliğiyle başlayan diyalog ortamı 1956'da doruk noktasına çıkarak dostluk temelinde ilişkilere dönüşmüştür. Ancak tarafların 1959'daki Tibet meselesi nedeniyle izledikleri politika ilişkileri gergin bir noktaya taşımıştır. Bu gergin yıllara ek olarak 1962'de iki ülke arasında sınır savaşının yaşanması ve akabinde 1965 ve 1967 yıllarında sınır ihtilafları konusunun tekrar yaşanması geliştirdikleri barış eksenli tüm ilişkilerin kopmasına neden olmuştur. 1970'lerde Çin'deki politika değişikliklerine bağlı olarak ülkenin küresel sisteme açılma istekleri ve ekonomik entegrasyon politikalarına ek olarak Hindistan yöneticilerinin de diyaloga ve işbirliğine hazır tutumlar takınmasıyla ilişkilerdeki gergin ortamın biraz daha yumuşama sürecine girmesine vesile olmuştur. 1988'de Hindistan başkanlık düzeyinde Çin ziyareti ve 1991'de Çin'in aynı şekilde başkanlık düzeyindeki Hindistan ziyaretleri neticesinde iki ülke ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmış ve tekrar diyalog ortamı inşa edilmiştir. 2003 yılına gelindiğinde kısmen de olsa Tibet ve sınır konusundaki bazı ihtilaflı ve çatışmalı durumların ortadan kaldırılması iyi niyetli olarak bu konularda adımların atılması ilişkileri daha ileri boyutlara taşımıştır. Nitekim taraflar 2006 yılını "dostluk yılı" ilan etmiştir. Hem Asya bölgesinde hem de küresel sistemde işbirliklerini geliştiren Hindistan ve Çin'in ticaret alanındaki bağlarının güçlenmesi sonucunda 2010'da Başkan Wen Jiabao Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ziyaret kapsamında iki ülke arasında "Stratejik Ekonomik Diyalog Kurumu" oluşturulmuştur. 2011 yılında birbirleriyle kültürel özellikle, teknolojik alanda veri paylaşımı gibi değişik ve geniş alanlarda bir takım

³⁵⁴ SIPRI Fact Sheet: Trends in World Military Expenditure, 2016 (24 April 2017), s.1. <https://www.sipri.org/sites/default/files/Trends-world-military-expenditure-2016.pdf>. (Erişim tarihi: 07.05.2018)

antlaşmalar imzalanmıştır. 2012-2013 döneminde ise, aralarındaki sınır sorunları başta olmak üzere diğer konularda çözüm bulunması amacıyla görüşmeler yapılmış ve bir takım ortak bildirimler yayımlanmıştır. 2017’de Hindistan’ın Şanghay’a üye olarak kabul edilmesi ve günümüzde yakalanan olumlu gelişmelerin etkisiyle gelişen ekonomik ve siyasi ilişkilerin ileride daha geniş ve kapsamlı işbirliği süreçlerine evrilmesi mümkündür³⁵⁵.

³⁵⁵ Milli Gazete, Çin Hint İlişkilerinin Tarihi Seyri, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1059592/cin-hint-iliskileri-nin-tarihi-seyri> (Erişim tarihi: 05.07.2018)

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen dünya dengelerine bağlı olarak, uluslararası politikada bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Küreselleşmenin hız kazanmasına ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak devletlerarası ilişkiler yapısal değişimlere uğrayarak “Karşılıklı Bağımlılık” temelinde kurulmuştur. Soğuk Savaş dönemi uluslararası siyasetin başat aktörleri olan Varşova Paktı lideri SSCB ile Kuzey Atlantik Paktı lideri ABD arasındaki rekabete sahne olmuştur. SSCB’nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu Soğuk Savaş dönemi boyunca geçerliliğini koruyan rekabete dayalı ideolojik temelli mücadeleden vazgeçerek dünya liderliği konumunu ABD’ye kaptırmıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemdeki güç dağılımına bakıldığında, ABD ve Rusya Federasyonu’nun azalan güçlerine karşılık olarak Çin ve Hindistan’ın yükselen güçler olarak ortaya çıktıkları görülmektedir.

Nitekim 1990 sonrası dönemde bu güç dağılımının değişmesine paralel olarak da devletlerarası ilişkilerde bir takım değişikliklerin gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde Soğuk Savaş döneminin tek kutuplu yapısı ortadan kalktığı için devletler, bölgesel ve küresel alanda işbirliği ve bağımlılık eksenli ilişkiler, birlikler kurmuşlardır.

1990 sonrası dönemde dünyanın farklı yerlerinde yeni büyük devletler ortaya çıkmıştır. Hindistan ve Çin bu dönemde kurulan devletler arasında yer almaktadır. Hindistan ve Çin Soğuk Savaş sonrası dönemde, Asya’nın yükselen güçleri olarak dünya siyasetinde, ekonomide gün geçtikçe artan bir öneme ve konuma sahip olmuşlardır. Bu iki devlette de yükseliş trendi devam etmektedir. Bu bakımdan Çin ve Hindistan geleceğin iki süper gücü olarak tanımlanabilir.

Çalışmada ele alındığı gibi, Çin ve Hindistan arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık odaklı ilişkiler, uluslararası siyasette meydana gelen bir takım değişimlere bağlı olarak devamlı yükselen bir şekilde ilerlemektedir. Ayrıca karşılıklı ekonomik ve siyasal bağımlılık temelli ilişkilere sahip bu iki ülkenin gücü, sadece etki alanları olan Asya bölgesi ile sınırlı kalmayıp dünya geneline yayılma suretiyle ekonomik, siyasal, kültürel, teknolojik vb. pek çok alanda hissedilir olmuştur.

Çin, günümüzde dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumundadır. Gün geçtikçe ekonomik olarak daha da güçlenmektedir. Bu açıdan ekonomik olarak süper güç olan Çin, gerek sahip olduğu devasa nüfusu, gerek geliştirdiği teknolojisi ve dünya dengelerinde önemli bir yer tutan konumu ve barışçıl siyaseti yoluyla uluslararası sistemin en önemli devletlerinden biridir. Yeryüzünde hiçbir ülke Çin kadar hızlı gelişmemiş ve Çin gibi büyüme trendi gösterememiştir. Bu açıdan da bakıldığında ayaklarındaki prangaları çözmesi ve var olan sorunlarını aşması durumunda dünyanın süper gücü konumuna yükselebileceği öngörülebilir.

Yeryüzünün en büyük demokrasisi olan Hindistan Cumhuriyeti, kurulduğu günden bu yana sürekli yükselen bir görüntü çizmiştir. Gerek sahip olduğu dinamik nüfusu, geniş toprakları; eşsiz kültürel zenginliği ve ekonomik büyüme oranları ve barışçıl siyasetiyle günümüzün en gözde ülkelerinden biridir. Birkaç yıl içinde nüfus olarak Çin'i geçebileceği ve dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Çin ve Hindistan ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır. Öyle ki, kuruldukları günden bu güne kadar zaman zaman inişli çıkışlı bir seyir izlemesine rağmen; günümüzde iki devletin ilişkileri dostluk temelinde ve diyalog esaslı devam etmektedir. ABD gibi büyük güçlerin de etkisiyle bazen gerilen ilişkiler iki devletin karşılıklı olarak ekonomik temelde kurduğu ilişkiler günümüzde olumlu olarak karşılıklı siyasal ilişkilere de yansımaktadır.

İki ülke kuruldukları günden beri, bir takım sorunlarla karşılaşmışlardır. Bunlar: Keşmir Sorunu, Tibet Sorunu, Güney Çin Denizi, Enerji nakil yolları mücadelesi, Sınır Problemleri v.b iki ülke ilişkilerini etkileyen sorunlar olduğu gibi kendi içlerinde uğraştıkları sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar da bulunmaktaydı. Ancak bu sorunlar tam olarak ortadan kaldırılmayıp çözüme kavuşturulmadıysa da ilişkilere zarar vermeyecek boyuta çekildiklerini söylemek mümkündür.

Hindistan ve Çin arasındaki karşılıklı ilişkiler, iki ülkenin kurulduğu yıllardan (1947 ve 1949) başlayarak günümüze kadar inişli, çıkışlı; konjonktürel olarak çatışmalı ve ya diyalog temelli devam etmiştir. İki ülke de çatıştıkları ana meselelerden ders alarak, günümüzdeki dostluk temelli "Karşılıklı Bağımlılık'ı" esas alan bir evreye yükselmiştir. Ekonomik ve kültürel boyutta başlayan ilişkiler günümüzde iki ülkeyi birbiri ile ticari müttefik seviyesine getirdiği gibi, Asya'da ve dünya genelinde uluslararası siyaseti etkileme potansiyeli taşıyan bir siyasal ilişki temelinde geliştiği söylenebilir. Ticari ilişkiler

100 milyar doları bulduğu gibi siyasi ilişkiler de ŞİÖ, ASEAN gibi bölgesel örgütlerde müttefik olma ve ortak projelerde beraber yol alma gibi çok önemli bir seviyeye gelmiştir.

Nitekim iki ülke arasındaki dostane ve bağımlılık temelli ilişkileri göz ardı etmeden yılları bulan bir rekabetin de olduğunu vurgulamak gerekiyor. Rekabet unsurları olarak ekonomik, siyasi ve kültürel konular gösterilebilir. Ancak, ekonomik ve teknolojik olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin üstünlüğü söz konusu iken, kültürel ve siyasi olarak da Hindistan'ın üstünlüğü açık bir şekilde görülmektedir. Hindistan ve Çin'in politika yapıcıları, söz konusu farklılıkların ve üstünlüklerin bilincindedir ve bu bilinçle karşılıklı olarak ilişkilerini ve politikalarını belirlerken farklılıklardan yararlanmaktadırlar.

Günümüzde uluslararası ilişkiler, Soğuk Savaş döneminden farklı olarak devletler arasında bağımlılık ilişkilerinin arttığı bir alandır. Daha çok müttefiklik, bölgesel ve global örgütlenmeler vasıtasıyla ortak politikalar belirleme ve ortak hareket etme durumları mevcuttur. Ekonomik temelli oluşan etkileşimlerin daha geniş alanlara ve siyasi mecralara taşındığı görülmektedir. Bu bağlamda Hindistan ve Çin arasındaki ilişkilerde de benzer bir durumun yaşandığı görülmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik temelli karşılıklı bağımlılık ilişkileri günümüzde daha fazla alanda görülmeye başlayarak siyasal alanda karşılıklı bağımlılık ilişkilerine dönüşmüştür.

İki ülke de günümüzün yükselen ekonomik, kültürel, siyasal, sosyal, askeri ve teknoloji süper güçleri olmanın yanında birbirlerine olan bağımlılıkları dolayısıyla ilişkileri son derece önemlidir. Sahip oldukları askeri, ekonomik ve nükleer güç nedeniyle iki ülke arasında ortaya çıkacak bir sorun veya çatışma tüm Asya bölgesine hatta dünyaya yayılabilecek bir potansiyele sahiptir.

Geleceğin iki süper gücü olan Çin ve Hindistan'ın dünya siyasetinde yükselişinin sürdürülebilirliğinin yegane yolu, iki ülke arasındaki karşılıklı ekonomik ve siyasi ilişkilerin devamından geçmektedir. Nitekim günümüzde hemen hemen tüm alanlarda kendi kendine yetebilen bir devlet adı vermek çok zordur. Bundan dolayı zorunlu olarak gelişen bu karşılıklı bağımlılık temelli ilişkiler sürdürüldüğü takdirde Çin, geleceğin ekonomik ve teknolojik süper gücü olabileceği gibi Hindistan ise, geleceğin kültürel, sosyal ve siyasal süper gücü olacaktır.

Yukarıda ifade edilen sebepler bağlamında, Çin ve Hindistan arasında 1949'da başlayan karşılıklı ilişkiler hem çatışmacı hem de işbirliği odaklı olmak üzere iki zıt kutupta değerlendirilebilir. Bu zıt kutupların yanında, çatışmayı öngören realist teori ve devletlerarasında iş birliğini mümkün gören Liberal/Neo-liberal teorilerden yararlanmak mümkündür.

Bu iki ülke arasında mevcut olan çıkar temelli ilişkiler değerlendirildiğinde, realistlerin vurguladığı gibi her devletin temel hedefi güç ve çikardır. Bu açıdan Çin'in amacı, Asya-Pasifik bölgesine açılmak, sınır sorunlarını çözmek, Keşmir ve Tibet sorunlarının kendi lehine sonuçlanması, bağımlı olduğu Ortadoğu enerjilerini güvenli bir şekilde elde edebilmek için kritik noktalara ve Hint Okyanusuna sahip olmaktır. Buna karşın Hindistan'ın amacı ise; bu alanlarda etkin olma ve çıkarını maksimize edecek şekilde sorunları çözüme kavuşturmadır. İki ülkenin çakışan çıkarları ve hedefleri göz önüne alındığında, iki ülke arasında çatışma olasılığının yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ancak nihai olarak, küresel siyasette söz sahibi olmak ve süper güç olma hedefine sahip bu iki aktörün gerek taşıdıkları idealler gerekse de barışçıl dış politikaları düzleminden hareketle diyalog ve işbirliği eksenli ilişkileri, ekonomik ve siyasal alanlarda bağımlılık derecesinde sonuçlanması, liberallerin savı olan işbirliğinin zorunlu olarak gelişeceğini vurgulamak mümkündür. Çünkü güçlü ekonomilere, ordulara ve insan kaynaklarına sahip olan, küresel siyasette ağırlığı hissedilen ve bu yükselişin sürdürülebilirliği hedeflerini taşıyan Çin ve Hindistan'ın aralarında çatışma potansiyeli doğuran sorunları ortadan kaldırmak için daha yakın bir işbirliği içine girebilecekleri öngörülebilir.

Aralarındaki çatışma ve rekabetten dolayı 1962 yılında karşı karşıya gelen bu iki devletin ilişkileri 1976'da Çin'de Kültür Devrimi'nin sona erdirerek başa geçen Deng Xiaoping'in yönetime gelmesi ve Hindistan yöneticilerinin Sovyet Birliğine olan bağımlılığı azaltmak istemeleri gibi etkenler ile 1970'lerden sonra iki ülke ilişkilerinde yumuşama görülmüştür. Yine bu dönemde, uluslararası alanda yaşanan yumuşamanın da etkisiyle devletlerarasında görülen çatışmalar hızla yerini ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkilerine ve sıcak siyasal ilişkilere bırakmıştır. Bu gelişmelerin de etkisiyle 1978'den itibaren Çin ve Hindistan arasındaki ilişkiler yeni bir aşamaya geçerek karşılıklı görüşme ve diyalog dönemi başlamıştır. İki ülkenin sınır problemleri dâhil olmak üzere pek çok alanda iş birliğini öngören anlaşmalar imzalanmıştır.

1977’de Keohane ve Nye’in “Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık Teorisi”ni ortaya attıkları çalışmalarının yayınlanması çatışmacı ve güç odaklı realist ekolün savunduğu teoriler yerine, iş birliği ve diyalogun esas alındığı Liberal/Neo-liberal teorilerin modelleri uluslararası politikada hakim teori olamaya başlamıştır. Neo-liberal kuramın varsayımına göre, Çin ve Hindistan arasındaki sorunlar yerini ekonomik ilişkilere, güvenliğe dolayısıyla diyaloga bırakacaktır. Nitekim iki ülke arasında çatışmanın olmadığı dönemlerde karşılıklı bağımlılık perspektifiyle ticari ilişkilerde artış gözlenmiştir. Bu ticari ilişkiler Soğuk Savaş sonrası dönemde daha da artarak devam etmiş ve iki ülke arasındaki ticaret ve yatırım oranları artmıştır.

Çalışma kapsamında incelendiği gibi, Çin ve Hindistan arasında ileride çatışma nedeni olabilecek konular; sınır sorunları, Hindçin (Çinhindi), Tibet Sorunu, Keşmir Sorunu, Çin ve Hindistan’ın deniz yolları egemenliği stratejileri, enerji kaynakları ve enerji güvenliği politikaları ve bölgede etkinlik kurma çabaları şeklinde sıralanabilir. Bu bağlamda çatışmaya yol açma olasılığı taşıyan bu konularda barışçıl bir yöntemin seçilmiş olması Liberal/Neo-liberal teorinin ön gördüğü iş birliğini ve karşılıklı ekonomik-siyasal bağımlılığın çatışma alanlarının çözümüne katkı sağlayacağı savının pratik bulması açısından örnek gösterilebilir.

Tüm bu iş birliği süreçleri ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerine karşın bu iki ülkenin de dünyanın en çok enerji tüketen ilk beş ülkesi içerisinde yer alması ve her geçen gün bu enerjilere bağımlılığının artması, ayrıca su kaynaklarına artan ülke içi talepler Çin ve Hindistan ilişkilerinin geleceğini belirsiz hale getirmektedir. Belirsizlik oluşturan diğer etkenleri şöyle sıralamak mümkündür: Bu *etkenlerden ilki* karşılıklı bağımlılığın eşit seviyede olmaması, ticaret dengesinin Çin lehine sonuçlanması ve Çin’in savunma sanayindeki atılımlarının Hindistan açısından tedirginlik uyandırması. *İkincisi*, Hindistan’ın ABD ile sıcak ilişkilere sahip olmasının Çin tarafından bir güvenlik tehdidi olarak algılanması ve Hindistan’ın ve ABD tarafından çevrelendiği algısına kapılmasıdır. *Sonuncu etken de*, Çin’in Hint Okyanusu’nda ve Pakistan açıklarında donanmasını konuşlandırmasının Hindistan tarafından güvenlik riski olarak görülmesi ve Çin tarafından çevrelendiği algısına sahip olmasıdır. Bu etkenler iki ülke ilişkilerinin geleceğine dair belirsizlik üreten unsurlardır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde kurulan Çin ve Hindistan'ın ilişkilerini; 1950'lerde başlayan iş birliği temelli ilişkiler, 1960-1970 yıllarındaki rekabet ve düşmanlık ortamı, 1980'lerde ilişkilerde normalleşme çabaları ve 1990 sonrası başlayan ve günümüzde hala devam eden karşılıklı bağımlılık ve işbirliği süreci şeklinde dört temel döneme ayırabiliriz. Günümüzde iki devlet de uluslararası alanda süper güç konumuna erişmek istemektedir. Bundan dolayı tarihsel sorunlarına rağmen işbirliği temelli ve kalıcı dostluk yönünde ilişkiler ağı geliştirmişlerdir.

İki ülkenin ilişkilerinde geliştirdikleri işbirliği ve ortaklık düzeyi, Hindistan Başbakanı Sing'in ifade ettiği gibi, "Hindistan ile Çin birlikte dünya düzenini yeniden şekillendireceklerdir" sözünde görmek mümkündür. Sing'in de ifade ettiği şekliyle günümüzde Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu yapıdan farklı olarak günümüz çok kutuplu dünya düzeninde Çin ve Hindistan'ın birlikte hareket edip iş birliği içerisinde olmaları mümkündür. Hem Asya Kıtası'nda hem de uluslararası alanda bu iş birliğini görmek mümkündür. Ancak Asya Kıtası'ndaki devletler arasında meydana gelen ilişkilerin daha çok "rekabet" olgusu etrafında oluştuğunu da vurgulamak gerekir.

Karşılıklı bağımlılık kuramına göre, devletlerin aralarında geliştirdikleri karşılıklı ticaret bir şekilde teknoloji transferi, seyahat ve göçler, öğrenci değişimi ve yatırımlar gibi unsurlar mevcut bağımlılık olgusunu güçlendirmektedir³⁵⁶. Karşılıklı bağımlılık oranı artan ülkelerin ise ulusal çıkarlarını daha etkili ve hızlı biçimde gerçekleştirmek için iş birliği ve ulus-üstü kurumlar aracılığıyla çatışmadan uzak, uzlaşma yönünde ilişkiler kuracaklardır. Bu bağlamda, Çin ve Hindistan'ın 1970'lerin sonlarında başlayan ekonomik ilişkilerinin iki ülke arasında bir bağımlılık olgusu yarattığı açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim 2012 yılı verilerine göre, Hindistan'ın başlıca ithalat yaptığı ülkeler arasında Çin'in ikinci sırada, ihracat yaptığı ülkeler arasında ise dördüncü sırada yer alması Hindistan ekonomisi için Çin'in taşıdığı öneme işaret etmektedir. İki ülke arasında özellikle 2000'li yıllardan itibaren artan ticari ilişkiler, Neo-liberal teorisyenlerin ön gördüğü gibi çeşitli konularda iş birliği sürecini hızlandırmıştır. Çin ve Hindistan'ın iş birliği yapmakta karşılıklı çıkar sağladıkları en önemli alan enerji sektörüdür. Küresel enerji piyasalarında ABD, AB ve Rusya'nın hali hazırdaki hâkimiyetleri, Çin ve Hindistan'ın bu güçlere karşı iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Nitekim iki ülke özellikle Afrika ve Ortadoğu'da ortak enerji yatırımları yapmaktadırlar. Benzer şekilde

³⁵⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İş Birliği*, Alfa Yayınları, İstanbul 2002, ss. 362-363.

BM, DTÖ vb. global örgütlerin işleyişinde daha fazla söz sahibi olmak istemeleri, Çin ve Hindistan'ın birlikte hareket etmesini gerektiren bir diğer iş birliği alanını" oluşturmaktadır. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda iki ülke arasındaki sorunlardan bölgesel ve küresel meselelere kadar çok çeşitli konularda iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Ancak, Çin ve Hindistan'ın işbirliği süreci, bu iki ülke arasındaki rekabetten fayda sağlayan diğer güçlerin kaygılanmasına sebep olmaktadır. Nitekim Çin ile Hindistan arasında diğer küresel güçlerin politikalarına karşı kurulacak bir ittifak küresel yapının işleyişini etkileme kapasitesine sahiptir. Söz gelimi, Batılı güçlerin ekonomik ambargo kararı verdikleri bir ülkenin Çin ve Hindistan ile ticaretini sürdürmesi, uygulanması gereken yaptırım kararını geçersiz kılma potansiyeline sahiptir. Bu sebeple, Çin ile Hindistan arasındaki bir iş birliği "çok merkezli" bir uluslararası sistemi teşvik ederek küresel yapıdaki olası bir değişimi yakından etkileyecek potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, Barış (2007). *Çin'in Avrasya Stratejisi*. 1. Basım, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Akyüz, Ahmet (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiğindeki Yeri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuğ, Yılmaz (1977). *Çin Sorunu*. İstanbul: Otağ Yayınları.
- Arı, Tayyar (2000). *Global Politika ve Güney Asya: Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar (2000a). *Global Politika ve Güney Asya: Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış*. 2. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar (2004). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, Tayyar (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. 5. Basım, Bursa: Marmara Yayınevi.
- Arı, Tayyar (2011). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. 9. Basım, Bursa: Mkm Yayıncılık.
- Arıboğan, Deniz Ülke (2004). *Güvenliksiz Barıştan, Barırsız Güvenliğe Kartal'ın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*. (Der.: Toktamış Ateş), Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Arısoy, Ebru; Bayar, Güzin; Soranlar, Burak (2004). Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti. *Başbakanlık Dış Ticaret Dergisi*, 32, 1-17.
- Arif, Sheikh Mohd (2013). A History of Sino-Indian Relations: From Conflict to Cooperation. *Academic Research Journals*, 1(4), 129-137.
- Armaoğlu, Fahir (1989). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arslan, Halil Kürşad (2014). Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası. *Akademik Orta Doğu*, 9 (1), 29-55.

- Arslan, Yusuf (2014). *ABD ve İngiltere'nin Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Karşılaştırılmalı Analiz*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Astudillo, Miguel F.; Gunnar, Thalwitz; Fritz (2014). Life Cycle Assessment of Indian Silk. *Journal of Cleaner Production*, 81, 158-167.
- Astudillo, Miguel F.; Thalwitz, Gunnar; Vollrath, Fritz (2014). Life Cycle Assessment of Indian Silk. *Journal of Cleaner Production*, 181,158-167.
- Atagenç, Ömer (2012). Çin ve Hindistan'ın Deniz stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi. *Bilge Strateji*, 4(6), 135-166.
- Ataöv, Türkay (2014). *Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış*. (Çev. Funda Keskin Ata, Elif Ağaoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Aydın, Mustafa (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. *Ankara üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 71-114.
- Ayhan, İzzet Soner (2014). Çin-Hindistan Sınır Anlaşmalığının Çözümünü Engelleyen Faktörler. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), 81-94.
- Baharçiçek, Abdulkadir (1993). *The Impact of Recent Major Changes in International Politics for Turkey's Security Interests*. United Kingdom: Thesis submitted to the University of Nottingham for the Degree of Doctor of Philosophy in International Relations.
- Bai, Leon (2012). Resolving the India China Boundary Dispute. *Observer Research Foundation*, 33.
- Bakan, Selahattin (2001). Teoriler Işığında Politika. (Der.: İdris Bal), *21 Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Balı, Elif (2006). *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandyopadhyaya, Jayantanuja (2009). From Non Alignment to Pro Imperialism: Class and Foreign Policy in India. *India's Foreign Policy*, (Eds. Ayjali Ghost ve diğerleri), Delhi: Dorling Kindersley.

- Becker, Jasper (2007). *Ejder Şahlanıyor: Bugünkü Çin'e İçeriden Bir Bakış*. 1. Basım, İstanbul: NTV Yayınları.
- Bekcan, Umut (2013). *Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri*. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Blank, Jonah (2006). "Democratization and Development" (Ed.: Devin T. Hagerty), *South Asia In World Politics*, Oxford: Oxford University Press.
- Boquerat, Gilles; Grare, Frederic (2004). *India, China, Russia; Intricacies of an Asian Triangle*. New Delhi : India Research Press.
- Bouton, M. Marshall (1998). India's Problem Is Not Politics. *Foreign Affairs*, 77(3), 80-93.
- Budak, Türkan (2015). Hindistan'ın Orta Asya Politikası. *Bilgesam Analiz/Orta Asya*, 1223, 1-10.
- Budania, Rajpal (2001). *India's National Security Dilemma: The Pakistan Factor and India's Policy Response*. New Delhi: Indus Publishing.
- Burchill, Scott; Linklater, Andrew; Devetak, Richard; Donnely, Jack; Nardin, Terry; Peterson, Matthew; Smith, Christian Reus; True, Jacqoui (2012). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (Çev. Ali Aslan, Muhammed Ali Ağcan), İstanbul: Küre Yayınları.
- Buzan, Barry (1984). Economic Structure and International Security: The limits of the Liberal Case. *The Mit Press*, 38(4), 597-624.
- Buzan, Barry (1987). *Economic Structure and International Security: The limits of the Liberal Case*. International Organization; Gilpin, Robert. *Political Economy of International Relations*, Princeton: Princeton University Pres.
- Celil, A. Reşit (2001). Çin'de Ekonomik Kalkınma Girişimleri ve Ekonomik Reformlar. *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 3(1).
- Chan, Steve (2005). *Soft Deterrence, Passive Resistance: American Lenses, Chinese Lessons*. Colorado: University of Colorado.
- Chase, Robert; Emily, Hill; Kennedy, Paul (2003). *Eksen Ülkeler*. (Çev. Belkıs Ç. Dışbudak), İstanbul: Sabah Kitapları.

- Chaturvedi, Gyaneshwar (1991). *India-China Relations:1947 to Present Day*, India: MG Publishers.
- Chen, Qimao (2005). Çin'in Yeni Güvenlik Anlayışı ve Politikası. (Ed.: Atilla Sandıklı, İlhan Güllü). *Geleceğin Süper Gücü Çin*, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Chih, Yu Shih; Chiung, Chiu Huang (2013). Preaching Self-Responsibility: the Chinese Style of Global Governance. *Journal of Contemporary China*, 22(80), 351-365.
- Cho, Nan; Jeng, Jong Ho (2008). China's Soft Power Discussions, Sources, and Prospects. *Asian Survey*, 48(3), 453-472.
- Chopra, P. N. (1989). *Social, Cultural and Political History of Tibet*. Criterion New Delhi: Publications.
- Chowdhury, Supriya Roy (1995). Political Economy of India's Textile Industry: The Case of Maharashtra in 1984-89. *Pacific Affairs*, 68(2), 231-250
- Cohen, Stephen P. (2002). *Emerging Power India*. Washington: Brookings Institution Press.
- Copeland, Dale C.(1996). Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations. *International Security*, 20(4), 5-41.
- Çakmak, Cenap (2005). Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite. (Der.: Atilla Sandıklı, İlhan Güllü). *Geleceğin Süper Gücü Çin*, İstanbul: TASAM Yayınları.
- Çalık, Ümit (2011). Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem). *Liberal Düşünce*, 16(64), 185-206.
- Dar, Firdous Ah.; Firdous, Tabassum (2014). India's Response To New Great Game in Central Asia. *Journal of South Asian Studies*, 2(1), 37-42.
- Das, Dilip K. (2006). China and India: An Era of Escalating Economic Interaction. *China & World Economy*,14(4), 105-119.
- Das, Gurcharan (2002). *India Unbound: The Sociaol and Economic Revolution from Independence to the Global Information Age*. New York: Anchor Books.
- Das, Lawly; Raut, Rajesh (2014). Impact Of Changes In Service Sector In India In Shaping The Future of Business & Society. *Procedia Economics and Finance*, 11, 795-803.

- Das, Shreya (2014) The Sino-Indian Border Dispute: What Role for the European Union. *European Institute for Asian Studies Briefing Paper*, 1-16.
- Deniz, Yıldırım (2014). Çin'in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), 68-85.
- Denker, Mehmet Sami (2000). 200'li Yıllarda Asya Pasifik Bölgesinde Büyük Güç Etkileşimi ve Bazı Mümkün Gelişmeler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 5(1), 1-26.
- Dittmer, Lowell (2005). *South Asia's Nuclear Security Dilemma; India, Pakistan, and China*. New Delhi: Pentagon Press.
- Dixit, Jyotindra Nath (2002). *India-Pakistan in War&Peace*. Routledge, United State of Americ: Taylor&Francis Group.
- Dixit, Jyotindra Nath (2003). *India's Foreign Policy 1947-2003*. India: Picus Books.
- Dilip, K. Das (2004). China and India: An Era of Escalating Economic Interaction. *China & World Economy*, 14(4),105-119.
- Doniger, Wendy (2010). *The Hindus: An Alternative History*. Oxford: Oxford University Press.
- Dreze, Jean; Sen, Amartya (1998). *India: Economic Development and Social Oppurtunity*. Oxford: Oxford University Press.
- Duran, Hasan; Puresevsuren, Nyambayar (2016). Güvenlik, Enerji ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Afro-Avrasya Özel Sayısı*, 281-294.
- Dutt, Gargi (1975) India and China: A Reappraisal of Their Relations. *International Relations and Foreign Policy of India-3*, 31(1), 1-10.
- Efegil, Ertan; Kalaycı, Rıdvan (2012). *Dış Politika Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi*. 1. Cilt, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Efegil, Ertan; Mustafaoğlu, Neziha (2009). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri. *Akademik Bakış*, 2(4), 1-25.
- Emiroğlu, Hüseyin (2006). Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Ortadoğu'ya Yönelik Dış Politikası. *Ortadoğu Yıllığı*, 464-482.

- Ferro, Marc (2002). *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Fidan, Giray (2010). Pekin'in Yüksek Rakımlı Sorunu: Tibet. *21. Yüzyıl Dergisi*, 21, 79-86.
- Fidan, Giray (2012). *Zamanın Yenemediği Ülke Çin*. 1. Basım, Ankara: Sinemis Yayınları.
- Fukuyama, Francis (2005). Re-Envisioning Asia. *Foreign Affairs*, 84(1), 75-87.
- Garver, John W. (2002). Asymmetrical Indian and Chinese Threat Perceptions. *Journal of Strategic Studies*, 25(4), 157-169.
- Geererts, Gustaaf (1995). Analyzing Non-State Actors in World Politics. *Pole Paper Series*, 1(4), 1-26.
- Gelber, Harry G. (2007). *MÖ 1100'den Günümüze: Çin ve Dünya-Ejder ve Yabancı Deccallar*. (Çev. H. Hülya Kocaoluk), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Girgin, Kemal (2002). *21.Yüzyıl Perspektifinde Dünya Siyaseti*. İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık
- Goldstein, Melvyn C. (1989). *A History of Modern Tibet (1913-1951)*, Universty of California: California Pres.
- Gökçe, Deniz; Ercan, Metin (2005). Çin, Türkiye ve Dünya. *Karizma-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 23, 39-50.
- Gökdemir, Levent, Mor, Gül (2006). Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri. *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar*, 54-66.
- Gupta, Arvind (2013). *India and Central ASIA: Need for a Pro-Active Approach*. New Delhi: İDSA.
- Guruswamy, Moham; Singh, Daulet, Zorawar (2009). *India China Relations: The Border Issue and Beyond*. New Delhi: Viva Books.
- Guruswamy, Moham; Singh, Zorawar Daulet (2009). *India China Relations: The Border Issue and Beyond*, New Delhi: Viva Books.
- Gülboy, Burak (2001). *Çin'in Gölgesinde Uzak Doğu Asya*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Gürkaynak, Muharrem; Yalçın, Serhan (2009). Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler*, 6(23), 73-92.
- Haar, Edwin van de (2009). *Classical Liberalism and International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hagerty, Devin T. (2006). *South Asia In World Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Hart, Jeffrey A. (1983). Turbulence and Inequality in the Global Economy. *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, (Ed. Marc Williams), 2. Basım, London: Palgrave Macmillan UK.
- Hasgüler, Mehmet; Uludağ, Mehmet B. (2004). *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*. 1. Basım, Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Hirschman, Albert O. (1980). *National Power and the Structure of Foreign Trade*. California: University of California Pres.
- Holsti, Kal J. (1978). A New International Politics? Diplomacy in Complex Interdependence. *International Organization*, 32, 513-530.
- Hongzhou, Zhang; Mingjiang Li (2013). Sino-Indian Border Disputes. *ISPI*, 181,1-9.
- Huntington, Samuel P. (2005). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev. Mehmet Turhan-Y.Z. Cem Soydemir), İstanbul: Türk Demokrasi Vakfı Okuyan Us Yayıncılık.
- Huntington, Samuel P. (2006). *Medeniyetler Çatışması*. İstanbul: Okuyan Us Yayıncılık.
- İşıksal, Hüseyin (2004). To What Extent Complex Interdependence Theorists Challenge to Structural Realist School of International Relations?. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 3(2-3), 139-140.
- İşyar, Ömer Göksel (2013). *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. 2. Basım, Bursa: Dora Yayınları.
- Jacob, T. Jabin (2012). China-India Special Representatives Talks: Moving Beyond the Boundary Dispute?. *RSIS Commentaries*, 29, 1-2.
- Jain B. Manju (2004). India-China Relations: Issues and Emerging Trends. *The Round Table*, 93(374), 253-269.

- Jayantana, Bandyopadhyaya (2009). *From Non Alignment to Pro Imperialism: Class and Foreign Policy in India*. (Eds. Ayjali Ghost and others), Delhi: India's Foreign Policy.
- Jayapalan, N. (2001). *Foreign Policy of India*. New Delhi: Atlantic Publishers..
- Jha, Prem Shankar (2002). *The Perilous Road to the Market: The Political Economy on Reform in Russia, India and China*. London: Pluto Press.
- Joshi, Deepika; Bimal, Nepal; Rathore, Ajay Pal Singh; Sharma, Dipti (2013). On Supply Chain Competitiveness of Indian Automotive Component Manufacturing Industry, *Int. J. Production Economics*, 143(1), 151-161.
- Kantarıcı, Şenol. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?. *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), 47-85.
- Karabel, Sibel (2016). Güney Çin Denizi'ndeki Çin-Filipinler İhtilafı ve Tahkim Kararının Değerlendirmesi. *BİLGESAM Analiz/Doğu Asya Pasifik*, 1344, 1-9.
- Karaca, R. Kutay (2004). *Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan, Çift Kutuba*. 2. Basım, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- Karaca, R. Kutay (2012). Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010). *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 93-118.
- Karakaş, Merve (2016). *Ekonomik Birleşmelerin Dış Ticaret Üzerindeki dışlama etkisi, Türkiye'nin Olası Şanghay İşbirliği Örgütü*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karlıova, U. Rıfat (2011). *Çin Modern Tarihinde Yolculuk: Bir Süper Gücün Yakın Geçmişi*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Kelkar, Vijay L. (2000). South Asia In 2020: Economic Outlook. (Der.: Debra R. Little). *South Asia In 2020: Future Strategic Balance And Alliances*, United States of America: Strategic Studies Institute.
- Kennedy, Paul (1999). *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*. (Çev. Fikren Üçcan), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Keohane Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (2015). Güç ve Karşılıklı Bağımlılığı Yeniden Ele Almak. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 79-104.

- Keohane, Robert O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Keohane, Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (1977). *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Boston: Brown Company.
- Keohane, Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (1987). Review: Power and Interdependence Revisited. *International Organization*, 41(4), 725-753.
- Keohane, Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (1998). Power and Interdependence in the Information Age. *Foreign Affairs*, 77(5), 81-94.
- Keohane, Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (2000). Globalization: What's New? What's Not? (And So What?). *Foreign Policy*, 118, 104-119.
- Keohane, Robert O.; Nye, Jr. Joseph S. (2001). *Power and Interdependence*. 3. Basım, New York: Addison Wesley Longman.
- Keyman, E. Fuat (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler*, 3(9),1-20.
- Khanna, Parag (2011). *Yeni Dünya Düzeni: Yeni Yükselen Güçler 21. Yüzyılda Dünyayı Nasıl Belirliyor?*. (Çev. Elif Nihan Akbaş), İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Khurana, Gurpreet S. (2004). Maritime Security in the Indian Ocean: Convergence Plus Cooperation Equals Resonance. *Strategic Analysis*, 28 (3), 411-426.
- Khurana, S. Gurpreet (2008). Hint Okyanusunda Çin'in 'İnci Sicimi' ve Güvenlik Etkileri. *Stratejik Analiz*, 32(1), 1-39.
- Kılıçkap, Barış Tolga (2007). *Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan*. 1. Basım, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayıncılık..
- Korbel, Josef (2002). *Danger in Kashmir*. Oxford: Oxford University Press.
- Kösekahyaoglu, Levent; Özdamar, Gökhan (2011). Türkiye, ÇİN, Hindistan'ın Sektörel Rekabet Gücü Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Uludağ üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 29-49.
- Kroll, A. John (1993). The Complexity of Interdependence. *International Studies Quarterly*, 37(3), 321-347.

- Kulke, Herman; Rothermund, Dietmar (2001). *Hindistan Tarihi*. (Çev. Müfit Günay), 1. Basım, Ankara: İmge Kitabevi..
- Lal, Pandit Sunder (1992). India-China Relations. International Relations And Foreign Policy Of India-3, (Ed. Verinder Grover), *Deep&Deep Publication*, 197-205.
- Lal, P. S.(1992). India-China Relations. *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), India: Deep&Deep.
- Lee, Pak K. (2005). China'a Quest For Oil Security: Oil (Wars) In Pipeline?. *The Pacific Review*, 265-301.
- Leng, Shao Chang (1952). India and China. *Far Eastern Survey*, 21(8), 73-78.
- Little, Debra R. (2000). (Der.) *South Asia In 2020: Future Strategic Balance And Alliances*. United States of America: Strategic Studies Institute.
- Lu, Yang (2007). Looking Beyond the Border: The Sino-Indian Border Dispute and Sino-Indian Relations. *Heidelberg Papers*, 31,1-24.
- Majumdar, M. (2013). India's Stakes in the South China Sea. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(13), 242-247.
- Malik, J.Mohan (1995). China-India Relations in the Post Soviet Era: The Continuing Rivalry. *The China Quarterly*, 142, 317-355.
- Mallick, Sushanta K. (1999). *Modelling Macroeconomic Adjustment with Growth in Developing Economies: The Case of India*. England: Ashgate.
- Malone, David; Mukherjee, Rohan (2010). India and China: Conflict and Cooperation. *Survival*, 52(1), 122-145.
- Mann, Poonam (2000). *India's Foreign Policy in the Post Cold War Era*. New Delhi: Harman Publishing House.
- Mansfield, Edward D.; Pollins, Brian M. Pollins (2001). The Study of Interdependence and Conflict: Recent Advances, Open Questions, and Directions for Future Research. *The Journal of Conflict Resolution*, 45(6) , 834-859.
- Mansingh, Surjit (1994). India-China Relations in the Post-Cold War Era. *Asian Survey*, 34(3), 285-300.

- Margolis, Eric (2001). *War at the Top of the World: The Struggle for Afghanistan, Kashmir and Tibet*, Florence, Routledge, USA: Revised&Updated.
- McInnes, Colin; Rolls, Mark G. (1994). *Post-Cold War Security Issues in the AsiaPasific Region*. Great Britain: Frank Cass.
- Mcmillan, John; Whalley, John; Zhu, Lijing (1989). The Impact of China's Economic Reforms on Agricultural Productivity Growth. *Journal of Political Economy*, 94(4), 781-807.
- Mcneil, William H. (2005). *Dünya Tarihi*, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara: İmge Yayınevi.
- Meisami, Alex; Misra Lalatendu; Mehran, Jamshid; Shi, Yilun (2014). Foreign Capital Raising by Indian Firms: An Examination of Domestic StockPrice Response. *Global Finance Journal doi*, 10(1016).
- Mısra, Amalendu (2000). Tibet: in search of a resolution. *Central Asian Survey*, 19(1), 79-93.
- Milner, Helen V.; Moravcsik, Andrew (2009). *Power, Interdependence and Nonstate Actors in World Politics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Mohan, C. Raja (2006). India and the Balance of Power. *Foreign Affairs*, 85(4), 17-32.
- Mruthaunjaya; Ranjitha, P. (2009). The Indian Agricultural Research System: Structure. *Journal of International Economics*, 7(4), 317-322.
- Mumcu, Zehra; Ünsal, Fatma (1998). *Hindistan Ülke Etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Musayev, Mesut (2005). Hindistan'ın Stratejik Önemi ve Dış Politika Yapısı. *Türk& İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 277-289.
- Naughton, Barry (2007). *The Chinese Economy Transitions and Growth*. Massachusetts: The MIT Press.
- Nautiyal, A. (2000). *India and the Post-Cold War World Order*. United States of America: Iacademicbooks.
- Nayar, Baldev Raj; Paul, T.V. (2003). *India in the World Order Searching For Major-Power Status*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Norbu, Dawa. Tibet İIn Sino-Indian Relations: The Centrality of Marginality. *Asian Survey*, 37(11),1078-1095.
- Nuhoglu, Güller (2003). Gazneliler'in Keşmir Seferleri. *Keşmir Dünyası* (Der. Halil Toker), Tarih ve Tabiat Yayınları, 1-22.
- Nye, Joseph S. (2003). Interdependence and Power, (Ed. In Marc A. Genest). *Conflict and Cooperation: Evolving Theories of International Relations*, Beijing: Peking University Press.
- Nye, Joseph S.(2005). *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Rolü*. İstanbul: Elips Yayınları.
- Nye, Jr. Joseph S.; Welch, David A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. (Çev. Renan Akman), 2. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ogden, Chris. (2016). *Hindistan Dış Politikası*. (Çev. Aslan Yavuz Şir), İstanbul: Paspartu Yayınları.
- Ohnesorge, Hendrik W. (2016). A Sea of Troubles: International Law and the Spitsbergen Plus Approach to Conflict Management in the South China Sea. In: (Eds. Enrico Fels, Truong Minh-Vu) *Power Politics in Asia's Contested Waters. Global Power Shift (Comparative Analysis and Perspectives)*. Springer, Cham *Springer International Publishing*, 22-55.
- Overholt, William H. (2011) *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Öğütçü, Mehmet (1998). *Yükselen Asya*, İstanbul: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Ömer, Atilla (2011). *Pakistan'ın Doğuşundan Günümüze Afganistan Pakistan İlişkileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öz, Sumru (2007). Küresel Rekabette yeni Bir Güç: Hindistan, İstanbul: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Formu.
- Özdemir, Haluk (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63(3), 113-144.
- Özsoylu, Ahmet Fazıl (2006). *Çin: Bir Devlin Uyanışı*. Adana: Adana Nobel Kitabevi.

- Pak, K. Lee (2005). China'a Quest For Oil Security: Oil (Wars) In Pipeline?. *The Pacific Review*, 265-301.
- Patil, S. H. (2000). Collapse of Communism and Emergence of Global Economy: India's Experiment with New Economic Policy. *India and The Post Cold War Era*, (Der. Annpurna Nautiyal), USA: South Asian Publishers Pvt. Ltd.
- Patterson, George N. (1960). China and Tibet: Background to the Revolt. *The China Quarterly*, 1, 87-102.
- Pekcan, Cemre (2016). Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-32.
- Petterson, George N. (1960). China and Tibet: Background to the Revolt. *The China Quarterly*, 1,87-102.
- Pray, Carl; Eininger E.(1988). The Private Sector in Agricultural Research Systems: *The Journal of AgroBiothecnology Management and Economics*. 13(4), 7-12. article 2.
- Primakov, Yevgeni (2010). *Rusyasız Dünya*. (Çev. Aijan Esenkanova), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Qin, Shi (1996). *Çin*. Ankara: Elif Yayıncılık Ltd.
- Rosenau, James N.; Tromp, Hylke (1989). (Ed.) *Interdependence and Conflict in World Politics*. Aldershot: U.K. Avebury..
- Rosercrance, Richard (1986). *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*. New York: Basic Books.
- Sander, Oral (2003). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sanders, C. Phillip (2000). Supping with a Long Spoon: Dependence and Interdependence in Sino-American Relations. *The China Journal*, 43, 55-81.
- Sandıklı, Atilla; Güllü, İlhan (2005). (Der.) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kısa Analizi. Geleceğin Süper Gücü ÇİN, *TASAM Yayınları*, 40-50.
- Sandıklı, Atilla; Güllü, İlhan (Ed.) (2005). *Geleceğin Süper Gücü Çin*. İstanbul: Tasam Yayınları.
- Saray, Mehmet Ozan; Gökdemir, Levent (2007). Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005). *Journal of Yaşar University*, 2(7), 681-686.

- Sarıaliođlu, İřsat (2007). *Hindistan Ćin İliřkilerinde Tibet Sorunu*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saunders, Phillip C (2000). Supping with a Long Spoon: Dependence and Interdependence in Sino-American Relations. *The China Journal*, 43, 55-81.
- Schaffer, Teresita C.(2002). *Rising India And US Policy Options In Asia; A Report of The CSIS South Asia Program*. Washington: CSIS Press.
- Schaffer, Teresita C.(2009). *India and The United Relations in 21st Century: Reinventing Partnership*. Washington: Center for Strategic & International Studies.
- Scott, David (2013). India's Role in the South China Sea: Geopolitics and Geoeconomics in Play. *India Review*, 12 (2), 51-69.
- Sharma, B. (1992). The Indo-Chinese Pact. *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), India: Deep&Deep.
- Shepherd, Dorothy G. (1956). Indian Textile. *Journal of Indian Textile History*, 19(1), 76-77.
- Shih, Chih-Yu; Huang, Chiung-Chiu (2013). Preaching Self-Responsibility: the Chinese Style of Global Governance. *Journal of Contemporary China*, 22(80), 351-365.
- Sidhu, Waheguru Pal Singh; Yuan, Jing-dong (2003). *China and India: Cooperation or Conflict?*. USA: Lynne Rienner Publisher.
- Sikri, Rajiv (2009). *India's Look East Policy: A Critical Asswssment*". IPCS: South East Asia Research Programme.
- Singh, Rachna S. Singh (2014). India's Service Sector - Shaping Future of Indian Retail Industry. *Procedia Economics and Finance*, 11, 314-322.
- Singh, Swaran (2005). China-India Bilateral Trade: Strong Fundamentals, Bright Future. *China Perspective*, 62, 23-31.
- Sisodia, N. S. ; Bhaskar, C. Uday (2005). (Eds.) *Emerging India: Security and Foreign Policy Perspective*. New Delhi: Institute for Defence Studies and Analyses.
- Smith, Adam (1985). *Ulusların Zenginliği*. (Çev. Ayşe Yunus, Mehmet Bakırcı) İstanbul: Alan Yayıncılık.

- Smith, Jeff M. (2014). *Cold Peace: China-India Rivalry in the 21st Century*. United Kingdom: Lexington Books.
- Smith, Jeff M. (2014). India and China: The End of Cold Peace. *The National Interest*.
- Smith, Warren W. (1996). *Tibetan Nation: A History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations*, Oxford: Westview.
- Smythe, Elizabeth (1980). International Relations Theory and the Study of Canadian-American Relations. *Canadian Journal of Political Science*, 13(1), 121-147.
- Soner, Ayhan İzzet (2014). Çin-Hindistan Sınır Anlaşmalığının Çözümünü Engelleyen Faktörler. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2(2), 87-104.
- Southerland, Matthew; Koch-Weser, Jacob; Zhang, Angela (2014). *China-India Relations: Tensions Persist Despite Growing Cooperation*. U.S.-China Economic and Security Review Commission Staff Report.
- Sönmezoğlu, Faruk; Güneş, Hakan; Keleşoğlu, Erhan (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, Faruk (1995). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. 2. Basım, İstanbul: Filiz Yayınevi.
- Srivastava, Anupam (2006). Globalization and Economic Liberalization. (Der.: Devin T. Hagerty). *South Asia In World Politics*, Oxford: Oxford University Press.
- Suleimenov, R. B. (2013). *India-Central Asia Dialogue II*. Kazakhstan: Indian Council of World Affairs.
- Suyin, Han (1999). *Sabah Tufanı II: Mao Zedung ve Çin Devrimi 1949-1975*. (Çev. M. Kürşat Bozkurt), İstanbul: Berfin Yayınları.
- Swarup, S. (1992). A Brief Note on India's China Policy. *International Relations and Foreign Policy of India-3*, (Eds. V. Grover), India: Deep&Deep.
- Taşkın, Deniz (2013). Mekansal Güç Asya'nın Siyasi Gücü: Şanghay İşbirliği Örgütü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(30), 217-228.
- Tellis, A. Ashley (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Teresita, C. Schaffer (2009). *India and The United Relations in 21st Century: Reinventing Partnership*. Washington: CSIS.
- Thakur, Ramesh (1992). India After Nonalignment. *Foreign Affairs*, 71(2),165-182.
- Thakur, Ramesh (1997). India In The World, Neither Rich, Powerful or Principled. *Foreign Affairs*, 76(4), 15-22.
- Thalakada, Nigel (1997). *China's Voting Pattern in the Security Council 1990-1995*. (Der. Bruce Russett), London: MacMillan Press.
- Thomson, George (2014). *Devrimci Diyalektik Üzerine*. Ankara: Şubat Yayınları.
- Thurow, Lester (2004). The New C10: Exploring Global Paths. Optimize Magazine.
- Tieh, Susan (2004). China in the UN: United with Other Nations?. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, 4(1),19-28.
- Tuljapurkar, Shripad (2000). Demographic Forces In South Asia Through 2050: Population, Economcy and Health, (Der.: Debra R. Little). *South Asia In 2020: Future Strategic Balance And Alliances*, United States of America: Strategic Studies Institute.
- Turhan, Fatma Sel (2005). *Küresel Güçler*.1. Basım, İstanbul: Küre Yaynları.
- Usta, Nazlı (2012). *Türk-Yunan İlişkileri (1980-2010)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vajpaaye, S. Atal Bihari (2002). *Prime Ministe of India*. New York: At 57t Session of the United Nations General Assembly.
- Waltz, Kenneth N. (1970). The Myth of National Interdependence. (Der.: Charles P. Kindleberger). *The International Corporation: A Symposium*, Cambridge: MIT Press.
- Waltz, Kenneth N.(2010). *The Theory of International Politcs*. London: Mc Graw Hill Inc.
- Wasserstrom, Jeffrey N. (2011). *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İstedığınız Her Şey*. (Çev. Hür Güldü), 1.Basım, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weede, Eric (1995). Economic Policy and International Security: Rent-seeking, Free Trade and Democratic Peace. *Journal of International Relations*, 1, 519-537.
- Wenmu, Zhang (2006). Sea Power and China's Strategic Choices. *China Security*, 17-31.

- Widmalm, Sten (2006). *Kashmir In Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Winters, A.; Yusuf S. (2007). *Dancing with Giants; China, India, and the Global Economy*. Singapore: The World Bank and Institute of Policy Studies.
- Yang, Yun-yuan (1987). Controversies Over Tibet: China Versus India, 1947–1949. *The China Quarterly*, 111, 407-420.
- Yang, Dali L. (1996) *Calamity and Reform in China: State, Rural Society, and Institutional Change Since the Great Leap Famine*. Stanford: Stanford University Press.
- Yardımcıoğlu, Mahmut; Koçarlan, Hüseyin (2012). Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 163-174.
- Yıldırım, Sinan (2001). *Çin'in Kalkınma Stratejisi ve Global Ekonomiye Entegrasyonu: Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan (2005). UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era. *International Journal on World Peace*, 12(2), 13-28.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan (2009). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Dünya Düzeni. *Akademik Bakış Dergisi*, 17, 11-24.
- Yılmaz, Sait (2008). Yükselen Güç Çin'in Güvenlik Politika ve Stratejileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 77-98.
- Yiğın, Seçil (2009). *Çin Ekonomisi ve Dış Ticaret İlişkileri*, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yu, Shih, Chih; Huang, Chiung- Chiu (2013). Preaching Self-Responsibility: the Chinese Style of Global Governance. *Journal of Contemporary China*, 22(80), 351-365.
- Zbigniew, Brezinski (2004). *Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? Rezidans, Küresel Liderlik mi?*. (Çev. Cem Küçük), İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Zbigniew, Brzezinski (2005). *Büyük Satranç Tahtası*. (Çev. Yelda Türedi), İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Zhang, Hongzhou; Mingjiang, Li (2013). Sino-Indian Border Disputes. *ISPI, Analysis* 181, 1-9.

Zhang, Wenmu (2006). *Sea Power and China's Strategic Choices*. China: China Security.

Zongyi, Liu (2013). *Sino-Indian Border Dispute and Their Competitive Symbiotic Relationship*. Future Directions International.

İnternet Kaynakları

Ahmet Toprak. Hindistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, İzmir Ticaret Odası, Mart 2016, http://izto.org.tr/demo_betanix/uploads/cms/yonetim.ieu.edu.tr/5606_1478504751.pdf (Erişim Tarihi: 10.08.2017)

Aidarbek Amirbek, 23-24 Haziran 2016 Şanghay İşbirliği Örgütü 15. Dönem Zirvesi, <http://eurasian-research.org/tr/research/publication/e-bulletin/23-24-haziran-2016-%C5%9Fanghay-i%C5%9Fbirli%C4%9Fi-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-15-d%C3%B6nem-zirvesi> (Erişim Tarihi: 01.02.2017)

Atagenç, Ömer. Pasifik Sularındaki Bermuda Şeytan Üçgeni: ABD-Çin-Hindistan, Bilgesam, 2012, http://www.bilgesam.org/incele/133/-pasifik-sularindaki-bermuda-seytan-ucgeni--abd-cin-hindistan/#.Wm3RoKhl_IU (Erişim Tarihi: 18.08.2017)

Bernstein, Richard; Ross H. Munro. "China I: The Coming Conflict with America", *Foreign Affairs*, March/April 1997, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1997-03-01/china-i-coming-conflict-america> (Erişim Tarihi: 05.08.2016)

Bhaumik, Subir. "India Climbdown may help China border dispute", *BBC News*, 17 April 2012, <http://www.bbc.com/news/world-asia-india-1773814> (Erişim Tarihi: 25.10.2017)

Bradford, John; James Manicom; Sheldon W. Simon; Neil A. Quartaro. "Maritime Security in Southeast Asia", *The National Bureau of Asian Research*, November 2010, http://www.alexandria.admin.ch/SR24_MaritimeSecurity1.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2018)

C. Raja Mohan. Maritime Power." India and China Turn to Mahan", *ISAS Working Paper* No: 71, 2009, ss.1-2. <https://www.isas.nus.edu.sg/ISAS%20Reports/Working%20Paper%2071%20%2>

0Maritie%20Power%20-

%20India%20and%20China%20turn%20to%20Mahan(00001).pdf (Erişim Tarihi: 03.11.2017)

Calvin, James Bernard. 1962 Çin-Hindistan Sınır Savaşı,

<http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Caitlin Arnold, Governing the South China Sea, Harvard Asia Quarterly,

http://tailieu.tapchithoidai.org/Governing_South_China_Sea.pdf

(Erişim Tarihi: 22.04.2017)

Central Intelligence Agency, Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, www.cia.gov (Erişim Tarihi: 12.07.2017)

Ceyda Karan. “Çin Nüfus Sorununa 'Saplanıyor’”, *Milliyet*,

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=139871> (Karan, 03.02.2016)

China, http://www.chinadaily.com.cn/china/2008-04/16/content_6622346_4.htm (Erişim Tarihi: 08.08.2017)

Chietigj Bajpae, Reaffirming India’s South China Sea Credentials, *The Diplomat*, <http://thediplomat.com/2013/08/reaffirming-indias-south-china-sea-credentials/>

(Erişim Tarihi: 10.10.2017)

China, [http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field\(DOCID+cn0084\)](http://lcweb2.loc.gov/cgi-bin/query/r?frd/cstdy:@field(DOCID+cn0084))(Erişim Tarihi: 11.05. 2016)

Çakıroğlu, Deniz Gürel. *Çin Ülke Raporu*, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2006.

http://www.kmtso.org.tr/uploads/haber/843/cinhalkcum_igeme.pdf (Erişim Tarihi: 10.09.2016)

Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, Etüd-Araştırma servisi,

http://www.turkishpaper.org/Eklenti/49,cinraporpdf.pdf?0&_tag1=E7890219A76F2C67EFDCEBAD8119B567B2DD24315&crefer=34628A391A31226AB021F5C9A05E89A2AB1C9664CB343125A6F504399904E468 (Erişim Tarihi: 20.10.2017)

- Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Künyesi, <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)
- Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 23.09.2017)
- Çin Kültür Merkezi, http://www.sinoturkish.com/govde_tr/cinkisakisa.asp (Erişim Tarihi: 13.08.2016)
- Çin Ülke Bülteni, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), s.3. <https://www.deik.org.tr/> (Erişim Tarihi: 02.01.2017)
- Çin İhracat Rakamları, <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html> (Erişim Tarihi: 03.10.2017)
- Çin Nüfusu, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=21&c=ch&l=en> (26.01.2018)
- Çin, Hindistan ve ABD Ekonomi Büyümeleri Karşılaştırması, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=67&c=in&l=en> (28.01.2018)
- Çin-Hindistan Sınır Çatışmaları Alanları,
https://www.google.com.tr/search?q=hindistan+ve+%C3%A7in+aras%C4%B1ndaki+s%C4%B1n%C4%B1r+anla%C5%9Fmazi%C4%B1%C4%9F%C4%B1+b%C3%B6lgeleri&rlz=1C1GGRV_enTR752TR752&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwih-OzxzsrZAhUC2CwKHdVKCu0Q_AUICigB&biw=1242&bih=602#imgrc=-5MmJBle41kmsM (Erişim Tarihi: 28.01.2018)
- Daojiong, Zha. “Oiling the Wheels of Foreign Policy?: Energy Security and China’s International Relations”, *RSIS Asian Security Initiative Policy Series Working Paper*, March 2010. http://www3.ntu.edu.sg/rsis/nts/resources/research_papers/MacArthur_working_paper_Zha_Daojiong.pdf (Erişim Tarihi: 16.11.2017)
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, “Deik Hindistan’ı Türk Yatırımcılar İçin Mercek Altına Aldı”, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-deik-hindistan-i-turk-yatirimcilar-icin-mercek-altina-aldi> (Erişim Tarihi: 19.11.2017)

- Dreze, Jean; Amartya Sen. "India: Economic Development and Social Opportunity, <https://ideas.repec.org/b/oxp/obooks/9780198295280.html> (Erişim Tarihi:11.11.2017)
- Ebru Arısoy, Güzin Bayar; Burak Soranlar. Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/temmuz2004/asya1.htm> (Erişim Tarihi: 02.08.2017)
- Edward Luce. Tanrılara Rağmen Hindistan'ın Olağan Dışı Yükselişi, <http://www.ozetkitap.com> (Erişim Tarihi: 20.10.2017)
- Ekrem, Erkin. "Dünyanın İkinci Büyük Ekonomisi Olan Çin Neden Sevinemedi",*Stratejik Düşünce Enstitüsü*, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/dunyanin-ikinci-buyuk-ekonomi-gucu-olan-cinnden-sevinemedi/523>(Erişim Tarihi: 24.08.2010)
- Elisabeth Croll, Women and The New Peasant Household Economy in China, http://www.bondy.ird.fr/pleins_textes/pleins_textes_4/colloques/17962.pdf (Erişim Tarihi: 11.05.2017)
- Ergun Özgen. ÇİN, <http://www.ulkeler.net/cin.htm#01> (Erişim Tarihi: 12.04..2017)
- Fırat Purtaş. Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / Fırat Purtaş; editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011.<http://politics.people.com.cn/GB/1024/3699888.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2017)
- Fidan, Giray. Pekin'in Yüksek Rakımlı Sorunu: Tibet, 21. Yüzyıl, ss. 79-86. <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/204.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)
- Fulya Akgül, Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar, <http://uikutuphanesi.com/wp-content/uploads/2016/01/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-kisa.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2017)
- G. D. Deshingkar. India: A Non-Antagonistic Contradiction, <https://doi.org/10.1177/000944557000600605>(Erişim Tarihi13.10.2017)

- Ganguly, Sumit. "Behind India's Bomb: The Politics and Starategy of Nuclear Deterence", *Foreign Affairs*, Eylül/Ekim 2001, <http://www.foreignaffairs.org> (Erişim Tarihi: 03.02.2017)
- Gentleman, A., "China and India Emphasize Cooperation", *The New York Times*, 2006, www.nytimes.com/2006/11/21/world/asia/21cnd-india.html? (Erişim Tarihi: 17.07.2017)
- Gupta, Arvind. "India and Central ASIA: Need for a Pro-Active Approach", *Institute for Defence Studied and Analyses*, 2013, ss. 2-5.
https://idsain/policybrief/IndiaandCentralAsia_agupta_141013 (Erişim Tarihi: 03.01.2018)
- Halkın Günlüğü Gazetesi, <http://politics.people.com.cn/GB/1024/3699888.html> (Erişim Tarihi: 13.04.2017)
- Henry A. Kissinger.The Three Revolution, *The Washington Post*,
[http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2008/04/06/AR2008040601660.ht](http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2008/04/06/AR2008040601660.html):ml (Erişim Tarihi: 15.08.2017)
- Hindistan, <http://www.foreignaffairs.org> (Erişim Tarihi: 03.02.2017)
- Hindistan,
<http://www.birebiriiletisim.com/?module=dunya&submodule=ulkedetay&id=000000017&bolum=ged> (Erişim Tarihi: 11.10.2017)
- Hindistan, <http://yarinyokki.com/voyager/yazilar/GLOSSARY-HINDISTAN.htm> (Erişim Tarihi: 10.09.2017)
- Hindistan 2011-2012 Ekonomik Raporu,
http://commerce.nic.in/publications/pdf/CHAPTER_7.pdf (Erişim Tarihi: 11.01.2018)
- Hindistan nüfus artış grafiği, <https://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=21&c=in&l=en> (Erişim Tarihi: 28.01.2018)
- Halil Kürşad Arslan, Çin Halk Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler ve Küresel Yönetişim
http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu17makale/halil_kursad_aslan.pdf (Erişim Tarihi: 14. 04. 2017)
- India As A Global Power; Aralık 2005, <http://www.dbresearch.com> (Erişim Tarihi: 12.02.2018)

India Country Factbook; Mayıs 2007, <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/in.html> (Erişim Tarihi: 15.10.2017)

India Data Profile; Temmuz 2000, <http://devdata.worldbank.org> (Erişim Tarihi: 25.10.2017)

India-Central Dialogue II, <http://www.icwa.in/pdfs/ReportonCADII.pdf> (Erişim Tarihi: 22.10.2017)

India, China prepare for next round of joint military exercise, The Times of India, 6 Temmuz 2010, http://articles.timesofindia.indiatimes.com/2010-07-06/india/28275175_1_joint-military-exerciseboundary-talks-chinese-leaders (Erişim Tarihi: 11.01.2018)

IMF, World Economic Outlook, April 2013,

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/pdf/text.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

İrşat Sarıalioğlu. Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını,

[http://www.ayk.gov.tr/wp-](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%20B00%20ELU%20r%20Fat-H%20ND%20STAN-%2087%20N-%20L%20%20EK%20LER%20N-%20BUG%20CN%20VE-YARINI.pdf)

[content/uploads/2015/01/SARIAL%20B00%20ELU%20r%20Fat-H%20ND%20STAN-%2087%20N-%20L%20%20EK%20LER%20N-%20BUG%20CN%20VE-YARINI.pdf](http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%20B00%20ELU%20r%20Fat-H%20ND%20STAN-%2087%20N-%20L%20%20EK%20LER%20N-%20BUG%20CN%20VE-YARINI.pdf) (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

James Bernard Calvin, 1962 Çin-Hindistan sınır Savaşı, <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1984/CJB.htm>

(Erişim Tarihi:10.10.2017)

Jawaharlal Nehru”, <http://www.harappa.com/sounds/nehru.html>

(Erişim Tarihi:02.05.2017)

Jimenez, Viviana, “World Economic Growth Fastest in Nearly Three Decades”, Economy Indicators, Earth Policy Institute, 2005, <http://www.earth-policy.org/Indicators/Econ/2005.htm> (Erişim Tarihi: 13.03.2017)

John Lancaster, India, China Hoping to 'Reshape the World Order' Together Once-Hostile Giants Sign Accords on Border Talks, Economic Ties, Trade and Technology. *Washington Post*, <https://www.highbeam.com/doc/1P2-36835.html> (12.05.2018)

Karan, Ceyda. Çin Nüfus Sorununa ‘Saplanıyor.

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=139871> (Erişim Tarihi: 23.07.2017)

Kültür Devrimi, http://www.gov.cn/english/2006-04/05/content_245707.html (Erişim Tarihi: 13.06.2017)

Lahor Deklerasyonu, www.indembassy.org.tr/html/sag1.htm, (Erişim Tarihi: 18.09.2017)

MehmetAlaca, Keşmir Meselesinin Anatomisi, <http://politikadergisi.com/okur-makale/kesmir-meselesinin-anatomisi> (Erişim Tarihi: 25.04.2018)

Mepa News, Çin ve Hindistan’ın yarım Yüzyıllık Sınır Kavgası, Mepa Haber Merkezi, 25 Temmuz 2017.

<https://www.mepanews.com/analiz/7712-cin-ve-hindistan-in-yarim-yuezyillik-sinir-kavgasi.html> (Erişim Tarihi:10.09.2017)

Micha’el Tanchum; Shalem Collage. India’s Central Asia ambitions outfoxed by China and Russi, East Asia Forum, <http://www.eastasiaforum.org/2013/10/12/indias-central-asia-ambitions-outfoxed-by-china-and-russia/> (Erişim Tarihi: 04.08.2017)

Michael Pizzi. “India Remains World’s Largest Arms Buyer”, *Aljazeera America*, 2014, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/3/17/indiastillworldslargestarmsbuyerasiaianrivalriesheatup.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

New Five-Year Plan to See Revolutionary Changes, (2005), People’s Daily Online, http://english.people.com.cn/200510/12/eng20051012_213909.html (Erişim Tarihi: 13.07.2017)

Nakagane, Katsuji. SOE Reform and Privatization in China A Note on Several Theoretical and Empirical Issues, 2000,

<http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/dp/2000/2000cf95.pdf> (Erişim Tarihi: 05.08.2017)

Napolyon, Çin Uyanınca Yer Yerinden Oynar, http://www.gazetetrakya.com/Haber-NAPOLYON_CiN_UYANINCA_YER_YERiNDEN_OYNAR_DEMiS-809980.gazetetrakya (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

- “On The Correct Handling Of Contradictions Among The People”,
http://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-5/mswv5_58.htm (Erişim Tarihi: 13.05.2017)
- P. Aiyar, Chindia: Not quite a juggernaut yet, Asia Times, http://www.atimes.com/atimes/China_Business/HI16Cb02.Html (Erişim Tarihi: 15.07.2017)
- Pasandideh, Shahryar. “Aircraft Carrier Model Shows China’s Naval Ambitions”, June 24, 2014, (Çevrimiçi) <http://thediplomat.com/2014/06/aircraft-carrier-model-shows-chinas-naval-ambitions> (Erişim Tarihi: 12.10.2017)
- Political Risk Yearbook. “India Country Forecast, Kasım 2005, <http://www.ebscohost.com> (Erişim Tarihi: 01.02.2018)
- Purtaş, Fırat. “Avrasya’daki 'Yeni Büyük Oyun' Bağlamında Hindistan’ın Orta Asya Politikası”, 2006, *OAKA*, Cilt: 1, Sayı: 2, 69, <http://www.usak.org.tr> (Erişim Tarihi: 03.02.2017)
- Rahman, İskender. Çin İncili Sicil ve Hindistan’ın Kalıcı Taktik Avantajı, http://www.idsa.in/idsacomment/ChinasStringofPearlsandIndiasEnduringTacticalAdvantage_irehman_080610 (Erişim Tarihi: 03.12.2017)
- R., M. Basrur, Kargil, Terrorism, and India's Strategic Shift, *India Review*, <http://web.ebscohost.com> (Erişim Tarihi:17.03.2017)
- R., D. Blackwill, The India Imperative, *National Interest*, Summer 2005, <http://web.ebscohost.com> (Erişim Tarihi: 17.03.2017)
- Richard Bernstein; Ross H. Munro, China I: The Coming Conflict with America, *Foreign Affairs* March/April 1997, <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1997-03-01/china-i-coming-conflict-america> (Erişim Tarihi: 03.07.2017)
- Salil Saloni. India China Relations: How Can They be Improved? A View From New Delhi, *Future Directions International*, September 9, 2013, s. 4. (Çevrimiçi) <http://www.futuredirections.org.au/publications/indian-ocean/1305-india-china-relations-how-canthey-be-improved.html>(Erişim Tarihi: 10.10.2017)
- Sarıalioğlu, İrşat. Hindistan Çin İlişkilerinin Bugünü ve Yarını,1172,
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SARIAL%C4%B0O%C4%9ELU-%C4%B0r%C5%9Fat-H%C4%B0ND%C4%B0STAN-%C3%87%C4%B0N->

%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-
BUG%C3%9CN%C3%9C-VE-YARINI.pdf (Erişim Tarihi: 07.07.2017)

Sevinç Akbulak, Brics Ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ile Güney Kore Ekonomilerine ve sermaye Piyasalarına İlişkin Temel Göstergeler ve Kısa Değerlendirmeler), Araştırma Dairesi, <http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/956> (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

Shahryar Pasandideh. "Aircraft Carrier Model Shows China's Naval Ambitions", 2014, <http://thediplomat.com/2014/06/aircraft-carrier-model-shows-chinas-naval-ambitions> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

Soğuk Savaş Sonrası Yeni Dünya Düzeni, <http://www.un.org.peace> (Erişim Tarihi: 15.04.2017)

South Asia Analysis Group, <http://www.southasiaanalysis.org/papers37/paper3662.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2017)

Sushanta K. Mallick, "Modelling Macroeconomic Adjustment with Growth in Developing Economies: The Case of India", England 1999,

https://books.google.com.tr/books?id=pIlsCQAAQBAJ&pg=PA168&lpg=PA168&dq=S.K.+Mallick,+%E2%80%9CModelling+Macroeconomic+Adjustment+with+Growth+in+Developing+Economies:+The+Case+of+India%E2%80%9D&source=bl&ots=8bAV3C_7Oq&sig=mJ__anNNZjlAH2eODsToDoHzAM0&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjCsKT2r77ZAhUPalAKHRcHAN8Q6AEIJzAA#v=onepage&q=S.K.%20Mallick%2C%20%E2%80%9CModelling%20Macroeconomic%20Adjustment%20with%20Growth%20in%20Developing%20Economies%3A%20The%20Case%20of%20India%E2%80%9D&f=false (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

Sumru Öz. Küresel Rekabette Yeni Bir Güç: Hindistan, *TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu*, İstanbul Kasım 2007,

<http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/hindistanraporu.pdf>

(Erişim Tarihi: 08.07.2017)

Şanghai İşbirliği Örgütü, http://rus.sectesco.org/about_sco/ (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

Şenghay İşbirliği Örgütü, <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 10.09.2017)

Temiztürk, Buket. “ABD ve Hindistan Analitiği”, Tasam, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/ABD_VE_H%C4%B0ND%C4%B0STAN_ANAL%C4%B0T%C4%B0%C4%9E%C4%B0.pdf_872887f5-a9b3-4cee-9f9b-4eae6953e50.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2017)

The World Bank, Çin, <https://data.worldbank.org/country/china?view=chart> (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

Tibet-ÇinAnlaşması,

http://www.zt.tibet.cn/english/zt/041225_xzsh/2004120041224170946.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2017)

Trade Map (Milyon ABD \$), Çin'den İhraç Edilen Ürünlerin Listesi, https://www.trademap.org/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||4|1|1|2|2|1|1|1|1 (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Trade Map, Çin'in İthal Ettiği Ürünler, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||2|1|1|2|2|1|2|1|1 (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

Trade Map, Çin'den İhraç Edilen Bir Ürünün İthalatı Yapılan Pazarların Listesi, https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||2|1|1|2|2|1|2|1|1 (Erişim Tarihi: 13.11.2017)

Trade Map, Çin'den İthalatı Yapılan Pazarların Listesi,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|156|||TOTAL|||2|1|1|2|2|1|2|1 (Erişim Tarihi: 16.11.2017)

Trade Map, Çin İle Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,

https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|2|2|1|1|1|1;
<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|156|699||TOTAL|||4|1|1|2|1|1|1|1>
1 (Erişim Tarihi: 15.07.2017)

Trade Map, Çin ile Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,

https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|156|699|TOTAL||4|1|1|2|1|1|1|1;
<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|156|699|TOTAL||4|1|1|1|1|1|1|1>
 1

(Erişim Tarihi: 15.07.2017)

Trade Map, Hindistan'ın ihraç Ettiği ilk 10 Ürün,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1;
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|1 (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

Trade Map, Hindistan'ın İthal Ettiği İlk 10 ürün,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|1;
https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|4|1 (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

Trade Map, Hindistan'ın İhraç Ettiği Bir Ürünün Pazar Listesi,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|2|2|1|2|4|1 (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

Trade Map, Hindistan'ın İthal Ettiği Bir Ürünün Pazar Listesi,

https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm=1|699||||TOTAL||2|1|1|1|2|1|2|1|1 (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Trade Map, Çin ve Hindistan Arasındaki İkili Ticaret,

[https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1|1|1](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1|1)
<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|2|1|1|1|1|1>
 1 (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

Trade Map, Hindistan ve Çin Arasındaki İkili Ticaret,

[https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1|1|1;](https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|2|2|1|1|1|1|1)
<https://www.trademap.org/Bilateral.aspx?nvpm=1|699|156|TOTAL||4|1|1|1|1|1|1|1|1>
 1 (Erişim Tarihi: 12.02.2018)

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, Hindistan Gıda ve Perakende Yerinde Pazar Araştırması, Ocak 2013, s. 9.
https://www.ekonomi.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-154209;jsessionid=EVJ9TYHIGqp5bf997juqX7Qq8pOm3OY15xZ83n1-4JXFvr_Rs3lu!779630617 (Erişim Tarihi: 11.10.2017)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı,
<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/79139/asyapasifik-bolgesi-kuresel-ekonomininparlayan-yildizi.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Konuşması,
<http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/79139/asyapasifik-bolgesi-kuresel-ekonomininparlayan-yildizi.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Ömer Atagenç, Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi, Bilge Strateji, <http://www.bilgesam.org> (Erişim Tarihi: 20.03.2017)

Uluslararası İlişkiler Portalı, Doğunun İsviçresi, <http://www.uiportal.net/dogunun-ivicresi.html> (Erişim Tarihi: 07.05.2018)

Ümit Alperen; Ahmet Günay. "Ticari Beklentiler Teorisi ve Çin'in Yükselişi: Barışçıl Bir Gelecek?", <https://www.avekon.org/papers/907.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

WDI, India, <https://data.worldbank.org/country/india?view=chart> (13.11.2017)

World Bank, World Development Indicators, 2006, <http://devdata.worldbank.org>, (Erişim Tarihi: 15.04.2017)

World Development Indicators database; World Bank,
http://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2018)

Wu Lin; Li Fujian. "India-China Relations: How Can They be Improved? Part One: A View From Beijing", *Future Directions*, 2013,
<http://www.futuredirections.org.au/publications/indian-ocean/1305-india-china-relations-how-canthey-be-improved.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

Your reliable China travel guide, www.chinakindnesstour.com (Erişim Tarihi: 05.03.2017)

https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=CN&year_high_desc=false
 (Erişim Tarihi: 05.07.2016)

<http://www.foreignaffairs.org> (Erişim Tarihi: 10.10.2017)

<http://www.foreignaffairs.org>

http://www.nationalgeographic.com/forcesofnature/forces/e_6.html (Erişim Tarihi: 11.02.2017)

Fao, "Food Security Statistics", *Food and Agriculture Organization of the United Nations*, 2007.

EKLER

EK 1. ÇİN COĞRAFİ SINIRLARI

EK 2. ÇİN'İN YILLARA GÖRE NÜFUS ARTIŞI

Yıllar	Nüfus miktarı	Doğum Oranı (Doğum/1.000 nüfus)	Ölüm Oranı (Doğum/1.000 nüfus)	Nüfus artış hızı (%)
2000	1261832000	16.12	6.73	0.90
2001	1273111000	15.95	6.74	0.88
2002	1284304000	15.85	6.77	0.87
2003	1286975000	12.96	6.74	0.60
2004	1298848000	12.98	6.92	0.57
2005	1306314000	13.14	6.94	0.58
2006	1313974000	13.25	6.97	0.59
2007	1321852000	13.45	7.00	0.61
2008	1330045000	13.71	7.03	0.63
2009	1338613000	14.00	7.06	0.66
2010	1330141000	12.17	6.89	0.49
2011	1336718000	12.29	7.03	0.49
2012	1343240000	12.31	7.17	0.48
2013	1349586000	12.25	7.31	0.46
2014	1355693000	12.17	7.44	0.44
2015	1371220000	12.10	7.57	0.51
2016	1373541000	12.40	7.70	0.43
2017	1379303000	12.30	7.80	0.41

EK 3. ÇİN'İN İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Pay (%)	2014 Pay (%)	2015 Pay (%)	2016 Pay (%)
Tüm	Toplam İhracat	2.209.007	2.342.293	2.273.468	2.097.637	100	100	100	100
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri ve birimleri	161.715	163.426	137.210	125.006	7.32	6.98	6.04	5,96
8517	Telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar	174.938	195.292	212.570	201.364	7.92	8.34	9.35	9.6
8542	Elektronik entegre devreler	87.880	61.213	69.361	61.157	3.98	2,61	3.05	2.92
9013	Sıvı kristalli tertibat lazerler diğer optik cihazlar ve aletler	38.557	34.692	33.960	28.740	1.75	1.48	1.49	1.37
8901	Yolcu gemileri, gezenti gemileri, yük gemileri, mavnalar	21.290	17.915	20.374	17.775	0.96	0.76	0.9	0.85
8473	Yazı, hesap, muhasebe, bilgi işlem, büro için diğer makine ve cihazların aksamı	29.391	31.229	28.854	25.856	1.33	1.33	1.27	1.23
8528	Televizyon alıcıları, video monitörleri ve projeleri	26.660	30.326	28.179	28.230	1.21	1.29	1.24	1.35
8541	Diyotlar, transistorlar vb. yarı iletkenler, piezo elektrik kristaller	27.870	30.637	31.610	26.613	1.26	1.31	1.39	1.27
9403	Diğer mobilyalar vb. aksam, parçaları	28.868	28.434	29.134	25.913	1.31	1.21	1.28	1.24
4202	Deri ve kösele vb. seyahat eşyası	27.587	27.123	28.201	24.923	1.25	1.16	1.24	1.19

EK 4. ÇİN'İN İHRACATINDA İLK 10 ÜLKE VE HİNDİSTAN

SIRA	ÜLKE ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Pay (%)	2014 Pay (%)	2015 Pay (%)	2016 Pay (%)
	DÜNYA	2.209.007	2.342.293	2.273.468	2.097.637	100	100	100	100
1	ABD	369.064	397.099	409.979	385.677	16.7	17	18	18.4
2	Hong Kong	384.497	363.077	330.462	287.251	16.7	17	18	18.4
3	Japonya	150.132	149.391	135.616	129.268	6.8	6.4	6	6.2
4	Güney Kore	91.164	100.333	101.286	93.707	4.1	4.3	4.5	4.5
5	Almanya	67.342	72.703	69.154	65.214	3	3.1	3	3.1
6	Hindistan	48.432	54.217	58.228	58.397	2.2	2.3	2.6	2.8
7	Hollanda	60.314	64.928	59.453	57.447	2.7	2.8	2.6	2.7
8	İngiltere	50.942	57.141	59.567	55.664	2.3	2.4	2.6	2.7
9	Rusya	49.591	53.676	34.756	37.339	2.2	2.3	1.5	1.8
10	Singapur	45.831	48.911	51.942	44.495	2.1	2.1	2.3	2.1

EK 5. ÇİN'İN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Toplam Pay (%)	2014 Toplam Pay (%)	2015 Toplam Pay (%)	2016 Toplam Pay (%)
Tüm	Toplam İthalat	1.949.992	1.959.235	1.679.565	1.587.920	100	100	100	100
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümlü Minerallerden elde edilen yağlar)	219.660	228.288	134.342	116.660	11.26	11.65	8	7.35
8542	Elektronik entegre devreleri	232.078	218.520	230.657	227.616	11.9	11.5	13.73	14.33
2601	Demir cevherleri ve konsantreleri	106.176	93.439	57.393	58.032	5.44	4.77	3.42	3.65
9999	Diğer yerlerde belirtilmeyen ürünler	104.736	82.764	71.35	12.910	5.37	4.22	0.42	0.81
9013	Sıvı kristalli tertibat, lazerler, diğer optik cihaz ve aletler	55.415	50.029	46.341	37.981	2.84	2.55	2.76	2.39
8703	Otomobil (steysin vagon dâhil)	47.466	59.729	44.213	44.006	2.43	3.05	2.63	2.77
8517	Telli telefon-telgraf için elektrikli cihazlar	46.940	43.854	48.419	45.899	2.41	2.24	2.88	2.89
1201	Şerbetçi otu kozalakları(taze/kurutulmuş/dane/toz vs.)	38.009	40.261	34.790	33.982	2.41	2.24	2.88	2.89
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri üniteleri	29.069	28.725	26.058	25.766	1.49	1.47	1.55	1.62
2710	Petrol yağları ve bitümlü minerallerden elde edilen yağlar	32.026	23.453	14.240	11.158	1.64	1.2	0.85	0.7

EK 6. ÇİN'İN İTHALATINDA İLK 10 ÜLKE VE HİNDİSTAN

SIR A	ÜLKE ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Pay (%)	2014 Pay (%)	2015 Pay (%)	2016 Pay (%)
	DÜNYA	1.949.992	1.959.235	1.679.565	1.587.920	100	100	100	100
1	Japonya	162.245	162.920	142.902	145.670	8.3	8.3	8.5	9.2
2	Güney Kore	183.072	190.108	174.506	158.974	9.4	9.7	10.4	10
3	Çin*	157.540	144.880	143.370					
4	ABD	153.394	160.064	148.693	135.120	7.9	8.2	8.9	8.5
5	Tayvan	156.405	152.007	143.205	138.848	8	7.8	8.5	8.7
6	Almanya	94.156	105.012	87.623	86.109	4.8	5.4	5.2	5.4
7	Avustralya	98.954	97.630	73.509	70.895	5.1	5	4.4	4.5
8	Malezya	60.153	55.652	53.277	49.269	3.1	2.8	3.2	3.1
9	S.Arabistan	53.450	48.508	30.021	23.626	2.7	2.5	1.8	1.5
10	Brezilya	54.299	51.653	44.089	45.855	2.8	2.6	2.6	2.9
28	Hindistan	16.970	163.58	13.368	11.764	0.9	0.8	0.8	0.7

*Çin'in Çin'den yaptığı ithalat

EK 7. ÇİN'İN HİNDİSTAN'A İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016 Yılları Arasındaki Yıllık Büyüme Oranı (%)	Çin'in Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)
Tüm	Toplam İhracat	47.677.452	48.432.411	54.217.422	58.228.027	58.397.761	6	3
8517	Telefon setleri, dahil. Hücreli şebekeler veya diğer kablosuz şebekeler için telefonlar; v.s.	2.918.521	2.789.132	3.421.026	4.729.246	6.481.135	24	3
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri ve birimleri; manyetik ve optik okuyucular, makineler	2.275.135	2.693.651	2.401.303	2.649.451	2.163.754	-1	2
3105	Azotlu gübre elemanlarından iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler v.s.	1.719.799	948.041	815.836	1.851.315	1.028.989	-4	31
3102	Mineral veya kimyasal azotlu gübreler (pellet veya benzeri formlarda olanlar hariç)	1.242.768	946.552	1.521.302	1.687.385	509.716	-11	18
8528	Televizyon alım cihazlarını içermeyen monitörler ve projektörler; alıcı cihaz	905.887	852.354	1.018.624	1.109.301	1.132.252	7	4
2933	Azot hetero atomlu heterosiklik bileşikler	739.765	848.547	890.596	904.500	927.691	5	15
8504	Elektrik transformatörleri, statik konvertörler, örneğin redresörler ve endüktörler; parçaları	710.170	783.917	636.607	560.751	648.912	-5	3
8541	Diyotlar, transistörler ve benzeri yarıiletken cihazlar; ışığa duyarlı yarı iletken cihazlar	366.089	757.004	722.172	1.629.380	2.738.950	61	10
2941	Antibiyotikler	696.375	669.486	730.128	718.072	711.062	1	24
8414	Hava veya vakum pompaları (gaz bileşik asansörleri ve pnömatik asansörler ve konveyörler hariç)	542.781	552.741	582.725	613.318	647.500	5	5

EK 8. ÇİN'İN HİNDİSTAN'DAN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016 Yılları Arasındaki Yıllık Büyüme Oranı (%)	Çin'in Toplam İthalatı İçindeki Payı(%)
Tüm	Toplam İthalat	18.797.191	48.432.411	16.970.270	16.358.691	13.368.553	-11	1
7102	Elmaslar (çalışılmış olsun olmasın) ancak monte edilmemiş veya takılmamış (pick-up için monte edilmemiş taşlar hariç)	1.251.289	1.709.610	2.232.789	1.920.767	2.475.380	16	32
5205	> = 85% ağırlık olarak pamuk içeren (dikiş ipliği dışındaki) pamuk ipliği	1.001.489	2.020.182	1.625.204	1.859.797	1.041.951	0	22
7403	İşlenmemiş bakır, rafine edilmiş ve bakır alaşımları (7405 pozisyonundaki bakır alaşımları hariç)	2.167.532	1.805.874	2.332.416	1.636.208	992,239	-15	5
5201	Pamuk (taranmamış olan)	3.030.110	2.239.550	1.528.648	364,324	189,695	-52	12
2601	Demir cevheri ve konsantreleri dahil kavrulmuş demir piritleri	3.676.324	1.467.930	832,121	101,214	852,282	-43	1
2516	Granit, porfir, bazalt, kumtaşı ve diğer anıtsal yapı taşları	458,322	479,070	752,621	641,927	561,420	7	63
3902	Propilen veya diğer olefinlerin polimerleri, birincil formlarda	459,485	432,173	354,144	220,263	106,582	-30	-2
1515	Sabit bitkisel yağlar ile jojoba yağı ve bunların fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın)	330,659	308,903	239,495	285,567	274,487	-4	80
2606	Alüminyum cevheri ve konsantreleri	68086	308200	297525	455575	225548	32	9

EK 9. HİNDİSTAN SINIRLARI VE KOMŞULARI

EK 10. HİNDİSTAN'IN NÜFUS ARTIŞ ORANLARI YILLARA GÖRE

Yıllar	Nüfus miktarı	Doğum Oranı (Doğum/1.000 nüfus)	Ölüm Oranı (Doğum/1.000 nüfus)	Nüfus artış hızı (%)
2000	1014004000	24.79	8.88	1.58
2001	1029991000	24.28	8.74	1.55
2002	1045845000	23.79	8.62	1.51
2003	1049700000	23.28	8.49	1.47
2004	1065071000	22.8	8.38	1.44
2005	1080264000	22.32	8.28	1.4
2006	1095352000	22.01	8.18	1.38
2007	1129866000	22.69	6.58	1.61
2008	1147996000	22.22	6.4	1.58
2009	1166079000	21.76	6.23	1.55
2010	1173108000	21.34	7.53	1.38
2011	1189173000	20.97	7.48	1.34
2012	1205074000	20.6	7.43	1.31
2013	1220800000	20.24	7.39	1.28
2014	1236345000	19.89	7.35	1.25
2015	1309053980	19.66	7.32	1.21
2016	1266884000	19.3	7.3	1.19
2017	1281936000	19	7.3	1.17

EK 11. HİNDİSTAN'IN İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2013'da İthalat Edilen Değer	2014'da İthalat Edilen Değer	2015'da İthalat Edilen Değer	2016'da İthalat Edilen Değer	2013 Toplam İçindeki Pay (%)	2014 Toplam İçindeki Pay (%)	2015 Toplam İçindeki Pay (%)	2016 Toplam İçindeki Pay (%)
Tüm	Toplam İhraç	336.611	317.544	264.381	260.326	100	100	100	100
2710	Ham petrol (petrol yağları ve bitümlü Mineralli yağlar)	67.075	60.838	30.454	26.951	19.93	19.16	11.52	10.35
7102	Elmaslar (çalışılmış olsun olmasın, işlenmiş taşlar vb.)	28.952	24.064	21.873	24.025	8.6	7.58	8.27	9.23
7113	Kıymetli metallerin veya kıymetli metallerle kaplanmış metallerin mücevherat ve parçalarının parçaları	10.603	13.087	9.991	12.554	3.15	4.12	3.78	4.82
3004	Terapötik veya profilaktik kullanımlar için karıştırılmış veya karıştırılmamış ürünlerden oluşan ilaçlar	10.313	10.302	11.235	1.161	3.06	3.24	4.25	4.46
1006	Pirinç	8.169	7.905	6.380	5.315	2.43	2.49	2.41	2.04
8703	Motorlu araçlar ve diğer motorlu taşıtlar (kişilerin nakliyesi için dizayn edilmiş)	5.556	5.768	5.392	6.368	1.65	1.82	2.04	2.45
0202	Dondurulmuş sığır eti	4.410	4.719	4.030	3.680	1.31	1.49	1,52	1.41
8708	Traktör, motorlu araçlar, (on veya daha fazla kişinin taşınması için parça ve aksesuarlar)	3.912	4.001	3.885	4.020	1.16	1.26	1.47	1.54
5205	> = 85% ağırlık olarak pamuk içeren, dikiş ipliği dışındaki pamuk ipliği	4.773	4.095	3.736	3.163	1.42	1.29	1.41	1.22
7108	Altın (yarı işlenmiş veya toz halinde işlenmemiş)	2.459	2.433	5.311	4.335	0.73	0.77	2,01	1.67

EK 12. HİNDİSTAN'IN İHRACATINDA İLK 10 ÜLKE VE ÇİN

SIRA	ÜLKE ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Pay (%)	2014 Pay (%)	2015 Pay (%)	2016 Pay (%)
	DÜNYA	336.611	317.544	264.381.004	260.326.912	100	100	100	100
1	ABD	41.956	42.684	40.312	41.992	12.5	13.4	15.2	16.1
2	Birleşik Arap Emirleri	33.980	32.919	29.989	30.041	10.1	10.4	11.3	11.5
3	Hong Kong	13.666	13.412	12.146	13.209	4.1	4.2	4.6	5.1
4	Çin	10.559	9.665	8.891	8.565	4.9	4.2	3.6	3.4
5	İngiltere	10.559	9.665	8.891	8.565	3.1	3	3.4	3.3
6	Singapur	14.189	9.676	7.805	7.354	4.2	3	3	2.8
7	Almanya	8.081	7.745	7.023	7.178	2.4	2.4	2.7	2.8
8	Vietnam	5.987	6.526	5.357	5.957	1.8	2.1	2	2.3
9	Bangladeş	5.993	6.255	5.521	5.668	1.8	2	2.1	2.2
10	Belçika	6.855	5.894	5.005	5.356	2	1.9	1.9	2.1

EK 13. HİNDİSTAN'IN ÇİN'E İHRAÇ ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016 Yılları Arasındaki Yıllık Büyüme Oranı (%)	Hindistan'ın Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)
Tüm	Toplam İhracat	14.729.317	16.416.825	13.434.251	9.576.579	891.6073	-14	3
5202	> = 85% ağırlık olarak pamuk içeren, dikiş ipliği dışındaki pamuk ipliği (bu koymak hariç)	966.139	2.016.851	1.520.998	1.657.469	1.004.684	-1	32
5201	Pamuk, ne taranmış ne taranmış ne	2.605.008	2.766.482	1.250.801	292.813	228.591	-51	17
2601	Demir cevheri ve konsantreleri, dâhil kavrulmuş demir piritler	2.161.152	1.279.601	481.036	94.975	2601	-34	96
2710	Bitümlü minerallerden elde edilen petrol yağları ve yağlar (ham petrol hariç)	307.427	690.127	1.564.096	563.441	698.342	15	3
7403	İşlenmemiş bakır, rafine edilmiş ve bakır alaşımları (7405 pozisyonundaki bakır alaşımları hariç)	2.188.066	1.939.102	2.092.013	1.249.878	619.360	-26	41
2516	Granit, porfir, bazalt, kumtaşı ve diğer anıtsal yapı taşları olsun veya olmasın	474.995	533.030	502.712	412.098	370.153	-7	55
1515	Sabit bitkisel yağlar ve yağlar jojoba yağı ve bunların fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın)	316.680	333.984	231.200	263.935	245.627	-7	38
7202	Ferro alaşımlar	312.338	334.067	143.828	139.437	182.405	-18	16
2902	Siklik hidrokarbonlar	360.592	353.089	324.471	289.299	144.612	-18	13
6703	Orijinal heykeller ve heykel, herhangi bir materyalde	158.904	219.998	157.050	162.068	150.734	-4	64

EK 14. HİNDİSTAN'IN İTHALATINDA İLK 10 ÜLKE VE ÇİN

SIRA	ÜLKE ADI	2013	2014	2015	2016	2013 Pay (%)	2014 Pay (%)	2015 Pay (%)	2016 Pay (%)
	Dünya	466.045	459.369	390.744	356.704	100	100	100	100
1	Çin	51.635	58.230	61.604	60.483	11.1	12.7	15.8	17
2	ABD	22.600	20.439	20.463	20.395	4.8	4.4	5.2	5.7
3	Birleşik Arap Emirleri	32.964	27.287	20.283	19.240	7.1	5.9	5.2	5.4
4	S.Arabistan	36.596	32.703	21.353	18.460	7.9	7.1	5.5	5.2
5	İsviçre	24.659	21.133	21.113	14.855	5.3	4.6	5.4	4.2
6	Güney Kore	12.426	13.437	13.087	12.214	2.7	2.9	3.3	3.4
7	Endonezya	14.984	15.184	13.902	12.189	3.2	3.3	3.6	3.4
8	Almanya	13.079	12.706	11.829	11.499	2.8	2.8	3	3.2
9	Irak	20.230	16.070	11.300	9.974	4.3	3.5	2.9	2.8
10	Japonya	10.489	9.963	9.635	9.808	2.3	2.2	2.5	2.7

EK 15. HİNDİSTAN'IN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2013'da İthalat Edilen Değer	2014'da İthalat Edilen Değer	2015'da İthalat Edilen Değer	2016'da İthalat Edilen Değer	2013 Toplam İçindeki Pay (%)	2014 Toplam İçindeki Pay (%)	2015 Toplam İçindeki Pay (%)	2016 Toplam İçindeki Pay (%)
Tüm	Toplam İthalat	466.046	459.369	390.744	356.704	100	100	100	100
2709	Ham petrol (petrol yağları ve bitümlü Mineralli yağlar)	148.046	135.826	72.321	60.869	31.77	29,57	18.51	17.06
7108	Altın (yarı işlenmiş veya toz halinde işlenmemiş)	37.711	31.039	34.999	22.944	8.09	6.76	8.96	6.43
7102	Elmaslar (çalışılmış olsun olmasın, işlenmiş taşlar vb.)	22.649	21.609	16.405	18.970	4.86	4.7	4.2	5.32
2701	Kömür (briketler, ovoidler ve kömürden üretilen vb. katı yakıtlar)	14.931	16.395	14.115	12.707	3.2	3.57	3.61	3,56
8517	İletişim araçları ve parçaları (8443.8525.8527, 8528 pozisyonundaki transmisyon /alım cihazları hariç)	10.916	13.432	15.814	14.728	2.34	2.92	4.05	4.13
9999	Diğer yerlerde belirtilmeyen ürünler	11.504	10.599	10.852	10.613	2.47	2.31	2.78	2.98
2711	Petrol gazı ve diğer gaz halindeki hidrokarbonlar	14.272	17.627	11.868	9.586	3.06	3.84	3.04	2.69
1511	Palmiye yağı /fraksiyonları (kimyasal olarak değiştirilmiş hariç)	6.966	6.551	5.922	5.641	1.49	1.43	1,52	1.58
2603	Bakır cevherleri ve konsantreleri	7.443	5.320	4.093	2.458	1.6	1.16	1.05	0,69
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri ve birimleri	4.600	4.530	5.220	4.605	0.99	0.99	1,34	1.29

EK 16. HİNDİSTAN'IN ÇİN'DEN İTHAL ETTİĞİ İLK 10 ÜRÜN

GTİP	ÜRÜN ADI	2012	2013	2014	2015	2016	2012-2016 Yılları Arasındaki Yıllık Büyüme Oranı (%)	Hindistan'ın Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)
Tüm	Toplam İthalat	54.140.455	51.635.444	58.230.546	61.604.427	60.483.103	4	17
8517	Telefon setleri dâhil. Hücreli şebekeler veya diğer kablosuz şebekeleri için telefonlar	5.843.159	6.837.647	8.692.769	10.472.062	10.447.438	17	71
8471	Otomatik bilgi işlem makineleri ve birimleri; manyetik veya optik okuyucular, makineler.	2.449.454	2.967.578	2.769.344	3.164.945	2.778.483	3	60
9999	Başka yerde belirtilmeyen emtia	4.463.255	2.459.723	1.664.154	1.034.389	843.793	-34	8
3105	Azotlu gübre elemanlarından iki veya üçünü içeren mineral veya kimyasal gübreler	1.559.414	964.761	1.053.351	1.865.778	1.015.465	-2	51
3102	Mineral veya kimyasal azotlu gübreler (pellet veya benzeri formlarda olanlar hariç)	1.124.367	1.242.130	1.618.518	1.652.163	511.566	-12	33
8541	Diyotlar, transistörler ve benzeri yarıiletken cihazlar; ışığa duyarlı yarı iletken cihazlar...	520.445	963.316	723.181	1.816.844	2.859.860	50	79
8905	Işık tekneleri, yangın şamandıraları, tarayıcılar, vinçler ve diğer gemilerin seyrüseferleri...	161.627	73.472	721.759	383.356	1.406.505	82	55
8528	Televizyon alım cihazlarını içermeyen monitörler ve projektörler; alıcı cihaz...	900.256	924.159	849.855	942.192	903.479	0	57
8473	Yalnızca kullanıma uygun parçaları ve aksesuarı (kapaklar, taşıma çantaları ve benzerleri hariç)	796.405	813.570	771.109	664.341	640.978	-6	51
2941	Antibiyotikler	664.190	754.674	847.137	837.184	814.564	5	82

EK 17. HİNDİSTAN VE ÇİN ARASINDAKİ SINIR ANLAŞMAZLIĞI BÖLGELERİ

EK 18. 2017 YILI SAVUNMA HARCAMA SIRALAMASI

Sıralama		GSYİH payı olarak Harcama (%)					
2017	2016	Ülkeler	2017 Harcama (milyon \$)	2008-2017 Değişiklik (%)	2017 Dünyadaki Payı (%)	2017	2008
1	1	ABD	610	-14	35	3,1	4,2
2	2	Çin	[228]	110	[13]	[1,9]	[1,9]
3	4	Suudi Arabistan	[69,4]	34	[4,0]	[10]	7,4
4	3	Rusya	66,3	36	3,8	4,3	3,3
5	6	Hindistan	63,9	45	3,7	2,5	2,6
6	5	Fransa	57,8	5,1	3,3	2,3	2,3
7	7	Birleşik Krallık	47,2	-15	2,7	1,8	2,3
8	8	Japonya	45,4	4,4	2,6	0,9	0,9
9	9	Almanya	44,3	8,8	2,5	1,2	1,3
10	10	Güney Kore	39,2	29	2,3	2,6	2,6
11	13	Brezilya	29,3	21	1,7	1,4	1,4
12	11	İtalya	29,2	-17	1,7	1,5	1,7
13	12	Avustralya	27,5	33	1,6	2,0	1,8
14	14	Kanada	20,6	13	1,2	1,3	1,2
15	15	Türkiye	18,2	46	1,0	2,2	2,2
Genel Toplam 15			1,396	...	80
Dünya Toplamı			1,739	9,8	10	2,2	2,4

[] = SIPRI tahmini

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Oğuş Nezir
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve Yeri : Cizre, 22.10.1989
Telefon :
Faks :
E-mail : ogusnezir@gmail.com

Eğitim

<i>Derece</i>	<i>Eğitim Birimi</i>	<i>Mezuniyet Tarihi</i>
Yüksek lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2018
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2013
Lise	Cizre Atatürk Lisesi	2007

İş Deneyimi

<i>Yıl</i>	<i>Yer</i>	<i>Görev</i>
.....

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

.....